

Ахримандрит Рафаил Карелин

Тајна спасења
(Тайна спасения)

Москва, 2002.

Од издавача

Без сумње, може се рећи да је архимандрит Рафаил (Карелин) један од најоригиналнијих и најсамосвојнијих црквених писаца данашњице. Истовремено он је један од оних, који се највише издају. Њему припада мноштво проповеди, полемичких чланака посвећених актуелним питањима из савременог црквеног живота, чланака, у којима се разматрају различити проблеми аскетског и моралног карактера. Они су прилично разноврсни, у њима постоји мноштво тема. Међутим, ако истовремено покушамо да окарактеришемо стваралаштво оца Рафаила у целини, може се рећи: то ја аутор, а тачније, човек који покушава да увек и у свим околностима говори о ономе што је *једино потребно* (Лк. 10, 42), односно о спасењу.

Јер, заиста, данас се и говори и пише и полемиче о многим, али, нажалост, главно често остаје по страни, остаје заборављено. А главна је људска душа, које, по речима Спаситеља, није вредан цео свет (в.: Мк. 8, 36). Душа и њен у Богу скривени живот. И ово, наравно, не може бити случајно. Да би човек расуђивао о тананим богословским питањима мора добро да проучи богословље. И да би расуђивао о проблемима, који данас стоје пред Црквом треба исто толико добро да проучи црквену историју.

Да би човек говорио и писао о души и њеном животу треба добро да упозна своју душу и душе других људи, а то је много компликованије. Човек треба да буде строг и пажљив према себи како би заиста схватио шта је глас душе, а шта је глас страсти; чему стреми душа ради љубави према Богу, а чему – само због љубави према себи самој. И истовремено треба да научи да воли оне, који се налазе поред њега: јер само тада кроз несавршенства и недостатке, немоћи и пороке човек може да уочи у људима оно добро и чисто што се без обзира на исквареност људске природе сачувало у њима, оно због чега Господ воли човека.

Другим речима, да би човек писао о духовном треба да постане духован, треба да прими Дух, и да за то да своју крв и свој зној. Односно, потребно је подвижничко искуство, чији плод постаје истинска, права реч о путу спасења. Сличан духовни «плод» је управо понуђен читаоцу ове књиге: у расуђивањима, у мислима аутора, у његовим оценама, које понекад изгледају строге и беспоговорне.

Понекад морамо да пожалимо што архимандрит Рафаил по правилу избегава да говори о себи, а ако то и допушта, онда је то већином због нужности, веома штуро. Зато се и показало да су издања његових књига, које изазивају тако велико интересовање лишена било каквих биографских података о томе коме припадају. Међутим, аутор је монах и тиме се његово одсуство жеље да пише о себи самом у потпуности објашњава.

Међутим, вероватно да неће бити велика грешка ако се каже да су биографија оца Рафаила, његово лице – његове књиге. У њима се он открива као задивљујуће танан и

дубок човек, а што је најважније, невероватно искрен. Он апсолутно не трпи ништа што би садржало у себи макар и најнезнатнију лаж или лукавство. Овим се објашњава «строгост» и «беспоговорност» његових расуђивања, његове уверенисти у то да је «пут мучеништва» бољи од «пута компромиса».

Међутим, такође треба да кажемо и то да се ова књига «Тајна спасења» битно разликује од свих које су раније биле издате. Она се састоји од два дела. Први је – беседе о духовном животу, о ономе што се човеку открива на његовом путу ка Богу, што изазива радост и тугу, што приморава човека да се понекад зауставља и с болом загледа у своје сопствено срце. Овде су речи испуњене запањујућом силом, речи о томе како се достиже блаженство, које је приступачно само онима, који се свесно осуђују на истинско «духовно сиромаштво». Овде је учење о молитви, која за хришћанина треба да постане главни посао његовог живота, њен ослонац. И овде су – одблесци оне Божанске лепоте пред чијим изненадним открочењем понекад у немом усхићењу замире људска душа и коју затим тражи целог живота у сузама покајничког плача.

А други део су успомене оца Рафаила о изванредним подвижницима већ протеклог XX века с којима га је Господ по милости Својој упознао у овом животу.¹ Њихови ликови су задивљујуће јарки, некако продорни, они буквално прикивају за себе пажњу читаоца. Међутим, опет, од ових људи човек се у мислима враћа аутору, који о њима пише с таквом љубављу. И наравно, много више него раније у успоменама о овим подвижницима открива се он сам: постаје јасно да се као човек, као монах и свештеник формирао управо захваљујући свом општењу с њима.

И још нешто. Онај коме отац Рафаил прво буде изгледао претерано «строг» кад прочита књигу до краја увериће се у то да је исто толико строг и према самом себи. Притом у последњем случају ова строгост вероватно чак наликује на суровост. И она потиче, како нам се чини, из немогућности да човек у било чему буде неискрен или да се претвара пред лицем истине. Јер истина с примесом чак и најмање мрвице лажи више није истина, већ подједнако лаж. А само у светлости истине, у њеном поимању, човеку може да се открије главна тајна – тајна спасења.

Тајна спасења

Господ је, створивши Адама удахнуо у њега Свој дах. Овде се не говори само о души као о образу и подобију Божијем, већ и о благодати Божијој, оној сили које су лишена остала бића која обитавају на земљи.

Прародитељи су били настањени у Едему – земаљском рају. Али је сам Едем – дивни, предивни врт – означавао унутрашњи Едем – духовно стање првих људи, који су се налазили у сталном општењу с Божанством. Адам и Ева су били безгрешни, али нису били савршени. Ова чистота је била природна датост, која није зависила од њих – дар Божји. Међутим, да би се усвојио овај дар, да би чистота постала не природно, већ лично својство било је неопходно испитивање.

Основу за богоопштење у рају није представљала Адамова безгрешна природа, већ благодат Божија, која је у њему обитавала. Зато је основа за спасење и вечни живот благодат, а пут од изгубљеног Едема ка небеском рају – стицање благодати. Благослов

---

¹ Знатан део овог дела (сећања) представљају материјали, које је издавач добио релативно недавно. Због тога, нажалост, нисмо стигли да проверимо презимена, године живота, као и поједине биографске податке подвижника, који се овде помињу.

праотаца, симболични обреди сарозаветне цркве и Тајне Новозаветне Цркве – све су то средства за стицање благодати. Својим сопственим силама човек не може да спаси себе, као што не може само напором воље да заустави старост или да превлада смрт. Метафизику спасења представља учење о благодати Божијој, о оним божанским енергијама у којима се Бог открива свету и општи са човеком. У суштини, хришћанска аскетика представља учење о условима и стањима у којима благодат може да делује у човековој души.

Либерално мишљење приписује спасење само моралности, односно понавља јерес пелагијанства о човековом самоспасењу. Грех такође има своју метафизику, оне страшне дубине за које либерално и хуманистичко мишљење – од античких времена до наших дана чак ни не подозрева да постоје. За хуманисте и либерале грех је само грешка, лоша навика или сувишност. По њиховој представи довољно је да човек постане свестан греха, а затим ће га лако исправити, исто као што је лако гумицом избрисати жврљотине детета на папиру. Међутим, грех представља издају Бога и тајни савез с демонским силама. И због тога у свакој греховној мисли постоји елемент саосећања с демоном, а у греховној навици – љубав према сатани. Зато је смрт уткана у грех, као да је упрограмирана у њега. И насупрот томе, душа благодат Божију осећа као живот. Свако од нас има искуство губитка благодати, и овом стању највише одговара реч «смрт». Ми осећамо да нас оно најдрагоценије напушта, да одлази од нас. Осећамо тешку тескобу и муку, као да се приближавамо вратима смрти. Наша сопствена душа нам изгледа као мрачни гроб.

Благодат је прародитељима била дарована, требало ју је само чувати. Међутим, после пада у грех, кад првородни грех као наследна болест живи у човеку као чир и разједа његову душу, благодат треба тражити као изгубљено благо, треба је стицати и чувати у непрестаној борби с грехом, који точи наша пала природа налазећи се под утицајем мрачних сила. Метафизика греха је вечно уподобљење демонима, зато је грех највећа несрећа и највеће зло на земљи.

Хуманиста Сократ је рекао: «Спознај самог себе,» међутим, без обзира на свој велики ум он није могао да спозна своју сопствену душу и објашњавао је грех незнањем, које се може превладати кроз васпитање и учење. Међутим, сам Сократ је показао неодрживост оваквог објашњењења. Његов омиљени ученик, његов васпитаник, којег је спасио у борби од смрти касније се показао као вешт интригант, а затим – издајник Атине.

Само благодат Божија открива човеку ужас вечне смрти. Зато су сведи видећи људску природу у паду даноноћно оплакивали своју душу. Савремене либералне представе о могућности спасења, односно бгоопштења без благодати Божије, потичу од оне исте духовне лажи, од непознавања греха, који се укоренио у човеку, који се упио у његову природу, који само благодат може да победи. Ови незнабошци који називају себе хришћанима, понављају догму хуманизма: «Човек – како то гордо звучи», међутим, «ђаво» звучи још гордије, зато хуманизам, који ставља човека на место Бога на крају крајева ставља демона на место човека.

Господ је учинио нешто још веће него што је стварање света и стварање човека. Он је заменио палог човека Собом. У овоме се остварило искупљење на метафизичком нивоу. Овде се променила духовна ситуација: демон је изгубио власт над човеком и у односу на њега је постао спољашња сила. Он не може да господари над хришћанином пошто после крштења Христос Сам невидљиво обитава у човеку и благодат царује у његовом срцу.

Цркви је обећано Небеско Царство. Црква је предворје Небеског Царства, као припрема пред вратима Небеског Храма. Црква је поље благодати без којег човеку није

могуће да се сједини с Богом. Онај ко није у Цркви остаје са својом неисцељеном греховном природом, а грех је центрифугална сила. Значи, ко није у Цркви тај је у скривеним дубинама своје душе против Цркве. Само благодат крштења и Причешће могу да прогнају тамни дух из људског срца, да свргну сатану с престола душе. Хуманисти такође сматрају да човек с овим може сам да изађе на крај, само треба да «засуче рукаве».

Пре свега, говорили смо о људској природи, која је јединствена за цело човечанство, дакле, представља појам рода. Међутим, човек такође представља личност, која се условно и не потпуно тачно по односу на природу може назвати појмом врсте. Личност поседује могућност избора, зато што она на свим етапама духовног пута може да прима благодат, односно да се труди да себе покори благодати или да одбацује благодат борећи се против ње. Без искупљења људске природе од стране Спаситеља није могуће спасење личности, а без човекове воље није могуће општење с благодаћу. У томе је – тајна спасења.

Пронаћи Бога и самог себе

Спасити се значи пронаћи Бога и себе самог. Сваки човек је непоновљива појава, у овоме су изражени премудрост и лепота Творца. Неки спасењем сматрају негирање себе као личности и индивидуалности, растварање у некој општој, апстрактној идеји. Мислимо да је то заблуда.

Човек не треба да се ослободи себе, већ оног туђег у себи, сачувавши своју личност и индивидуалност као дар Божји. Кад би циљ стварања било уопштавање и унификација, Господ би могао да нас створи у облику једнаких геометријских фигура. Сваки човек има непоновљиву телесну сруктуру. То је знак тога да сваки има и душу, која је непоновљива у целом свету. И у овоме као да нам се помало открива лепота Божија, одражена не у једнообразности, већ у разноврсности Његове сопствене творевине.

Човек мора да пронађе себе у оном туђем што упада у њега, што га је опколило са свих страна. А туђе јесу грех, страсти и свет. Међутим, на духовном путу се често среће управо оваква грешка: да би се слободио од туђег и накалемљеног човек ломи не само грех, већ и себе, уништава непоновљивост своје личности која му је од Бога дата, односно лице своје душе. Ово подсећа на то као кад би рестауратор уместо да очисти слику од гарежи и прљавштине премазао и насликао на истом овом платну другу слику, и то невешто.

Чини нам се да постоје две опасности на духовном путу кад човек унакажава себе и свој живот, као певач, који пева туђим гласом – то је принуда, односно насиље и подражавање. Човек може да се угледа на примере из књига, на људе које среће, на апстрактни и идеални лик, који је створио у машти, заборављајући притом да је овај пример – живот другог човека, одражавање друге личности и друге индивидуалности, а апстрактан лик је увек спојен с распламсалом маштом и нема никакве везе с нама као конкретном реалијом. Ово подражавање другом тесно је повезано с уобразиљом и зато за душу представља Прокрустову постељу ако се она не оријентише на дух, него на спољашње. Ми увек остајемо оно што јесмо, друга личност нећемо постати никада, али своје «ја» можемо да покваримо и унаказимо, односно да изгубимо свој пут. Треба да пронађемо своје, зато човек, имајући искуство и пример других не сме да се поистовећује с њима, већ мора да полази од самог себе, само што притом треба да разликујемо шта је наше, а шта туђе, шта је својствено нашој души, а шта је накалемљено. Човек мора да

реши задатак – да у линијама, које се пресецају нађе свој, а не туђи пут. У служењу Богу, у духовном животу је важно да човек не губи своју личност, али не оно што свет сматра личношћу – грумен гордости и таштине, већ своју унутрашњу непоновљивост, исту онакву као што су отисци прстију или боја људског гласа. Уколико ово не буде пронађено човек ће фалширати у духовном животу, правиће се да је неко други – лик из прочитаних књига, правиће се да је неко од људи, који га окружују или да је његова сопствена машта. Међутим, у исто ово време врло је важно да човек ни у ком случају не поистовећује себе са својим страстима, везаностима, са својом гордошћу, са својим неприродним стањем, исто као што болесник не поистовећује себе са својом болешћу.

Човек проналази себе само у борби с грехом: он као да ископава и извлачи себе из земље својих страсти. Како разликовати глас греха и страсти од гласа душе? На глас греха срце се одазива узнемиренем осећањем, оно или притајивши се ћути, или да се сликовито изразимо, јеца. Грех притиска људско срце, чини га малим, уским и сивим. Нека сенка пада на човека – сенка будућег плаћања. Глас страсти је праћен осећањем насладе, притом ум као да склапа своје очи, урања у таму, а пажња се слива с осећањем насладе, пије је као чашу с опојним слатким напитком. По свом дејству наслада је успављивање, погружавање у подсвест, у процес који нема циљ, односно кад циљ постаје сам процес или мутна радост нерава и крви, која личи на чудно задовољство, које осећа човек чешући на свом телу лишајеве или рану. Знак страсти јесте гашење разума (било да је то гнев или похот), души туђа сувишна везаност за некога или нешто, мисао да не можемо да живимо без овога («другог»). Више од тога, подсвесно предмет страсти за нас стиче значај самог божанства.

Корачање сопственим путем доноси човеку осећање мира, а приликом дејства благодати, кад се укидају све противречности, - велики спокој и унутрашњу слободу, мир у срцу (духу у срцу није тесно). И још – осећање радости. Туђи пут ретко даје радост. Духовна радост може да присуствује и у човековом дубоком покајању. Овде није присутна емоционална земаљска радост, већ мир срца, обасјан топлим светлошћу. Кад благодат каже души: «Ово је моје», нема сумње, а када уместо духа страст говори: «Ово је моје,» у срцу настају сумње и смутња, колебају га и узнемиравају. Међутим, страст својом агресивном енергијом гуши узбуну, одагнава свест од срца, као пса из туђег дворишта и приморава разум да лаже сам себе.

Дакле, прво што нам се чини, зло је спољашње подражавање примерима, у којима је увек присутна глума. Чак и ако та глума буде спојена с трудом, који долази до степена подвига, овакав подвиг ће се показати као нешто спољашње за душу. Друго је насиље: насиље света (по речима аскета, обичаји света јесу распламсале страсти), насиље од стране наших ближњих, који желе да будемо слични њима. Родитељи, који су деци дали живот често на нивоу подсвести желе да живе у својој деци и зато врше насиље над личношћу свог детета, које није копија својих родитеља, већ друго биће. Против овог насиља су потребни храброст и смирење; уосталом, храброст и смирење су, ако се правилно схвате, једно исто. Смирење без храбрости се претвара у кукавичлук, у капитулацију пред спољашњом силом, а храброст без смирења се претвара у дрскост, у жељу да се ударцем одговори на ударац.

Још један облик насиља потиче од неискусних духовних руководилаца. У духовном руководству човек мора да поседује способност да осећа туђу душу. За духовно руковођење људи се не «постављају», количина прочитане литературе не чини човека духовним наставником. Овде су неопходне способности, интуиција, благодат Духа Светог како би човек видео душу сваког човека, како би је осетио, како би помогао човеку да

пронађе самог себе и свој пут. Духовник, који делује по шаблону и шеми, као психолог, унакажаваће своју децу. Човекова душа је дубља од свих система и теорија. Духовни отац мора да поседује вид, који види лице душе, као да улази у другу личност, види је изнутра, преузима у себе. У две исте ситуације за два различита човека он може да укаже супротна решења, на исто питања може да да различите одговоре. Неискусни руководилац ће се присећати шта је читао код једног или другог светог оца, као да с полице узима лек на слепо и даје га човеку не знајући од чега овај болује. Духовни руководилац се не може постати по наруџбини, као што није могуће постати песник начитавши се стихова – то је дар Божји, то је она древна харизма, која, нека је то и у ослабљеном и скривеном облику, ипак још увек делује у савременом црквеном животу.

Навешћемо још један пример: неки неискусни духовни руководилац може да личи на лекара, који окруживши се приручницима пише рецепт, а да притом чак ни не види болесника и његову болест. Дешава се и следеће - «духовни руководилац» сматра да је добивши свештенички чин заједно с њим добио и гаранцију да ће сви његови савети и решења безусловно бити правилни, зато своје савете и поуке пастви оцењује као црквену тајну. Обично уопште не чита духовне књиге сматрајући да су се рукоположењем његове мисли већ осветиле. У разговору овакав човек по нечему подсећа на пијанца, који је уверен да ће стуб, ако га он додирне, пасти. Стуб неће пасти, али јако може да повреди човека, који му се нашао на путу. Постоје «духовне руковође» које се додворавају страстима и жељама духовне деце из таштине или како би их везали за себе. Човек воли онога ко оправдава његове страсти. Има «стараца» који окупљају духовну децу само зато да би их послали да раде у њиховој башти.

Уколико духовни руковођа не буде интуитивно осећао душу своје духовне деце најчешће ће падати у две крајности – или ће почети да показује сувишан опрез остављајући болест да се мирно развија, а чиреве да труну, или – што је својствено неискусним, али одлучним лекарима, - и пре него што искористи сва средства, одмах ће почети да примењује шок терапију и ампутацију.

Господ је сваком човеку дао неки талант. Реч талант је веома добро употребљена - то је мера злата. Бог је као родитељ сваком човеку дао у наслеђе нарочите способности и одређено призвање. Треба их само наћи, не погрешити, не разменити оно што је својствено сопственој души за туђе, што ће за човека бити спољашње и беживотно. Човек не сме да замењује себе другим. Јеванђеље је Личност Самог Христа Спаситеља: оно је божанско и истовремено дубоко човечно. Зато ће сваки човек у њему наћи самог себе. Јеванђељске заповести дају ширину и слободу унутрашњем животу. Христос је упозоравао Своје ученике да не замењују заповести спољашњим правилником, формулама живота, кад се личност и индивидуалност не оријентишу на идеал Јеванђеља, већ се гуше формалним законима. У овом је принципијелна разлика између хришћанства, које препорађа личност у Богу и талмудизма, који затвара човека за читав живот у гвоздени корсет правила, закона, дозвола и забрана како би направио уопштени тип Јеврејина. Јеванђеље је у свом универзализму окренуто ка личности, а Талмуд је упућен етносу као самосталном субјекту и највишој вредности. У исламском фатализму личност је условљена, предодређена; овде царује закон нужности. У хиндуизму и будизму личност као реалија уопште не постоји, она је само тренутна форма општег безобличног бића.

Појмови личности и слободе су међусобно нераскидиво повезани. Христос нам је открио безгранична унутрашња пространства слободе као нове хоризонте, који се смењују приликом усхођења у висину. Човеку је дарована ова могућност да живи у складу с

образом и подобием Божјим. То је могућност да се човек избави од ропства греха уз помоћ благодати Божије, да се врати себи, а од себе Богу, да поново од духовне интелектуалне амебе постане богослична личност.

Да ли верујем?

Има тренутака кад се човек пред лицем своје савести пита: а да ли ја, заправо, верујем?

Анализирајући свој душевни живот као хаотичну бујицу помисли, које се ковитлају у свести као речне струје у виру или узнемирени осини рој, уочавајући у свом срцу осећање сталне бриге због очекиваних невоља и губитака, које као незвани гости стоје на вратима, осећајући сталну жељу да стекнем и бојазан да не изгубим, анализирајући своју развраћену вољу – овог параплегичара, који труне на постељи – почињем да сумњам: да ли верујем? Да ли сам хришћанин или деиста, који допушта постојање Бога само као трансцендентног Разума, Који је створио свет, а затим га препустио самом себи? Знам да је то тајни глас мрачног духа, али га моја душа истовремено слуша, као Ева змију. Чини се, не би требало да буде сумње у постојање Бога. Бог стално даје мојој души сведочанства о Свом постојању, дубља и тврђа чак и од оног којим свет, који опажају органи наших чула, доказује чињеницу свог постојања. Међутим, зашто ова сведочанства која се доживљавају као несумњива, не остављају трага у срцу, као писмена написана на води; тачније - од њих остаје само нејасно и неодређено сећање.

Бог човеку више пута у току живота даје спољашње доказе Свог присуства. Кад је немоћна људска помоћ, кад изгледа да нема излаза Он неочекивано мења сваку ситуацију, као да отвара врата тамнице. Он немо говори души: «Ја сам близу тебе, не бој се, само веруј.» Међутим, пролази неко време и човек дрско заборавља на то. И више од тога, тајни глас му шапуће: «То је само случајност, нема највишег Промисла, живот је ланац случајности, шпил карата, који се непрестано меша.» Човек зачуђујуће лако губи доказе помоћи Божије кад их добије, као да демон краде успомену из његовог сећања, као што птице кљуцају зрна из пшеничних класова. Свечи су нас упозоравали на кобни грех заборављања; једним од три главна узрока погибељи душе сматрали су заборав, који као црна копрена обавија човеков ум и он престаје да види светлост. Свечи нам заповедају да волимо Господа због Његових добротина, а ми најчешће поступамо као исцељени губавци, који су кренули својим путем, чак се ни не окренувши према Христу.

Чудан парадокс: човек је у свом животу све искусио и све је заборавио. Уосталом, сумње, о којима говорим ретко испливавају на нивоу свести. Оне се најчешће гнезде у дубини душе, где страсти заглашавају глас духа, где видим тајну љубав према греху, мрачну наклоност према гадним страстима, љубав душе – овог зрака небеске светлости – према праху и гноју. Кроз страсти човек губи мистичко искуство богоопштења. Он престаје да осећа Бога у својој души. Страст је љубав према демону, који у души подиже идола – празног изнутра.

Човек може да сматра себе верујућим, односно да «верује у своју веру», али да у дубини срца не буде такав. Обично се у екстремним ситуацијама, укључујући и психолошке, кад човек ступа у пограничну зону између живота и смрти показује његова суштина. Већина нас у то време тражи заштиту и спасење у спољашњем, и тек кад се увери у своју немоћ сећа се Бога. Овде Бог души не изгледа као Творац и Промислитељ света, већ као нека последња шанса. Опет се поставља психолошка загонетка: зашто човек

воли демона, који га као лопов стално вара и пљачка? Људе, који су неправедни према њему човек сматра непријатељима, а демона – свог убицу – другом! Овај феномен човека делимично се и помало открива учењем о првородном греху, који је задесио, како читаво човечанство, тако и сваку душу. Змија се гнезди у човековом срцу, то су страсти, оне с влашћу захтевају за себе храну. Лоповима је потребан мрак ноћи и душа, послушна страстима искључује светлост духа како не би видела своју ругобу и пад, како би се погрузила у своје тамно подземље.

Благодат и грех никако не могу мирно да живе заједно. Руже не расту у свињцу. Кад воља и ум закључују савез са страстима губи се осећање Божијег присуства. Душа се сама одриче јединства с духом и поистовећује се са својим страстима и спољашњим светом у којем налази храну за ове страсти. Првородни грех је погодио свет као поље земаљског постојања човечанства, као систем међусобних односа, као атмосферу и средину, у којима дише и расте душа болесна од самог свог зачетка. Свет се све више претвара у клупко страсти, његово постојање прелази у агонију која се отегла. Болест и безумље – индивидуално и колективно – стварају своје комплексе, изврнуте психичке моделе и системе. Прилагођавајући се свету човек се укључује у њега, постаје његов део. Овде се унутрашње безумље људског ума сједињује с колективним безумљем света, ако могу тако да кажем – с организованим безумљем и озакоњеним хаосом. Човек заборавља искуство општења с Богом, али такође заборавља и искуство општења са светом. Он лако заборавља да постоји Бог, али такође лако заборавља да је свет мађионичар и преварант и поново тражи савез с њим као са другом. Свет никоме не може да пружи срећу: како верујућима, тако и неверујућима. Само што верујући осећа дубљу тугу кад га свет ухвати у мрежу његових сопствених страсти. А код неверујућих се ова туга испољава у тихој злоби, у незадовољству и досади, које покушавају да угуше као вином, бујицом спољашњих утисака, телесним и душевним насадама, као да желе да заглуше бол од ране непрекидно је чешући.

Човекова душа се све време налази у стању узнемирености и напетости. Несклад између жеље и остварења или представе и сурове стварности приморава душу да осећа стално разочарење: једни желе и не могу да остваре оно што желе и праћакају се као риба на леду, други остварују оно што су желели, али се испоставља да то није онакво као што су они замишљали и траже ново, и поново, кад га добију, не постају од тога срећнији.

Материјално је услов за постојање духовног, међутим, ако се један од услова претвара у циљ то постаје клопка за душу. Материја се у том случају претвара у илузионисту, који показује бајковите земке из вашарске представе. Душа воли овај свет. Она се заљубила у њега као што човек нехотице може да се заљуби у крадљивицу и блудницу. Она га све време вара, заражава гнојем његову крв, краде му све што има, а он је свеједно воли као предмет своје болесне страсти.

Човекова воља је греховна. Унутрашњи грех је солидаран са спољашњим. Воља Божија је светла, зато јој се противи цео свет и људска душа. Божија воља је добро, али тога не жели да се сећа човек погођен грехом као губом. Зато лаже Бога и себе, док у молитви говори: «Нека буде воља Твоја,» - његова тајна молитва је: «Нека буде воља моја.» И пад и спасење почињу од воље. Овде постоје два пута.

Први је лакши и сигурнији – то је одсецање своје воље, препуштање себе послушању, потпуно потчињавање себе духовном руковођи, као да човек сам прода своју вољу као дрског и непослушног слугу новом господару, који може да га смири и научи.

Постоји други пут, тежак и брементит: човек мора да се сећа неизбежне смрти, трулежности овог света, мора да има на уму да је све овде непостојано, да нас свет непрекидно вара, да се показује да је човек свој највећи непријатељ и да се научи да не жели ништа спољашње и светско, већ само вољу Божију. Ово није будистичка равнодушност према свету као поистовећивање добра и зла, бића и небића, већ вера у то да је једино истинско благо у овом животу послушање вољи Божијој и свештени страх пред Његовим Промислом.

Идући првим пут ми предајемо своју вољу, а идући другим треба да је умртвимо. Иако, тачније ће бити ако кажемо да треба да је умртвимо и у првом и у другом случају. И у првом и у другом случају енергија воље прелази у област духа, и сама воља се трансформише у оно што су свети оци називали трезвеношћу и бдењем – чувањем свог срца и концентрацијом душе у молитви. Душа мора да дође до драматичног закључка о томе да богатство и сиромаштво, здравље и болест, победа и пораз, дубока старост или рана смрт, испуњење или неиспуњење планова и жеља нису добро и зло, већ само одређене околности и ситуације и да је једино и истинско добро – Бог, а једино зло оно што стоји као препрека између душе и Бога.

Душа не жели да верује у то и не верује. Она протестује и виче, и овде воља мора да примора душу да поверује на силу, као што се на силу пијанац одвија од пића. Овде није присутно интелектуално насиље над душом, већ насиље над болешћу, то је борба за душу, чији је једини живот Бог. Ако се узме главна заповест о вољи Божијој она гласи: *воља Божија је светост ваша* (уп. 1 Сол. 4, 3), а светост је присуство благодати у души. Ако се човек научи да се ослања на Промисао Божји, да верује у Промисао Божји, да воли Промисао Божји, он ће са захвалношћу прихватати оно што му Бог шаље и што људи света доживљавају као невољу или несрећу, сматраће ватреном чашом, коју му даје Сам Господ; нучиће се да више цени земаљске невоље – со, која убија црве у његовој души, - него земаљске радости у којима се ови црви размножавају и расту заражавајући душу некаквом болесном омамљеношћу овим светом. Да би човек био заиста срећан његов живот мора да се смести у речи «Слава Богу за све». Он мора да се одрекне света како би стекао вечни мир, мора да се одрекне себе како би стекао самог себе.

О молитви

Најшира заповест, која обухвата сав човеков духовни живот, заповест, чије испуњење треба да се претвори у стално стање људске душе, јесте заповест о молитви. Апостол Павле ју је изразио у три речи: *Непрестано се молите* (1 Сол. 5, 17). Друге заповести представљају или одређена дејства, која се чине у одређено време, или осећања која не могу бити стална и непромењива. Чак се и љубав према Богу код подвижника смењивала периодима хлађења. Овај духовни пламен је час јарко горео у њиховим срцима, час се по Промислу скривао у дубинама и тајним одајама њиховог духа.

Људска душа је по својој природи једноставна, али је након пада у грех јединство њених сила нарушено, оне су доспеле у стање болног несклада, подвојености, често сеprotиве једна другој. А у молитви долази до сједињења ових сила, буђења духа и до окретања онога што је Христос назвао «оком срца» ка Богу.

Благодат везује грехове и страсти, али они настављају да живе и делују у човековој души, чак и онда кад му се чини да се на крилима благодати виноу изнад грехова и да у

потпуности припада Богу. Треба само на кратко време да изгуби благодат и страсти истог тренутка као пробуђене звери почињу да кидају својим канцама његово срце.

Молитва је светлост душе. Кад се светлост угаси човек урања у мрак. Он губи осећај за вечност, престаје да види самог себе. Бог за њега више није Живи Бог, Којег осећа свим својим бићем, већ апстрактно-разумска идеја, која личи на хладну и далеку светлост звезде.

Молитва је за нас постала неки спољашњи данак, који плаћамо у одређено време, а и то покушавамо да је смањимо или сасвим избегнемо. Међутим, молитвословља која је Црква дала су неопходна, она представљају средство за стицање непрестане молитве. У животу древних хришћана молитва је служила као неки ослонац на који су биле нанизане њихове остале добродетељи, које нас и данас запањују својом величином. Молитва је за њих била подземни извор, који непрестано тече, који је невидљиво хранио њихова дела, мисли и осећања. Молитва је за њих била онај небески огањ, чији одблесци понекад обасјавају и нас кад читамо дела подвижника и светаца. Зато су изреке аскета, које су сакупљене у патерицима једноставне и кратке, али задивљујуће јарке и сликовите, оне личе, чини нам се, на саме старце обучене у старе ризе, и задивљујуће делују на људска срца.

Човечанство се све више удаљава од Бога. Некада се свет могао поделити на хришћански и пагански. Данас хришћански свет највероватније личи на огромну пустињу, у којој су се само ретко неким чудом сачувале малобројне оазе и на неким местима се испод камења и песка пробија закржљала трава.

Једина сила, која може да се супротстави сипком песку ове пустиње, која све гута, јесте молитва.

Свет је престао да схвата молитву. Он или одбацује молитву (најчешће позивајући се на обиље неопходних спољашњих послова) или гледа на њу као на медитацију – средство за стварање одређеног психолошког расположења, односно изједначаје је са аутохипнозом или аутосугестијом. И то је заиста страшно, јер је свет који је изгубио молитву изгубио Бога...

Најопаснија ствар у човековом духовном животу јесте компромис. Компромис човека постепено претвара у фарисеја, који има два лица и две воље. Управо због компромиса с духом света наша душа постаје све тежа и молитва све слабија. Дух света човека везује за земљу стотинама нити.

Шта је човеку потребно да би се научио молитви?

Пре свега, молитву треба сматрати најважнијим послом у сопственом животу, а све остало – другостепеним. Сав наш живот треба да помаже молитви, и оно што је омета треба да буде истерано из њега. И ово није обацивање спољашње делатности. Древни хришћани су савесно обављали своје послове и рад сматрајући их служењем не људима, већ Богу. Смета друго – наш неправилан однос према свету, према људима и самима себи. Анђели бивају послати да служе људима, али они не губе молитву због тога. Молитва гасне због нашег страсног односа према свету, који плени срце, према његовим делима и појавама, услед наше потпуне преданости њима.

Човек мора да омрзне оно што омета његову молитву. Душа се састоји од три силе: ума, осећања и воље (у древној антропологији: силе мисли, жеље и афективности).

Гордост разума представља препреку у молитви. Гордост рађа властољубље и сигурност у сопствене снаге. Ако је човек сигуран у себе он не може да моли. Његова молитва се претвара у набубани монолог, Бог престаје да му буде потребан. Ум који се

узда у себе, искључује се од Бога и под дејством гордости и страсти властољубља труди се да црпи своје снаге, као да стиче оружје и блесак за своју величину у спољашњим знањима. Овде се рађа радозналост ума. Човек се оптерећује непотребним знањима, која сматра својим интелектуалним богатством. Ова знања хране његову гордост, а таштина стално захтева све нова и нова знања. Овакав човек личи на шкртицу који, све са улице довлочи у своју кућу. Његова соба личи на депонију, тешко му је да дише и креће се због ђубрета, али он уместо да га избаци сакупља све више непотребног смећа. Ум, претрпан непотребним знањима, која је стекао због таштине и неукротиве знатижеље вуче душу на доле. Он личи на птицу, чија су крила везана оловним полугама: птица жели да узлети, али не може и само беспомоћно пузи по земљи.

Узвишена молитвена стања обично достижу људи једноставног ума и срца или они који сматрају да су световна знања, која су стекли прах и прашина.

Човек мора да се одрекне непотребних знања како би имао слободан простор душе у којем може да делује благодат.

Лажна знања представљају исписану и избрисану таблу, на којој се више ништа не може написати и нацртати. Мржња према лажним знањима и гордости разума открива пред човеком тајне вере и духовну мудрост. Незнање спољашњег и пролазног, онога што не прелази у вечност, постаје начело истинског знања духовног света и пута према њему. А незнање онога што није потребно за спасење, што се односи само на ковитлац земаљског постојања, постаје тло на којем расте цвеће духовне мудрости. Птица, која се ископрцала из замке слободно узлеће. Ум, који се од мноштва знања окрене ка једноставности детета улази у ону унутрашњу одају у којој насамо беседи с Богом.

Шта треба да учинимо како бисмо прекинули бујицу информација које нас стално претрпавају? Прво – да се одрекнемо греховног, очигледно штетног, затим непотребног, а онда да чак и потребно да сведемо на минимум, на најнужније; притом квалитет човековог рада вероватно неће постати гори, јер се уместо механичког сећања у њему буди стваралачко сећање, он стиче умеће да кроз мало достигне много.

Следећи непријатељ молитве јесте наслада, која вара људска осећања. То је емоционална провокација на коју се људска душа најлакше ухвати. Наслада је сурогат среће, демонски фалсификат, који је позван да подметне себе уместо духовне радости коју је човек изгубио. Она се завршава тешким осећањем унутрашње опустошености и притом што је интензивнија била сама наслада тим снажнији ће бити и каснији осећај губитка. Након емоционалног заноса, који душа доживљава следи извесно пропадање у души – као сенка смрти. И ово је најпоузданији знак да наслада одваја душу од Бога – Извора живота.

Савремена култура, осим малог броја изузетака, представља култ насладе, понекад у истакнуто ружном обличју, а понекад под наизглед привлачном маском добродетељи. Страсно срце не може бити делић неба, оно постаје грумен земље. Срце, које је испрљано и онемоћало услед насладе не само да не може да се моли, већ се чак противи молитви, мрзи молитву, као што пас мрзи онога ко покушава да му одузме отровано парче меса. Овакав човек или потпуно бежи од молитве или само изговара напамет научене речи као комбинације звукова не схватајући Кога се обраћа и шта моли, односно оставља молитви само спољашњу форму.

Да би се човек научио молитви треба да омрзне насладу као свог непријатеља, да одбаци оно што изазива страст, чак и ако је то исто тако тешко као што је тешко, по речима Спаситеља, одсећи себи руку или ископати око да би се ушло у Царство Небеско (в. Мт. 5, 29-30). Свет нарочито гневно штити своје право на страст и насладу сматрајући

да је управо то главни циљ људског живота. Управо због тога се читава уметност и бави тиме што облачи леш насладе, који трули, у свилену одећу и златне украсе.

Страст се најчешће буди јарком чулном сликом; зато у припреми за молитву слике, које је донео ветар световне уметности и световне литературе, као и машта и фантазија морају бити немилосрдно истеране као лопови, који су нам упали у кућу.

Молитва је огледало човековог унутрашњег стања. Молитва је суд над људском душом - да ли је верна Богу.

Трећа сила душе је сила воље. Од ње зависи човекова способност да се усредсређује на потребном и да штити ум и срце од свега непотребног. Понекад се назива храброшћу душе. Вољу ослабљује исто што и ум, и срце: мноштво знања, прекомерна брига и заузетост, заборављање главног и мамци насладе. Својства воље су одлучност и трпљење.

У молитви троделна душа постаје тријединствена.

Бела боја изгледа нарочито јарко на црној позадини. Духовна светлост постаје нарочито интензивна у пољу вољног незнања. Апостол Петар је рекао: *ево ми смо све оставили и кренули за Тобом* (Мт. 19, 27). *Оставили смо све* – односно, земаљске обичаје, законе, представе и знања, оно што свет даје својим синовима; *оставили смо све* – односно своје људске помисли и жеље. Ићи за Христом значи ићи путем молитве који пролази кроз људско срце. Зато заиста могу да се моле само они који попут апостола могу да кажу: *ево све смо оставили и кренули за Тобом*.

Молитва је смрт и васкрсење. Ко не умире за свет не може да васкрсне за вечност. Ко се није одрекао за себе не може да пронађе себе.

Блажени сиромашни духом

Древни монаси су говорили да је Исусова молитва скраћено Јеванђеље, зато што на свакој страници као да Исусова молитва ћутке дише и светли невидљивом светлошћу.

Апостол Јован Богослов је рекао да је циљ Јеванђеља да открије људима да је Исус Христос Син Божји, како би верујући у Њега имали у Њему вечни живот (в. Јн. 20, 31). Кроз Исусову молитву човеково срце сведочанство да је Христос заиста Син Божји и да је само у Њему вечни живот не добија из књиге или од људи, већ од благодати. Све заповести Новог и Старог Завета могу се открити пред нама као учење о Исусовој молитви.

Прва заповест блаженства гласи: *Блажени сиромашни духом* (Мт. 5, 3). Духовно сиромаштво је унутрашње самоодрицање. Човек, који ју је прихватио одбацује своја илузорна богатства, оно што толико цени слепи и страсни свет. Он се одриче привременог и пролазног, онога што постаје плен трулежности и смрти. Ослобађа се својих страсних навика, с болом их откида од срца, као црве који су се упили у рану. Он престаје да има поверења у своја расуђивања као у расуђивања која су натопљена лажју. Његова душа личи на брод из којег се за време буре избацује сав непотребан терет како брод не би потонуо и доспео на дно с драгоценостима, које су скривене у његовом спремишту или на борца, који излази у борбу обнажен, како противник не би могао да га ухвати за одећу и обори на земљу. Сиромашан духом је онај ко се не узда у себе, већ у Бога, ко се не узда у свој разум, у своје таленте, у помоћ људи, већ само у Промисао Божји. Зато се он не одриче само света, већ и образа света у својој души, помисли које колебају његов ум. Бити сиромашан духом значи имати своје срце слободно за Бога. Бити

сиромашан духом значи одрећи се свега ради Једног и у овом Једном добити све. Међутим, док је за спољашње, телесно сиромаштво довољно да се једном подели сва своја имовина, за духовно сиромаштво је неопходна стална унутрашња борба са страсним сликама овог света.

Човек никад не може савршено да испуни заповест – то је пут без краја. Бити сиромашан духом значи стајати умом с молитвом покрај свог срца и истеривати помисли, које ничу у његовој дубини. Бити сиромашан духом значи служити Богу у тајни ћутљивог срца имајући ово срце сиромашним у помислима овога света. Избављајући се од сопствених помисли човек се избавља и од демона туге. Зато је онај ко је сиромашан духом увек радостан. У срцу сиромашног духом рађа се Исусова молитва. У срцу «богатог» мислима, чак и ако су оне блиставе и узвишене, молитва почиње да тамни и да се гаси. Постоји блажено сиромаштво – одрећи се материјалног и мисленог богатства ради Бога. Постоји друго, сатанско сиромаштво – изгубити Самог Бога; у овом смислу су сиромашни – демони: они имају све осим Бога.

Велики део наших помисли сеју у нас тамни дуси, зато одрећи се помисли значи дати своје лажно имање сиромашнима – демонима, онима који испуњавају маштом нашу страсну душу и наш горди ум. Они, који су постали сиромашни духом по Богу не смеју да стичу потрошено «богатство» поново, иначе ће то бити Сизифов посао: човек носи камен до врха, али му он испада из руку и поново се котрља низбрдо. Сиромашан духом мора да се одрекне не само онога што у његовој души буди страсти и очигледно га вуче у грех, већ и свега онога што није од Бога: световне уметности и књижевности, празних разговора, игара и забава, сваке непотребне информације. Чак и у читању духовних књига треба да се ограничи како не би одузео време и снагу од онога што је најбоље – од молитве – и да не би нехотице развио у себи духовно сластољубље и таштину. Просто читање духовних књига без руковођења њима у свакодневном животу представља фалсификат духовности, лаж, оно неправедно богатство, којег управо треба да се одрекне човек сиромашан духом. Духовна знања, која нису стечена трудом и крвљу и која нису претворена у живот, човека чине фарисејем који се горди тиме што Тору зна напамет. Чак ни молитва сиромашног духом не сме бити многословна. Његовом сиромаштву много више приличи молитва кратка по форми, али дуготрајна по времену. Сиромашном није својствено да сликовито и поетски описује своје сиромаштво или да игра драму пред публиком, довољна му је само једна реч: «Помозите!». Право сиромаштво, било да је духовно или телесно, не састоји се од много речи. И зато је све учење о Исусовој молитви и о борби с помислима, које су нам оставили свети оци, у својој суштини откривање и испуњавање исте оне прве заповести – благо сиромашнима духом.

Данас неки црквени писци покушавају да оду даље од светих отаца и да «усаврше» технику Исусове молитве. Пример за ово представља опширан чланак «О молитви» митрополита Антонија (Блума). Овде се у исти ред стављају преподобни Серафим Саровски, Фрањо Асишки, Оптински старци и др. Аутор жели синтетички да анализира њихово искуство и неприметно скреће с пута који су прокрчили свети оци. Митрополит Антоније пише о томе да после изговарања Исусове молитве не треба да журимо с њеним понављањем, већ треба да послушujemo своју душу у ћутању и да се потрудимо да у тој паузи чујемо одговор од Бога. Како сматра митрополит Антоније, ми говоримо с Богом, али Га не слушамо и зато личимо на сабеседника, који обраћа пажњу само на своје сопствене речи. Овој својој мисли митрополит придаје првостепени значај и саопштава да су многи људи из његове пастве, којима Исусова молитва раније није ишла од руке након

прихватања његове методике осетили оживљење молитве и интересовање за њу. «Раније сам у молитви само говорила, а сада слушам Бога,» са захвалношћу је митрополита обавестила једна од његових духовних кћери. Шта се заправо дешава у оваквој реформисаној молитви? – Спајање и смењивање молитве с медитацијом. Пауза ћутања представља медитативно созерцање сопствене подсвести; притом се у њој рађају субјективна осећања и нејасне представе, који се доживљавају као одговор од Бога. Само очекивање Божанског одговора није лишено гордости: човек сматра да су у њему «створени» унутрашњи услови да глас Божји зазвучи у његовој души, он поступа као да узима телефонску слушалицу, каже «хало» и чека да чује одговор с другог краја жице. Овде долази до губитка онога што је главно за молитву – осећања сопствене недостојности и греховности. Доживљаји неочишћене страсне душе постају предмет ћутљивог созерцања; оне се култивишу, односно вештачки се подстичу пажњом и интересовањем према њима. Овај западни пијетизам у најбољем случају човека чини гурманом молитве, а у најгорем – доводи до прелести.

Узношење ума према Богу код православних подвижника се догађало онда кад они то нису очекивали, а не по методи и плану, догађало се често управо онда кад су сматрали себе недостојнима да гледају висину небеску и кад су само вапили из дубине срца: «Господе, смилуј се мени, палом», када су се молили само за једно – за опроштај сопствених грехова. Човек, који се у молитви обраћа Богу никад не остаје без одговора, само што је овај одговор – помоћ Божија у личном животу, нарочито у духовној борби. Понекад човеку изгледа да његова молитва није услишена, али се она не испуњава онако како то жели слепи и страсни човек, већ по вољи Божијој, премудрој и благој.

Слушати или видети Бога у свом срцу, вапијући Му у молитви као чаробном формулом или замишљати Бога како делује у нашем срцу силом своје распламсале уобразиље значи на самом почетку изврнути пут ка општењу с Богом. Бог по Својој љубави не може да се јави у души гордог и страсног човека, јер би то било зло, зато што би учврстило таквог човека у високом мишљењу о себи, а то значи у обмани.

Међутим, митрополит је пожелео да синтетизује искуство источњачких исихаста и западних визионера-пијетиста, пожелео је да обједини као у један манастир источне и западне монахе и на крају је створио своју посебну «мистику». У оваквој методици је тешко схватити шта представља паузу: ћутање између молитве или речи молитве између немог ослушкивања своје душе у очекивању «одговора од Бога».

Свака синтеза истине и лажи претвара се у лаж, која личи на истину. Грешка у области мистике се разорно одразила и на област догматике и зато је одговарајући на питање студената Московског богословског факултета митрополит признао да верује у спасење људи ван хришћанске вере по њиховим личним моралним квалитетима.

Сиромашан човек у својој молитви не програмира сусрете с Божанством, озарења и откровења. Он се диви само једном – милосрђу Божијем према њему, последњем грешнику.

Стицање благодати

Спасење је стицање благодати, оне невидљиве силе Божије, чијим дејством се преображава људска душа.

У благодати је увек све ново, она је неисцрпна, као Само Божанство. Благодат открива човеку три виђења. Прво је виђење Божанског света, који за њега постаје

унутрашња очигледност, и унутрашње виђење овог света никад не представља две исте и истоветне слике. Благодат открива духовни свет увек као нешто ново и неочекивано у различитим димензијама и дубинама. Ово виђење нема материјалне форме, боје и обресе, али то истовремено није празнина као неки бездани вакуум, није метафизичка тама у којој се човекова душа губи – то је свет других димензија који се души открива као невидљива светлост, која се ни по чему не може поредити са физичком светлошћу, с одблесцима пламена или зрацима сунца.

Друго виђење јесте виђење човекове сопствене душе, унутрашњег бездана. Благодат човеку открива сопствену душу у њеној развраћености грехом, у гноју страсти, у њеном дубоком паду. Само виђење греха представља почетак исцељења. Овде постоји чудна и несхватљива антиномија: благодат човековом погледу открива тамно дно његовог срца, где се као змије мигоче страсти и истовремено душу чини све лепшом као да скида с ње прљаве рите и облачи је у белу свечану свадбену одећу.

Треће виђење, које даје благодат јесте виђење света, који нас окружује. Човек у свету види исто што и у својој души – отпадање од Бога и трагове изгубљеног раја. И он почиње да воли овај пали свет, али сад већ другом непристрасном љубављу, сједињеном са жалашћу, с болом због тога што су људи сами себе бацили у море страдања, што су глуви за позиве Бога. Благодат човеку открива трагедију света, он спознаје Божанску љубав, коју свет не прима. Благодат открива човеку да је најстрашнија несрећа незнање Бога и вечна смрт, зато човек почиње заиста да састрадава с онима, које је раније сматрао својим непријатељима.

Благодат увек твори ново. Међутим, Божије откроење је било дато Цркви и зато Тајне, богослужења и молитве имају своју форму, која се усталила у току векова. И овде је опет присутна антиномија: у истим формама Тајни обреда и молитава човек треба и може да налази нов садржај, пошто су обреди симболи, који човека укључују у свет бесконачног, где нема граница и међа за духовно усавршавање.

Узмимо пример: човековом погледу небески свод изгледа као ограничени хоризонт, то је као нека плава сфера или кристална купола, која крунише земљу; ипак, у стварности небо није само безгранично у својим дубинама, већ је увек и непоновљиво за човека. Ако хришћанин буде пажљиво читао црквене молитве сваки пут ће откривати у њима нешто ново и раније непознато, проницаће у њихов смисао, доживљаваће другачије сваку реч; чиниће му се да први пут чита молитву, коју одавно зна напамет. Управо зато су неки од светих отаца и називали молитву стваралаштвом, само што је то нарочито стваралаштво, усмерено не ка споља, већ ка својој сопственој души. Молитва је везана за напор. Наше лењо тело и страсна душа јој се противе. Често ова борба бива напета и мучна, човек се супротставља својој палој природи, свету који излази из њега кроз помисли и саблажњиве слике, и демонским силама, које уз допуштење Божије муче човека, испуњавају његово срце тугом, нејасним страхом, мржњом, а понекад га доводе до стања потпуне изнемоглости.

Да би се човек пажљиво молио потребан је подвиг сличан бескрвном мучеништву.

Овде поново постоји антиномија: у молитви се спајају бол и радост, борба и мир, труд и утеха. Молитва је својеврстан испит, који човек полаже показујући самим тим какав је заиста његов живот. Међутим, подли људски егоизам жели да добије награду без труда и лукави човеков разум се слаже са страстима – да превари Бога. Ово се дешава неприметно. Човек престаје да схвата да молитвене речи добијају животворну силу кад се осмишљавају умом и доживљавају срцем. Телесном човеку је много лакше да се моли

расејано, у полудремежу, и он почиње да замењује молитву као стање душе простим изговарањем молитвених речи. Овде долази до распада воље, разума и осећања, који су сједињени у пажљивој молитви. Разум бива испуњен помислима, као нечистим животињама, које нико не истерује из куће, срце постаје глуво за молитву, стврдњава се као камен на којем од молитвених речи не остаје ни трага. Воља се искључује из разума и срца, постаје попут ослабљене струне, која не може да пусти звук. Између човека и Бога подиже се неки невидљиви зид. Човек почиње да мисли да читање одређеног броја речи чини молитву и жури, као ка коначном циљу, ка последњој речи – «амин».

Уколико се таквом човеку каже да се не моли, већ вара себе и Бога, он ће се увредити и чак неће схватити због чега га прекоревају. Суштина фарисејства је спољашњи ритуал без духовног садржаја, благочестива поза уз празно срце. Човек постепено заборавља благодатна стања, која је доживео у прошлости. На молитву почиње да гледа као на неки спољашњи посао, као на јарам који треба да носи, као на данак, који мора да плати. Овај данак постаје број прочитаних страница. У човеку се гаси светлост молитве, уједно му духовни свет постаје далек. Често се нерелигиозни људи чуде због чега неки верници, православни хришћани, који редовно иду у храм, практично не мењају набоље, већ остају исти, са свим својим манама и пороцима. Најчешће се то дешава управо зато што су ови хришћани угасили сопствену молитву, што су је заменили само неком словесном формом као шуштањем сувог папира. Уколико таквог човека питате за шта се моли тешко да ће моћи да одговори. Он чак не улаже ни онај мали напор, који је потребан да би се схватио смисао онога што чита или чује, а да не говоримо о духовном доживљавању. Дешава се да се човек кад заврши молитвено правило не сећа да ли је управо прочитао јутарње или вечерње молитве.

Овде се крије нарочита опасност за свештенослужитеље. Они морају да читају молитве «по поруцбини», без обзира на заузетост, умор и своје душевно стање, зато је за њих велика саблазан да прочитају молитву не укључивши се у њу како треба, не доживевши је срцем. Управо зато се од свештеника и тражи неупоредиво већи подвиг, да унутрашње увек буде спреман за молитву, да сваку потребу испуњава као дело од насушног значаја.

Обично они који се моле немарно и расејано исто тако немарни постају и у односу на испуњавање заповести Божјих, морална страна хришћанства за њих као да престаје да постоји. Они престају да виде и да осећају своју греховност. Слаби молитва – слаби и покајање, а за њим и духовни живот. Човек који за време молитве код куће или у храму стално размишља о својим помислима или стварима из свакодневног живота по завршетку службе или правила задовољно каже себи: «Помолио сам се», уопште не помишљајући да је стајао пред Богом као мртац.

Често лажна фарисејска молитва развија код човека нарочиту гордост, он почиње да прекорева и учи друге као да је на то стекао право. И у свом животу овакви лицемерни «молитвеници» бивају увредљиви, раздражљиви и зли, због чега неверујући видећи то говоре: «Иде у цркву, а живи горе од нас.» Ови људи не схватају да су одавно престали да заиста буду у Цркви. У храму стоје само њихова тела као мртвачки ковчег душе, а ум је закопан, погребен у световним бригаама. Они су погружени у своја маштања и планове, глуви су и слепи за оно што се заиста дешава у храму, срце оваквих људи је затворено за благодат, која снисходи за време богослужења. Тачније, они виде само љуску храма: како је храм уређен, ко је од познатих данас дошао на службу, како су се обукли; прилазе да их поздраве, да им саопште и сазнају новости, разгледају лица, љуте се што их је неко

гурнуо, што појци немају слуха, и затим излазе из храма уверени да су се помолили и платили данак Богу. Ово стање духовног самозадовољства и лицемерја се може назвати малагађанским фарисејством.

Међутим, постоји и други тип људи, који желе да се моле, али се њихова молитва расипа као кућа од песка; они напрежу силе, али не чују сопствену молитву слично као што звуци гласа не продиру иза гвоздених врата тамнице. То су људи који су испунили своју душу и сећање спољашњим, као што се стварима испуњава простор соба, тако да човеку постаје тешко да се креће и да дише. То је култ знања, то је прекомерно гутање информација кад ум постаје дебео и тром, као тело прождрљивца, као утроба Гаргантје, који је гутао све што се налазило на његовом огромном столу. Овакви људи живе у свету сакупљених информација, непотребних и несистематских, као Пљушкин међу ритамима, које је сакупио. Ум губи своју снагу покушавајући да обради овај материјал, који испуњава човеково сећање и гуши његове стваралачке способности, али он готово у потпуности остаје мртва руда. Душа гушећи се у гомили спољашњих знања не може да се вине изнад земље. Земља је стихија научника, они могу да расуђују о Богу, али кад покушају да се моле најчешће се претварају у некакве беспомоћне астматичаре.

Други култ је култ емоција и доживљаја. То су они људи, који се баве уметношћу. Они живе у свету своје маште и уобразиље. Њихово срце испуњено страстима такође је глуво за молитву. У храму су урођени у своје снове. Жале због тога што у богослужењу има мало ефеката. Служба им изгледа као нешто туђе и веома досадно. Понекад се прихвате да сачине сопствену молитву – онако као што други пишу стихове, али убрзо долазе до закључка да је у позоришту душевни живот много интензивнији, разноврснији и ефектнији.

Трећи култ је култ насладе на нивоу опажаја; у овој области преовлађују жудња за сексом и крвљу. Овакви људи не губе само свој духовни, већ и душевни лик. О овој врсти људи нема смисла овде говорити. Поглед свиње је увек уперен у земљу. Међутим, невоља је у томе што ови људи често себе сматрају хришћанима. Шта рећи о њиховој молитви? Они се моле тек онда кад падну са стене или кад открију да имају рак.

Два облика богопознања

Постоје два облика богопознања. Први је видети Бога кроз свет као његовог Творца и Промислитеља, разумно користити добра света и благодарити за њих Господу, усходити од нижег ка вишем, постепено чинећи тананијим своја осећања и сублимирајући их, видети Творца у Његовој творевини и од созерцања створеног усходити мислима ка Створитељу. Ово је пут благодарења Богу за живот и за она добра, која је Он дао човеку. Други пут је одбацивање света ради Бога.

У првом случају психолошка оријентација је следећа: свет нас приближава Творцу, кроз њега, као кроз мутно стакло, видимо зраке Божанске светлости. Овде земаљски живот и космос треба да послуже нашој души као својеврсна «одскочна даска», као прве степенице ка богознању и богопознању, треба да прослављамо Бога созерцавајући ноћно звездано небо, ливаде покривене тепихом од цвећа, у свакој травчици треба да видимо велику Премудрост Божију, да на све што постоји гледамо као на хор, који слави Бога већ самим својим постојањем.

Друга ситуација је следећа: свет је преграда између људске душе и Бога, он привлачи човеково срце као сила земљине теже – његово тело, световни живот и космос

пре личе на облаке, који заклањају небеско плаветнило. Док је Бог скривен у свету као у загонетки, демонске силе у свету делују отворено. Покушавајући да спознамо Бога кроз свет можемо се наћи у улози човека који, иако је прикован ланцима за зид тамнице пипајући покушава да пронађе излаз из ње.

Суштина друге ситуације се састоји у томе да се Бог не може наћи у хармонији звезда, у савршенству творевине, у величини космоса, већ у свом сопственом срцу кад га човек ослободи од чулних и материјалних образа. Богопознање не представља узношење душе ка Богу, већ реанимацију срца, његово очишћење од онога што не води ка Богу. Овде не постоји степенаста лествица, овде постоје само два пола: вечни живот и вечна смрт. Бог као једино добро, и демон као једино зло, Бог као једини циљ, а остало као лажни циљеви, односно препреке на путу. Тада звездано небо више не изгледа као химна Богу, већ као покров, који лежи између душе и Бога; лепота цвећа, савршенство творевине – као фатаморгана, која одводи путника с пута у дубину мртвог песка, у бездано море пустиње одакле нема повратка; доћи ће смрт – нестаће фатамогана, истопиће се без трага лепота света као облаци у налетима буре и наслада ће се претворити у шачицу врелог песка за онога ко умире у пустињи, ко је узалуд желео да се напије из привидног извора. Овде је спасење у отуђивању себе од света; оно што није Бог и што не води ка Богу – није моје.

Први облик богопознања привлачи људе, он не нарушава уобичајени ток живота; други изгледа чудно и сурово, он захтева непрекидне унутрашње жртве: ако човек погледа зелено дрво и добије извесну насладу од созерцавања лепоте, образ зеленог дрвета је одвојио његову мисао од Бога, у том тренутку је дрво за њега постало бог; ако је осетио насладу од виђења лепоте – то значи да у том тренутку његова душа није жудела за Богом, свештени страх је заменио насладом, обличје дрвета је истовремено скренуло од унутрашње молитве његову мисао, осећање и вољу и створило је у његовој представи лажан образ лепоте. Ако је човека обасјала, као блесак светлости, смела блистава мисао, он је већ зачаран бенгалском ватром свог палог ума, искључио се из молитве, његов сопствени разум му се учинио, ако не свесилним, онда моћним и у њега је положио наду. Ако је човек дозволио себи жељу за материјалним и видљивим у то време се угасила у њему љубав према Богу, Бог се нашао на периферији његове свести, као истеран из собе у собичак ума.

Ако се човек нашалио – и ту постоји провокација против сопственог спасења: створио је лажни образ, постао је творац лажног света – света карикатуре, света демона. Шалу најчешће не рађа доброта, већ нешто потпуно супротно: надменост и садизам; понижавајући човека ми у шали под обличјем добродушне игре причињавамо задовољство свом суровом срцу. Зато шала човека искључује из духовног живота.

Ако се човек разгневио на ближњег и пожелео да овај умре – ушао је у исто поље с убицама и целатима, јер у гневу обично имитирамо убиство речима. А сам гнев произлази од похоти, која живи у нама; ко се гневи жуди за насладом и воли свет с његовим прелестима.

Страст човека чини идолопоклоником. Страст даје предмету свог поклоњења божанско достојанство, зато увек лаже; један филозоф је рекао: «Где има много глине праве се велики идоли.» Страст човека доводи у стање духовне парализе; пре или касније идол ће пасти и разбити се, он има уши, али не чује, очи су му направљене од глине, али не види; идол којег смо ми створили је мртав, он ништа не може да пружи нашем духу.

Другој врсти богопознања је својствено да чак избегава и да размишља о Богу. Људе који су изабрали његов први облик богословље може да одушевљава, а људе који су

изабрали друго оно пре плаши, јер су они уверени у то да ниједна реч није достојна Бога, да ни анђеоски ни људски ум не могу да Га изразе; они се надају да ће Се Бог Сам открити онима који Га траже кроз покајање и молитву, и да Се неће открити у блиставом богословљу, у спољашњем богопознању, већ као живот самог срца.

Човек, који иде првим путем размишља у свом срцу посредством аналогичности и асоцијација, он на свет гледа као на причу, која крије у себи највиши духовни смисао, а онај који иде другим путем одбацује сваку мисао ако то није мисао о Богу, ма како корисно и добро ова мисао да изгледа, и више од тога, он је одбацује чак и пре него што је оцени – довољно је што није о Богу и што не води ка Богу. Читање богословских књига изазива размишљања, оцене, потврђивања и одрицања, анализу и синтезу, закључке ума итд. И ово се доживљава као одвајање од Бога, а не као приближавање Њему. Оваквом човеку изгледа да ће ако почне да се бави богословљем личити на онога ко окренувши се од свог живог оца пажљиво разгледа његов лик на слици.

Друга врста богопознања и богознања захтева једно – обраћеност срца ка Богу и борбу с оним што то омета. Срце се може упоредити с огледалом: да би огледало одражавало небо, треба га држати окренутим на горе и чистити од прашине и прљавштине. На површини огледала се може насликати најлепша слика неба, али се право небо у њему више неће огледати. Први предност даје слици, а други светлости зрака. Ум другог је попут војника, који стоји на дверима царске ложнице с исуканим мачем и човека који жели да отвори ова врата дочекује оружјем не питајући га ко је и шта му треба. Тако и ум човека, који тражи Бога треба да побеђује помисли, које долазе споља или испливавају из тамних дубина његове душе.

Лаж дуплира реалност, потура себе уместо ње, ствара лажни, «паралелни» свет, одваја разум од срца, привлачи његову пажњу. А затим се, након отржењења испоставља да је ум везан потребом да се сећа лажи, која га је преварила, како не би поново био ухваћен у исте мреже и сачинио нову. А срце, одвраћајући се од лажи истовремено почиње да ћути, затвара се, дух улази у «самог себе», светлост душе се гаси. Зато је основа религије и богопознања – истина.

«Не убиј»

Звездано небо представља стални извор надахнућа за песнике и дивљења за философе. Оно се никако не може укалупити, ни у систем рима, ни у систем силогизама. Звезде су симболи вечности, ноћне искре које су се заледиле у лету, проблесци светлости у необухватној даљини космичких простора. Звезде су дијамантске очи, којима небо гледа земљу. Кад бисмо ми – људи, могли да питамо звезде шта виде на земљи као стално и непромењиво звезде би нам одговориле: «На земљи је стално само време и непромењива је само смрт, све остало настаје, мења се и нестаје, стална је само несталност света, а непромењива је само његова промењивост.» Кад бисмо упитали звезде шта су чудно нашле на земљи оне би нам одговориле: «Људску глупост, која знајући за време и смрт гради своје куће на бујици реке, која тече и заборавља на вечност.»

Смрт је универзална чињеница нашег постојања, са смрћу се свуда срећемо, она прати живот као сенка. Па ипак, она за нас остаје тајна коју се плашимо да дотакнемо. Страшан парадокс: видимо смрт свуда, али упркос очигледности не верујемо да она постоји. Чини нам се да нема власт над нама, да ће њен ваљак, који руши све на свом путу пројурити поред нас. Видимо смрт, понекад као да мислимо на њу и говоримо о њој, али

истовремено, чак и пролазећи поред гробова у дубини свог срца не верујемо да ћемо једном исто тако лежати у мртвачком ковчегу закуцаном ексерима испод слојева земље, да ће наше тело иструлити: да ће нам очи испасти из очних дупљи, да ће мозак истећи кроз ноздрве, а тело се претворити у сукрвицу, и да ће нас гробљански црви претворити у земљу, од које је човек и узет.

Видимо смрт својих ближњих, једно за другим они одлазе у небиће – у земљу из које нема повратка. Међутим, у дубини душе не верујемо да нам предстоји исти овај пут. Одагнавамо ту мисао од себе: превише је ужасна за нас, као лик Горгоне. Овај малодушни страх пред смрћу претвара наш живот у жалосну игру сенки. Кад смрт ипак дође испоставља се да за њу нисмо спремни, налазимо се у улози лажљиваца, који су сами себе преварили.

Живимо у бујици времена. Време нам је дато као неко наследство, као очевина – као богатство, али оно има своје границе. Сваким даном се топи и смањује. Мислимо да ће нам време, које нам је дато увек бити на располагању и зато га трошимо с пијаном штедрошћу. Мислимо да је време још увек пред нама, а кад смрт дође видимо да је време истекло као размотано клупко вуне.

Заборављање неизбежности смрти и коначности времена нас прикива, као да нас ексерима прикуцава за земљу. И ми се у суштини добровољно предајемо смрти хватајући се за пролазно, за оно што се не може задржати. Шеста заповест гласи: *Не убиј* (2 Мојс. 20, 13). Међутим, ми је непрекидно кршимо, јер непрекидно убијамо свој сопствени дух. Препустивши се власти пролазног, непостојаног, промењивог и на крају крајева смртног, онога што се и само налази у власти трулежности, сами својој души доносимо пресуду. Заборавивши на смрт заборављамо на вечност и тако лишавамо себе вечног живота. И сваки дан, који је посвећен само земљи јесте свакодневно самоубиство.

У средњем веку су биле веома распрострањене слике под називом «Игра смрти» у различитим варијантама. На њима смрт прогони човека као ловац животињу, час се појављује на свадби, час иде по врту с косом у рукама не правећи разлику чији корен сече: кукоља или цвећа, час се сагиње изнад постеље детета, час стоји, као управник пира, с чашом у рукама међу пијаним гостима. Међутим, омиљени сиж је био плес човека у наручју смрти, коју не види и која има обличје скелета. Човек плеше међу лешевима, али му је на лицу безбрижан осмех – то је слика нашег живота, везаног за земљу. Све јачи су звуци овог валцера смрти, све се брже креће злослутни пар, све јаче смрт човека привија на груди... и на крају га баца на гомилу лешева као што се цепаница баца на гомилу дрва. Наш живот личи на игру сенки на зиду. Гаси се светло и сенке нестају.

Прво убиство сопствене душе јесте неверје у Божанство. Атеизам је философија очајања, то је немоћна жеља да се овековечи земаљски живот, философија која се претвара у грудву мржње према Богу. Атеизам је недоследан. Ако је човек осуђен на смрт он мора да испроба све могућности да избегне ову пресуду. Кад човек открије да има рак он почиње да тражи неке нарочите лекове и траве, спреман је до оде на крај света ако чује да тамо могу да га исцеле, спреман је да прода све што има само да би купио себи право на живот, који ће се пре или касније свеједно завршити гробом. Све световне бриге и проблеми изгледају му као неке ситнице пред обличјем хоботнице болести, која се упила у његово тело и пије му крв.

Атеизам убеђује себе да загробног живота нема, он као да зачепљује уши кад му се говори о Богу и вечности и с насладом уверава себе да спасење не постоји. А кад би човеку рекли да је у његовој башти закопано благо и да треба само мало да ради лопатом

како би га нашао, он би се потрудио да провери да ли је то истина, чак и ако сматра да је могућност да је то истина један према хиљаду. Тако да сва огромна књижевна производња атеиста све у свему може укратко да се назове: «Упутство за самоубице».

Међутим, ево ствари која је још мање схватљива и још чуднија од атеизма: човек верујући у Бога и осетивши у својој души Његову благодат као дах вечности наставља да живи као да Бога нема. Душа оваквог човека личи на несрећника, који лежи под рушевинама срушене зграде и гомилама земље. Он жели да збаци са себе ову тежину, али не може ни прстом да мрдне. Ми лежимо испод крхотина наших срушених планова и нада, сахрањени смо под земаљским бригама, желимо да устанемо, али нас наше страсти поново повијају ка земљи.

Да би човек био с Богом треба да се одрекне спољашњег и да остави само неопходно. Кад дивља животиња јури човека он, да би му било лакше да трчи, збацује са себе одећу, а ми се плашимо да се растанемо од материјалног и душевног терета и носимо, и носимо на својим плећима овај тежак џак...

Овај живот нам је дат да бисмо сјединили своје срце с Богом како би га Он начинио нерукотворним храмом Светог Духа. Међутим, ми од срца правимо животињски кавез или корито за свиње. Кад наступи смрт схватамо да смо били преварени, да је вечно само невидљиво, а видљиво се претвара ни у шта: држећи се за видљиво хватали смо празнину. Вечан је људски дух, оно на шта стално заборављамо. Свако од нас је видео лобању, њене обнажене зубе личе на осмех у гримаси. Можда је то слика тога да се мртавац смеје сопственом животу, смеје се угледавши оно што нас очекује, што је неко време скривено, смеје се себи и својој сабраћи.

Заповест: *Не убиј* нам говори о томе да не убијамо живот свог духа, да не убијамо време које нам је дато за спасење, да не убијамо своју душу закопавши је у гроб страсти и земаљских брига, да не убијемо, односно да се не лишимо драгоценог блага, којем се чуде чак и Анђели – љубави Божанства према човеку.

Не убиј значи изабери живот. Почетак и завршетак, извор, садржај и савршенство живота јесте Бог. Ако Бога нема, свему је крај, и живот је само бежање осуђеника на вешала. Ако Бог постоји, а Он нам је открио Своје постојање, Он хиљаду пута сведочи свакој души да постоји и да је близу ње - тада сваки трен људског живота, сваки дамар срца треба да буде посвећен Њему.

Бог је Дух, али нам је Он као неки залог дао Своје име и Тајне Цркве. Мистички живот душе је пребивање у имену Божијем, у непрестаној молитви. Кад се молитва заборавља и нестаје, човек одступа од Бога.

Спасење није само «лична» ствар појединца. Кад човек стиче благодат он њеном тихом невидљивом светлошћу обасјава и животе других. Око таквих људи душе се греју. Од општења с њима људи добијају снагу и унутрашњи мир. А човек, који умире у гресима точи из себе отров леша.

Шеста заповест гласи: *Не убиј*, односно изабери живот, а живот је Бог, Који је сишао на земљу и примио смрт како би нас учинио бесмртнима. Бог, Који је створио Васељену, хиљаде светова, време и вечност, чека да Му сами отворимо своје срце. Мојсије је своју пророчанску проповед и последње завештање завршио речима: «Израиљу, ставио сам пред тебе огањ и воду, живот и смрт, изабери живот, да жив будеш ти и деца твоја» (в. 5 Мојс. 30, 19).

...Ако бисмо могли да упитамо звезде, које као јата огњених птица лете с истока на запад: «Шта сте најлепше виделе на земљи?» - звезде би одговориле: «Најлепше је људско срце, у којем Божанском светлошћу блиста име Исуса Христа.»

Дух и душа

У савременој религиозној литератури стално се мешају два различита појма: «дух» и «душа» што доводи до многих нејасноћа и недоумица. Зато бисмо желели да се укратко задржимо на овом питању.

Дух је око душе, окренуто ка вечности; душа су унутрашње очи човека окренуте ка области земаљског битовања у свим његовим разноврсним аспектима.

Од испољавања људског духа пре свега треба навести религиозно осећање као способност непосредног доживљавања реалија из духовног света и интуитивно проницање у метафизички свет, то је осећање унутрашње поузданости духовног искуства. Оно се буди, оживљује у човеку дејством благодати; његов почетак је покајање, а крај – љубав.

Религиозно осећање је својствено човеку. Човек се од животиња пре свега разликује по томе што је религиозно биће. Ово осећање може бити изобличено као што су изобличени одрази на неравној површини огледала, оно може бити сузбијено и угушено људским страстима, оно може да се сакрије у дубину подсвести, али не може потпуно да нестане. Друго испољавање духа јесте «унутрашњи логос», то је спознајна сила, која делује на нивоу идеја и суштина. Треће је способност созерцања, окренутост човека ка Божанству кад богоопштење постаје слободан акт људске личности. У самој основи созерцања стоји пажња као способност концентрације сила духа на предмету, који се созерцава и као реактивна сила, која штити дух од агресије спољашњег.

Душа у себи има следеће силе. Прва је сила разума односно здравог расуђивања. Она се испољава двојачко – кроз словесно или сликовито мишљење: она не прониче у суштину ствари, искључена је из духовног света, она проучава само појаве и својства. У палом стању разум је постао узурпатор логоса и оних спознајних сила, које су свети оци називали умом. Душевни разум је прогласио себе за једини инструмент гносе, он претендује на решење метафизичких питања, која се налазе ван граница његових могућности, упао је у област религије и жели да постане диктатор у њој. Он гледа на себе као на господара света, сматра да су његови сила и моћ безгранични, створио је науку и цивилизацију – ову нову вавилонску кулу. Искључивши се од духа људски разум је постао главни извор гордости – тајног или јавног богоборства. А кад га осењује благодат он види своју меру и своје границе и покорав се духовном виђењу и религиозним интуицијама. Тада он у овом земаљском бићу види творевину Божанске премудрости, а у материјалном свету – не само узрочно-последичне односе, већ и симболе и слике духовног света. Сјединивши се с логосом он показује његова открочења у профористичкој (спољашњој) речи, духовна знања доводи у одређене логичке системе кроз земаљске слике, открива скривено.

Друга сила душе јесте жеља. Одвојивши се од религиозног осећања, од духовних доживљаја она се претворила у похот, у тежњу ка насладама, у мрачне страсти, у изопачену чулност. Ова сила је највише оштећена грехопадом. Показало се да разум, опијен својим видљивим успесима и достигнућима није цар, већ роб жеље. Сјединивши се кроз покајање с духовним осећањем, жеља престаје да буде неконтролисана и импулсивна. Она помаже уму да тежи ка добру, она у овом свету види сенке изгубљеног раја. Жеља се

као сила душе сједнивши се кроз благодат са силама духа претвара у чежњу за Божанском лепотом.

Трећа сила душе се код светих отаца назива афективном. То је заштитна сила душе. Она треба да чува душу од зла и греха као имунолошки систем човека – од туђег тела. Њено најбоље испољавање је света мржња према ономе што душу одваја од Бога. Међутим, после пада у грех афективна сила се окренула против онога што омета испуњење страсних жеља, у том случају афективна сила личи на мач, који је дат за заштиту од непријатеља, али је душа овај мач окренула против саме себе и непрекидно задаје себи све нове и нове ране.

Реактивна сила оштећена грехом, не испољава се као чување личности, већ као потврђивање човековог егоизма; на спољашњем плану она се испољава у огромној амплитуди: од сталне раздражљивости и нетрпељивости у кругу породице (синдром сићушног злодуха) до људских хекатомби, које чине тирани (пир сатане). Несклад између жеље и могућности изазива и храни осећање раздражености и увређености: човек читав свет доживљава као сушту неправедност у односу на њега, као да се читаво човечанство договорило да га изнервира. Овакав човек личи на бомбу испуњену прљавштином, која експлодира кад је човек неопрезно додирне. Ако се ово осећање појачава оно може да доведе човека до страшних душевних стања, да се излије у садизам и незадрживу жељу за убиством.

Кад се кроз покајање и благодат афективна сила душе сједини с духовним осећањем окренутости ка Богу она постаје динамично одрицање греха, самокритичност, мржња према демону, осетљивост према упадању мрачних импулса у људску душу, најделотворније оруђе у очишћењу срца од страсти.

У овом питању су се судариле триметрија Истока и диметрија Запада. Исток јасно разграничава област духа и душе, Запад их слива у душевном монизму. Осим тога, западна антропологија о човековом паду у грех говори само као о губитку Божанске благодати, уз чување природног стања душе, а за источну антропологију грехопад представља најдубљу драму у историји света: човек је испао из центра свог живота, на место Бога ставио је себе. Богоборачки импулс је раскинувши савез човека с његовим Творцем деформисао саму људску природу. Дух је постао одвојен од душе, пошто је откинут од Бога, душевне силе су се такође разјединиле: разум, осећање и воља час ступају у склад, час се једно другом супротстављају. Зато је источни аскетизам борба за људско срце, зато источни подвижник нема поверења у себе, нема поверења у своју душу, његов циљ је да покори душу духу, а дух – благодати. Зато је основа аскетике Истока покајање, плач због грехова, који свет не схвата сматрајући га слабошћу, малодушношћу и болесном плачљивошћу. Западни подвижник почиње од бодрог изазова мрачним силама пакла с којима је спреман да се бори као витез с циновима. Основа овог подвижништва није покајање, већ част и љубав, само, каква љубав?..

О богоопштењу и богоостављености

Књига о Јову и Песма над песмама су најтајанственије књиге Старог Завета.

Од тумачења Књиге о Јову може се направити читава библиотека. Нека од тих тумачења одликују се узвишеним својствима и дубином богословске мисли. Међутим, у људима, који читају Књигу о Јову и њену егзегезу остаје осећање неке нејасне

непотпуности, осећај да ту има нешто недоречено и да је нешто важно скривено испод текста као испод спољашње коре књиге.

Црквено предање сведочи о томе да је ову књигу написао цар и пророк Соломон. За нас је то изузетно важно, за нас је то нит Аријадне, где путник отварајући једна врата пред собом види десет затворених и крећући се као чипка испреплетеним ходницима и степеништима на крају доспева у ћорсокак.

По нашем мишљењу Песма над песмама и Књига о Јову представљају историју душе у два стања: богоопштења и богоостављености. Интензитет и светлост богоопштења прелазе у муке и непробојни мрак богоостављености. Што је јача љубав према Богу то је страшнија мисао о вечном губитку Бога; кад Бог постаје човек унутрашњи живот, прекинуто богоопштење и чак само страх да се оно не изгуби претварају се у паклене муке, непознате свету.

Књига о Јову и Песма над песмама представљају два пола религиозног живота и међу њима се налази поље огромног напона. То је доживљај душе, која у свом постојећем стању и у перспективи вечности созерцава рај и пакао. На почетку Књиге говори се о Јововом праведном животу, али то је спољашњи, горњи слој. Најважније је то што је његова душа била уроњена у љубав према Богу попут Суламите у Песми над песмама. По древним тумачњима под образима женика и невесте у Песми над песмама симболично се подразумевају Божанство и људска душа. У овој књизи постоји следећа епизода: ноћу женик кроз врата зове своју невесту, она оклева на својој постељи, а кад отвара врата, која воде у двориште види да тамо више никога нема. Она у жалости тражи свог женика по улицама и трговима града. Ноћни стражари је хватају, скидају јој одећу, туку је, и она се једва ослобађа из њихових руку. Егзегети у овоме виде искушавање невесте. Ноћ означава патње и тугу, одлазак женика – богоостављеност, поцепана риза је знак свега видљивог, борба с мрачним силама које вребају душу, ране и понижења које душа од њих трпи; међутим најстрашнија мука за невесту је мисао да је женик престао да је воли и да ју је заувек оставио.

Кад читамо Књигу о Јову чуди нас несхватљиви психолошки контраст: Јов који је неустрашиво и храбро, као мученик, прихватио искушења, која су му била послата одједном је почео да проклиње свој живот, да ропће и оправдава се пред Богом. Најгоре као да се већ догодило, шта Јов још може да изгуби, зашто да не прими смрт с молитвом на уснама како су је прихватили многи праведници и пророци? Зашто је овај спор човека с Богом требало да уђе у Библију као несхватљива поука?

Неки тумачи се, како би «оправдали» Јова, труде да припишу пријатељима, који с њим разговарају формални, правни и чак пагматички однос према Божанству. Међутим, овакви закључци нам изгледају као тенденциозни и чини нам се да уопште не проистичу из текста. Напротив, речи Јовових пријатеља су узвишене и предивне, сваки савремени богослов би могао само да позавиди орловском лету њиховог богомислија и лепоти слика и поређења која користе, надахнутој религиозној поетичности њихових речи; они су надахнути надом у милосрђе Божије и управо због тога убеђују и преклињу Јова да принесе пред Богом покајање како би био удостојен опроштаја. Јов им одговара, али се ствара утисак да их не схвата, као да их не чује својим срцем, да он - Јов и његови пријатељи стоје на две духовне равни, које се налазе на огромној удаљености.

Оци су рекли: «Благо ономе ко чита Песму над песмама, ушао је у олтар храма ако је схватио њен тајанствени смисао.» Цар Соломон је у својој младости доживео узвишена стања богоопштења и боговиђења. Песма над песмама је пророчанство, али је

истовремено и откровење, које је он сам доживео. Међутим, богоопштење овог блиставог израиљског цара било је трагично и неочекивано прекинуто. Библија шкрто и скривено говори о томе да се развратило Соломоново срце (в. 3 Цар. 11, 3). Након подизања храма Јехови, који су сви називали светским чудом и лепотом Јерусалима Соломон је подигао идолишта за своје жене-туђинке и сам је присуствовао демонским ритуалима. Сад је исто тако опитно доживео реалну богоостављеност – пакао у животу, губитак благодати. Кад би с њега скинули царски венац и учинили га последњим слугом у сопственој кући и то не би било ништа у поређењу с мукама душе, која је изгубила највеће благо и сећајући се своје некадашње љубави гори дан и ноћ у црном пламену.

По предању, цар Соломон је принео дубоко покајање пред Богом и добио опроштај. Тугом овог покајања и тихом, благом светлошћу Божанског опроштаја обасјана је друга Соломонова књига – Проповедника, као неко његово предсмртно завештање. Ова књига личи на последње зраке сунца, које залази иза хоризонта. Дакле, Соломон је доживео висину богоопштења, која се у Песми над песмама пореди с пењањем на врх Ливана и дубину богоостављености, коју је пре Соломона спознао можда само Адам.

Ми смо далеки од мисли да Јов представља образ самог Соломона, али желимо да кажемо да је био нарочито близак Соломоновој души због унутрашњег осећања, које је нама недоступно.

У Јововом животу видимо три периода: период кад је он заузимао висок положај у својој земљи (он је у црквеној химнографији назван царем); период искушења: губитак деце, имовине, губа, протеривање из града, и на крају, богоостављеност; и трећи, закључни период – време награде за праведност и верност у искушењима.

У Соломоновом животу такође можемо да издвојимо три периода: блистави почетак царевања кад је Соломон, као што се може видети у псалмима, представљао симболични образ Месије по својој светости и мудрости, време изградње храма у Јерусалиму, кад је сам усходио степеницама духовног храма ка највишим созерцањима и озарењима, кад је његово срце певало Песму над песмама. Други период је смрт пре смрти, отпадање од Јехове, губитак Онога Кога је волео највише на свету. Пет столећа пре Соломона провидац Валаам је рекао: «Пророк пада, али његове очи виде» (в. 4 Мојс. 24, 4). Соломон је у својој богоостављености видео себе покривеног чиревима губе, душу, погођену грехом, која се распада као леш, видео је последице своје издаје за Бога: царство, попут одеће поцепано на делове, дванаест племена, која су исукала мачеве једно против другог, разрушени Јерусалим и згариште на месту на којем је стајао храм, који је он подигао. То је било сиромаштво страшније од Јововог сиромаштва. Соломон је седећи на златном трону видео погубљено царство, народ који умире од глади и Јерусалим спаљен грехом својих царева.

У свом велелепном дворцу, који се такмичио с дворцима Египта и Вавилона он је доживљавао исто оно што и Јов на сметлишту, међу ђубретом које су људи бацали са зидина тврђаве, Јов којег су живог јели црви. То нису биле физичке муке, већ ужас богоостављености. Најниже је пао првоанђео, онај ко је био најближи Престолу Божијем. По мистичкој висини Песме над песмама може се у мислима представити бездан на чије дно је пао пророк, који је издао Бога. Каква је снага покајања била потребна да би Соломон поново могао да се роди; да орао, који се претворио у црва поново стекне своја крила? Свето Писмо о томе ћути, али неми вапај Соломонове душе као блесци ноћних муња обасјава странице Књиге о Јову. Овде нема позајмљивања, већ постоји само једна иста трагедија богоостављености иако су њени узроци различити. Овде је присутна

блискост духовних доживљаја. Светитељ Јован Златоуст каже: «Са Христом је и у паклу добро»; овде је пакао приказан као нешто спољашње у односу на човекову душу, као место и свеукупност страдања, које може да искуси човек чија душа притом припада Христу.

Јов је живео љубављу према Богу, ова љубав је била скривена тајна његовог срца о којој нису могли да се досете чак ни његови пријатељи: може да је схвати само онај ко ју је сам доживео. Прве ударце Јов је примио непоколебљиво, као стена – налете буре или литица ударање разбеснелих таласа. Јов је био сам у свету као што су усамљени сви они који воле Бога, али је он изгубивши све и сва у свом срцу остао с Богом као морнар, који је изгубио брод и путнике, али је ипак сачувао драги камен, ради којег је предузео своје далеко путовање. Међутим, касније је уследило страшније искушење, унутрашње, невидљиво за свет – то је богоостављеност или страх пред богоостављеношћу. Тешко нам је да схватимо шта је богоостављеност, као што нам је тешко да схватимо шта су то паклене муке.

Песма над песмама нам даје извештај кључ за тајну, иако су њене сенке мутне и нејасне: у њој се љубав према Богу пореди с љубављу женика и невесте. За невесту је сав живот усредсређен у женику, она му је дала све своје срце без остатка, а види да је женик напушта, и то можда заувек.

Тада се њена љубав претвара у крик боли, она каже: «Зашто си престао да ме волиш, шта сам ти учинила, зашто ме напушташ?!» То није самооправдање. То су бол и крв срца. Речи Јова представљају крик душе рањене болом љубави, ужас растанка с Вољеним без Којег је смрт боља од живота. Видимо како Јов тражи одговор: зашто га је Бог довео као на ивицу бездана, пред претњу вечног растанка? Међутим, он не тражи толико одговор и објашњења колико Самог Бога без Којег не може да живи...

Јов не негира своју греховност, која је својствена свим људима уопште, али не налази у себи грех, који би могао да прекине ово мистично богоопштење, да окрене ток Божије љубави на супротну страну од њега. Он би желео да види свој грех и преступ како би их искупио било којом жртвом; он их тражи часно и мучно, али не налази, управо не налази грех, који би премашио некадашњу љубав Бога према њему, а не може да лаже Живог Бога. Ставивши маску, чак и ако је то маска смирења, човек више не може да види лице Бога. Овде је присутна нарочита метафизичка трагичност: не кошмар Соломоновог пада у грех, већ трагичност сопствене праведности, у суштини безизлазне, јер Јов не може да жртвује истину ради љубави и љубав ради истине. Јов је храбро издржао најтежа искушења као доказ своје љубави према Богу, али сад, у новом јутарњем доживљају – богоостављености или пред ужасом од ње - управо ова искушења су могла да му изгледају као хлађење Божанске љубави према њему и он ово више није могао да издржи. Зато су Јовове речи безумље љубави, то је плач Суламите у одвојености од женика. Велика туга и велика радост су ћутљиви, зато речи пријатеља, ма како лепе биле, само оптерећују Јова. Суламиту не могу да утеше њене пријатељице, већ лице женика. Кад га угледа, Суламита све заборавља: и речи својих другарица, и своје сузе, и себе саму. Догађа се теофанија – Бог се јавио Јову. «Чуо сам Га, а сад Га видим» (в.: Јов. 42, 5) - каже праведник. Ово богојављење није одговор на Јовове речи, већ на љубав његовог срца. Бог му се није јавио с тим да разреши недоумице – у светлости Божанства оне су нестале без трага, као сенке, већ зато да би уверио Јова у Своју вечну љубав. То је ново богојављење – одговор на сва мучна питања Јова, одговор Бога: «Ја сам с тобом.»

Огубављени Јов седи на сметлишту, али Бог невидљиво пребива с њим. И зато му ово место изгледа као трон, губа као царска одећа, а црви као златни украси на њему. Јов слуша Бога у тиховању.

Господ исцељује Јова, враћа му богатство, продужава његов живот, али све ово је само сведочанство да су се спољашња искушења завршила. Ова милост је више дата не ради самог Јова колико ради пријатеља праведника, како би се они уверили у његову светост.

Господ каже Јововим пријатељима да га моле да се моли за њих, јер је Јов више у праву него они. У чему се састојао грех Јовових пријатеља? То је пре био грех не као преступ, већ као несавршенство: јелен не треба да показује пут орлу који лети на небу; јелен може да пролази кроз шуме и планине, али их орао лако прелеће. Јовови пријатељи са својом идејом правичности и плате нису могли да схвате како један порив љубави може пред Богом бити драгоценiji од спољашње праведности, од праведности закона. И зато је овај прекор Бога требало да им покаже њихово несавршенство у главном и да им унеколико открије тајну Јова.

Један од егзегета је рекао: «Књигу о Јову треба читати кроз сузе.» Ми бисмо додали: кроз сузе не због Јова, већ због нас самих, због тога што је у поређењу с огњеном љубављу Јовове душе наша душа тамна и празна.

Религиозна осећања интелигенције

Мистика је љубав људске душе према Живом Богу Који је Личност. У мистици нема закона, пошто се љубав души јавља као бесконачна унутрашња слобода, ту нема узрочно-последичне везе, ту се Бог доживљава као једини живот, а губитак Бога – као смрт. Магија је покушај човека да одреди законе духовног света и да кроз познање ових закона, укључујући себе у асоцијативне симболе, бројеве и имена има могућност утицаја на духовни свет. По стилу размишљања магија је ближа уму научника него мистика и зато су многи од њих падали у магизам, на пример Крукс, Фарадеј, Бутлеров, Флоренски и др. Они су желели да проуче и класификују појаве из духовног живота у складу с методама научне спознаје, на које су навикли, и на крају су доспевали у ропство окултно-демонског света. Други научници, рационалисти, сливали су Божанство са светом и њихова религија је била вера у разумност Васељене, у продуховљеност саме материје, свештени страх пред непознатим, а другим речима, пред самим стваралачким процесом спознаје. По Ајнштајновом мишљењу научник мора да уме да се чуди. Овде се уместо религиозно осећања подмеће индивидуално надахнуће трагања.

Код научника код којих више преовладава уметничка природа религиозно осећање је замењено одушевљеношћу устројством и појавама видљивог света с елементима естетског доживљаја: Бог, свет и ја смо јединствени. То је очигледан или скривени пантеизам. Тако на пример, Тјер де Шарден, истакнути научник, палеонтолог и свештеник-језуита описује случај кад се налазио у експедицији: није имао вина и хлеба како би обавио мису, и он се у рано јутро попео на брдо и погрузио се у созерцање природе и свануће је доживео као Литургију, а излазак сунца као долазак Христа и Тајну Причешћа. Овде се очигледно брише граница између Цркве и света, Божанства и Његове творевине, сакралног и профористичког, спољашњег. За овакве људе читав космос је организам који служи Литургију. Мисија Цркве је да продухови Васељену, а овде се сама Црква раствара и као да се топи у хаосу неосвећеног.

Обично овакви научници у религију уносе дух секуларизације. Горди ум каже: или Бога нема, или сам ја, ако Он постоји, Његов делић. Научницима су упућене речи Спаситеља: «Ако желиш да будеш са Мног, иди, подели своје имање сиромашнима и крени за Мног» (в.: Мт. 19,2 1). Младић, који је чуо ове речи растужио се и отишао је од Христа. Научник не треба само да учи, већ, што је много теже, треба да учи из почетка, али на други начин. Тако је, на пример, преподобни Арсеније Велики, изузетно образован човек којег је цар изабрао за васпитача своје деце говорио да не зна чак ни азбуку оне мудрости, којом владају монаси који живе у пустињи.

Помало по страни међу научницима стоје психолози, они боље од других схватају немоћ науке да објасни психички живот човека материјалним факторима, а истовремено међу њима они који себе сматрају верујућима доживљавају религију кроз призму психологије. За њих религија представља одређени програм, у који човек треба да се укључи, а молитва је нешто што личи на аутотренинг, на аутосугестију; они не негирају њену вредност, али не схватају њену суштину, духовни свет као свет других бића и духовних супстанци за њих практично не постоји. Религија за њих представља оптималну психичку ситуацију, добар облик самозаштите од стреса и потреса, извор трпљења, наде у време болести, мира у часу смрти, а где је Живи Бог – не зна се.

Управо зато су неки од оваквих психолога и склони да гледају на религију с њеним заповестима, обредима и ритуалима као на лек, који је нарочито неопходан слабој, расклиманој психи, који се примењује у комплексу с методама као што су психоанализа, хипноза и медитација.

Неки од њих иду још даље и спремни су да дозволе да низ психичких болести као што су наркоманија и алкохолизам нису субјективни процеси, да нису само откочивање подсвести, већ и пробијање у демонски свет.

Понекад психолози дела аскета сматрају драгоценим материјалом из области самоанализе, али у целини религија за њих нема духовну, већ душевну вредност: што је виши идеал према којем човек тежи, тим је он способнији за преживљавање у екстремним условима савременог света. Јарки пример овакве противречности представља академик Павлов. Носећи крст, испуњавајући религиозне обреде, узимајући благослов од свештеника и као председник црквеног одбора он је истовремено пристао да се учлани у енглеско атеистичко друштво с називом «Рационалиста», уз напомену да религију сматра потребном за људе одређеног психичког склопа, «слабе конституције». На религиозност своје жене – кћерке Менделеејева, гледао је, по сопственим речима «с мучнином».

Хронична болест интелигенције је духовна гордост; она се обично крије под лажним речима о човековим правима и врлинама. Заправо, овде је присутно издвајање себе у неку елиту, надимање својим интелектом и ниједан интелектуалац се неће озбиљно поредити ни са сељаком, ни са занатлијом, ни с оним ко има нижи степен образовања. Напротив, под овим речима о достојанству крије се супарништво и неуморна жеља за превасходством. Често се од интелектуалца може чути: «Како могу да стојим у храму поред неких баба и необразованих људи!» Ретко који уметник ће рећи да је његов сабрат талентованији од њега; ретко који композитор ће се сложити с тим да није он него неко други дубље изразио гаму људских осећања; ретко који песник не сматра себе «суперпесником» савременог доба; ретко који глумац се не жали на то да његов геније и даље остаје непризнат у свету. Ако такав човек не угледа у себи ову страшну болест реално, ако не увиди да се и он сам и остала «елита», која галами о достојанству човека и служењу народу баве због осећања супарништва и љубоморе најподлијим интригама,

сплеткама, блате једни друге, ако се не догоди ово чудо – виђење не блеска, већ прљавштине сопствених страсти, његова религиозност ће попримити демонски карактер. Због тога није ни чудо што су људи као Бодлер, Иго, Брјусов, Блок, Андреј Бјели и Метерлинк припадали тајним демонским сектама.

Јерес обично има два начела. Прво је лажно мистичко искуство кад човек, не очистивши се од греха, не обуздавши своје страсти, не смиливши своју гордост дрско покушава да види духовни свет, и овде се слично среће са сличним: горди човеков дух улази у контакт с гордим духом злобе. Други узрок јереси јесте гордост разума, коју бисмо назвали интелектуалним безобразлуком.

Уколико пак ови људи, који себе сматрају елитом чак и изаберу духовног наставника ретко ће му потчинити своју вољу; они ће га испитивати о његовом духовном животу, постављаће казуистичка питања, покушаће да га запање својим знањима, имаће примедбе на његове савете и благослове. И највероватније ће се све завршити тако што ће њихов наставник, одмахнувши руком рећи: «Радите шта год хоћете!», јер је туђа воља – непробојни зид. Или ће пак они сами сматрати да их наставник не разуме пошто је непросвећен човек, а послушање је баласт, који омета њихово узлетање.

Човек самог себе сматра за критеријум истине и на основу својих знања и представа, веома ограничених и изопачених, почиње да решава метафизичка питања као да се метафизички свет може обухватити људском мишљу. Он не разуме да је метафизички свет – свет другог битија, других категорија, да човек може да дотакне тајну само кроз свештени страх према њој. Истинско знање човеку шири хоризонте његовог незнања. А овде је присутна духовна болест - човек не зна колико је његово незнање и најсмелије говори о ономе што није видео и није схватио.

Међу јересијарсима се тешко могу наћи прави интелектуалци, али чак и од најобразованијег и најблиставијег философа, ако не буде хришћанин у свом свакодневном животу, ако не почне да испуњава јеванђељске заповести, већ пожели да спозна духовни свет силом свог разума, истина ће исклизнути као зрак из руке која жели да га ухвати.

Рационалистичке јереси су се родиле из тога што је коначно и ограничено покушавало да обухвати и дефинише безгранично, а у ствари је остало са сновима свог ума. Гордост разума се испољава у лажном осећању слободе. Један интелектуалац ми је говорио да му је ближе гностичко «јеванђеље» него Јеванђеље које је Црква прихватила. Разлог он сам није могао јасно да формулише, али је ипак рекао главно: кад читам канонско Јеванђеље осећам се као раб Божји. Овде постоји трагично несхватање тога да кроз ропство Богу човек престаје да буде роб греха и да у благодати Божијој добија слободу, а демон обећава лажну слободу и то без напора, без борбе са срастима, као скок на небеса, обећава да ће човека учинити својим братом и очарава душу једним аргументом: «Ти си тога достојан.»

Све велико се остварује у тиховању. Тајна тиховања је тешко схватљива за савременог интелектуалца, он се родио и живи у свету речи. За њега тиховање није пуноћа другог живота, коју је реч немоћна да изрази, за њега је тиховање – гробна пустош. Интелектуалац увек производи буку, он помало личи на агрегат, који људима жели да да светлост, али даје буку. Мисао о томе да нема шта да каже звучи му као пораз. Један од узрока због којих интелектуалац ретко иде у цркву или уопште у њу не иде, такође по његовим речима, јесте то што «културан човек нема о чему да поразговара с нашим свештеницима». То да је свештеник савршитељ Тајни, а да је Тајна – живот за људску

душу, интелектуалцу није јасно, он жели да свештеник буде образовани туристички водич у храму.

Кад је познати духовни писац Ј.Посељанин изгубио волљену жену и кад су му пријатељи посаветовали да напусти свет и оде у манастир, он је одговорио: «Радо бих оставио свет, али ће ме у манастиру послати да радим у штали.» Не знамо какво би послушање дали овом човеку, али је он тачно осетио да ће се у манастиру потрудити да смире његов дух како би он од духовног писца посао духовни делатник.

Истински духовни живот се крије од света. Како је то тешко онима који покушавају да запање свет својим талентима! Не кажемо да је то немогуће – кажемо да је тешко...

Сад ћемо прећи на други део интелигенције – онај који се бави политиком и управљањем. Религија се заснива на несебичном служењу истини, политика на прагматизму, умећу да човек извуче корист из постојећих околности. Религија помаже препород личности: ослобађање личности од ропства колектива, од терора друштва, од оног светског духа, који приморава људе да се клањају златном телету уместо Бога. Религија раскида лепљиву паучину друштвених односа као дужних обавеза и поставља себи за циљ оно што се налази ван граница земаљског постојања. Политика и управљање убијају начело личности, у њој су присутни интереси државе, фирми, корпорација итд. Притом су ови интереси у потпуности земаљски и утилитарни – они се бране и утврђују у борби у којој побеђује јачи. Часна политика је она за коју је поштење корисно; часно управљање је оно којем нарушавање правила игре прети банкротом.

Овде се показује чудна противречност: обично политичари наступају с позиција морала, они сматрају да је морал користан за чување државних структура, показују лојалност у односу према религији и истовремено не сматрају да су заповести за њих обавезне, зато што је за њих служење држави или корпорацији циљ, који ангажује све њихове силе, циљ који они сматрају главним. Може се рећи да су они религиозни у том смислу што користе религију. Најчешће су то људи који су заправо индиферентни према питањима религије; принципи религије - правичност, несебичност и љубав према непријатељима – су неспојиви с принципима борбе за надмоћ. У ствари, испада да се општељудско увек приноси на жртву појединачном. Зато религија оваквих људи, ако уопште постоји, најчешће носи декларативни карактер. Религија – имамо у виду хришћанство – захтева од човека да говори истину, да буде правичан чак и у односу на своје противнике, док политика и принцип управљања деле свет на «своје» и «туђе», а ова подела представља крај религије.

Зашто времена има све мање

Савремени човек јасно осећа недостатак времена. Изгледа да време лети све брже и брже. Ноћ смењује дан, као да јутро подиже трепавице неба, а вече их већ следећег тренутка склапа.

У детињству се чинило да дан траје необично дуго, да сунце лагано, готово неприметно као огромни брод плови у безмерном небеском простору и на крају, након дуге пловидбе стиже у пристаниште иза брда, која оивичавају хоризонт. Наступа сумрак као предворје ноћи, као пауза у току које се мења декорација. Али, ево, повлачи се копрена ноћи и пали се прва искричава звезда као свећа, у дубини модрог прозечно-кристалног неба. Пролази време, пали се друга звездица, а затим се небо покрива звездама, као да је нечија рука по небеском своду расула ватрене цветове. Тамни модро

небо, све су више јарке звезде изнад земље. И овај почетак ноћи је растегнут за дете као у простору од неколико година. Само време изгледа мелодично као отегнута успаванка.

А како ми сад доживљавамо време? Оно нам изгледа све краће, као да је завијено у свитак или притиснуто попут опруге. Недостатак времена је хронична болест века. Губимо дах од њега као од недостатка кисеоника. Наш технички век би, чини би се, требало да нам омогући да стижемо да учинимо више него раније, међутим, ми насупрот томе осећамо да време некуда нестаје, као да пропада у провалију и не можемо да обавимо онолико посла с којим смо раније лако излазили на крај.

Многи кажу: «Сећам се времена кад смо читали књиге, ишли у госте једни код других, понекад смо радили у две смене, а сад немамо времена чак ни да отворимо књигу, а с познаницима се најчешће чујемо преко телефона.»

У чему је ствар? Није ваљда хронично болестан сам хронос? Вероватно се најдубље расуђивање о времену може наћи код блаженог Августина у његовој бесмртној «Исповести». Он нам указује на то да постоје два мерења времена: спољашње и унутрашње. Спољашњи аспект времена јесте календарско време, које има одређене објективне оријентире који су прихваћени као еталони. Ово време је стабилно и стално. Унутрашњи аспект времена јесте време које доживљава и фиксира наша душа, то су ритмови и процеси самог људског организма. Ово време је субјективно и човек га доживљава као непрекидно смањивање времена, као скраћивање самих календарских периода.

Ова загонетка тешко може да се реши, зато што улазимо у област претпоставки и извесног моделовања. Човек непрекидно прима бујицу информација из спољашњег света. Ове информације не нестају, већ се одлажу у његово сећање, у неким нама непознатим кодовима. Свака информација захтева своје место у аналима сећања и зато се може рећи да се у нама стално одвија обрада спољашњих информација. Ако се психа упореди с лоптом, која се окреће око своје осе код детета је ова лопта мање оптерећена информацијама, креће се брже и зато му време субјективно изгледа дуже. Затим ова лопта испуњавајући се новим информацијама као да постаје тежа, њено кретање се постепено успорава и човек ово субјективно доживљава као скраћење самог времена. Наравно, ово је само веома груба шема, али ми не претендујемо на математичку формулу времена, коју још нико није могао да извуче из корена бесконачности. Само желимо да појаснимо своју мисао.

Знање је мач са две оштрице. С једне стране се ослањамо на знања, а с друге, бујица информација, оптерећујући психу, одузима нам само време. Чак и више од тога, сувишне информације постају површне; оне се не претварају у знања, већ у шљаку, мртви баласт, који лежи у нашој свести као у бродском складишту.

Због чега су аскете одлазиле у пустињу или се закључавале у својим келијама као у гробницама и притом носиле са собом смо најнеопходније ствари? – Да би се искључили из спољашњих информација или, тачније, да би их свели на минимум. Њихова мисао је постајала јасна и проницљива, а молитва је стицала нарочиту дубину. Чак и најпростија ствар коју човек има заузима одређени простор у његовој души. Он мора да је чува, да се брине о њој, сликовито говорећи, да је начини делићем своје душе. Да, управо тако, ствари не заузимају само простор у кући, већ и простор у души, односно мисли и осећања. Оне такође скраћују време, које душа осећа, као да га прождиру. Због тога ослобађајући се ствари или мењајући ситуацију човек осећа како расте потенцијал његове душевне слободе.

Духовни живот мора да укључује у себе борбу за време. У односу на спољашње време велики значај има доследност и ред у пословима. Кад су послови хаотични на њих одлази много више времена него што је потребно. Такође, човек треба да смањи своје потребе – телесне и душевне – тада ће многе бриге отпасти саме по себи. Што се тиче унутрашњег времена овде је потребан јак филтер, који би могао некако да регулише бујицу информација које долазе. Осим тога, човек мора да се научи да неко време проводи у самоћи остајући насамо са својом сопственом душом. Наше очи, уши и језик се често претварају у пукотине на посуди кроз које истиче њен садржај. Ово води ка унутрашњој опустошености. Због тога хришћанска аскеза захтева контролу над спољашњим осећањима и оним великим даром који се назива «реч».

Обрада, паковање, сортирање и размештај информација, које доспевају на огромна складишта сећања, захтевају непрекидан утрошак психичке енергије. Уколико информације свих врста: сликовне, словесне итд., укључујући емоционалне, премашују одређени ниво оне, као пренапоран труд, умарају човекову психу, равнотежа између механичког и стваралачког сећања се нарушава. Човек који гута већу количину хране чини своје тело болесним и тромим. Код прождрљивца се мишићи постепено изрођују у маст и сало. Овоме је слична и психичка гојазност, кад сећање постаје као надута утроба душе.

Највећи потенцијал енергије поседује људски дух – то је око душе. Приликом бујице информација, које више почињу да личе на поплаву, душа одузима енергију духу и самим тим као да гута дух. Душа као агресор одузима од духа његову унутрашњу област и исисава његове силе као што вампир исисава крв из своје жртве. Дух постаје немоћан и болестан, а ако ово стање траје дуго година, он постаје прави парализичар, који чак престаје да схвата своје стање и да осећа бол.

Ако покушамо да дефинишемо садашње стање нашег духа то је стање дремежа, које се смењује с кратким буђењем и дубоким сном, а у сну се губи осећај за време.

Време искључено из вечности заиста пролази као сан. Хришћански аскетизам је реанимација духа. Треба ослободити простор душе од кипова, одраза и сенки спољашњег и дати духу оно што му припада по праву његовог царског рођења, тада ће човек осетити нову запремину времена, осетиће лакоћу приликом ослобађања од терета онога што му је туђе, и тада ће доживети нешто слично оној радости, коју је много пута осећао у годинама детињства, а затим је изгубио и заборавио.

Аскетизам укључује у себе покајање, молитву, борбу са страстима и контролу над пет чула. Преподобни Симеон Нови Богослов је писао: «Ко влада над пет чула влада целим светом.» Додаћемо: зато што их у жестокој борби покорава Ономе Ко је створио свет – Творцу времена и вечности.

О покајању

Налазимо се у стању некакве осуђености, као да се свет приближава катастрофи, која се не може спречити. Људима је одузет главни животни стимуланс – нада. Чини се као да се тешка тама спушта на земљу и обавија је црним погребним покровом. То нису политички потреси и неочекиване тешкоће свакодневице, већ некакав осећај метафизичке трагедије у коју ће бити укључена сва земља.

Постоји ли излаз из овог стања? Постоји ли начин за духовну реанимацију? Може ли се, ако не окренути, онда макар на неко време задржати овај процес ескалације зла?

Нуђене су нам и нуде нам се различите препоруке и утехе – болесника убеђују да је здрав, често цртају утопијске слике, које личе на бајке о «острвима блаженства», али то слабо помаже. После допинга долази до још већег пада снаге; након илузија изазваних гордошћу следи још веће разочарење. А где је излаз и да ли он постоји? Одговор можемо наћи само у једном чистом извору – у Светом Писму које не лаже, не вара се и не доводи друге у заблуду.

У тешка времена у историји, пророци су позивали народ на свеопште покајање. Они су свакога позивали да увиди своје грехове и да осети своју одговорност за њих. Позивали су народ да остави идоле и врати се Богу својих отаца. Само кроз покајање почиње препород, само се кроз бол човек, који пати од тешке болести враћа у живот. Човек који не осећа бол је мртав човек. Душа која не осећа своје грехове претвара се у леш. Другог пута нема: или покајање – као једини пут ка Богу, или губитак Бога и осуђеност. Једна чаша покајничких суза може на суду Божијем да превагне над морем људског греха.

Не може се рећи да је у нашем друштву нестало добро – то би било неистина. Још има, на срећу, много примера доброте, састрадавања, служења људима, али трагедија је у томе што људи као да су заборавили на покајање. Изгледа као да нам је нека тамна сила украла овај велики Божански дар, ово васкрсење душе пре телесне смрти. Благодат се враћа оним путем којим и одлази. Благодат нас напушта због наших грехова. А грехови постају семе оног трња и чичка, којима обрастају наша некада цветна поља. Грехови постају предворје оних катастрофа, чије приближавање осећају чак и душе људи далеких од вере.

Наша грешка је у томе што оправдавамо себе, што тражимо узрок својих несрећа у спољашњем, и зато јеванђељски позив на покајање не налази жив одјек у нашем срцу, а ако се и кајемо то је ритуално и формално, као да заборављамо на трагичне последице греха.

Ово питање је веома важно, то је једно од кардиналних питања хришћанског морала. Светски морал се заснива на гордости – личној и друштвеној – на ономе што се погрешно назива људским достојанством. Понекад се чак сматра да је корисно да се ова гордост вештачки развија, као да се рачуна на то да ће човек пожелети да постане онакав каквим га други приказују хвалећи га. Међутим, резултати су готово увек жалосни: човек, који је поверовао у своје «врлине» обично се смирује сматрајући да је код њега све у реду, да нема разлога да се поправља, већ му преостаје само да се радује што је тако добар. Ипак, живот не мази људе и онај ко је стекао комплекс своје правичности доспева у напети конфликт с онима, који се с њим не слажу и који му се супротстављају. Оваквом човеку изгледа да је он сам оваплоћење добра и непогрешивости, а да су други носиоци зла. Неумеће човека да увиди своје грешке и недостатак жеље да осуди себе доводе до тога да се хлади пријатељство, распадају породице, људи се отуђују једни од других. Комплекс сопствене правичности је најтежи јарам, који човек може да носи.

Покајање је суд над собом пре Божијег суда. А оваквом човеку изгледа да је неправедно прогањан, понижаван и вређан. Он може да наступа само у улози тужиоца. Ова позиција увек губи и нема перспективу. Не спознавши дубоко своје грехове, своју кривицу, свој унутрашњи разврат, човек не може да се промени, не може да се покаје и да прими благодат Божију, не може да ступи у нове односе с људима и с Богом. Он личи на неког чудног безумника, који је због гордости сам себе зазидао у гробницу. Међу гордим људима могу да постоје солидарност и нешто што личи на пријатељство само у једном

случају – кад наступају заједно против умишљеног или истинског противника; међутим, кад «фактор јединства» нестане од некадашње солидарности не остаје ни трага.

Једном је Александријски архиепископ питао аву Нитријске горе, које делање је по његовом дугогодишњем искуству највише на подвижничком путу. И он је одговорио: «Стално прекореваче себе. Односно, увек и за све треба кривити само себе.» Архиепископ је рекао: «То није само највише делање, већ и једини пут ка спасењу.» Овде су извори хришћанског и светског морала, овде је граница која дели ова два тока.

Исповест је Тајна и спољашња форма покајања. Има људи, који се кају ватрено и искрено, али каква је исповест већине? Обично људи често говоре напамет научене реченице слабо схватајући њихов смисао. Што се тиче знатног дела представника интелигенције они говоре или пишу исповест као психолошку самоанализу, али у њој нема главног – одвратности према почињеном греху и жеље да се човек бори с грехом убудуће. Зато њихова исповест личи на причу из књижевности о сопственим интимним доживљајима, без осећања трагичности и греха, греха – као смрти душе.

Само од осуђивача самог себе почиње духовни препород човека. Горди човек не може да воли, он не уме да буде захвалан. Само смирен човек може да види добро и правичност другог. Смирење се стиче покајањем, и само покајање расте и продубљује се у сразмери са смирењем. Благодат је скривала од светих њихове добродетељи и духовну висину, зато су они до саме смрти сматрали себе грешницима. Ко се диви својим врлинама и прича о њима тиме сведочи да је лишен благодати и да је духовно наг. Само смирење даје људима способност да искрено поштују једни друге. Захтевати од себе више него од ближњих, бити захвалан за учињено добро, за указану пажњу, опраштати туђе грешке јесте темељ, на којем може да се заснива хришћанска породица, а то значи и друштво.

Човек, који уме да оптужи себе неће губити унутрашњи мир, неће почети да проклиње људе и животне околности и неће ударати песницама у ваздух. Он ће размишљати о томе какве грешке је починио, како би их по могућству исправио, и чак ће чашу најтежих искушења примити као лек који омива његову душу.

Говорили смо о покајању и смирењу као основи хришћанског морала и љубави, као о принципу људских односа, као показатељу препорода друштва. Међутим, постоји и друга – метафизичка страна. Грех, који није омивен покајањем не нестаје: као што капљице стварају токове, тако грехови људи, спајајући се, стварају разорну силу која се испољава на физичком плану у облику ратова, друштвених потреса, глади, епидемија и природних катаклизми. Ова сила, ова мрачна енергија наших грехова открива демонима широко поље делатности на земљи. Зато од покајања зависе судбине народа, земаља и читавог човечанства. Неки ће рећи: «Ма, од каквог значаја ће за свет бити моје покајање или покајање малог броја људи?» Сетимо се: Господ је у Содому тражио десет праведника, али их није нашао, иначе би град био поштеђен.

У Содому је живео праведни Лот. Светитељ Јован Златоуст пише да је Лот био праведан зато што живећи у Содому и мучећи се гледајући грехове његових становника никога није осуђивао. Нека сваки човек запали своју свећу покајања, а то значи свима опростити, молити се за све и одговарати добром на зло. Нека се човек каје за себе и за своје ближње, његова свећа неће бити усамљена – око њега ће се запалити и друге свеће. Нека чува овај огањ у свом срцу: «Господи Исусе Христе, Сине Божиј, помилуј мја, грјешнаго.»

Само покајање је нада, а наду сједињену с љубављу, Бог не може да одбаци.

Да ли постоји «делимична благодат»

У последње време се појавило чудно учење о «делимичној благодати», која постоји у инославним конфесијама и сектама као преостало испољавање првобитно јединствене Цркве. Ово личи на следеће поређење: у потоку вода покрива само стопе, у речици долази до колена, у надошлој реци – до рамена, а у дубокој – прелази човеку преко главе; дакле, испоставља се да је разлика између Православља и инославља у ствари разлика у степену интензитета благодати. Овакво обрачунавање благодати звучи као подсмех.

Учење о «делимичној благодати» личи на учење о релативној истини у философији, које у свом логичном завршетку доводи човека до агностицизма и скептицизма. «Делимична благодат» значи непотпуна, несавршена благодат што представља апсурд. Благодат је вечна Божанска сила и енергија, која истиче из недара Божанског Бића. То је нетварна Таворска светлост, у којој је Христос показао Своје Божанство. Православна Црква је следећи учење светитеља Григорија Паламе и атонских исихаста, које је потврђено на читавом низу помесних Константинопољских Сабора (који су овим поводом били сазивани у XIV веку) називала благодат Божанством. Може ли Божанство да буде мањкаво, ограничено и делимично? Друга је ствар што благодат може да се испољава у различитим дејствима и својствима, али је она у својој природној недељивости апсолутна.

По учењу католицизма благодат је створена и адекватна Божанском дејству, дакле, она представља службену силу, а не модалност Божанства усмерену ка свету. Благодат је названа Божанством и ако је притом ограничена и несавршена, то значи да је ограничено и несавршено Само Божанство, а онда је то већ лажно божанство. Зато признавати у инославним конфесијама благодат, само не Божанску и не апсолутну, већ неку другу - значи приписивати њиховим култовима псеудобожанску силу.

Говорити о дејству исте благодати у различитим конфесијама значи изједначавати Православље с јересју и уништавати само поимање Цркве. Постоји још једна варијанта либералног богословља: допуштење да у различитим конфесијама делује Божанска апсолутна благодат, али јерес спречава људе да ову благодат усвоје и они су њени заједничари само делимично, у оном степену у којем је њихова конфесија блиска Православљу. Међутим, овде се поставља питање: да ли је за њих у том случају благодат спасоносна? Ако је одговор - да, зашто се онда Црква тако брижљиво ограђивала од јереси? Јер, тада испада да реч «јерес» у ствари губи своје злослутно значење, и постаје просто назив за неку «истину другог реда» (како кажу трговци, «производа друге свежине», који не мирише баш пријатно, али ипак може да се једе).

Међутим, Црква учи да је Дух Свети – Дух Истине, Који не може да делује у пољу духовне лажи. А јерес је метафизичка лаж. Навешћемо пример: јеретик Аполинарије је учио да је Христос примио људско тело и душу, изузев људског разума, који је заменио Његов Божански ум. У вези с овим учењем светитељ Григорије Богослов каже: значи, Христос није примио целог човека, већ човека без разума; ако Христос нема људски разум, то значи да ни мој ум није исцељен, ако Христос није савршен човек то значи да ја нисам спасен (парафраза).

Јерес је интелектуални, догматски грех, мислено труљење, лаж разума, при којем је освећење ума, а то значи и душе, благодаћу – немогуће. Ум који верује у лаж као у истину противи се дејству благодати. Само спасење јесте синергија благодати и људске воље, покорне благодати. Освећење ума могуће је уз синергију богословске истине у коју је

укључен ум, и благодати Божије, а ова синергија је могућа само уз постојање догматске истине, приликом укључивања сопственог малог разума у велики разум Цркве («Црква има ум Христов» (в.: 1 Кор. 2, 16). Вера у лаж спаја ум с лажју, зато искључује синергију свести и благодати. Дакле, ум јеретика остаје непрепорођен. На шта онда делује благодат, шта освећује? Ако освећује душу без ума – таква душа не постоји. Унеколико се одвајајући од нашег предмета, рећи ћемо да чак ни безумље и лудило не представљају одсуство ума у души, већ оштећење оне пограничне области између душе и материје (тела), где долази до примања и усвајања спољашње информације и повратне реакције организма на спољашње побуђиваче, где се ствара профористичка реч; безумље не оштећује ум, већ систем сигналне везе – инструмент душе.

Разговор о томе да у јереси постоји благодат, а јеретик не може да је прими, више личи на басну о лисици и роди: јело стоји на столу, а гост остаје гладан.

И уопште, учење о делимичној и непотпуној благодати изазива недоумицу. На дан Педесетнице Црква (коју су представљали Христови апостоли и ученици) је добила ону пуноћу благодати, која ју је учинила јединственом с Небеском Црквом и дала јој право да се назива Телом Христа Спаситеља. Непотпуна може бити, и у суштини, увек тако и бива, причесност човека благодати због његове ограничености, несавршенства и греховности. Међутим, није у питању несавршенство благодати, већ човека, али, сам вечни живот је вечно надомештање човековог несавршенства и ограничености благодаћу.

Ако је благодат делимична, непотпуна и оскудна, она може и да спасава само делимично, али овакво делимично спасење Православна Црква не познаје и треће стање после смрти, осим раја и пакла не признаје. Ако се о дејству благодати суди на основу спољашње фрагментарне сличности инославних конфесија с Православљем, добиће се представа о благодати као о некој материјалној, али тананој енергији попут неке етерске струје. Ако су испоштовани одређени услови – машина почиње да ради и кроз каблове почиње да тече струја. Што је конфесија и секта даље од Православља – лошији је квалитет каблова и слабији напон струје. Овде се искључује Бог као Глава Цркве, овде се Црква од живог, јединственог организма претвара у механизам, можда најбољи, али не и једини. Признавање истинитости Тајни које се врше у различитим конфесијама по својству њихове «сличности» са Црквом претвара мистику у магизам, пошто је магизам потчињавање суштине форми.

Теозофија говори о томе да ниједна религија не поседује пуноћу истине, већ само релативну истину, - дакле, изједначава религије у њиховом несавршенству. И екуменизам као појединачни случај теозофије у својој радикалној форми говори о томе да ниједна религија није савршена због чега и конфесије морају да уче једне од других; а у «либерално-половичној» форми допушта да одређене конфесије имају извесно преимућство (међу њима православци, који учествују у екуменистичком покрету, наравно, сматрају да је Православље највиши облик хришћанства).

Ако се претпостави да је стварно тако и да се разлика између Православља и инославља састоји у већем или мањем степену дејства благодати, сва историја Цркве до XX века представља или неспоразум или вапијући грех против љубави. Зар се може изговарати анатема против јеретика зато што у њима благодат мање делује? Међутим, допустити овакво поимање значи одрећи се самог поимања Цркве као мистичког Тела Исуса Христа Спаситеља и претворити је у људско друштво попут клуба, партије или асоцијације.

Ако је спасење могуће у другим конфесијама анатема, коју је Црква изрекла против јеретика и која се понавља сваке године у Недељу Православља више личи на братоубиство. Због чега је древна Црква одсецала јеретике од свог тела као гангренозне удове? Зар је она имала мање љубави него савремени екуменисти? Апостол љубави Јован Богослов је забрањивао хришћанима да јеретике уводе у кућу, па чак и да се поздрављају с њима (в.: 2 Јн. 10), а он је био вољени ученик Христа Спаситеља. То значи да је хришћанска љубав нешто што се разликује од либералног индиферентизма према вери, који под обличјем љубави крије своју равнодушност према истини.

Највећи од преподобних – Антоније Велики је изашао из пустиње да би разобличио аријевску јерес. Светитељ Николај је показао нарочиту ревност према Православљу на I Васељенском Сабору. Да ли можете да замислите екуменистичко сабрање на којем светитељ Николај и Арије, држећи се за руке скандирају екуменистичке пароле и изјављују да више пажње треба обраћати на оно што их спаја него на оно што их раздваја?

Првоврховни апостол Петар је својом молитвом убио гностика Симона Волхва. Како овакав поступак првоврховног апостола подноси «нежна» душа екуменистелиберала који гануто посматра ритуалне плесове пагана-шамана за време екуменистичких скупова?!

Ако је Црква пуноћа благодати, а у јереси постоји делимична благодат, испада да се благодат поделила и да већа благодат анатемисе мању. А црквена анатема је образ и симбол Страшног суда.

Затим се пред нама поставља још једно питање, које изазива недоумицу: зашто је инославним конфесијама дата «непотпуна, делимична благодат» - ако то није ради спасења, онда то значи да је ради веће осуде? У том случају она се претвара у казну Божију, јер ће незнабошцима онда бити боље него инославнима, који ће погинути с таквом «благодању». Црква подједнако поштује мученике који су примили смрт, како због одбијања да принесу жртву идолима, тако и због одбијања да пређу у инославље, у облику, рецимо, уније. Притом она не узима у обзир коју религију ће примити одступник од Православља, јер је он свеједно одступник; и грех самоубице је подједнако страشان независно од тога да ли се он отровао, обесио или бацио са стене.

Питање се може поставити и овако: да ли су инославни уопште хришћани? Ако хришћанство означава веру у Христа Спаситеља они су хришћани, а ако се под хришћанством подразумева мистички одраз образа Христовог у човековој души и општење са Светим Духом, то је могуће само у Православној Цркви. Неки тврде да је монофизитство јерес пошто је било осуђено на IV Васељенском Сабору, а католичанство се не може назвати јересју, јер је до отпадања Римског патријархата дошло после Васељенских Сабора и зато питање наводно остаје отворено. Овај аргумент нам изгледа запањујуће, јер је протестантизам настао још касније, значи, по таквој логици протестанти нису јеретици. А секташке организације као што су «Јеховини сведоци», «Армија спаса», у чијим регулама је наведен XIX век, а секта «Христос – космонаут» пород XX века, значи такође нису јереси, зато што Васељенски Сабори нису могли да их предају анатеми?! А што се тиче конкретно католицизма у саборним одлукама се више пута понављала забрана да се мења Символ вере као основа догматског јединства. Већ се у томе католицизам супротставио Васељенској Цркви. На Православним Саборима и саветовањима Источних Патријараха католицизам је назван латинском јересју и папизмом. (В.: на пример, «Окружну Посланицу Једине Свете Саборне и Апостолске Цркве свим православним хришћанима» из 1848. године, коју су потписали Источни Патријарси и њихови Синоди.).

Сматрамо да учење о «релативној благодати» повлачи за собом учење о релативном спасењу (односно варијанту католичког учења о чистишту, које је Црква осудила).

Да ли се Тајне савршавају у инославним конфесијама? Ако је одговор да, то ће бити чудне тајне које не спасавају. Тајна коју човек не усвоји не приближава га, већ удаљава од Бога и пре може да послужи као наговешај будуће казне.

А шта онда делује у овим конфесијама, каква сила? Мислимо да тамо људе обједињује поље душевног надахнућа, које личи на стваралачки доживљај. Тамо могу да постоје јаке емоције, дубоке медитације, које долазе до интелектуалне екстазе и стигматизама; може да постоји душевна љубав која се испољава у подвигу самопожртвовања. Међутим, тамо нема живота Духа – све је прогутала душа. Зашто су свети оци забрањивали хришћанима да се моле и у паганским идолиштима и на јеретичким сабрањима не правећи разлику између укључивања у паганске и јеретичке ритуале и одређујући подједнаке казне? Зато што је паганство – одсуство истине – Христа Спаситеља, а јерес – имитација истине, а свака имитација истине је духовна лаж.

Категоричност с којом је Црква забрањивала људима да се моле заједно с паганима, јеретицима, расколницима и уопште са свима онима који су одлучени од ње, сведочи о томе да то није проста «педагошка метода» већ реално виђење да ван Цркве нема и не може бити спасења. Молитва с јеретицима је добровољно улажење у ону област душевних страсти и тамних сила, која се простире иза царства Логоса, иза светлосне границе Цркве. Молитва с јеретицима и незнабошцима подразумева сумњу у постојање једне истинске Цркве. Црква је мистичко Тело Бога. Само кроз Цркву истински образ Христа може да се одрази у човековој души; у другим конфесијама овај лик је изврнут и подметнут уместо истине и фалсификован иако носи исто име.

Вера у спасоносност других конфесија или барем могућност «делимичног» освећивања у њима представља еклезиолошки политеизам.

Кроз свештеника делује благодат, која је својствена Цркви. Сама благодат се може назвати духовном супстанцијом Цркве. Саборним правилима је забрањено узимање благослова од јеретика, пошто је «благослов јеретика – сујесловље». (Реч «сујетно» означава «празно, немоћно, бесциљно, ништавно, лажно» и изражава саму суштину јереси као метафизичке празнине.) Још су оци древне Цркве рекли: «Коме Црква није мајка њему Бог није Отац.»

Вечни живот је вечно заједничарење у благодати које почиње овде, на земљи, и којем нема краја. Богу Оцу се може доћи само кроз Исуса Христа у благодати Светог Духа.

Трагичност апокалиптичког времена

Ако упитамо човека шта жели и шта очекује од будућности добићемо најразличитије одговоре: једни ће рећи да желе економски процват, други – политичке слободе, трећи – строге законе, који би кажњавали кршење морала, четврти – укидање моралних ограничења, односно могућност да се реализују све људске страсти. Једни полажу наду у демократски облик владавине, други – у препород монархије итд. и т.сл. Међутим, ако покушамо да у овом конгломерату погледа и мишљења нађемо нешто што је заједничко за све, то се може формулисати на следећи начин: сваки човек жели срећу, али, не схвата у чему се она састоји. Притом већина људи гаранцију среће види у спољашњим

друштвеним структурама, види једину могућу форму понашања у реализацији својих тренутних страсти и жеља («поступај како хоћеш, само немој да наносиш штету другима» - као да човек може да поступа по импулсима своје подсвести и да буде у хармонији с другима).

Већина наших савременика је заборавила на самог човека, односно на човеков унутрашњи свет. Читава историја је одисеја људске душе, то је трагање за «острвом среће»; међутим, такво острво не постоји, њега нема ни на картама историје с несталим државама, ни на географском глобусу, у неком архипелагу. Његово место је у утопијама и фантастичним романима. А ако се каже да ово острво ипак постоји онда је то сама људска душа, којој је дата тежња ка томе да спозна шта је срећа.

Већина наших савременика срећу види у материјалном богатству; за њих је новац еквивалент среће. Међутим, да ли новац човеку може да донесе истинску радост? Може ли он за новац да купи пријатељство, оданост, способност да буде вољен и да сам воли? Најчешће материјално благостање гаси унутрашњи живот, преноси човека у спољашње. Цар Соломон се молио: сујету и лаж удаљи од мене, сиромаштво и богатство не дај ми (Прич. 30, 8). Богатство, као и сиромаштво постаје преса, која притиска људску душу и испуњава је сталном бригом. Још никога богатство није начинило бољим, напротив, најчешће у богатим породицама деца расту као незахвални егоисти. Код богатих људи обично атрофира осећање самилости, њихово срце као да се закључава у металну футролу. Немају просјаци случајно пословицу: «Немој просити милостињу у кварталима богаташа.»

Да ли је богат човек срећан? Не, он има живу душу, а душа није од земље, већ од неба, зато не може да се задовољи ничим што постоји на земљи. Чим добије оно што је желела она већ тежи ка новом, жели још веће. Човекова страст је душевна провалија без дна. Оно што јој је недавно изгледало као срећа данас изгледа као сиромаштво. Живот се претвара у незауостављиву трку у непознато, у трчање у празнину.

Оваква душа никада неће рећи: «Добила сам оно што сам желела и сад сам срећна,» напротив, она тајно говори: «Како могу да будем срећна ако није моје све на земљи?»

Човек жели спољашње благостање. Хришћанство под благостањем подразумева нужно, оно што је у молитви названо «хлебом насушним» А за људске страсти овде нема граница, оне личе на морску воду: што више пијеш, више жедниш. Са спољашњим изобиљем долази до деградације унутрашњег, односно самог човека.

Шта човеков живот чини лепим, чак и у светском поимању? Вероватно, способност да несебично воли; и што је дубља љубав, тим дубљи постаје човеков живот. Овде богатство постаје издајник, оно човека лишава ове драгоцене способности. Црквено Предање је сачувало речи Спаситеља о богатом младићу, који је отишао од Њега (в.: Мт. 19, 16-24). Да је овај човек заиста испунио заповести не би могао да остане богат. Господ је рекао: где је благо ваше, тамо ће бити и срце ваше (Мт. 6, 21). Срце људи чије је «богатство» само овде, на земљи стално нагриза скривени црв – брига и немир за сопствену имовину, за свој новац. Тако се испоставља да је господар роб свог роба. Сликвито говорећи новац је расут по земљи и онај ко жели да га сакупи не може чак ни да подигне поглед ка небу. Овакав човек нема слободу и мир у срцу, често губи оно што је стекао и тада пада у тугу, па чак и у очајање. А ако је чак сачувао и умножио оно што је имао ипак ће се пре или касније растати од живота као последњи просјак.

Међутим, најгоре је обично деци оваквих људи која расту као у стакленој башти: без труда и искушења, без борбе и лишавања – онога што је човеку потребно за морални

развој, за његово стварање као личности. Обично се испоставља да су ова деца бездушно хладна према својим родитељима. Конформизам доводи до потрошачког односа као норме, а понекад (на срећу, не често) и до вампиризма. Многи људи којима је свет завидео пред смрт су говорили да су били дубоко несрећни, да се кроз злато лију црне сузе које свет не види. Један богаташ је рекао: «Како могу да будем срећан кад знам да не воле мене, него моје!»

Ово што смо рекли, наравно није опште и апсолутно правило које не би имало изузетака, иначе не би било и светаца међу кнезовима или царевима.

Личност заиста може да се уздигне изнад средине: човек и у златном кавезу може да остане човек, а не животиња, али то захтева изузетно високу духовну културу. Размислимо: зашто у богатим и цивилизованим земљама нема мање него више болесних људи, наркомана и самоубица? Јер, само по себи самоубиство је сведочанство човека пред вечношћу да је за њега живот бесмислица и апсурд.

Неки виде срећу у техничком прогресу и технолошки развијене земље сматрају рајем на земљи, као да изобиље компјутера и аутомобила може да врати на земљу «златни век Сатурна». Међутим, и овде долази до очигледне деградације човека - он се развија једнострано. Цивилизација не само да раскида савез са културом (уосталом, овај савез је увек био привидан), већ јој се и супротставља. Цивилизација одваја човека од средине, од природе, од других бића; оно што из далека изгледа као дворац из бајке, изнутра изгледа као лепо уређена тамница.

Цивилизација раздваја људе, одваја их једне од других, зато велики градови не постају само мравињак од стакла и бетона, већ и права пустиња за душу. Човек се од других, њему сличних људи не одваја растојањем, већ недостатком унутрашњег контакта, нису му потребни живи људи – много је zgodније и лакше општити с машином. Човек покушава да убаца у машину програм колективног разума, али заправо машина њему преноси своја својства, убацује у њега свој компјутерски систем. Човек техничке цивилизације је програмиран, као машина. Он се претворио у биолошки апарат, потчињен суровом режиму стандарда, а у својству алтернативе овом стандарду може да супротстави само једно – своје сопствене неурузе. Овде се срећемо с чудном појавом: безумљем као бунтом против машине. Патологија у уметности, патологија у свим областима личног живота. Овде машина не само да побеђује човека, већ га и убија, уништава га.

У цивилизованим земљама породица је у суштини уништена. Емоционално хлађење савременог човека се пре свега огледа у кругу породице. Супружници постају партнери, а од партнера човек лако може да се одрекне. Градови у технолошким земљама претварају се у некакве огромне државе. Ово је поље сталних стресова, од којих човек не може да се заштити и којима не може да се прилагоди. Темпо овог живота држи човека у сталној напетости, односно стално слаби и замара човекову психу и нервни систем.

Ако се дивља животиња затвори у кавез и ако јој се створе најпријатнији услови, а притом искључи само једно – слобода, животиња брзо деградира. Човек у граду је човек лишен слободе, потчињен механичким ритмовима. То је човек који се гуши од обиља информација, и то информација вештачких и рафинираних. Живот у великом граду, у ковитлацу кретања, у сталној ужурбаности, живот под притиском буке која делује на човека као отров, представља опстајање у екстремним условима, а да не говоримо о психичком пољу оваквих градова, о атмосфери засићеној страстима и безумљем. Реално осећамо његову тежину, нарочито када излазимо из града или улазимо у њега.

Техничка цивилизација је човеку одузела природу. Она ју је утерала у паркове и националне резервате и показује је савременим људима као музејске експонате. Човек осећа своју органску везу са земљом, биљкама, живим бићима, планинским потоком, дрвећем старим по неколико векова, али увек остаје туђ громадама-монструмима који су саграђени од стакла и бетона. Зато је цивилизација унесрећила човека.

Многи срећу виде у овом или оном политичком уређењу, друштвеним структурама, добротворним организацијама итд., али политичко-друштвене формације су долазиле и одлазиле, настајале и рушиле се, а људи су остајали подједнако несрећни. Зло и неправедност на земљи се нису смањили. Ако и можемо да уочимо неке промене у људима у току историје то је све већа морална ентропија, материјализам у свакодневном животу и душевне болести, које су у наше време попримиле карактер епидемије. Све друштвене утопије су се завршавале пропашћу, и нарочито због тога што нису узимале у обзир тако очигледан и универзалан фактор као што је поквареност људске природе као тежње према греху, као демонски импулс који живи у дубинама људског срца.

У веку техничке цивилизације, који се назива веком «еманципације и ослобађања» човек се заправо еманципује и ослобађа се моралних принципа, моралних норми и гласа сопствене савести. Ако се срећа састоји у унутрашњем духовном свету човека, код савременог човека је овај свет осиромашен и сужен до крајности. Нарочито у технолошким земљама, где људи чак и личе један на другог. Они као да имају исти комплекс и као да их је програмирао један невидљиви хипнотизер. Људи добијају информације, огромне по количинама, ипак, заправо – једнотипске и примитивне. Оне личе на понављање једног истог сценарија у варијацијама које се међусобно мало разликују. Алтернативу овоме представља свет фантастике с уобичајеним филмовима страве и ужаса, али је то у суштини, маскиран, кодирани демонски свет.

Каже се да огромни водопади привлаче људе са слабом психом; у њима се рађа необјашњива жеља да се баце у водопад како би се препустили злокобним таласима – тако поглед змије очарава и привлачи животињице. Овде (испред телевизијских екрана) видимо нешто слично – бекство у болест, у хаос, у бездушност. Карактеристичан сиче филмова је како марсовци освајају земљу, гомиле лешева, зграде које се руше услед експлозије. Овде несвесно осећање душе као да се облачи у симболе и слике, то је прогледавање и виђење да су земљу освојили демони, дошљаци из оног непознатог света, из оних тамних бездана, које називамо паклом и преисподњом. То је осећај да човек нема куда да бежи, да су светлуцава електрична светла града – клопке у које су људи сатерани, огромно гробље духа. И то представља трагичност апокалиптичког времена.

Најузвишеније служење човечанству

Основа хришћанског морала је љубав, сједињена с истином. Свети Дионисије Ареопагит пише да су за спасење неопходни правилан циљ, достојан предмет и чиста средства, односно јединство циља и средстава.

Истина је својство љубави, као нека њена спољашња опна. Љубав је садржај истине, њен живот. Без истине љубав се претвара у слепу привлачност; без љубави истина постаје сурова казна.

Егзегети су откривајући симболичко значење Крста говорили да овде видимо јединство правде и милосрђа.

Може неко да нам се супротстави и да каже да јеванђељске заповести љубави и правде прихватају све хришћанске конфесије и секте. Због чега Православље сматра да само оно чува ово учење у чистом и неоштећеном облику? Зар католичанство и протестантизам не поседују разгранату мрежу добротворних организација на свим континентима? Зар они нису дали свету самопожртвоване мисионаре?

Ово питање је веома важно и зато морамо да покушамо да га размотримо – не у смислу социјалног ефекта, већ у његовој мистичкој дубини.

Почећемо од тога да католицизам другачије од Православља гледа на трагедију човековог пада у грех и његове последице. По учењу католика, грех је човека лишио натприродне благодати и самим тим је унео одређени дисонанс у његов психички живот, али су природне силе душе остале неоштећене. Дакле, страсти се не сматрају за болест душе, већ за сувишак и злоупотребу. Овакво учење крије катастрофалне последице греха, лишава духовну борбу с грехом и демонском силом оног интензитета, сталних напора и будности који су карактеристични за источњачке аскете.

Учење о непрестаној унутрашњој молитви, о искорењивању страсти, о покајању као основи духовног живота, потискује се спољашњим подвигом и друштвеним служењем. Ово постаје нарочито очигледно кроз поређење православног и католичког монаштва као главних носилаца црквеног духа.

Монаштво на Истоку пре свега представља унутрашњи живот, одрицање од света, тежњу ка непрестаном богоопштењу. Католичко монаштво је слика друштвеног служења Цркве, а пошто су његови облици разноврсни, монаштво, које је на Истоку јединствено, на Западу је створило мноштво ордена – монашких заједница с различитим уставима. У Католичкој цркви монашки аскетизам је одмах попримио форму поретка и труdbеништва, односно организације.

Католицизам сматра да су душевне силе неоштећене, зато своју проповед започиње позивом на љубав. Међутим, без претходног очишћења срца од страсти то је љубав душе, а не духа. Она може бити ватрена и интензивна, сликовита и емоционална, она може у себи да носи много бриге, састрадавања и нежности, али је то земаљска љубав, која се заснива на солидарности и дугу, она је растворена чулношћу и подвргнута афектацији.

Православље проповед започиње позивом на покајање: само кроз дуг пут очишћења душе од греха буди се људски дух и срце осећа љубав и састрадавање као нови живот, као осећање, које се ни са чим другим не може упоредити, као дејство Самог Божанства у човековом срцу. Ова љубав је лишена потресних емоција, она је тиха дубока, њено својство је – волети Бога свим срцем, а људе – као образ и подобје Божије. Духовна љубав је дејство благодати, зато она носи у себи Божанску светлост преображаја и обасјава свет одблесцима ове светлости.

Желимо да кажемо да под речју «љубав» могу да се крију различита стања. Љубав зависи од човековог погледа на свет, од подвига његове вере, од мере очишћења његовог срца, од пребивања у Цркви – укључености у њену мистику и аскетику. Свети апостол Јован је Бога назвао љубављу (в. 1 Јн. 4, 8); Христос је рекао да је Бог дух (Јн. 4, 24). Највиши облик љубави је духовна љубав – сачувана у учењу и животу Цркве. Православље учи да Царство Божије «није од овога света», а земаљски живот је само пут, зато је оно слободно од света, од његових представа и предрасуда, од његових стремљења и обичаја.

Католичка црква жели да сагради Царство Божије на земљи. Она је широко отворила своја врата за световну културу и за световну уметност; она покушава да

користи достигнућа науке и философије, да утиче на политику, да решава проблеме социологије. Зато појмови истине и правде добијају стратешки карактер. Покушавајући да световну културу учини црквеном, католичанство само доспева под утицај ове културе, где је уместо истине нешто што личи на истину, где је истина везана за еволуцију Цркве, односно има релативан карактер поступног процеса.

За Православље је истина Христос и Црква је живо мистичко Христово Тело. По православном учењу Црква је увек поседовала и поседује пуноту Духа Светог, зато су критеријуми истине у Православљу чврсти и непромењиви.

А што се тиче протестантског света - он се одрекао аскетизма древне Цркве и зато су љубав, истина и други појмови за њега постали субјективни психолошки доживљаји и личне представе. Удаљивши се од једине Цркве још више од католицизма он је изгубио све објективне критеријуме. Његова мистика се затворила у круг индивидуалних доживљаја, а треба истаћи да мистика без аскезе лако прелази у визионарство или магизам.

Католицизам и протестантизам су дали свету оно што су имали. Они су покушавали и покушавају да постигну то да страдања и несреће на земљи буде мање, али ни број сиромашних, ни гладних, ни болесних се није смањило, а ако се говори о душевним патњама оне су се повећале – пате и богати и сиромашни. Читав свет личи на огољени нерв који се грозничаво грчи од бола. Предивна је ствар утешити човека, који је изгубио наду, нахранити гладног, пружити помоћ болесном, али то неће помоћи да се човечанство изведе из ћорсокака у који је доспело, - да се заустави процес моралне и духовне ентропије, да се удаљи она катастрофа према којој води, изгледа, читав ток земаљске историје.

Православље носи у себи једину силу, која може да се супротстави светском злу, светлост, коју западни свет није схватио и коју је одбацио жигосавши је називом «јерес паламита». Ова светлост аскезе и созерцања човека чини срећним усред свих страдања, слично као што је силазак Христа у пакао испунио радошћу душе преминулих.

Древни хришћански писци, међу њима и они који су припадали западном свету, говорили су да је једино добро Бог, а једино зло грех, све остало су међустања и међуситуације. Зато Православље са својим созерцатељним карактером, учењем о унутрашњој молитви и тиховању представља највише служење човечанству: оно чува Таворску светлост, оно открива пут ка стицању ове светлости.

Како треба говорити о вери

На шта православац треба да обрати пажњу у разговору с неверујућим?

Атеизам не представља последицу научних истраживања из следећих разлога:

1. Овде се не ради о универзалној науци, већ о научним областима, које имају тенденцију ка дробљењу и усложњавању. Ниједна од ових области не може да говори у име целе науке.

2. У свакој научној области постоје различите хипотезе и теорије, које покушавају да систематизују и објасне чињенички материјал. Ове теорије су противречне и често представљају потпуну супротност, негирају се међусобно. Која је од ових теорија, које се узајамно искључују истинита, а која је лажна човек одређује на основу сопствених представа. Кад би чак сви научници света створили јединствену универзалну научну теорију ни она не би могла да буде поуздана, јер се хипотезе и теорије ослањају на

постојећи фактички материјал, а он се непрекидно попуњава, због чега је историја науке историја рођења и умирања идеја и представа. Експеримент никад не може у потпуности бити завршен, а последња реч науке не може постати коначна реч.

3. Наука се бави процесом, а поглед на свет – облашћу узрока и циљева, који се налазе изван граница експеримента и увек остају тајна за науку. Наука открива и бележи узрочно-последичне законе појава, али само поимање закона је за њу недоступно, она не може да објасни претварање хаоса у закон и сврсисходност. Наука се бави материјалним светом, зато не може ни да спречи, ни да оповргне постојање другог, духовног битија. Наука проучава предмет у његовим појавама (феноменима); сваки предмет поседује мноштво својстава и атрибута и зато сваки предмет за науку остаје објекат спознаје, а не спознати објекат.

Поглед на свет не проистиче из научних информација, већ зависи од човековог духовног стања, воље и морала. Велики научници, који су поседовали исте научне видике придржавали су се различитих религиозних и философских погледа на свет. Поглед на свет не може да се заснива на философији; сами философски системи се заснивају на постулатима, који се не могу доказати. Логика као философска метода не поседује јединствен систем, у њој, као и у другим областима науке постоје различите школе и погледи. Ако философија назива себе научном, она мора да уопштава научне теорије свог времена, а пошто се научне представе стално мењају ни закључци, који се из њих изводе не могу бити непромењиви. Ако философија нема везе с науком она не представља ништа више од субјективне представе човека ограниченог у времену, простору, искуству и потенцијалу стваралачких снага. Чисто мишљење у природи уопште не постоји. Људски разум се налази под утицајем моћних импулса представа, жеља и страсти. Однос свести према подсвести може се представити као глечер, чији се једино врх издиже изнад површине мора, а основна маса ледене горе се налази испод воде и остаје невидљива. У философији има више субјективизма него у науци: сваки истакнути философ тежи ка томе да створи своју сопствену школу.

На шта православац треба да обрати пажњу у разговору с агностиком и скептиком?

Агностицизам и скептицизам представљају избегавање проблема. Силе људске душе, њене урођене спознајне способности не могу се свести само на голи разум који логизира. Познати су нам такви облици гносе (познања) као што су инстинкт и интуиција; позната нам је емоционална гноса, која представља основу уметности.

Уколико се само напорима разума не може спознати истина и ако он у овом покушају трпи пораз, треба се обратити другим могућностима душе. Уколико је за скептика и агностика подједнако непоуздано постојање и непостојање Бога, може му се посаветовати да се обрати условној форми молитве, макар оваквој: «Господе, не знам да ли постојиш или не постојиш, али желим да знам истину. Ако постојиш, откриј ми то.» Ако буде искрен у оваквој молитви и ако буде водио живот у складу с јеванђељским заповестима (чију узвишеност већина агностика признаје) биће му дат одговор, по речима Божјим: молите и даће вам се (Мт. 7, 7).

Скептику и агностику треба посаветовати да се обрате сопственом срцу, треба да почну да развијају мистичко осећање, које је макар у најмањем степену својствено и њиховој души – готово исто као што се раеанимира, враћа у живот човек, чије се дисање једва чује.

Сумња може бити етапа незавршеног трагања, али она може бити претворена и у догму као својеврстан поглед на свет; она постаје бекство од истине: човек још не завршивши битку за своју сопствену душу жури да подигне белу заставу капитулације.

Речи «не знам» могу да имају два наставка: «не знам, али желим да знам,» и «не знам и не желим да знам».

На шта православца треба да обрати пажњу у разговору с хиндуистом?

1. Највиши облик бивства јесте личносно биће. У браманизму Бог као Жива Личност, с Којом човек може да општи не постоји. Хималајски пантеон је персонификација и олицетворење космичких сила. Хиндуистички Апсолут – Брамман – је безличан и без својстава. Хиндуистичко тримурти јесу три ритма постојања: стварање, одржавање и разарање. Људска личност овде не постоји, теорија реинкарнације рашчлањује личност на дарме – психичке елементе, који поново се сједињујући стварају нову индивидуу. На крају се све индивидуалне форме бића растварају у космичком бићу, а космичко биће нестаје у свести Браммана. Вечност се сматра за два стања Апсолута, која се смењују: Апсолут у себи и Апсолут у космосу. Стварање се завршава разарањем, које ништа не додаје постојању Апсолута. Дакле, стварање света изгледа као бесциљно кружење. Свако мноштвено битије је илузија. Постоји само Брамман, који непрестано твори и руши светове. Људски дух – атман – је једносуштан апсолутном духу – Брамману; спољашња представа о мноштвености битија представља плод илузија, фантазије и незнања. «Ја сам ти, ти си он (Брамман)» - односно, постоји само један Апсолут, а историја света је космичка трагикомедија, у којој као аутор, глумац и гледалац наступа сам Брамман под мноштвом маски и образина.

Овај поглед на свет подрива саме основе морала: етика се испољава у људским међусобним односима, а у хиндуизму се сам појам о мноштву, о томе да постоје реално «ја» и «ти» који се међусобно разликују сматра илузорним. Хоћемо ли волети своју илузију, хоћемо ли мрзети фатаморгану, која се указала пред нашим очима? Због тога мудрац воли само свој сопствени атман, свет за њега уопште не постоји. Ово је теорија крајњег егоцентризма и само недоследност самих хиндуиста им омогућава да говоре о друштвеним категоријама као што је правичност и о таквим моралним категоријама као што је љубав. Каква правичност и љубав могу да постоје међу сенкама, које настају у сновима, које ће нестати с буђењем без трага и остатка? Хиндуизам «божанство» потчињава неким надбожанским законима ритма, који приморавају Апсолут да понавља рад паука: час да испушта из себе нит светова, час да их поново упија у себе. Хиндуизам је човека претворио у фикцију. Човек уображава да постоји, али га у ствари нема – постоји само Брамман. Хиндуиста је лишен највише радости – личне љубави према личном Богу, свом Спаситељу, - и богоопштења које почиње овде, на земљи, и наставља се у вечности.

На шта православца треба да обрати пажњу у разговору с будистом?

Будизам не представља религију, већ пре научно-примењену философију. Религија је савез људске душе с Највишим духовним Бићем. Будизам игнорише сва кардинална питања и принципе религије: постојање Бога, бесмртност душе, средства за општење душе с духовним светом итд. Религија је савез између човека и Божанства. У будизму Божанство не постоји, а људска индивидуалност подлеже уништењу и нирвани. Док за хришћанина свет у постојећем облику представља арену борбе између добра и зла, за будисту само постојање представља зло, клопку из које нема излаза осим самоуништења

погружавања у нирвану, где се гасе осећања, мисли, жеље, где се ум, апстрахујући се од спољашњег и унутрашњег погружава у бездану празнину, као што се труп погружава у гроб.

Будино учење дало је непоштедну и дубоку анализу противречности и трагизма земаљског постојања. Међутим, оно није нашло излаз, јер се није обратило Богу, већ човеку, који се изгубио у лавиринту противречности. Будизам је у свом апсолутизовању зла дошао до ивице бездана, који није могао да прође. Он као да је сецирао човеков психички живот и угледао пред собом леш од којег се окренуо с одвратношћу. Једино спасење од страдања за будизам представља самоуништење. Међутим, то није физичко самоубиство, јер је будизам од браманизма наследио метампсихозу – теорију о реинкарнацији, у складу с којом елементи душе образују нову душу, и она одлази на земљу у новом телу. Будизам жели да уништи живот кроз уништење саме жеље за животом, кроз одређивање себе од свих психичких доживљаја кроз небитне нирване. Зато будизам представља најдоследније и најбеспштедније изражену философију смрти.

Циљ хришћанског живота је богоопштење. Циљ будизма је спокој смрти. Будиста не схвата зашто је дошао у овај свет, ко га је бацио у море зла и страдања, шта је то: подсмех или трагична грешка? И зато будиста с гордим презиром одлази из живота још за живота.

На шта православац треба да обрати пажњу у разговору с муслиманом?

Ислам проповеда фатализам, уз који се слободно самоопредељење личности претвара у фикцију. Све је условљено и предодређено. Божанство гута човека, не оставља место за његову слободну вољу. Промисао Божји се у исламу претвара у несавладиву судбину, а човеков животни пут – у остваривање раније одређеног плана: све што се човеку догађа сматра се за неизбежност. Овакав поглед у свом логичком завршетку мора да доведе до мисли о томе да човек нема могућност моралног избора. Међутим ислам не долази до тога. Његови теолози су створили концепцију паралелизма, који допушта моралну слободу, али не и моралну аутономију. Овај поглед личи на концепцију блаженог Августина, коју је Црква одбацила и на учење каливиниста. Противречност између моралне одговорности и ограничене слободе воље исламски теолози покушавају да отклоне учењем о спасењу свих муслимана. По њиховом закону правичности муслимани, који греше морају да претрпе одговарајуће казне у загробном свету, али по молитвама Мухамеда и имама ислама и целог исламског света чак ће и најгрешнијим муслиманима на крају крајева бити опроштено. Треба обратити пажњу на то да у исламској религији нема посредника између Бога и човека, а Мухамед је само посланик, тако да се између трансцендентног Божанства и света налази непремостива провалија. Док је Јеванђеље монолитно, у сурама Корана, нарочито међу сурама мекијског (раног) и мединског (позног) периода постоје противречности. Муслимани ово објашњавају тиме што је Мухамед имао права да измени или укине своје одредбе, као и да их замени другима. Уопште, за муслимана једно од карактеристичних својстава истине представља њена унутрашња противречност.

Треба указати и на својеврсну «двојственост» муслиманске религије, која својим следбеницима прописује различита правила и обавезе у односу према муслиманима и немуслиманима.

Нарочито треба истаћи религиозне ратове с иноверцима, које ислам заповеда. Може се рећи да се муслимани налазе у стању перманентног рата с немуслиманским

народима – рата у којем може да постоји привремено примирје, али не и мир. Такође треба истаћи принудне, насилне мере које Коран препоручује у односу на побеђене народе ради њиховог обраћења у ислам. Ми сматрамо да је свако насиље у име религије пре свега увреда за саму религију.

Не можемо да се сагласимо с многоженством, које се допушта у исламу, јер сматрамо да је брак савез љубави две личности и њихово јединство.

Муслиманска мистика је најочигледније изражена у суфизму, који је имао велики утицај на књижевност и уметност Средње Азије и Блиског Истока. Ово учење је сјединило у себи многе представе и идеје хиндуистичких школа и секти и зато се колеба између монотеизма и пантеизма. Суфистичка поезија често користи алегорије и еротске образе за изражавање мистичких доживљаја. У исламску мистику спадају многобројни ордени дервиша; они су основани на заповестима, које делимично подсећају на монашке завете, али се унутрашње дубоко од њих разликују. Излазак из дервшког ордена је слободан и не подлеже прекору. Већина устава дервишких редова садржи у себи указивања на аскетске методе као што су пост, ноћна бдења, послушање наставнику – имаму итд. Међутим, овде се обично за највише духовно стање сматра екстаза, која се достиже ритмичким кретањима, плесом, а у неким случајевима – узимањем дроге. Код шиита су религиозни празници праћени представама сличним позоришним и уличним процесацијама.

Уосталом, треба рећи да је без обзира на принципијелну разлику између православне мистике Божанске светлости и вештачке егзалтације муслиманских дервиша у целини ислам сачувао више елемената аскетизма него савремени католицизам, и а тим пре више него протестантизам.

На шта православлавац треба да обрати пажњу у разговору с католиком?

Апостолска Црква по својој структури и самоизражавању представља Саборну Цркву. Сабор као највише представништво свих чланова Цркве остварује принцип њеног јединства. Већ у апостолска времена различита мишљења у неким питањима, која се тичу мисионарства међу незнабошцима, нису била решена једним гласом апостола Петра, којег католици сматрају «кнезом апостола», већ на Сабору. Карактеристично је да првим Апостолским Сабором у Јерусалиму није председавао апостол Петар, већ локални епископ Јаков, који је у завршној речи резимирао које су одлуке Сабора.

Сама чињеница и карактер Апостолског Сабора сведоче о томе да је у древној Цркви саборна одлука стајала изнад ауторитета било ког апостола. Да је у древној Цркви постојао принцип еклезиолошког монархизма – примат вође безгрешног у делима вере, идеја Сабора као таква била би непотребна и бесмислена; са свим питањима догматског и моралног карактера довољно би било обратити се римском папи – «епископу над епископима, Христовом намеснику на земљи». Додељујући римском папи натчовечанска својства католици не могу да објасне проивречности у папским булама и појавама као што је одрицање од Христа једног од папа (он се касније покајао и постао мученик) и поступак као што је прихватање јереси монофелита од стране папе Хонорија (због чега је био осуђен на VI Васељенском Сабору као јеретик). Црква не познаје «интелектуалну безгрешност» која би зависила од чина и географског положаја. Дух Свети устима пророка Давида сведочи да је *всјак човек лож* (Пс. 115, 2). У пуноћи је истина дата Васељенској Цркви и њеном саборном јединству. Другим речима, чистота вере је у јединству љубави.

Филиокве с догматске тачке гледишта представља јерес (двуначалије Духа Светог); с еклезиолошке – нарушавање саборног јединства; с моралне – испољавање духа гордости.

Символ вере је био утврђен на I и II Сабору као непоколебљива основа хришћанског вероучења. Васељенски Сабори су забрањивали да се мења и скраћује Символ вере или да се у њега било шта додаје. Римска Црква је починила грех против васељенског јединства изменивши Символ вере и самим тим се супротставила Саборној Цркви. Провинцијализам се састоји у томе што се део ставља изнад целине, на пример: провинција наступа у име читаве државе. Римски патријархат је једностраним актом догматског диктата ставио своје одлуке изнад одлука Васељенских Сабора и од принципа љубави прешао је на принцип лидерства.

У свом историјском постојању католицизам врши непрестану модернизацију саме Католичке цркве, њено прилагођавање свету који се мења, његовој култури и идеологији, представама и укусима. Зато Католичка црква све више и више поприма карактер утилитарне организације. Мистика се овде изрођује у естетизам, а аскетизам се замењује добротворством и социологијом.

На шта православца треба да обрати пажњу у разговору с Јеврејином?

Централно питање треба да буде питање о Месији. Овде као заједнички извор служе књиге Старог Завета као истина, коју је Бог открио. На основу библијских текстова треба указати на то да се пророчанство о Месији испунило у личности Исуса из Назарета. Такође треба указати на то да је код пророка Месија Спаситељ читавог човечанства – како Јевреја, тако и народа који пребивају у незнабоштву, и само постепено је образ Месије у синагогалној мисли примио образ националног вође и основача хилијастичког царства на земљи. Треба рећи да се после Исуса из Назарета у Израилу појављивао читав низ лица, која су проглашавала себе за месију, која свом народу нису донела ништа осим страдања и разочарења (на пример, Бар-Кохба, којег је један од рабина с највећим ауторитетом – Акиба – признао за спаситеља Израила).

Треба оповрћи лажно и тенденциозно мишљење, које постоји међу Јеврејима да је антисемитизам појава, која је настала у хришћанском свету и која је карактеристична за хришћанске народе. У ствари, антисемитизам је постојао још у старом свету, о чему сведоче антички историчари и песници. Антисемитизам постоји међу муслиманима и међу представницима других религија; многи идеолози атеизма су били антисемити; фашистичка партија, која је по својој идеологији непријатељска према хришћанству прихватила је антисемитизам као свој политички програм. Ми се уздржавамо од анализе ове појаве и само указујемо на чињенице.

Треба обратити пажњу на то да је идеја изградње хилијастичког царства на земљи на челу с вођом – Месијом – и његовом престоницом у Јерусалиму послужила као узрок материјализације народног духа. Док је древни Израил окупљен око Јерусалимског храма видео своју главну мисију у чувању једнобоштва у незнабожачком свету и царство Месије доживљавао као царство свих народа, који су спознали истинског Бога сад се ситуација променила: народ је прихвативши приземљену идеју теократске државе развио бурну делатност у овом смеру.

Док древни Израил није дао свету велике филозофе и научнике и није оставио практично никакав траг у световној књижевности, савремени Израил се истакао у свим видовима науке, уметности и књижевности. Само, да ли је ово духовни препород или је то само трансформација некадашњег духовног потенцијала на нижем, душевном нивоу? Склони смо да сматрамо да је изменивши појмове и представе о Месији јеврејски народ

ишчупао из себе главни ослонац Библије и почео да размишља материјализовано, у земаљским категоријама.

Антисемитизам је као историјска појава био непознат у време израиљских царева и вавилонског ропства. Јевреји су заузимали значајне дужности у асирско-вавилонској империји и египатском царству Птолемеја. Међутим, од времена рабинизма расте антисемитизам. Шта је ово – подударност или психолошки фактор?

Треба истаћи противречност у моралу Талмуда, који препоручује једне норме за односе између Јевреја и друге међу Јеврејима и осталим народима. Ово треба упоредити са захтевима Јеванђеља да човек не треба да буде само правичан и милостив према људима независно од њихове нације и вероисповести, већ и да воли своје непријатеље. Јеванђеље даје опште моралне основе за живот човека и притом се труди да пробуди његово унутрашње морално осећање – глас његове савести. Јудаизам прописује регламент за живот човека читавим системом прописа. Зато етику и моралност из унутрашњег осећања, из потребе самог срца он чини схоластичким системом, основаним на казуалистичком принципу (одговори на најразнорсније случајности). Међутим, вероватно је главна, рекли бисмо трагична грешка рабинизма талмудо-кабалистичка представа о томе да је Бог створио Јевреје, а 72 нижа духа – остале народе света. Ово касније предање, које противречи духу и слову Библије, води ка доматизирању национализма. Човек, који је прихватио идеју надмоћи и изабраништва губи највећу драгоценост свог живота – способност да воли све људе као децу једног Оца и да у сваком човеку види образ Божји. Љубав која се затворила у своју породицу и своју нацију, стиче егоцентрички карактер, губи мистичку дубину.

О култури општења

Један од најважнијих аспеката религиозног морала представља култура општења. То је умеће човека да мирно саслуша другог, чак и ако се његово мишљење не подудара с његовим или му чак противречи. Присуство благодати Божије у човековој души чини да је за њега немогуће да увреди или понизи ближњег. Етика се огледа у међусобном поштовању. Реч «култура» потиче од речи «култ», што значи «уважавам» и «поштујем». У датом случају висина културе, укључујући и духовну културу састоји се у умећу човека да у сваком човеку види образ и подобје Божије – личност, која поседује сопствени поглед на свет, сопствене моралне критеријуме, сопствени духовни свет.

Кад два саговорника разговарају о религији и кад се њихов поглед на свет не подудара, разговор треба да поприми облик заједничког трагања за истином: прво треба разјаснити у чему се слажу у погледима, а у чему се разилазе. Затим треба да буде пронађен заједнички критеријум за одређивање истине и мирно размотрене недоумице, питања, проблеми, тачка по тачку, без силажења с ове платформе. Овакву платформу могу представљати: целокупно учење Цркве, текст Библије или само Нови Завет. Уколико се религиозна убеђења заснивају на различитим књигама Библије, ведама, Корану, треба открити основна својства истинитости. Као таква очигледно треба да послужи: унутрашња кохерентност текста, узвишено учење о Божанству и морал, који одговара овом учењу; треба размотрити историјат настанка ових књига итд.

Да би човек одговорио свом сабеседнику на дужан начин треба да уме да га саслуша мирно, да схвати шта он жели, да открије главни пложај његовог погледа на свет. Затим треба да пита да ли је правилно схваћен, да му не приписује нешто што није мислио

и што уопште није хтео да каже. А ако потврди да је правилно схваћен човек прво треба да истакне у чему се с њим слаже, шта одобрава у његовој позицији.

Вероватно је да нема човека који ни у чему не би био у праву (преподобни Макарије Египатски је похвалио идолског жреца за марљивост, кад је видео да овај некуда на својим леђима носи тешко брвно). Истакавши тачке зближавања, односно, након стварања одређене психолошке везе кад нас сабеседник не доживљава као противника, већ као дужелубиво лице, које покушава да га схвати, треба се веома коректно дотаћи тачака разилажења и предложити да се заједно размотре сами извори.

Велику етичку и психолошку грешку представља закључак а priori, пре доказа, кад место доказа узима сопствени ауторитет, који за друге уопште није обавезан. Затим сам сабеседник треба да донесе закључак, а ако у томе има потешкоћа, не треба инсистирати: човек ће се касније сам вратити истим проблемима. Ако чак под дејством необоривих чињеница опонент буде принуђен да се сложи, као човек, који је на турниру избачен из седла, овакво слагање не бива чврсто, и он ће пожелети да се реваншира за пораз и да нађе (после разговора) нове аргументе и чињенице који оповргавају ваше мишљење. Сократова снага није била само у његовом уму, већ и уметоди. Он није говорио уместо сабеседника, већ му је давао слободу да дође до сопствених закључака, постављао је сугестивна питања и наводио одговарајуће примере.

Критичке примедбе сабеседника теба прихватати мирно, и ако су оне тачне одмах се треба слагати с њима.

Разговор постаје бесмислен ако му дозвољавамо да се претвори у свађу, у својеврстан словесни двобој, у којем задајемо и примамо ударце не стичући ништа. Тада се дијалог претвара у два монолога – свако говори не слушајући сабеседника, а ако слуша, онда је то с једним расположењем: да га по сваку цену оповргне. Као сведочанство духовне и моралне неразвијености човека служи његова неправилна позиција, или једноставније «поза» у разговору.

1. Поза «учитеља» - човек с другима говори с осећањем надмоћности. Он не сумња у то да зна више од својих сабеседника, да је паметнији од њих, да боље зна шта је човеку потребно. Њему се чини да је његова обавеза да учи, а обавеза других да уче. Овакви људи говоре с чудном самоувереношћу, чак ни не схватајући да текст улоге, који звучи у њиховим речима одвраћа од њих срце сабеседника.

2. Поза «јавног тужиоца» - човек себе сматра највишом инстанцом у судбини другог човека. Он стално указује на недостатке саговорника, хвата га у противречностима, као лопова који је пружио руку у туђи џеп, разобличава, негодује и доноси «пресуду» без икакве свести о томе да се овај човек не налази у његовој власти. Мисли да доноси добро човеку отварајући му очи у односу на самог себе. Он сматра да јадни грешник мора само да му буде захвалан за његову моралну поуку. Жеља човека да исправи друге често поприма карактер досадног свраба као мучне кожне болести.

3. Поза «свезналице» и «саветника» - човек је спреман да да савет и «рецепт» за све животне ситуације. Обично су то веома ограничени људи, који много говоре зато што мало знају и још мање размишљају. Они су спремни да дају савете, јер не осећају одговорност за своје речи. Ови људи се мешају у туђе послове, сметају другима у потпуној сигурности да им пружају велику помоћ. Сами туђе савете не примају. Кад се њихови сопствени послови завршавају неуспехом (а ово се често дешава), оптужују све сим себе самих.

4. Поза «шефа» - човек говори као да издаје наређења својим потчињенима. Он жели да буде мали «цар» у својој породици, међу пријатељима или просто у односу на саговорника. За ове људе је карактеристично поштовање сопствене персоне и непоштовање према свим осталим. Они бестидно хвале сами себе, причају о својим сопственим врлинама, које најчешће не постоје. Једну исту фразу понављају неколико пута како би је урезали у саговорниково сећање. У односу према другима испољавају безосећајност и незахвалност. Они изгледа искрено сматрају да је за остале људе велика срећа да удишу исти ваздух с њима. Саговорника не слушају и могу да га прекину питањем, које уопште нема везе с датом ствари.

Задржао сам се не ових неколико психолошких типова само зато што ми сами често не контролишући себе радимо исто ово. Зато у разговору не смемо да заборавимо какви не треба да будемо и шта не треба да радимо. Гордост је у стању да сруши све психолошке мостове између саговорника и да их разбије на непријатељске таборе.

Човек мора да буде коректан, тим пре кад разговара на религиозне теме. Наша ревност за Божанску славу мора да се изражава у нашем животу посредством испуњавања воље Божије, односно заповести, а не кроз нетрпељивост према онима који другачије мисле и другачије верују. Под грубошћу се често крије слабост или одсуство аргумената, а гордошћу и надменошћу – низак интелектуални ниво. Има једна енглеска пословица која каже да празнину, која се створила у лобањи испуњава гордост.

Уколико разговор поприма некоректне форме кривицом сабеседника, треба начинити опаску да о озбиљним предметма треба да се разговара озбиљно, зато што некоректност у таквим случајевима често прелази у невоспитање и може да се заврши узајамним вређањем и раскидом односа.

Треба више мислити и мање говорити

Премудри Соломон је у једној од својих прича рекао: "Кад се много говори не може се избећи грех" (Прич. 10, 19). Овде се не ради само о томе да језик, који се не контролише обавезно чини грешке и лапсусе, већ и о нечем другом - многословље је пород гордости и незнања.

Горд човек је умно ограничен. За њега се сва мудрост света налази у његовој сопственој лобањи. Зато он сматра да је његова дужност да дарује и усрећи људе, који се налазе у његовој околини штедрим расипањем, разуме се, не злата, већ речи. Горд човек не може да замисли да се ван граница његовог малог и надменог разума простире необухватна област невидљивог и непознатог, као што се ван граница острвцета налази простор океана. Висока култура мисли долази до граница самоодрицања, не као скепса и агностицизам, већ као реално виђење својих могућности. Јер, што је човек културнији, тим опрезније користи речи, тим јасније види своју непостојаност и условност наших уопштавања и закључака, сву ограниченост и нетачност информација, које добијамо. Зато он прво мисли па тек онда говори. А пошто је теже мислити него говорити, за промишљање и претходну мислену проверу сопствених судова потребно је време. Због тога овакав човек у разговору прави паузу пре него што одговори и уопште више се труди да у разговору сазна нешто ново него да убеди у нешто другог човека.

Гордом човеку изгледа да нема шта да сазна, он је сигуран у непогрешивост свог мишљења, негодује у души што се неко усуђује да му се супротстави и обично наставља да развија своју мисао, чак ни не трудећи се да схвати опонента, прекидајући га сваки час.

Обично ови људи немају чврсту логику. Они ка њој не теже и чини им се да им њихова лична надмоћ даје право да говоре аутократски. Овде место логике заузима сигурност у сопствену правичност, која се емоционално изражава у неком театралном тону, тако да изгледа да човек декламује песму Брјусова «Асаргадон»: «Ја сам вођа земаљских царева и цар, Асаргадон. Ко може бити већи од мене? Ко ми може бити раван? И ево, стојим сам, опијен величином, ја сам вођа земаљских царева и цар – Асаргадон».

За размишљање је, као што смо рекли, неопходно време, односно ћутање. Реч која је изречена пре времена личи на кисело грожђе, које не даје ништа друго осим комине. Зато се уочава парадокс - ко много размишља мало говори, ко мало размишља много прича. Један реч обрађује као метал. Други испушта речи као мехуре од сапунице – без икаквог труда, само ако има цевчицу и сапуницу. Реч уопштава. Што је већи број информација тим више времена је потребно за њихово уопштавање. А што човек мање зна мање има момената који га коче. Човек који много и стално говори постепено се одвицава од тога да размишља. Крилов има басну «Два бурета». Једно се по калдрми котрља тихо, зато што је до ивице пуно вина, а друго тутњи ударајући о камење зато што је празно. Ову басну брбљивци сматрају за личну увреду и у принципу нешто баш и не воле Крилова.

Још је Кант с иронијом говорио: «Највећи проналазак XIX века је умеће човека да расуђује о књигама, које није прочитао.» Брбљивац може не само да расуђује о било чему, већ и да спори и доказује, потпуно се ослањајући на своју проницљивост. Ако му чињенице противрече тим горе по чињенице... Кажу да гроф Хвостов не само да је о свом трошку издавао дебеле зборнике својих песама, већ их је сам и куповао.

Све што је велико одвија се у ћутању. Ћутање је свештени страх пред тајном. Религија као унутрашњи живот представља област тиховања. Међутим, чак је и у науци великим открићима претходило ћутање. Њутн и Кеплер су живели отшелнички. Менделеејев се по читаве недеље закључавао у стану и никога није примао. Ајнштајн је говорио да је своју теорију стварао пловећи сам у чамцу језером.

Људи, који су живот проводили у дебатама и споровима у суштини ништа вредно нису створили. У најбољем случају могли су да постану епигони и популаризатори туђих мисли и идеја. Могу нам се као пример навести антички философи, који су се састајали ради разговора код атинског Акропоља или су организовали јавне расправе. Међутим, питагорејци и платоничари су се учили не само да говоре, већ и да ћуте. И више од тога, за питагорејце је трогодишње ћутање представљало обавезан услов за ступање у њихов савез.

Паметан човек избегава свађу. Он схвата да су идеје аксиоматичне и да човек мора да буде унутрашње припремљен како би их примио. Мудар човек размишља о речима, а говорљив их сипа као песак из цака. Још је древни песник рекао: «Ударање бубња заглашава звуке флауте, а кукурикање петлова – песме славуја.» Нећемо прецизирати од чега је начињен бубањ, а од чега флаута...

Многословље одузима снагу молитви, лишавача мишљење усредсређености и концентрације, надима човекову душу. Често га непромишљене речи и подсмеси лишавачу пријатеља. Многословље опустошава душу и, како кажу свети оци, благодат напушта таквог човека као што голуб одлеће из просторије у којој се пали пећ да не би испрљао своја крила у гаражи и пепелу. А губитак благодати је највећи губитак. Свети оци кажу: «Ћутање сабира, а речи расипају.» Ћутање је тајна будућег века. У ћутању се одвија човеков сусрет с Богом.

Господ је рекао да ће људи дати одговор за сваку празну реч коју кажу (Мт. 12, 36), односно за сваку сувишну и празну реч, а колико у многословљу има злих и лажљивих речи! Зато ће човека на Страшном Суду разобличавати његове сопствене речи. Свети оци кажу: «Ћути о ономе што не знаш. Не тврди оно у шта ниси сигуран, а о ономе што знаш говори кратко. Чак је и мед укусан у малој количини, а у великој изазива мучнину.»

Кад бисмо знали да нам се речи враћају, сликовито говорећи, као бачени бумеранг, имали бисмо на уму да човеку није дат само језик да говори, већ и усне, да задржавају бујицу речи. Није лако ћутати. Један од светаца је говорио: «Неколико година је потребно човеку да научи да говори, а ја неколико деценија учим да ћутим и још нисам до краја усвојио ову науку.»

Шта је горе: шала или псовка

Два греха, наизглед супротна – збијање шала и псовање – имају много тога заједничког. Светитељ Јован Златоуст говорећи о погубности ових грехова, који прљају човекову душу пореди језик шаљивције и псовача, који стају на молитву с руком умазаном ђубретом, којом човек хоће да дотакне ризу Господњу.

Шале и псовке представљају карикатуру човека. У свакој шали постоји изругивање људској личности, њено понижавање, плување човека, покушај да се његово лице замени наказном њушком, као у кривим огледалима, која су се показивала на вашарима. У шали нестаје поштовање према човеку као образу и подобију Божијем. А заједно с поштовањем нестаје и љубав. Док за време плача човеково срце постаје мекше за време шала оно постаје тврдо као камен.

За време шала и смеха човеков ум бива помрачен, он не може да размишља ни о чему узвишеном и светом, он тражи наказност у другима. Подсмех је радост због тога што је човек, образ Божји обучен у изврнуту одећу. Први шаљивција је био Хам који се смејао нагоћи оца, а још раније – демон, који се смејао поверењу првосазданих људи. Није случајно што се демон назива шаљивцијом и често изображава у одећи дворске луде. Шала је кратак наступ хистерије у којем се човек ослобађа извесне енергије, која се накупила у његовој души. Он као да је избацује напоље, у лице другог човека као испљувак. Овим као да избацује противречности, које су се накупиле у његовој души. Ово избацивање енергије повезано с помраченошћу свести доноси привидно олакшање, али је у суштини ово олакшање исте природе као и псовање, односно, оно настаје због понижавања другог, у човеку се ствара илузија његове сопствене вредности.

Каже се да шале стварају добро расположење – то није истина. После дуготрајних шала и смеха човек осећа опустошеност. Запажено је да се карикатуристе и клонови у свом личном животу одликују тужним и раздражљивим карактером, а често и нападима црне меланхолије, као да су шале и смех мрачне провалије душе у којима се гаси светлост ума и нестају духовне силе. Ако човек саслушавши гомилу вицева и до сита се исмејавши стане на молитву својим очима ће увидети наказност своје душе. Постоји психички комплекс шаљивције, који увек и свуда тражи неподударност и наказност; за њега је читав живот – стални парадокс. Ако се не шали у току једног сата осећа некакав унутрашњи немир, као што пијаница лишен алкохола или наркоман, који је остао без дроге осећају као да им некакве силе раздиру душу изнутра. Њему у буквалном смислу ове речи, постаје лоше. Он почиње да се шали с истом оном халапљивошћу с којом се гладни бацају на храну. Човек толико навикава да се шали да то чини готово махинално. У његовој

подсвести се стално одвија трагање за шалама и њихова обрада. Он се шали чак и кад сам то не очекује. Кад овакав човек почиње да се моли његова молитва се понекад претвара у светогрђе. Навика га приморава да тражи наказне асоцијативне слике као некакво искривљавање молитвених речи.

Ђаво је љубитељ и поштоватељ шале. То је невидљиви режисер клоновске представе, која се одвија у човековом уму. Најстрашнија последица греха је то што он удаљава од душе благодат Духа Светог. Нигде на иконима свеци нису приказани како се смеју или осмехују, јер смех лишава човека самоспознаје, а шала – покајања. Зато се ђаво често изображава са зубима искешеним у осмеху. У време паганских прогона Цркве лакрдијаша и клонови су представљали антихришћанску силу; за гомилу су они имали исто значење у својим уличним пародијама на хришћанство као пагански философи за античку интелигенцију. Чак и више од тога: лишити човека свештеног страха значи одузети му Бога. Понекад су пагански владари унајмљивали лакрдијаше и глумце да пародирају и исмевају мучења хришћана за време погубљења. Подлост увек велико покушава да претвори у смешно. Господ је рекао: *Тешко* онима који се смеју (уп.: Лк. 6, 25), - *тешко*, зато што они истерују Духа Светог из своје душе; *тешко*, зато што исмевају човека – образ и подобје Божије, тешко зато што губе драгоцену време живота; *тешко*, зато што лишавају себе дубине покајања и чистоте молитве.

Демона смо назвали лакрдијашем, тачније, сетили смо се његовог старог надимка. Трагедија светске историје демону изгледа као светска комедија. Гурајући људе у грех и злочин он се касније смеје њиховој лаковерности и глупости. За демона историја представља стално прављење будала од људи. Уочено је да су тирани и револуционарне вође велике шалјивције.

Људска реч носи у себи одређену енергију. Она сједињује човека с космичким силама добра и зла, с Анђелима и демонима. Највише испољавање људске речи је молитва. Чак и место на којем се врши молитва има своју нарочиту духовну атмосферу. Управо зато улазећи на капију манастира људи осећају неку нарочиту чистоту, осећају је готово физички, они желе да удишу овај ваздух пуним плућима. Једном приликом је код једне болесне монахиње дошла лекарка. Ушавши у собу прво је бојажљиво погледала иконе, затим, кад је послушала болесницу, села је поред ње на табуре и после неколико минута рекла: «Како овај стан умирујуће делује! Поново ћу доћи код вас.»

Постоје лепе речи, али постоје и друге, црне речи које носе у соби невидљиву, ми бисмо рекли метафизичку прљавштину – то је смрад псовке који се таложи на зидовима станова, који се упија у ствари, напаја својим смрадом одећу. Сматрамо да псовка на метафизичком плану често представља одрицање од Бога и молитву сатани. Покушајмо да схватимо мистички смисао псовки и видећемо да оне нису нимало невинне како што се то обично сматра.

Узмимо реч «ђубре» («сволочь»). Она означава ђубре које се скупља, навлачи у гомилу и затим избацује ван станишта. За хришћанина духовни дом представља храм, а вечно станиште – Царство Небеско. Због тога реч «ђубре» представља жељу да човек буде лишен свог дома, избачен из вечне обитељи као ђубре и дроњци, слично као што у јеванђељској причи домаћин наређује својим слугама да избаце недостојног госта ван кућног прага у ноћну таму. Дакле, у мистичком смислу реч «ђубре» означава: недостојан спасења, осуђен, избачен, истеран.

Узмимо следећу реч коју веома често чујемо – «хуља» («мерзавец»). Ова реч означава: слеђен, смрзнут, хладан, беживотан. Свети оци су говорили да је Бог огањ, који

греје срце, а сатана – вечну хладноћу која слеђује душу. «Хуља» је човек у којем нема Бога, који је изгубио љубав. У телу змије нема тоpline, зато «хуља» означава исто што и демон, који је изгубио љубав и гмизавац који пузи по земљи. Овде постоји жеља да човек изгуби Бога и љубав и да постане сличан демону, који је хладан, немилосрдан и суров.

Реч «мрцина» («стерва») означава леш, месо које трули. Хришћанство је учење о васкрсењу из мртвих. Реч «мрцина» у мистичком смислу означава: «остани трулеж, немој да васкрснеш».

Реч «нитков» («негодјай») која се учврстила у људском лексикону означава непотребан, који ни за шта не ваља, који не одговара својој намени, покварен. Човеково назначење је вечни живот. Светитељ Василије Велики је рекао: «Човек је твар која је добила заповест да постане бог.» Духовни живот, укључујући и аскезу јесте рад на себи, како би човек постао добар за Небеско Царство. Реч «нитков» у мистичком смислу означава: «нека се не испуни циљ његовог живота, нека буде неспособан да прими оно за шта је човек створен – Божанску благодат.» Овде се реч «нитков» користи као синоним речи «одбачен».

Реч «будала» («дурак») означава буран, немиран, онај који бесни. Реч «мир» је представљала поздрав Старог и Новог Завета: *Мир вам остављам* (Јн. 14, 27), говори Господ; присуство Божанства души доноси мир, чак и преминулима желимо вечни покој. Демон је немиран дух, он је у непрестаном немиру и пометњи; пошто је демон дух зла он не осећа мир ни на тренутак. Зато реч «будала» означава: «буди лишен мира у овом и у будућем животу».

Реч «подлац» означава низак, онај који пузи, који се налази испод ногу; то је образ демона, који је у преисподњој, испод свих, и образ змије, која је «допузала» до наших прародитеља. Овде је присутно мистичко обраћање ђаволу и проклетство: «буди сличан змији, буди под ногама демона, падни у дубину преисподње која је испод свих.»

Реч «шугав» означава човека који се разболео од болести, од које испадају длаци на глави и појављују се чиреви на телу. Шугава овца се одваја од других да их не би заразила. Шуга је грех, који развраћен човек који је изгубио савест као заразу, лако шири око себе. Шугава овца се не може излечити, њено месо је одвратно за јело, она се просто штапом истерује из стада. А Господ је Својим стадом назвао хришћане (в.: Лк. 12, 32)...

У мистичком смислу реч «шугав» означава жељу да човека напусте пријатељи, да буде изопштен од својих ближњих, и што је главно – да умре без покајања за грехове, као неизлечен од духовне шуге и да заувек буде истеран из Христовог стада.

Дакле, псовач призива демона да усрдно упропаштава његову браћу, односно, постаје истог духа са сатаном.

Из псовачког лексикона изабрали смо само «најневиније» речи које не режу слух претерано, а за неке људе су постале потпуно уобичајене. Међутим, и ове речи представљају скривено обраћање сатани. Управо зато псовач након псовки осећа извесно олакшање. То је такође удица сатане, који шапуће грешнику на ухо: «Псуј још и добићеш силу од моје силе, и прогутаћеш гутљај напитка из оне чаше, коју држим у својим рукама.»

Овде се нисмо дотицали најпрљавијих речи – њихов демонизам је још очигледнији. У сатанистичким оргијама богохуљење и најтананије псовање улазе у ритуал – да би се ђаво јавио својим следбеницима, они треба да оскрнавe место на којем су се окупили, поред других грехова које чине и псовањем. Псовач личи на ђавоиманог: изгледа да је код таквог човека ректум изгубио свој смер и да је спроведен до грла са свим последицама,

које из тога проистичу. Напади раздражљивости које псовач уопште није у стању да обузда личе на наступе словесне дизентерије, који се понављају...

Речи не нестају без трага, зато стан у којем се стално чују свађе и псовке у духовном смислу постаје сличан јавном клозету, који се никада не чисти. Међутим, најстрашније је то што навикавање на смрад обавља свој посао и псовачу ружне речи звуче као музика која га охрабри.

По чему се састрадавање разликује од сентименталности

Састрадавање се заснива на љубави према човеку – љубав чини другог јединственим са собом, својим другим «ја», а сентименталност се заснива на љубави човека према самом себи; сентименталног човека не дотичу туђа страдања, већ сопствено покварено расположење; он не тежи ка томе да уништи страдања у свету, већ да склони слику страдања са свог видика.

Уметност и књижевост човекову душу чине склоном подражавању и емоционалној укључености у ситуацију. Човек навикавајући се на то да доживљава душевно стање ликов из представа, телевизијских серија и романа услед тога сам почиње да «глуми живот» као глумац на сцени. Уметност развија високу пластичност психе, која често долази до патологије и емоционално предавање лику који се показао испред свести. Љубав осећа бол због другог; њу боли зато што човека боли. Сентименталност осећа бол због себе; њу боли зато што је негативна слика страдања упала у свест и изазвала негативне емоције.

Љубав се заснива на жељи добра другим људима. Сентименталност – на жељи сопственог душевног комфора; патње других она доживљава као непријатан дисонанс у свом душевном спокоју. Сентименталан човек не може да воли, он може да се заљубљује, да ствара себи идоле, да им служи и да овим идолима испуњава своју душу.

Друга страна сентименталности је суровост. Оно што се налази ван граница непосредних опажаја сентименталном човеку је туђе и он је према томе равнодушан. У Егзиперијевој бајци «Мали принц» аутор се одаје: «Шта ме брига за читаву Васељену ако се угаси моја звезда!» Другим речима, звезда у коју сам заљубљен дража ми је од читаве Васељене.

Сентименталан човек је спреман да плаче кад види болесног пса и истовремено остаје глув и равнодушан за страдања милиона људи, важно му је само да не види ова страдања. Сентименталност није љубав, већ болесна осетљивост, то је хронично угушена хистеричност, која замењује љубав. Сентиментализам је створио либерализам с његовом луциферијанском сведозвољеношћу. Још је у прошлом веку један писац рекао да нема опасније звери од либерала². Ми бисмо допунили: од свих дивљих животиња на либерала највише личи крокодил, који прождирући своју жртву горко плаче.

О црквеној поезији

Литургијске химне се не могу сврстати ни у једну врсту уметности. То је специфична поезија, која се од световне поезије – лирике, епике и драме – не разликује само по садржају, већ и по форми, и по језику. У свештеној поезији одсуствују јарке, дречаве боје. Тамо нема емоционалних експлозија, лирске туге или натурализма у

---

² М.Салтиков-Шчедрин. – прим.аут.

описивању људских страдања и демонског зла, које царује у свету. Круг њених изражајних средстава је свесно ограничен, у њој нема онога што бисмо назвали естетизмом. Ова поезија човеку не даје душевну насладу. У њој тога нема, за њу као да је избрисано и избачено све оно што чини привлачном и очаравајућом световну поезију: нема душевно-асоцијативних веза, неочекиваних поређења и метафора, које представљају скривене парадоксе поезије, страсне и јарке слике, од којих се душа напреже као струне на виолини у изненадној навали осећања. Овде нема емоционалне ватрености и поетских одушевљења, која заправо представљају глас плоти и крви. Овде се душа не препушта нехотице, као дете коме се пева успаванка, музици ритмова и складу рима.

Неверујућем човеку је ова поезија туђа, она не наилази на одјек у његовој души, он је не чује ни кад је слуша. За њега се она слива, као звуци таласа, који ударају у обалу, у монотону тутњаву. Човек, који је недавно дошао у Цркву на почетку такође не схвата, или тачније, не може да се укључи у црквене химне; само поједине реченице, образи и поређења остају у његовој свести, али он осећа силу која се у њима садржи. Често му изгледа да несхватање потиче од архаичности богослужбеног језика, а заправо овде се ради о нечем другом – за молитву је потребно созерцање, концентрација, оно на шта савремени човек није навикао. Међутим, пролази време и ове песме његовој души постају све блискије, као да се светлост све чешће пробија кроз густину облака. Иако се још није укључио у литургијске песме на нивоу свести, његова душа осећа нови живот у овим, засад још увек не потпуно разумљивим речима, и с времена на време он бива испуњен нарочитим осећањем умилења и радости, оне чисте радости коју смо осећали некада у далеком детињству. Речи песама му изгледају као нежне латице ружа, чији мирис још увек не може да осети, као тихи млазеви прозрчане воде, који омивају његову душу или као пахуљице, које као беле звездице падајући с неба покривају прљавштину земље и прљавштину људских грехова својом искричавом одећом.

Лепоту духовне поезије може да види само онај у коме се открило тајанствено око срца, чији је дух пробуђен и чије су страсти укроћене као дивље звери; рећи ћемо и другачије: чије су очи душе омивене сузама покајања. То је поезија молитве, она је удео духа, она се спознаје у тиховању и созерцању. Душа која тражи разноврсност спољашњих утисака и театарне ефекте како би задовољила своје страсти не може да осети и схвати лепоту црквених песама, не може у њима да чује тихи глас благодати. За њу ће оне заувек остати затворена књига.

Људи, који су погружени у страсти неће у богослужбеним текстовима наћи оно што би могло да пробуди њихове емоције, да пружи храну аналитичком уму. Поредићи црквене химне с поезијом Шекспира и Дантеа они ће овде видети лаконизам језика, који ће им изгледати емоционално сувопаран и као неко строго ограничавање изражајних средстава, које ће доживети као сиромаштво уобразиље и монотоност. Верске догме којима су богати богослужбени текстови изгледају мирским људима као понављање већ познатог, готово као таутологија. Химнограф као да стоји изнад земаљских догађаја, не слика их сочним, јарким бојама, већ тананим и прецизним линијама пера, он као да их се само дотиче да би показао метафизичку суштину која је испод њих скривена. Трагизам песама посвећених подвизима мученика лишен је свих спољашњих ефеката или душевног потреса, у њима је главно – сама идеја мучеништва као сведочанство о истини.

У канонима и акатистима Мајци Божијој користе се многи праобрази – симболи и метафоре, али ови симболи у својој мистичкој дубини остају неразумљиви уму и туђи срцу душевног човека. Они се не доживљавају у истом асоцијативном пољу с именом

Дјеве Марије, већ звуче далеко и туђе. Овакви људи могу да говоре о Мајци Божијој земаљским, душевним језиком. Њима су стихови о Дјеви Марији Метерлинка, Буњина и Пастернака рођенији и ближи него канони пореподобног Козме Мајумског и Теофана Начертаног.

Црквене химне су пре свега молитва, која захтева усредсређеност мисли. Овде би многобројност слика, обиље информација, оригиналност поређења, као ћилим исткан дречавим бојавама, само приземљили, оптеретили и расејали молитву, пренели би је на други, нижи план – позоришног монолога. Духовна лепота није естетизам и космофилија, већ виђење, као прогледавање у духовни свет кроз прогледавање човека. Молитвена реч губећи спољашњу експресију стиче духовну дубину. Видљива спољашња монотоност свештених канона, које плотском разуму изгледају као варијанте једне исте мелодије открива се духовном погледу као небо – јединствено и вечно ново, неисцрпно у својим дубинама.

Кроз речи химни душа верујућег човека се дотиче с духовним светом и спознаје оно што је изнад речи и дубље од осећања. Област душевног разума су уобразиља и анализа, духовног – созерцање и непосредно проницање у суштину појава. Лаконизам језика и честа понављања у химнама држе ум у јединственом пољу созерцања. У световној поезији звуче све боје палете, у духовној – нема јарких боја, тамо је прозачност: боје би се доживљавале као шаренило. Данте, Шекспир и Милтон стварају огромна платна за своје слике, њихове поеме и драме личе на замке које су саградиле веште архитекте. Изгледа да епохе и народи могу да се сместе у њих. Исихасти своју мисао сажимају на неколико речи молитава, али ове речи спуштају само небо у човеково срце, небо које се садржи у једном зраку благодати, необухватно небо у којем су земља и звезде – само зрнца прашине, која се окрећу у ковитлацу. У црквеним песмама је присутна најузвишенија лепота, али не у споју речи, већ у одблеску Божанства, лепота, у чијој светлости се сама човекова душа открива као тајна вечности.

Онима који су дошли из окултизма

Данас уочавамо обраћање Цркви не само дојучерашњих атеиста, већ и оних који су се бавили окултизмом.

Крајем XIX века хришћански простори су били подвргнути духовној експанзији различитих окултних и магијских учења, пре свега источњачког порекла, као да је прљави поток који се обрушио с планина Хиндустана, државе Запада почео да претвара у некакву пихтијасту мочварну земљу.

Окултна учења су нашла тле пре свега у средини интелигенције, у оном њеном делу, који је уверивши се у ограниченост и бепомоћност позитивизма тражио друге путеве спознаје. О Цркви су ови људи имали углавном тенденциозну представу пуну предрасуда. Универзализам Цркве су сматрали срозаним религиозним захтевима и укључивање у Цркву им је изгледало као растварање у простом народу, у гомили на коју су навикли да гледају с висине. Осећали су да Црква и елитаризам, на који је интелигенција навикла тешко да могу заједно.

Други узрок овог антагонизма или отуђивања јесте у томе што Црква захтева послушање, потчињавање јерарху, животну дисциплину: испуњење молитава, ритуала и постова – а пре свега, дисциплину мисли: потчињавање свог ума Откровењу. А

интелигенција нарочито драгоценим сматра своју «интелектуалну слободу» - слободу емпиријског, страсног човека, слободу стваралаштва као самоизражавања.

Затим, Црква од човека захтева борбу са страстима, пошто је без овога немогуће унутрашње очишћење, а страсти су, а нарочито гордост, она стихија у којој је интелигенција навикла да живи. (Овде говоримо о карактеристичним општим тенденцијама, а не о личностима, који представљају православну «мањину» савремене интелигенције).

А окултна учења, насупрот Цркви, остављају стваралачкој фантазији потпуну слободу и не само да не ограничавају човекове страсти, већ их сматрају извором душевне енергије, коју само треба умети правилно искористити. У системима розенкројцера, Рациша и будистичког тантризма, подстиче се најнижи еротизам као пут ка демонској спознаји добра и зла, па чак и трансцендентној екстази. Овде ништа не узнемирава тамне страсти, које су свиле своје гнездо у људском срцу. Оне мирно живе заједно с декларативним окултним «аскетизмом», који се ограничава медитацијама и ритуалним играма, а такође с интелектуализмом ефектним по форми и површним по садржају. Прочитавши неколико књижица Штајнера и Рациша човек, тако рећи не устајући из фотеље осећа да је посвећен у «тајну мудрост», којом кад овлада може да ради све што жели. Он не разуме у чему се састоји ова «мудрост». Глава и вођа окултиста – демон – крије се под именима «космичке хијерархије», «земаљског бога» и т.сл. Понекад нема ништа против тога да наступи на страницама окултних књига као резонер, с моралним сентенцијама и критиком догматизма «у име љубави». Међутим, у окултизму постоји тајна догма, која се не открива одмах, а то је: «Добро је зло, зло је добро; бог је демон, а демон је бог.» Није узалуд сатаниста Бодлер назвао свој зборник стихова, који је постао омиљена књига декедената «Цвеће зла». Ипак, окултизам релативно ретко наступа у свом сопственом облику, такорећи у обнаженом виду као демон на планини Брокен. Он најчешће као вук у «Црвенкапи» говори умиљатим и нежним гласом. О чему говори? О новом рафинираном хришћанству, о «елитној» духовности, о синтези религије и о томе да је бела магија – сила добра, која се супротставља црној магији.

Треба рећи да има доста људи, који су ухвативши се прво у мреже окултизма и увидевши његово сатанско лице и мртву луциферијанску светлост, која води ка погибелји, отишли од њега прекинули с њим и почели да траже спасење и исцелење у Православној Цркви. Међутим, бављење окултизмом, нарочито ако је било сједињено с практичном магијом не може да прође без трага. Човек не може да изађе из пакла, а да га пакао не опрљи својим огњем.

Нема греха, који би надвладао милосрђе Божије, нема демонске силе која би победила силу благодати, силу да се подигне пало, исцели болесно, препороди умируће, васпостави разбијено, исправи искривљено, врати изгубљено, надомести недовољно, поново споји преломљено и унакажено. Укључивши се у црквени живот некадашњи окултиста може да постане подвижник, али бисмо желели да упозоримо ове људе на нарочита искушења, која могу да се сретну на њиховом путу, на последице окултизма, од наклоности, које је човек изнео из оног душевног пакла и који могу још дуго да муче душу као старе ране.

Прва опасност је танана духовна гордост, коју сам човек може да не примети. Она може да се крије испод спољашњег смирења, у складу с пословицом «иза мире сто ђавола вуре». Потребни су дуготрајни напори, а главно – духовни руководитељ како би се у души расекла ова гнојна рана и како не би стално заражавала крв. Међутим, нажалост, овакав

човек је мало способан за искрено послушање. Имајући руководиоца и чак ако му се спољашње потчињава он се у души не растаје од сталног осећања своје наводне надмоћи и сматра своје сопствено мишљење истином последње инстанце, зато између њега и духовног оца стоји неки танак непробојни зид. Читајући духовну литературу он бира из светоотачких дела она у којима су описана највиша духовна стања, као «узлети на небо», а књиге из области практичног духовног живота му изгледају као дечија храна или азбука коју нема разлога да понавља.

Ове људе привлаче апокрифна Јеванђеља, која су настала у средини гностика. Они се оправдавају тиме што те књиге, које је Црква одбацила, наводно садрже зрна истине и помажу им да боље разумеју канонска Јеванђеља од којих издвајају Јеванђеље по Јовану, чак га супротстављајући другим Јеванђељима.

Читајући духовну литературу они теже шематизацији духовних појава, интелектуалном моделовању ових појава заборављајући да су људска душа и духовни свет дубљи од сваког система. Неки од њих се одушевљавају Владимиром Соловјовом и оцем Павлом Флоренским. Овде такође постоји унутрашња провокација – жеља да се духовни свет види у философској шеми, да се знања заснована на искуству замене апстракцијом, а живот духа интелектуализмом. Они немају ништа против тога да на основу прочитаних књига попричају о мистичком искуству и религиозним интуицијама, али њихов словесни «интуитивизам» представља исти онај рационализам.

Ужас општења с демонима, који су искусили у окултизму чини на почетку њихово покајање ватреним, а исповест детаљном, али ватреност, која се заснива на страху није дуговечна, она личи на бекство од ђавола, али још увек не на бекство ка Богу, већ само иза «зида», куда ђаво не може да прође. Затим се покајање хлади и касније се често састоји само у томе да човек бележи своја душевна стања и притом се тајно горди дубином своје исповести.

У окултизму ђаво пре свега гађа људско срце, зато окултиста личи на човека с ампутираним срцем, уместо којег је стављен некакав механизам. Из њега се шири дах необјашњиве хладноће, што може да се споји с емоцијама и чак с ефектом, који је заснован на страстима, зато што саме по себи страсти нису духовна топлина, већ огарци душе. Може се рећи да је обраћење окултисте процес реанимације његовог срца, који се споро одвија. Ово је неко проклетство окултизма – тражење Бога у разуму, а не у срцу. Људима који су се бавили окултизмом тешко је да се моле у храму за време богослужења, нарочито на почетку њиховог обраћења Цркви. Чини им се да их нека сила мучи и тера их из храма, тежина им се сваљује на рамена, почиње да им се врти у глави, слабо схватају шта се дешава око њих и осећају да само што не падну у несвест. Кад се служба заврши они као да оживе.

Једно од најтежих искушења, које прати човека који се бавио окултизмом јесте претварање молитве у медитацију. Овде се дијалог душе с Божанством замењује монологом, где се Божанство само моделује, а субјекат и објекат молитве остаје сам човек. Овде се молитва посматра као нека самостална и аутономна сила, усмерена на остваривање циљева, формулисана у молбама молитве. Фактор који делује и савршава није благодат Божија као дар Божанске љубави, већ енергија самог људског духа, оваплоћена у речима молитве.

Оваква траума се тешко лечи: у суштини, човек се у молитви не обраћа Живом Богу, већ само фиксира своја стања – самог себе. А ако се чак и обраћа Божанству с молитвом, Бог за њега остаје нека космичка или метафизичка енергија, а не Личносни Бог.

Оваквим људима је обично туђ Христос као Богочовечанска Личност, они више говоре о Духу Светом, притом не као о Личности, већ опет као о некој сили. Они често бивају наклоњени софиологији, имеслављу, парапсихологији, односно материјализацији религије. (У принципу, сама кабала без обзира на мистички садржај представља прилично рационалистички систем, који садржи у себи генеалогiju имена.) Ови људи унутрашње теже ка томе да састављају системе и сувопарне шеме као да имају за циљ да утерају земаљску куглу у глобус како би је касније држали у својим рукама.

По нашем мишљењу, једна од најстрашнијих последица окултизма – јесте губитак доживљавања Живог Христа за дуго времена. Треба рећи да не само људи који су се бавили практичном магијом, већ чак и они који су се само занимали за окултизам и индокинеску мистику приликом обраћања Цркви бивају подвргнути нарочитим искушењима, понекад чудним и неочекиваним, као да их демон као господар кажњава своје одбегле робове. Ова искушења могу да носе, посебно и чисто физички карактер личећи наизглед на болести. Тако понекад овакви људи осећају час несхватљиву ослабљеност тела, која личи на невероватан умор, душевну муку кад човек жели да умре, стање које се граничи с безумљем, као да је страна сила упала у њихову душу и влада у њој, понекад – физичку бол као да их нечије оштре канце гребу изнутра или као да добијају ударце од неких невидљивих бића. Понекад доспевају у несхватљиве, чудне ситуације опасне по живот; осећају навалу страсти демонског интензитета; често их прате богохулне мисли – као да им сам ђаво шапуће на ухо разноврне ружне ствари, често осећају неку патолошку тежњу ка прљавштини – физичкој и душевној. Све ово треба истрпети. Једино средство је – смиравати свој дух и скривати се иза расе духовног оца, сликовито говорећи – као што се беспомоћно кенгурче хвата за крзно своје мајке и виси на њему.

Овде је апсолутно неопходно да се ради оно што је супротно ономе чему су училе окултне књиге: човек не сме да се ослања на свој разум и књишка знања, која нису потврђена личним искуством (подвигом), већ треба да буде у послушању духовном оцу. Треба да има на уму да се истинска мудрост заснива на искуству, искуство – на подвигу самодрицања, а самоодрицање – на послушању. Са сатаном се не треба борити оним оружјем које он има, већ оним које је изгубио, а изгубио је смирење, покајање и послушање. Подвижништво, а тим пре интелектуализам без смирења као основе јесте понуда сатани да се бори с њим оружјем, којим он савршено влада и пораз је у том случају неминован.

Опет ћемо се вратити на питање заједничке молитве у храму. Човек, који је дошао из окултизма често оправдава своју хладноћу према богослужењу тиме што се мирније и сабраније моли код куће. Међутим, то је самообмана. У ствари, он високо цени своју индивидуалну полумолитву-полумедитацију, док долазак на црквене службе представља испољавање духовног јединства с осталим члановима Цркве, љубави и смирења. Кад се човек уздаје у молитве своје браће по духу више него у своје молитва Цркве – земаљске и небеске, које се претварају у молитву за њега, а демон се управо овога плаши и управо то не жели.

На почетку демон онога ко је у Цркву дошао из окултизма мучи некаквим дивљим страстима, које се овај чак стиди да исповеди свом духовном оцу и тражи друге, непознате свештенике. Затим – изазива злобу људи против њега. И увек држи наготовс следеће искушење као војсковођа војнике у заседи: убацује у човеков разум блиставе, оштроумне мисли о религији или о философији. И овај, одушевљавајући се овим «ватрометом»

почиње да сматра себе проповедником и апологетом хришћанства. Ово се углавном дешава кад човек почиње да се бави унутрашњом молитвом – као искушење да поново пређе на интелектуализам на који је навикао, само с новим садржајем. Због овог привидног «учитељства» он се искључује из молитве, губи осећање своје недостојности, односно покајања. Код њега почиње да се испољава љубав према споровима о вери. Овде као нарочито својство патологије служи многословље и бесконачно понављање једног истог, као да се човек плаши да се његове «блиставе» мисли неће урезати у сећање слушалаца. Ако се неко с њим не слаже или не обраћа пажњу на његове речи, он доспева у стање раздражености и гнева, који понекад крије у себи, али ипак гледа на оне који му се супротстављају као на људе који га неправедно вређају.

Понекад људи, који су дошли у Цркву из окултизма говоре с позиција спољашњег Православља као убеђени ортодокси, али у њиховим речима нема унутрашњег Православља – љубави; чини се као да за њих не постоје живе душе, већ само правила и закони. Зато у њиховим речима провејава извесна хладноћа па чак и безосећајност. Ово није чврстоћа челика већ несавитљивост ливеног гвожђа. Ако човек попусти пред овим искушењем он почиње да осећа како припада непостојећој «елити» хришћанства, у њему се поново појављује све оно што се заснива на гордости, осећање сопственог изабраништва, које је карактеристично за окултизам.

Међу искушењима, која овакве људе дочекују на њиховом духовном путу треба истаћи и следеће: ђаво их уверава да је у борби с њима претрпео пораз и сад не сме више да им се приближи, као демон светом Кипријану. Ђаво од њих одступа на неко време и вара их лажном бестрасношћу. Понекад они, пошто су сигурни у своју снагу, узимају да читају молитве за истеривање демона над бесомучнима, а ђаво се прави да га таква молитва пали као ватром, као молитва светаца и смејући се тихо, виче кроз уста демона да напушта своју жртву. Човек поверовавши демону доспева у стање духовне заслепљености и затим неочекивано пада у прљаву јаму, коју му је ископао непријатељ или сам постаје бесомучан.

Постоји такође искушење, којем се пре свега подвргавају уметничке природе – то је лажна мистика. Човек не жели да иде путем на који је указала Црква, путем који му изгледа дуг и досадан, он жели брзо, као на крилима, да достигне духовне висине. Овде постоји стари квасац окултизма: «Нисам као људи око мене. Оно што је њима недоступно мени је могуће.» Овде се демон претвара да је анђеол светости и пружа му необична душевна осећања: експлозију несвесне радости, лажне мистичке доживљаје за које се везује, као за дрогу, и не може да замисли живот без њих. Ова стања му изгледају као дејство благодати, и ако га чудо Божије и молитва Цркве не спасе, он се налази у духовној обмани коју свети оци називају прелешћу.

Зато топло саветујемо нашој браћи која су у Цркву дошла из окултних кругова да пре свега нађу духовног наставника и да пред њим откривају своју душу. То је први акт смирења, за који ће Господ дати наставнику да каже потребну реч човеку.

Да, враћајући се ономе што је већ речено, благодат заиста може последњег, очајног грешника уз његово искрено покајање да подигне, исцели, да му да опроштај грехова. Међутим, последице окултизма – овог демонског греха ипак остају, као тежња, као наклоност према рецидивима. Зато је таквим људима неопходан стални опрез. И пре свега они треба да се растану са свим мислима о томе да припадају «интелектуалној елити». Платон је био највећи философ, апостол Јован Богослов – обичан рибар, али Платонов «Дијалози» изгледају као шака пепела пред светлошћу и пламеном Јеванђеља по Јовану.

Не заборавите да ђавола не могу да победе човекови разум и снага, већ само благодат Божија.

«Није добро узети хлеб од деце...»

Господ је изговорио речи, које нам изгледају само као сурово испитивање вере: *није добро узети хлеб од деце и бацити псима* (Мт. 15, 26).

Хананејка је издржала ово искушење и њена молба је била испуњена. Међутим, можемо ли да пронађемо у овим речима још неки смисао, који наша душа треба да схвати и прихвати с покорношћу Хананејке?

Хлеб, који је предвиђен за децу јесте време земаљског живота. Богорођено дете је дух човека, а пси су наша спољашња дела, или уопште душевни живот, оно што је упућено земљи и што јој припада. И ми непрестано узимамо хлеб свом детету – духу, остављајући га да готово умре од глади и бацамо ову храну незаситим псима – приземним осећањима и страстима. Бриге и узнемиреност нас окружују као пси, час се мазе, час заривају своје канце у нас; ми смо увек у пратњи овог незаситог чопора и увек смо на губитку, у стању некаквог духовног банкрота. Никад немамо времена, а покушавамо да успавамо своју душу речима: «Ево, само да мало средим своје послове, па ћу започети духовни живот.» Међутим, ови послови се никада не завршавају, само расту. Један подвижник је имао виђење: човек није могао да подигне на леђа свежањ дрва, а стално је додавао и додавао дрва и покушао да их подигне. Кажу ако човек седи на магарацу и држи пред његовом њушком свежањ траве магарац да би дохватио храну трчи не схватајући због чега се трава истом таквом брзином удаљава од њега.

Најчешће трчање у круг траје читавог живота и човек тек пред смрт схвата да га је свет преварио, тачније, да је он сам помогао да буде преварен и опљачкан...

Из Спаситељевих речи можемо да извучемо лекцију од огромне важности. Није добро давати снагу и време у целини само спољашњем, заборављајући на главно, на то да је основа саме људске личности – бесмртни дух. Треба се чешће сећати ових речи: није добро узимати хлеб од деце и бацати псима.

А шта ми да радимо, како да се извучемо из ове лепљиве паучине света, у којој се човек беспомоћно копрца?

Обично нас уче да правећи распоред дана одредимо шта **треба да урадимо**. Али ми треба да се научимо да поставимо и друго питање: а шта треба да **не радимо**? Јер већи део нашег времена и снаге одлази на другостепене ствари без којих бисмо, уколико бисмо желели, сасвим лепо могли да прођемо, зато што један непотребан посао повлачи за собом друга два и бриге се повећавају као грудва снега, која се котрља низ падину. Зато онај ко жели да започне духовни живот мора чврсто и непошtedно да одреди: без чега могу да се снађем, шта ми је неопходно и колико времена могу да издвојим за оно што је неопходно.

Хананејка је одговорила Господу да *и пси једу мрвице које падају са стола* (Мт. 15, 27). Живећи на земљи не можемо да игноришемо реалије земаљског живота, то би била нека горда спиритуалистичка илузија. Али нека се пси – земаљске бриге – хране мрвицама, које падају с трпезе духа, а не да дух скупља остатке од паса – оне тренутке које човек оставља слободним од послова за молитву и притом по некој инерцији на молитви наставља да размишља о земаљском. Треба извојевати време од својих страсти и света, као што се од непријатеља осваја окупирана територија.

Господ је рекао: *Благо сиромашинима духом* (Мт. 5, 3). То је сиромаштво од онога што свет сматра богатством, сиромаштво које човеку даје могућност да стекне вечно благо. Постоји пословица: «Ко даје на време, он даје двоструко.» Овакво време кад можемо да дамо, односно да окренемо срце ка Богу јесте време кад нас Господ позива кроз благодат. Духовни живот треба започети одмах, јер кад оде благодат – овај призив Бога, ово ново стање срца – душа ће се поново охладити, и биће тешко да јој се, као и воску који се охлади да друга форма. Зато је апостол Павле писао: *Духа не гасите* (1 Сол. 5, 19).

Постоји прича о томе како је један младић желео да оде у шуму да живи с пустињацима. Имао је виђење: видео је лишће на дрвећу као златно, а изнад шуме – облак светлости. Међутим, решио је да се прво врати у свет да се опрости са својим родитељима, па да онда поново дође овамо. И кад се поново приближавао шуми, у којој су живели отшелници он је угледао на гранама лишће као већ сребрно и проређено. И поново су почеле да га муче помисли: вратићу се, завршићу све светске послове, поделићу свима своју имовину, а затим ћу отпочети подвижнички живот. Поново је кренуо у свет, а затим је вративши се видео шуму као мрачну и туробну и лишће на дрвећу као од гвожђа и олова. И зауставио се у недоумици и упитао: «Куда идем и због чега, шта да радим на овом мрачном месту? Боље ми је да се што пре вратим у свет, међу своје пријатеље.»

Ако не кренемо за гласом благодати одмах – макар у томе да оставивши све спољашње бриге и унутрашње помисли започнемо молитву док још гори наше срце – кад благодат оде изгубићемо саму радост духовног живота, и она ће нам изгледати као тежак терет и сурови јарам.

Наше духовно стање се може изразити речима светог првомученика и архиђакона Стефана: *увек се противите Духу Светом* (Дап. 7, 51). И ми се противимо Богу кријући се од Њега, као Адам у жбуњу, у земаљским пословима и бригама одговарајући на Његове позиве: «Касније, касније...»

О сили тиховања

Из пристаништа, као из морских двери огромног лучког града, који личи на ковачницу у којој се дању и ноћу чују грохот и јецаји метала, који заглушују шум мора, где отегнути звуци аутомобилских и парабродских сирена као оштри бодези просецају ваздух, где је дању град обавијен димом као маглom, а ноћу светли као огањ, као да гори не изгарајући у хладном електричном пламену – из ове луке испливава брод, а пред њим је безгранично море. Више се не чују звуци града, његова огромна здања изгледају као дечје коцке, које је дете оставило после игре или као камена и челична шума, која је израсла из земље и поново ураста у земљу. Лука заједно с градом нестаје с видика брода иза океана, и ево, нема више ничега осим два бездана – мора и неба. И човеку изгледа да се ишчупао из неког ватреног круга који се врти, где су око њега чекићи ударили по наковњу, да је први пут угледао звездано небо, као омивено у океану, небо, које је крила црна тама прашине и дима. Унаоколо је тишина. Чак ни шум таласа не ремети ову тишину, већ је само истиче. И човек осећа да се ослобађа неке невидљиве тежине, која притиска његову душу, као да му тешки окови спадају с леђа.

Монах који се удаљава у пустињу из света – из овог ужареног котла, - осећа се као затвореник, којем су људи отворили гвоздена врата подземља и даровали слободу. Пустиња није само место, пустиња је тишина и тиховање. Пустиња може бити келија

монаха, пустиња може да постане његово срце, пустиња у којој нема места за везаност за било шта светско. Тиховање је благо и радост монаха. Тиховање је пребивање душе с Богом. Душа се из спољашњег и њој туђег света враћа самој себи. Човек осећа као да види своју душу – то је први дар тиховања.

У свету виђење душе нестаје. Човек уместо душе осећа бујицу мисли и осећања, а саму душу не може да созерцава.

Друго кретање душе је од себе ка Богу. Без првог друго вероватно није могуће. Бог се не може наћи ни у безданима земље, ни у космичким просторима, Он се човеку јавља и открива само у дубини његовог срца. Зато се религија као тајна може појмити само у тиховању.

Свети оци су говорили да је човеков ум сличан жрвњу који се стално окреће, оно што доспева под жрвањ, он меље у свом окретању: ако су то пшенична зрна – претвара их у брашно, ако је то кукољ – у отровно ђубре. Кроз пет органа наших чула у ум доспевају утисци, слике, као копије света. Кроз њих, нарочито кроз вид и слух, свет раздиран мржњом и непријатељством, опијен својим страстима и оскрнављен прљавштином греха упада у људску душу, трује је својим отровом, помрачава ум помислима, сновима и маштама. Дан и ноћ жрвњи нашег разума мељу и мешају ову прљавштину.

Наравно, свет још увек није пакао. У њему постоји и добро и зло, светлост и тама, остаци лепоте и племенитости помешани с моралном ругобом и подлошћу. Међутим, ради се о томе што смо ми сами греховни и дубоко болесни. Грех живи у нама појављујући се већ са првим проблесцима живота. У нама се укоренила тајна љубав према греху, и зато су утисци света отров, који се лије на отворене ране. Страсне слике се урезају у наше сећање као писмена на меки восак, и душа тешко усваја добро, као да о њему жели да напише на чврстом камену на којем не остаје ни трага.

Првородни грех је дубоко изопачио природу наше душе, и она, као сунђер, упија грех и прљавштину света. Онај ко живи у свету може да се супротстави греху на нивоу дејстава – конкретних дела и поступака, али је готово немогуће побеђивати грех свог срца, чистити од њега своје сећање, видети прилог страсти, која се зачиње у срцу.

А у тиховању и удаљавању од света пресушује бујица спољашњих утисака. Овде код човека остаје борба са сопственим сећањем и с демонима, он постепено улази у своје срце с Исусовом молитвом и избацује из њега прљаву воду кад се као укрожене дивље звери смире страсти и помисли, које се расејавају као ројеви који зује, уму се омогућује да уђе у речи молитве. Апостол Петар име Божије пореди с јутарњом звездом, која усходи у човековој души (в.: 2 Петр. 1, 19). У свету се светлост ове звезде једва назире кроз густу маглу. У тиховању она светлуца као дијамант, у дубинама срца.

Људски говор захтева огромну психичку енергију. Одвија се обрада огромног броја информација, које се садрже у сећању, затим се оне облаче у форму мисли и преносе кроз речи као кроз систем симбола и код људске душе. Овде се укључују емоције и уобразиља.

А ако човек злоупотребљава речи, на пример, ако намерно лаже, он гради свој сопствени илузорни свет, који мора да држи у сећању и издаје га за реалност. Свако на себи самом може да примети како човека исцрпљује многословље: он се осећа опустошеним и уморним. После «пира» празних речи он се буди, као пијаница после пијанке, с одвратношћу према себи. Мишљење човека који много говори постаје површно, и ако се ова реч може дозволити – отрцано.

Ћутање чува огромне душевне снаге. Ова енергија, која је траћена у празно улива се у речи молитве, она завладава у људској души као путник који се из далека вратио под кров очинског дома.

У тиховању страсти мање узнемиравају душу, и зато благодат осетније делује на човеково срце и тиховатељ почиње да разуме тајанствене речи апостола Павла о томе да се Дух Свети моли у нама немим речима (в.: Гал. 4, 6; Рим. 8, 26). Ум тиховатеља стоји пред Богом. У овоме је главни циљ тиховања – да се непрестано буде с Божанством, да човек споји с Њим своје срце. Како сматра преподобни Исак Сиријски, цар дели звања и дужности својим велможима. Међутим, има добрих царевих пријатеља, који не носе звања и не управљају градовима, али су увек са царем, он с њима разговара, њима открива своје мисли. Овакви «цареви пријатељи» који су увек с њим и зато су одрешени од спољашњих дела јесу тиховатељи, њихово заступништво за свет прихвата Цар Небески, Он увек чује њихов глас.

Човек у свету може да се спаси. Дела милосрђа, проповед вере и подвизи љубави јесу дарови који се приносе Богу. Међутим, најдрагоценије што постоји у свету јесте људско срце и њега тиховатељ приноси Богу. Он дар не приноси само за себе, већ и за овај грешни свет. У тиховању човек поима да је благ једино Господ, зато му све радости света изгледају као мртве папирне ствари, а страсти, по којима свет живи горке као пелин.

Посао монаха је ћутање и тиховање. Монах у свету је «унијат», који жели да споји у себи две вере, и најчешће у његовој души побеђује свет.

У тиховању и ћутању, у одвајању од спољашњих информација души се откривају нови извори знања, оних урођених знања, која су јој била дата од самог почетка као образу и подобју Божијем, и која је она чувала као погребена испод гомила спољашњих утисака, као у гробу, у дубинама свог сећања, незнано за сопствену свест. Сад се у тиховању ова знања откривају души као стечена ризница, као пронађено благо. У тиховању се изоштрава човекова духовна интуиција. Као што струне Еолове харфе издају звук услед дашка ветра, тако унутрашњим слухом душа чује глас невидљивих сила које јој постају блиске, од њих она добија просвећење и помоћ. Зато тиховање човека учи неземаљској мудрости. Захваљујући свом духовном искуству он почиње да види душе других људи.

У то време човекова душа бива подвргнута нарочитим демонским искушењима; овде је човеку неопходно крајње смирење, на које не може да се накалеми сугестија сатане, а ово смирење се стиче само послушањем својим духовним оцима. Ако се човек бори са срастима, и што је главно, ако се налази у послушању, он постепено стиче дар разликовања духова. Тиховање без смирења и послушања постаје отров, јер почиње да се претвара у пакао, и зато што почиње да храни човекову гордост. Било је изузетака као што су преподобни Павле Тивејски и Марија Египћанка – подвижници, који су стекли велику мудрост кроз непосредно озарење Духом Светим, не прошавши уобичајени пут обуздавања страсти у свету и послушања. За нас се њихов недоступни и непоновљиви подвиг замењује другим: поступношћу, опрезношћу и сталним одсецањем сопствене воље.

Тиховање је непрестана молитва. Свети оци су рекли: молитва учи свему, чак и самој молитви. Тиховање није само пустиња, то је осамљивање од људи и од света. То је пребивање са самим собом, тачније, духа с Богом. За ћутање и тиховање човек мора да се бори, да га ослобађа као плен у борби из чељусту света, који као чудовиште жели да прогута без остатка све време људског живота и све силе његове душе. Већина људи, чак и хришћана не схвата подвиг тиховања. Они кажу да свету треба помагати у име љубави,

али виде само спољашња телесна и душевна страдања. А најстрашнија трагедија света је његово отпадање од Бога које и даље траје, његово претварање у поље мрачних сила, мрско демонизовање, које се одвија на наше очи, царство пакла на земљи, власт сатане, која људску крв претвара у злато, а саме људе у моралне лешеве, у похотне мајмуне утеране у кавез. Трагедија света као перспектива вечности ван Бога, вечности као демоноуподобљења – ово највеће зло за људе, остаје готово непримећено, као скривено у магли. Демонске силе се не могу одагнати само телесним милосрђем. У борбу с невидљивом силом «стратега зла» - палих духова – може да ступи само невидљива сила молитве, која је у стању да спусти благодат на земљу. Зато ђаво тако устаје против подвига тиховања. Он му супротставља бригу о сиромашнима, проповедање вере, бављење богословским трудом – било шта само да човек постане неспособан за унутрашњу благодатну молитву, чега се демон заиста плаши.

Молитва за свет је најтежи подвиг. Показало се да је преподобни Арсеније Велики, који је изабрао подвиг тиховања и ћутања већи него његов духовни друг – преподобни Мојсије Мурин, који је неговао болеснике, примао ходочаснике и завршио живот мучеништвом. Господ прихвата све облике милосрђа. Светитељ Јован Златоуст је рекао: «Дај жедноме чашу воде и прими за то Царство.» Међутим, тиховање и ћутање представљају подвиг других размера, рекли бисмо, космичког значаја. Пред њим дела душевног и телесног милосрђа представљају светлост светиљке у поређењу са сјајем звезде.

Шта је монаштво

У духовном животу постоји феномен, који је тешко схватити без унутрашњег искуства, а дефинисати речима – готово немогуће. Што је појава бића дубља тим се теже може формулисати спољашњом словесном информацијом.

Монаштво обухвата целокупан духовни живот човека, зато се може схватити само ако га човек доживи и осети – јер немогуће је схватити шта је љубав ако је човек није искусио у свом срцу. Зато ћемо указати само на нека карактеристична својства и особености монаштва, јер се око њега створило читаво клупко недоумица, лажи и различитих шпекулација. Свет или одбацује монаштво или га види кроз призму сопствених страсти и представа. Свет жели да види монаштво као део себе самог: или у својству егзотичног цвета, који се може посматрати као нека занимљива појава из ботаничке баште, било у својству неке институције која врши одређену друштвену службу, као својеврсна добротворна организација. У најбољем случају у молитвама монаха свет види још једну гаранцију свог комфора.

Ако се обратимо етимологији речи «монах» моћи ћемо да се уверимо да се у његовој основи не налази појам «један» или «усамљен», као што се ова реч обично преводи, већ нешто више – «јединствен». У овом смислу може се рећи да се монах осећа јединственим у свету не у смислу гордељивог егоцентризма или пантеистичког солипсизма, већ у смислу слободе од света. Он је јединствен као личност, која је слободна од окова света, од робовања његовим појмовима и представама. Монах, пошто је свестан да је јединствен у свету тражи Јединственог Бога као центар и смисао свог постојања, као једину љубав свог срца. Жеља да се налази у сталном богоопштењу постаје главни садржај његовог живота, ка њему теже све силе његове душе и духа, сливене у једно. Њој, овој жељи, овом унутрашњем пориву, који је обузео сав његов живот, он потчињава све

остале жеље и тежње. У мистичком значењу јединство није усмереност, није истраживање, чак није ни контакт. Јединство је живот у другом, али без губитка своје сопствене личности. То је поседовање вољеног кроз љубав.

Сједињење с Јединственим је она пуноћа живота у којој се гаси, бледи и нестаје тежња ка свему осталом, ка спољашњем, а усмереност срца према било чему осим Јединог, доживљава се као издаја, а везаност за било шта друго – као блуд. Монах који живи спољашњим животом, чак и ако је тај живот, по представама света, самопожртвован па чак и херојски, у духовном смислу постаје блудница, која је преварила своју прву љубав. Монаштво је неподељена љубав људске душе према Божанству, то је непрестано трагање за Божанском светлошћу, које је псалмопојац Давид назвао «ликом Бога» (в.: Пс. 26, 8-9). Свети оци су нам у својим делима скривено указали на то да се Божанска светлост души открива као унутрашње озарење и душа тада осећа да је ван ове светлости испуњена непробојном, тешком тамом, за коју раније није ни претпостављала да постоји.

Бог се открива души као неки непојаман мир и тада је душа свесна да се ван овог мира стално налази у мучној бризи на коју као да се навикла. Бог се души открива као бесконачна радост, која личи на прозачне воде дубоког језера. И у овој радости свет души изгледа суров као ужарени песак у пустињи и горак као жуч. Бог се души открива као неизрецива љубав, и у овој љубави душа плаче од жалости према свету, који не зна Бога, и према себи – зато што не може увек да буде с Богом, већ су је обманули демон и свет и она као у опијености заборавља на обећања која су јој дата.

Монаштво је трагање за непрекидним богоопштењем. Љубав је нестрпљива, зато душа тражи општење с Богом не само у будућем животу као награду за испуњење заповести, већ и овде, на земљи, као одазив на своју молбу. Зато је молитва центар монашког живота. Монах бежи од света као што се бежи из куће у пламену. Он види свет обузет пламеном. Овај црни пламен грехова и страсти, проничући кроз образе света у његово срце, пали његов спокој димом и црном гарежју. Монах не види само грех, који живи у његовој души, већ и пакао скривен у њему, зато је монашки живот борба за буђење духа, који душа гуши, то је кроћење душе, не само с њеним ниским страстима, већ и с њеним илузорним богатством, које свет доживљава као духовност.

Ако дух не буде пробуђен молитвом и покајањем и ако уз помоћ благодати не освоји победу над душом, човек се неће ишчупати из круга душевних осећања и представа и емоционално усијање душе доживљаваће као духовно стање. Зато монашком животу мора бити туђе одушевљење и надахнуће, који су повезани са сликама, образима и ватрометима мисли, који ничу у души. Срдачна молитва је безоблична и безлика, духовни свет се човеку не открива ни у визуелним сликама, ни у блеску тананих мисли – све је то спољашње. Он се немо показује у тишини душе, која пребива у молитви. Унутрашња Исусова молитва је огњени мач Херувима, којим он маше и који чува врата Едема – људског срца.

Истински живот је Божија благодат. Земаљски живот са својим непрекидним протицањем и пролазношћу је чудна синтеза живота и смрти, то је полуживот. У односу на вечност – то је ембрионално стање душе, то није битије, већ бивање или пребивање, одлагање смрти; зато земаљски живот као циљ самом себи може бити прихваћен само као наметнута дужност, као процес у који смо укључени, као необјашњива чињеница. А ако у земаљском животу, а не у вечности човек буде тражио смисао и драгоценост, он ће изгледати као чудовишна трагикомедија.

Кад би живот чак и могао да да човеку оно што никада није давао и не даје – срећу – свеједно трагичност земаљског бића не би нестала, већ би можда постала још мрачнија: зар није ужасно када човека за време пира неочекивано хватају и воде на вешала? Зато је једна од лекција монашког живота – сећање на смрт. Светски људи се обично труде да не размишљају о смрти, они прогоне сећање на њу из своје душе, потискују је из свести као да она не постоји; они унаоколо виде слике смрти, али у себи лажу себе да ће их смрт мимоићи, зато се увек испоставља да је смрт за њих неочекивани гост.

Благодат је извор сваког живота и сваког битија, то је сила освећења и будућег преображаја, односно бесконачни циљ створеног света, а нестајање благодати је умирање света и апокалиптичке катастрофе су видљиви знаци његове агоније. Управо овде се открива други аспект монаштва – као нарочитог служења свету које се ни са чим не може упоредити. Монах кроз очишћење срца, кроз молитву и аскезу покушава да стекне Божанску светлост у својој души, али ова светлост истовремено представља ослонац света; и зато светлост, коју је монах стекао у свом срцу преображава читав свет. Она у њега удахњује живот, чак се може рећи да ова светлост реанимира човечанство, које умире, она се супротставља разорној, центрипеталној сили греха, и да није молитвеника за свет, да није носилаца духовне светлости, можда би се свет већ нестао.

Зашто чуда чине не само молитве светаца, већ чак и ствари које су им припадале? Зашто моћ исцелења поседује вода из извора ископаних њиховим рукама? Зашто хришћани теже ка томе да посете места на којима су свети живели чак ако од њихових келија више нема ни трага? Зато што Дух Свети не само да освећује душу, већ и саму материју чини другачијом. Зато благослов и молитве светих изводе из земље изворе, пустиње претварају у цветне баште. А тако је и обрнуто – сваки грех не само да убија људске душе, већ чак и земљу исушује и као да је спаљује проклетством. *Убијена бист земља их кровми* (Пс. 105, 38), - говорио је псалмопојац Давид о људским приношењима жртава код незнабожаца. Зато борба благодати с грехом представља покретачку силу постојања човечанства и со земље. Због тога монах, који тежи ка томе да стекне Божанску светлост у својој души представља највећег добротинитеља истог оног света који је одбацио и напустио. Древни оци су монаштво називали анђеоским образом, зато што је монаштво пре свега носилац невидљиве Божанске светлости. Прва светлост је Света Тројица, друга су Анђели, трећа су монаси, молитвеници за свет. Мистичко учење о Божанској светлости, која представља срце Православља, свету је туђе. Свет зна само за спољашњу добродетел и за спољашњи подвиг.

Монашки живот је тражење Таворске светлости. Свет не може да прими у себе ову светлост. Религиозни рационализам тежи ка стицању добрих дела, а не благодати, и самим тим претвара хришћанство из религије срца у систем понашања с аритметичком таблицом заслуга и награда, грехова и казни, односно у дводимензионалну морализацију. Карактеристично је да учење о Таворској светлости која прожима сву патристику рационалистички Запад назива јересју паламизма и сујеверјем исихаста. Граница поделе између источног и западног хришћанства није прошла само кроз образ догмата и црквене структуре, већ и кроз област мистике. Негирајући Таворску светлост као предвечну енергију Божанства, католички богослови је разматрају као пролазни, створени образ, као манифестацију Божанске силе. Католици и рационалисти у Православљу су изгубили виђење разлике између својстава духа и душе, подметнули су једно уместо другог, замрсили су их у гордијев чвор и самим тим озаконили господарење нижег над вишим. За развој душевних сила и способности није потребан ни пост, ни унутрашња молитва, ни

борба с помислима, ни искорењивање срасти. Тамо се нуди друго – богаћење ума спољашњим знањима кроз науку, философију итд., све тананија сублимација емоција кроз уметност. Тамо су потребни раскош, блесак и надахнуће, зато душевном развоју не одговара пустиња, већ позориште, не унутрашња молитва и тиховање духа, већ јарки образи и еуристичке мисли.

Душевни узлети изазивају аплаузе света, за истинску духовност као укључивање у вечност он остаје глув и слеп. Ово се не односи само на оне који живе на нивоу ниских инстинката, већ и на префињене естетике. Као пример за ово може да послужи Бајрон који је веома скептично говорио о монаштву, али је истовремено хвалио монахе мхитаристе због њихове широке издавачке делатности и волео је да се одмара у њиховом венецијанском манастиру. Бајрон, који је успео да оваплоти у својим делима најтананија осећања и доживљаје, показао се неспособним да увиди другу – надсветску, духовну – лепоту, као што око и ухо не могу да ухвате вибрацију таласа ван граница дијапозона њиховог доживљаја. С постепеним опадањем духовности рационализам, у виду схоластике и каснијег религиозног материјализма постепено потискује мистику, он покушава да претвори саму религију у утилитарни систем друштвених односа, да је претвори у светску институцију с програмом: «Све зарад људске среће.» Разуме се, заменивши вечно пролазним, небеско земаљским, религиозни рационалисти теже ка томе да свет асимилује монаштво укључивши га у свој глобални хуманистички програм.

Некада су монаси били тајновође мирјана. Монаштво је било попут Марије, која је у тиховању духа седела покрај Исусових ногу, слушајући Га пажљиво и слажући у срцу Његове речи. Свет хоће Марију да претвори у Марту, која се брине и стара за много – што је можда и потребно, али није главно. Марта служи Исусу и њено служење је такође благословено док не почне да прекоревати сестру.

Одговор Господа Марти свет одбија да чује до дана данашњег. Апостол Павле Цркву пореди с телом, које се састоји од мноштва удова, где око не може бити рука, а рука – срце (в.: 1 Кор. 12, 12-27). Светитељ Василије Велики каже: «Служење Цркви је разноврсно.» Свако мора да ради оно за шта је призван.

У овом мистичком Христовом Телу монах треба да носи служење, које му је својствено – да буде срце овог тела. Иако Господ откривајући слику будућег Страшног Суда говори о телесној милости то је зато што Он узима опште добродетели, које су доступне свима, а монаштво свету даје оно што не може да му да ниједан световни повиг. Без обзира на све невоље и лишавања, која човечанство осећа, најстрашнија је духовна глад и зато највећа милост није телесна и није душевна, већ такође – духовна. На телесну милост нису способни само хришћани већ и иновјерци, и атеисти: овде је присутно састрадавање са човеком као живим бићем. На душевну милост су способни хришћани који живе у свету, а на духовну – пре свега аскете.

Монаштво чува учење о унутрашњој молитви, о очишћењу срца од страсти у борби с демонима, о томе како се достиже боговиђење. Оно учи како може да се стекне Таворска светлост. Молитва и борба са страстима су неопходни и мирјанима. Међутим, само аскете, који су са светилником – Исусовом молитвом – ушли у своје срце, могли су да увиде његове скривене дубине, мрачне лавиринте људске душе, да кроз своје мистичко искуство приме и осете стање душе другог човека и да постану путовође другима на њиховом духовном путу. Зато су за духовне оце људи пре свега бирали монахе.

Манастир је кула стражара Цркве. Постојао је и постоји повиг старчества када монах након дугогодишњег труда достигавши стање блиско бестрашћу отвара врата своје

келије за оне којима је потребна духовна поука и утеха. Притом не сме да остави унутрашњу молитву и међу људима и даље треба да се осећа као у пустињи. Зато је стачество подвиг који захтева нарочиту благодат Божију.

Обично се дешава другачије: кад монах напушта келију, растаје се од тиховања и иде у свет, светлост молитве, која га је окруживала бледи и гаси се. Тада свет у оваквом монаху не види светлост, већ људске немоћи и не спасава се кроз њега, већ се пре њиме саблажњава. Знамо свеце који су напуштали затвор из љубави према људима, али то није био почетак, већ венац њихових подвига и дешавало се по нарочитом откривењу Божијем. Апостол Петар каже Христу: *ево ми смо оставили све и кренули за Тобом* (Мт. 19, 27). Егзегети у овим речима виде највиши степен одрицања од света, већи него спремност човека на жртву. *Оставити све* значи оставити своје помисли, одбацити своја расуђивања, одрећи се својих осећања и жеља, очистити свој ум не само од греховног, већ и од свега пролазног. Одбацити све значи више него живети и трудити се ради Христа. Ово значи живети само Христом. Већ смо говорили о томе да је монаштво нераскидиво повезано с учењем о Таворској светлости као вечном Божанском силом, која животвори и освећује свет. Господ је благодат назвао живом водом и рекао да они, који су је испили сами постају извор за жедни свет (в.: Јн. 4, 10; 7, 37-39). Зато се срца молитвеника претварају у она уста којима земља пије небеску благодат.

У XIV веку богослови-рационалисти, који су ишли на запад Византије, чије је језгро представљала прокатоличка партија Григорија Акиндина покушавали су да представе учење о Таворској светлости као јерес, а атонске исихасте као неуке фанатике. Као главни заштитик светоотачких традиција наступио је атонски монах и затворник Григорије Палама, потоњи архиепископ Солунски, прослављени светитељ. Овај спор је добио тако велики одјек да су ради његовог разрешења цар и патријарх били принуђени да сазову неколико сабора.

Рационалисти су одбацујући учење о предвечној Божанској светлости одбацивали и значај православног аскетизма за свет и Цркву и сматрали су унутрашњу Исусову молитву субјективним, психолошким феноменом. (Карактеристично је да су неки од противника светитеља Григорија Паламе касније емигрирали у Италију и примили католицизам.)»

Рационалисти су апеловали на философију, односно на људски разум непросвећен благодаћу, који је навикао да се врти у кругу пролазног и коначног. Они су желели да дефинишу појаву надлогичког духовног света кроз аристотеловске силогизме, да коментаришу Јеванђеље Платоновим дијалозима. Друга, православна страна је представљала носиоца патристичке традиције и монашког предања. Иако је међу атонским монасима било много људи, који су имали сјајно философско образовање и владали свим методама дијалектике, они су, у својству главног критеријума истине узимали искуство светих отаца, источних мистичара и аскета. За Таворску светлост може да зна само онај ко ју је сам стекао. Представници атонских манастира су у свом «Томосу» писали да постоје три врсте светлости. Прва је физичка, материјална, чулна светлост, у којој човек види предмете света. Ова светлост није доступна само човеку, већ и осталим живим бићима. Овде човек нема предност у односу на дивљу животињу или мрава, то је телесна светлост.

Други облик светлости је својствен само човеку. То је интелектуална светлост – светлост разума. У овој светлости човек може да размишља само у удаљеним представама, да се сећа прошлости, да претпоставља шта ће се десити у будућности; ово је светлост

науке, философије и уметности. Она може бити јарка и интензивна, али такође може да припада замљи – овом пролазном животу. Она представља природну психичку способност човека. Ова светлост не може да обасјава метафизичке дубине бића. То је душевна светлост.

Међутим, постоји и трећи облик светлости – духовна светлост, предвечна и нестворена, која се подвижницима открива кроз очишћење срца молитвом и созерцањем. То је светлост вере, светлост духовних прозрења и интуиција, светост таворског преображења; то је нематеријална светлост, али она може видљиво да сија у светима преображавајући њихове душе и тела и чинећи их сличнима Христу. Монаштво је трагање за Таворском светлошћу и созерцањем мистичке лепоте Божанства. Зато је монаштво – унутрашњи, скривени живот, непознат свету. Западна Црква је одбацила учење о три облика светлости, одбацила је суштину самог монаштва оставивши само његову форму. Рационалисти желе да претворе монаштво из тајне љубави људске душе према Богу у видљиво служење човечанству, они језик *Песме над песмама* желе да преведу у прозу. Западна црква је поделила монаштво на струке (професије) с одређеним задатим програмима. На монашке завете се гледа као на сврсисходне и згодне форме за обављање добрих дела, сваки монашки ореден (односно област делатности) има свој заједнички устав, притом је карактеристично да се ови устави стално коригују и мењају – у складу са захтевима савременог света, који се мењају.

Треба истаћи, између осталог, да код католика постоје манастири с веома строгим уставом, укључујући и оне који забрањују доживотно излагање изван оградe манастира. Ово говори о томе да је монаштво као потреба људског духа у својој дубини неискорењиво. Међутим, овакви манастири нису карактеристични за западни свет, они представљају изузетак. Истовремено ордени као што су језуитски и доминикански, су показали велики број примера самопожртвовањем служења сопственој идеји, укључујући и мучеништво, али су показали још више примера грешака и саблазни као чудну симбиозу хибрида, који се деформишу и ломе у својој противречности.

Монаштво је унутрашње и спољашње удаљавање од света. У овом смислу монах личи на цвет из сталкене баште. Кад хладноћа света доспе у пукотине стаклене баште цвеће пропада, а на његовом месту ниче трава, која је способнија за живот. Неподударност између монашких завета и сталног пребивања у свету изазива дубоко унутрашње незадовољство. Ово незадовољство може бити угушено силом воље, утерано унутра, али не и искорењено. Она може периодично да се испољава у бурним експлозијама страсти или у гордој надмености.

Говорили смо о рационализму као о карактеристичној појави у западном монаштву, међутим, теорија добрих дела може да роди душевни свет мистике у којем се рационализам потискује култом емоција. Човек постаје гурман својих сопствених доживљаја. Ова чулна мистика може да достигне толики интензитет да се код њених следбеника појављују стигмати-ране на рукама и ногама услед визуелног замишљања Исуса распетог на Крсту, и гордог поистовећивања с Њим.

Да, и православна мистика говори о уподобљењу Христу, али кроз унутрашњи подвиг очишћења срца, кроз стицање Духа Светог. У католичкој мистици људи ово уподобљење покушавају да остваре посредством спољашњег подражавања и јарких медитација са сликама. Православни аскет се никада не пореди са Христом, напротив, што је ближи Богу, тим више му благодат открива дубину његовог срца. Он себе види као губавца – у чиревима и гнојним ранама греха. Што је већа његова духовност он тим

јасније види како се у тамним безданима његове душе гнезде сви људски пороци, као змије које су се склупчале у свом брлогу. Он у себи самом види пад читавог човечанства. Православни монах себе не пореди са Христом, већ пре, с демоном, и не узда се у своја добра дела, већ искључиво у Божију љубав и милосрђе.

Благодат крије од православног подвижника меру његовог савршенства: тамо где постоји гордо дивљење себи нема благодати. Одушевљено, емоционално стање или исушује покајање или га чини спољашњим и театралним. Пример је секта чији припадници су сами себе бичевали и окупљали се у гомилама, ишли по градовима и селима. Они су се бичевали до крви, извикујући своје грехове. Један од истакнутих представника католичког аскетизма Фрањо Асишки је рекао: «Ја сам акробата Божји.» Језуити су организовали представе, свечане процесije са запаљеним бакљама, које су личиле на маскарале и на припратама црква су давали позоришне представе на црквене теме.

Православним монасима је било туђе ово показивање, њихов подвиг се одвијао скривено од света, они нису привлачили народ вештачким методама. Сама благодат Божија је привлачила ка њима људска срца. Зато су људи и ишли у пустињу како би се срели с подвижником, данима су стајали на манастирској капији само да га виде и да добију од њега благослов. Они су интуитивно тежили ка томе да уђу у оно поље невидљиве духовне светлости у којој се подвижник налази стекавши благодат и унутрашњу молитву. У овој светлости, као у зрацима Божанске љубави грејала су се и топила њихова срца, с душе је спадала мрачна, оштра крљушт греха. Долазили су у додир с другим животом, осећали су дах вечности.

Овакав сусрет с аскетом и општење с њим остајало је највећи догађај у човековом животу, догађај који се никад не заборавља. Ова светлост је више него све књиге откривала човеку смисао његовог живота, патње и борбе. Сусрет са светињом је додир тајне будућег века. Свети оци су говорили: «Истинско добро може да твори само благодат.» Може се додати: највеће добро је сама благодат. У општењу са свецима људи су добијали необјашњиву силу, унутрашње су се преображавали. Ако се каже сликовито, светлост, која је сијала у срцу свеца одражавала се у душама људи, као што се одблесак сунца одражава у огледалима, која су према њему окренута.

Живот посвећен тиховању и молитви је тежи од подвига милосрђа. Творити молитву у дубини срца значи ступити у борбу с пакленим силама које покушавају да угасе ватру молитве, да разбацају и расеју речи као песак. У патерицима се говори о многим случајевима кад је демон наговарао монахе да изађу из осамљености како би чинили добра дела у свету. По томе с каквом силом се демон бори против молитве може се судити колико му је она мрска. Изгледа да се читав пакао обрушава на молитвеника као речни таласи на препреку, која се испречила на њиховом путу. Понекад ова духовна борба бива толико мучна и захтева такав напор сила да је човек спреман, чини се, да претпостави молитви било који, па и најтежи посао. Зато су свети оци и говорили: «Дај крв и прими Дух.» Монашки живот је усхођење по степеницама обливеним сопственом крвљу. Свет то не види и не схвата.

Свети оци су указали на три непрестана делања монаха. Прво је чување трезвености, очишћење ума од помисли, образа и пристрасности, од свега спољашњег, нанетог и пролазног. Пет чула се називају вратима душе. За монаха она треба да буду затворена. Ум мора да врши контролу над токовима информација, које човек непрекидно добија од непосредних утисака, књига, разговора и томе сличног. Трезвеност је пост душе.

Обиље информација, као и обиље хране, душу чини лењом и немоћном. Трезвеност је реч која је супротна опијености. Везаност за земаљско доводи ум у стање опијености. Често се пијанство завршава блудом, а за монаха је пристрасност према било чему земаљском већ издаја Бога и душевни блуд, чак и ако ово земаљско изгледа чисто и предивно.

Друго делање је бдење. Оно је тесно повезано с чувањем трезвености. Док је трезвеност стање ума, бдење је вољни напор, то је пажња усмерена на сопствено срце – извор наших мисли и осећања. Ум кроз бдење не открива само греховне, већ и стране мисли и истерује их молитвом.

Треће делање монаха је непрестана срдачна молитва. Кроз речи молитве дух се обраћа Богу. Молитва је главна ствар у монашком животу. Зато ју је светитељ Јован Златоуст назвао царицом свих добродетељи. Православно учење о Таворској светлости открива тајну молитве као највишег служења свету. Молитва се супротставља огромној сили зла и греха, које је човечанство сакупило. Непокајани греси се као невидљиви облаци скупљају изнад света и доћи ће време кад ће они загрмети као олуја и бура – у апокалиптичким катастрофама пред којима ће се немоћном показати горди и преступни део човечанства. Међутим, силама зла супротстављају се силе добра, царству таме – Царство светлости, и зато молитва једног подвижника може да спаси хиљаде и хиљаде живота.

Апостол Павле у Посланици Солуњанима говори о сили која задржава (в.: 2 Сол. 2, 7). Не решава се судбина света у престоницама света које блистају ватрама солитера, већ у монашким келијама. Све док постоје носиоци Таворске светлости на земљи свет ће постојати. Господ је обећао да ће поштедети Содом ради десет праведника. Међутим, када се угасе последњи зраци ове светлости свет ће потписати себи смртну пресуду.

Због чега монаштво деградира

Који је узрок деградације савременог монаштва?

Још сасвим недавно манастири су били рушени, монаси прогањани и убијани. Данас се манастири отварају, али је монаштво почело да личи на болесника, који умире на мекој перини.

Некада су монаси били монаси – добри или лоши, али су били монаси. А колико се данас појавило људи, који ни сами не схватају шта траже у монаштву, шта желе. Какав хаос влада у њиховим срцама и главама под свиленим расама и блиставим камилавкама! Светитељ Григорије Богослов је саму суштину монаштва изразио речима: „Нека ми свет одузме све и остави само једно – Христа.“ Ово духовно сиромаштво које има само једно – љубав према Христу – савременом монаштву је постала несхватљиво. Оно се плаши свесажижуће љубави и не жели да напусти свет, и свет и даље живи у дубини његове душе под маском служења људима, проповедања хришћанства, пружања помоћи потребитима и болесницима, изградње нових манастира и конака и т.сл. Монаси као да се плаше да изађу из испразности безбројних дела у пространство срдачног тиховања, где човеков дух осећа дах вечности и присуство Божанства.

Не говоримо овде о свесним лицемерима, који служе својим страстима. Није реч о њима, већ о нечем важнијем. Зашто монашки дух тако катастрофално пада? Зашто су монаси почели да се разликују од мирјана само по томе што не ступају у брак, по молитвеном правилу и другачијој одећи? Срећемо монахе-градитеље, проповеднике, богослове, лекаре, васпитаче итд. управо зато што ова занимања попуњавају духовни

вакуум, који се створио у срцу савременог монаштва. Кажу да су сада друга времена, али свет ни раније није схватао монаштво па оно ипак није тражило разумевање и признавање света, није се одвајало од њега толико манастирским зидинама и песком пустиње колико главним – устремљеношћу свог духа, самоодрицањем. «Разапео сам се свету, и свет се разапео мени» (в.: Гал. 6, 14), - рекао је о овом самоодрицању апостол Павле. Монаштво је подвиг непрестаног обраћања ума и срца ка Богу и очишћења душе од мирских образа и помисли, под којима се крију страсти. Монах је онај чије срце, ослобођено од сенки и привида света, живи и дише именом Исуса Христа.

Један од древних хришћанских писаца је можда не потпуно тачно, али сликовито рекао: «Кад дух одвраћа око ума од Бога душа постаје крута и хладна.» И кад се ум монаха окреће ка земаљском и кад слике света испуњавају његово срце он постаје мртав за Бога и више није потребан ни људима, светлост његовог духа се гаси.

Монаштво је уметност непрестане Исусове молитве, коју су свети оци називали уметношћу над уметностима и науком над наукама. Само ова унутрашња, срдачна, свету непозната молитва калуђера може да учини другим бићем. Древни оци су учили своје ученике Исусовој молитви; они су је сматрали главним послом монаха, а све остало – само припремом за њу.

Световна дела, ма како корисна и врла била сама по себи представљају област која је монаху туђа, земљу коју је он напустио. Ова дела отварају врата душе за улазак читаве гомиле помисли, сећања, планова, слика, мислених разговора, иза којих у душу упадају гнев, страх, таштина, похота и друге страсти. Молитва постаје спољашња и површна, човек је се сећа између световних послова као нечег другостепеног. Уколико чак буде улагао напор да не изгуби молитву у хаосу ових послова молитва ће се од јарког пламена претворити у светлуцаву ноћну светиљку која се дими.

Само ако умре за свет, затворивши за њега своја осећања, монах може да се бави Исусовом молитвом као духовном уметношћу; само бавећи се Исусовом молитвом он може да чува своје срце од помисли, да види помисли приликом самог њиховог настанка, да их разбија као о камен Исусовим именом и да чува душу у безликости слика и образа, у безмишљу од помисли, у тишини од осећања. У тиховању и молитви буди се његов дух и душа постаје ватрена и мека као растопљени восак; он тада види своје грехове и плаче због туге што гневи Бога и од радости што га Бог није напустио; тада благодат долази у душу: прво као топлота срца, затим као светлост ума и човек почиње да види себе и свет као преображене; тада он поима тајну монаштва као тајну љубави и радује се више него да је крунисан на царство.

У поређењу с благодаћу све чему свет стреми и чиме се поноси изгледа као прах и пепео. Господ не лишава монахе страдања, и више од тога, они често доживљавају много страшнија испитивања и искушења од мирјана; међутим, у самим страдањима они имају велику утеху и радост срца која не оскудева. Монаштво човеку даје пуноћу живота као пуноћу љубави. Сав свет не може да испуни бездан људског срца, али га име Исуса Христа, необухватно као небеска дубина, обузима и испуњава. Зато монах седи немо у својој келији с именом Исуса Христа и ова келија му изгледа као предворје раја.

Велики наставник монаха – преподобни Исак Сирин пише да ће се, ако се монах буде бавио својим делањем и пребивао у тиховању, Сам Бог постарати за њега. И преподобни Исаија отшелник каже: «На излази из своје келије творећи молитву, чини метаније, не питај ко ће те прехранити, - Бог зна за то и послаће ти оно што ти је потребно.» И преподобни ава Доротеј учи: «Ако Бог пожели да умири човека ставиће на

срце и Сарацену да му учини милост.» Пророк и псалмопојац Давид је рекао: „Нисам видео праведника остављеног и потомке његове како моле за хлеб“ (Пс. 36, 25). Овде је *праведник* онај, који се бави својим послом: молитвом, тиховањем и рукодељем, односно неопходним трудом; он неће гладовати ни духовно, ни телесно, а *потомци* његови, односно његови ученици, који су освојили уметност молитве и они који су истог духа с њим, неће тражити мирске покровитеље.

Као што каже преподобни Исак: «Ако будеш истински монах и ако будеш служио само Богу свет ће доћи код тебе као роб и лећи ће покрај твојих ногу.» И ако се монах ради чувања својих завета и одрицања од света подвргне испитивањима и лишавањима, пргонима и клевети, прогањању и ако га сви оставе, а он издржи ово до краја Господ ће му дати двоструку награду: овде на земљи, у страдањима – нарочиту духовну утеху, а у вечности - награду мученика за Христа.

Претња модернизације

Уколико човек не верује у Бога духовни свет је за његово непосредно унутрашње искуство затворен. Кад говори о религији он личи на глувог човека, који расуђује о музици и на слепца, који расправља о бојама и нијансама. Наравно, за неверујућег реалија као што је духовни живот, као што је благодат, не постоји. Њему је недоступно доживљавање благодати. Да каже «не знам» спречава га гордост, зато он о духовном свету суди по својим сопственим представама. Он је као црв, који свет доживљава кроз опажаје.

Какав потенцијал религиозних знања о вери поседује неверујући? Он не жели и не може да доживи и оцени мистичко искуство, које је изложено у патристици макар и у свом малом личном искуству. За то би му било потребно да промени сав свој живот. Зато светоотачка дела, ако се он чак и лати тога да их прочита неће наићи на правилан одјек у његовом срцу, неће изазвати повратан мистички доживљај. Он ће највероватније затворити књигу прочитавши неколико страница и не схвативши ништа од прочианог, а затим ће да фантазира приписујући светим оцима своје сопствене емоције и страсти. Чак су се и озбиљни истраживачи, недовољно укључени у духовни живот, покушавајући да објасне мистку уз помоћ психологије, губили у лавиринту насталих противречности.

Религиозни људи, који нису у Цркви, најчешће су замењивали благодатно духовно искуство богоопштења пантеистичким искуством – демонским експериментом самообожавања, где, разуме се, нема никакве благодати, већ постоје само душевне емоције и екстаза. Међутим, ако се обратимо православном свету увидећемо чудан парадокс: људи, који прихватају православну веронауку истовремено не траже у религији оно главно – њену основу, њен живот – благодат. Суштину религије виде у испуњењу ритуала или у томе да чине добра дела, а унутрашњи живот, чување душе од греховних утисака, очишћење ума од помисли и срца од страсти, тежња ка непрестаној молитви, унутрашње тиховање – све је то за већину православаца као заборављена страница из протекле историје Цркве. Они не одбацују унутрашњи живот, али њихово срце припада спољашњем.

Како стећи благодат – ово благо Православне Цркве, којег су лишене друге вероисповести? Благодат се стиче кроз смирење, а смирење кроз послушање. Најпоузданији и најкраћи пут за стицање благодати јесте слушати онога ко има послушање. Човек, који је прошао пут стицања благодати, који је очистио од греха своје срце, колико је то могуће за људе, који је истанчао свој ум благодаћу и који је у стању да у

њеној светлости види душе других људи и да њима руководи, назива се старцем, односно човеком који је стекао духовну мудрост, пошто је старост симбол мудрости. Духовни дарови стараца преносе се на њихове ученике кроз послушање, које наставника и ученике чини на изванредан начин једном душом или једним стаблом с младим гранама, које су на њега накалемљене. Ако старац нема ученике, који су му послушни не може никоме да пренесе своја знања и умире као усамљени богаташ. А ако човек не прође степене послушања сам не може да постане старац.

Неки људи се питају: зар није могуће угодити Богу у свету и очистити своје срце од грехова? На ово свети оци категорички одговарају: «Спасење у свету је могуће. Оно се достиже испуњавањем заповести, међутим, имати непрестану молитву, дубоку самоспознају и проницати у дубине сопствене душе као до њеног дна могуће је само под одређеним условима: у удаљавању од света, тиховању и послушању.»

Преподобни Макарије Велики пише да иако је човекова душа по природи проста, она има различите дубине као мноштво обитавалаца. Понекад човеку изгледа да је очистио своју душу, али то је самообмана: испод једног спрата налази се други и човек не зна какве се звери и гмизавци тамо крију. Ова лажна бестрасност је упропастила многе подвижнике, који су не спознавши тајне одаје своје сопствене душе, већ само одбацивши малобројна искушења пре времена славили победу. Ако се може наставити ово поређење људи, који су заузети само спољашњим добродетелима као да се баве тиме чишћењем балкона и примаћих соба у својој кући, а унутрашње собе остају покривене прашином и прљавштином. Православни подвижници се боре с грехом у дубини свог срца – тамо где се грех зачиње, где помисли добијају облике речи и образа. Они отварају врата унутрашњих тајних одаја, скривена за оне који живе у свету у незадрживој бујици утисака, који се смењују. Ови спољашњи утисци непрестано узнемиравају наше сећање, буде страсти и наша душа у свету као умаласано језеро на својој површини не може да одрази небо. У тиховању човек види бездан својих грехова, у свету обично уочава само поступке, зато је покајање оних који живе у свету и у пустињи по својој снази и дубини веома различито.

У свету човек може да се спаси, али не може да очисти скривене обитељи срца од греховних помисли и чулних кретања; има само ретких изузетака, али изузетак је чудо, а не правило.

Ако верујемо у силу благодати, ако сматрамо за велику срећу да је се макар дотакнемо, као да удахнемо њен миомирис, ако верујемо да благодат, која обитава у срцима светаца освећује и преображава материјални свет, подвиг тиховања и живот монаха морају изаћи пред нас као највише служење Богу и највеће добротворство за људе. Није случајно светитељ Јован Златоуст сматрао да је преподобни Антоније раван апостолима.

Учење о благодати, која освећује свет и о молитви као реалној духовној сили, која може да исцељује болеснике, да буди савест грешника, да чини да благослов Божји сиђе на земљу, да спаљује као пламен људске грехове, па чак и да мења ток историје – јесте учење светих отаца, то је основа све православне аскетике.

Свету су потребна спољашња дејства: видљива, опипљива и ефектна. Његов јунак је човек урођен у световне бриге, који живи за људе, али не за њихове душе, већ за њихову земаљску срећу: нешто као религиозни Стаханов. Заборавивши на благодат овај свет не схвата монаштво. Оно му изгледа као непотребна, одавно превазиђена институција

коју, ако се не може уништити треба барем приземљити и посветовњачити, натурити јој световна дела која јој нису својствена.

Ми се налазимо пред реалном опасношћу – модернизацијом монаштва, које ће чинити све само да се не бави тиховањем и молитвом; то ће бити монаштво не као скривени, унутрашњи живот, не као спроводник благодати на земљи, већ монаштво као спољашња форма за чињење добрих дела, монаштво којим свет може да манипулише, које само остаје део света.

Грузијска Тиваида

Колевка православног монаштва јесу горе Синаја и Тиваиде, Скита и Ливана.

Горе личе на хијероглифе, који су се откривали у срцу, као речи «на горе, и на горе». Горе личе на карике тајанственог ланца, којима је земља прикована за небо. Горе су књига која учи тиховању. Монаси су одлазили у планине не само због тога да се сакрију од света у непроходним шумама, као што се за време буре бродови спасавају покрај пустињских обала. Планине као да откривају пред човеком копрену разасртну над вечношћу, он овде осећа како брзо пролази и како је ништавна сва земаљска таштина. Камење, опаљено сунцем подсећа га на смрт и тишина гора изгледа му као песма о вечности, која се без речи и без звукова одзвања у његовом срцу. Тишина гора изгледа као ехо вечности.

У горама су другачије боје, другачије су нијансе. Небо је овде јарко и прозачно, у њему је небеско плаветнило сливено с растопљеним златом. У долини небо личи на шатор, а у горама се оно открива, као бездан, изокренут изнад земље. Снежни врхови личе на облаке, повијене над земљом, а облаци – на глечере, који се топе, који су се спустили с копрене планинских пропланака и кренули у пловидбу небом као морским пространством. Облаци као да монаховој души кажу: «Очисти своју душу од свега земаљског, ослободи се успомена, везаности и брига – онога што те вуче ка земљи, и тада ће твоја душа одбацивши тежак јарам страсти бити слична нама, небо ће постати њена домовина и увидећеш да од твоје воље зависи да ли ћеш пузати као црв по земљи или ћеш летети изнад овог видљивог света на невидљивим крилима.»

Ноћу планине као да се буде из сна и као да воде разговор с далеким звездама причајући им историју земље, а звезде им беседе о духовном небу, које је распростраћено изнад њих. Контуре гора у свитање личе на на зубљене зидине тврђава с војним кулама, на кланце, на ровове између зидина, које преграђују пут непријатељу у царство ћутања и тиховања, у царство где се чувају духовна блага, скривена од света, у царство девствене лепоте неупраћане људским дахом. Литице и стене у том тренутку личе на замке и куле, који су чврсто затворени гвозденим вратима и бакарним резама. У горама време као да је успорило своју трку: овде нико не жури, чак и сунце као цар величанствено обилази свој посед. У планинама је спуштен бич времена који тера народ који живи у долинама.

Планине личе на свештене градове у којима убица или преступник, који су учинили злочин из нехата могу да пронађу склониште и да се осете безбеднима. У планине су се устремили монаси удаљавајући се од осветника – демона. У планинама су приносили покајање Богу, с висине планина су видели свет као Содом у пламену и преклињали Бога да га поштеди ради малобројних праведника, који су се у њему још сачували.

Извор у горама личи на срце у којем тече непрестана молитва. Он гаси жеђ изнемогле душе, он укрепљује тело, исцрпљено постом, он поје тајанствену песму о

будућем веку. У сумрак шапат потока говори души о непојамности Божанства, о томе да је име Бога – тајна. Дању блесак струја, светлосни преливи у потоку, који тече и искричаво светлуцање капљица, кад се поток, падајући са стрме стене разбија о камење, говоре о радости и ликовану човековог срца, кад у њему блистају небески зраци и искри се као духовни дијамант име Исуса Христа. Планинске реке су кристално-прозрачни сок земље, који путник жедно пије прионувши за њих сувим уснама. Кад види планинску реку монах се сећа благодати Божије која испуњава земљу.

Ноћу звезде изгледају као златна зрнца омивена од примеса руде у планинском потоку. Ноћу се горе испуњавају миомирисом, као да ветар с глечера доноси дах леда и снега, а стене као огромни камени цветови, који откривају своје латице у сусрет месечевој светлости.

Горе Синаја, које личе на огромне стубове храма, који подржавају кристалну куполу небеског свода, представљају највеличанственију слику, чији се утицај на човекову душу може упоредити само са сликом звезданог неба. Ветар пустиње, као длето скулптора придаје стенама чудне и непоновљиве облике и ове камене скулптуре изгледају као неодгонетнута слова, као да се само необухватно време оваплотило у њима.

Изглед пустињских гора је у човеку увек изазивао размишљање о ономе што се налази ван граница света и свештени страх пред Божанством, а тиховање осамљености је рађало ватрену молитву.

Кавказ је други Синај. Његови заслепљујући и до плаветнила бели глечери личе на бродове с подигнутим једрима. Чини се да је Кавказ огроман драги камен, који је пао с неба и разбио се створивши ланце и обронке планина, стене и литице, гранитно камење и облутке у долинама река. У кланцима Кавкаских планина путник се осећа као у старинској кули од које су остале само зидине од огромних исклесаних плоча. Изнад ове куле без крова чак и у време подневне врелине небо је тамно-плаве боје, зраци сунца само накратко досежу до њеног дна. Поток, који тече у кланцу изгледа као отегнута песма о давно минулим вековима. Зидови и камење кланаца покривени су маховином, они личе на старински бакарни оклоп војника. Дању су горе уроњене у дремеж или дубоко размишљање, а ноћу као да оживљују.

Сама природа Грузије као да је предодређена за монашки живот. Пустиње, непроходне шуме на планинама у које није крочила људска нога, сачувале су се у својој нетакнутој, првосазданој лепоти – све је ово, изгледа, створено управо за оне који ће дању и ноћу појати химне Богу, као да је Господ од света сакрио лепоту гора и пустиња како би је дао онима који траже небо.

Пустиња је царство монаха; Господ је пустиње и створио ради Својих слугу – отшелника и анахорета. Монах је у пустињи као цар у свом царству. Рите отшелника су драгоцене од царске одеће. Царска одећа често носи на себи трагове људске крви, а монашка одећа освећена благодаћу, у којој се сачувао миомирис њихове непрестане молитве, чувала се као благослов у хришћанским домовима, предавала се као наследство с колена на колена.

Срце царева ретко зна за тренутке мира и спокоја. Опасности, непријатељи и издаја, као црне авети испуњавају дворске палате. Сам трон често изгледа као мала избочина изнад провалије. Један погрешан корак и погибел је неизбежна. Према палом неће бити милости. Бриге као окуви гуше царева рамена, а круна често притиска чело као ужарени обруч, док је монах слободан и срећан. Пустиња је дивно и прекрасно царство, али је то царство, које нико не жели да му одузме. Он уњој осећа присуство становника

неба. Молитва, коју обично заглашују бука и тресак световних брига, бука и тресак тргова и улица, попут рике водопада у пустињи распушта своје латице као диван цвет. Псалми и Исусова молитва претварају се у тајанствену песму, коју пева срце. Ово је непрестано свештенодејство монаха. Тиховање је благо и срећа која га напада неизрецивом радошћу. У својој осамљености он осећа близину неба. Међутим, ова усамљеност није празнина, већ је то свету непозната пуноћа битија – као што су у зраку скривене све боје и нијансе.

Монах је удаљен од света, али је и близак свима својом молитвом, као звезда-водиља која блиста високо изнад земље.

Давидо-Гареџијска Лавра се назива Грузијском Тиваидом, као да је планинска пустиња Египта – колевка источног монаштва, осећена духом преподобних Антонија и Макарија – првих пустиножителя – као огроман камени ковчег била пренета у Грузију. Природа Кахетије личи на Египат и Палестину. Гареџи значи «пустиња, осамљено место». И ово место је као створено за монахе. Јасни обриси планина изгледају као камене зидине огромне Лавре. Овде се у пролеће пустиња покрива зеленим тепихом траве, као поља Палестине после молитве пророка Илије. Међутим, убрзо наступа врело сушно лето. Земља тоне у сан. Лето у јужној пустињи личи на зиму у тундри: све живо се крије и замире. Царују тиховање и дубока тишина, која изазив бол у срцу. Само усамљени орлови лебде небом као да клизе по површини небеско плавог мора. Ретко и бешумно као сенке пролазе срне у потрази за травом између камења, и кад чују неки шушањ нестају. Само змије испузавају из брлога и дремају грејући се на камену као да вребају благо, које се овде чува.

Овамо је из Тбилисија дошао преподобни Давид, један од сиријских отаца са својим учеником Лукијаном. Ту је срео другог подвижника – преподобног Додоа из древног рода кахетинских кнезова, који је пореклом био од римских царева. Живот монаха у Гареџију је био тежак и суров. Као места за становање отшелника служиле су пећине у стенама. Храна су им биле јестиве траве и бобице, које су се као залихе чувале по годину дана и млеко срна, које су долазиле код отшелника као овце код својих пастира. Обично дивље животиње и змије не нападају монахе, оне као да осећају њихову незлобивост, осећају њихов миомирис и виде светлост која их окружује.

Чини се да монах погружен у молитву разуме језик дивљих животиња и птица, а оне пажљиво слушају његов глас као глас свог господара. Међутим, ученика преподобног Давида, Лукијана, изглед пустиње опалене сунцем која личи на град после пожара, понекад је бацао у уније, а сусрети с отровним змијама и огромним гуштерима, које се називају драконима су га плашили. Међутим, налазио је мир поред преподобног Давида као дете у наручју своје мајке.

Монах је трагалац за Божанском лепотом, али да би човек угледао Божанску лепоту он треба своје срце да учини чистим огледалом, у којем се огледа духовна светлост. Зато је главна заповест за монаха – *заволи Господа Бога твог свим срцем твојим и свом душом твојом и свим разумом својим* (Мт. 22, 37). И друга: *Благо чистима срцем, јер ће Бога видети* (Мт. 5, 8). Бога човек може да угледа само приликом васпостављања истинског образа Божијег у себи кроз живот по јеванђељском учењу и просвећење кроз непрестану молитву. Созерцавајући лепоту Божију човек сам постаје леп у сразмери са својим силама, подвизима и пријемчивошћу своје душе. Бог воли сваког човека исто као цело човечанство. Свети апостол Јован Богослов је назван Христовим вољеним учеником, зато што је његова чиста, девствена душа могла да прими Божанску светлост у већој мери него душе осталих апостола, који су такође волели свог Учитеља и које је Он волео. У

Божанској светлости гасне јарко црвено-црни огањ страсти, фосфорни огањ душе с њеним бајковитим фантазијама и мртвим интелектуализмом, и сам човеков дух постаје сличан светлости.

Монах је мртавац за свет, пошто престаје да живи у складу са световним поимањима, осећањима и жељама и зато монашки постриг личи на обред погребња. Међутим, из мрака интелектуалног и чулно-емоционалног гроба он васкрсава у тајанствену област Божанске светлости, у којој налази истински живот. И некадашњи живот у свету сад му већ изгледа као лутање Одисеја у царству авети и мртвих сенки.

Радост монаха је пустиња, његова келија или пећина. Радост монаха је његова усамљеност.

Циљ монаха је непрестана чиста молитва, која се рађа у тиховању пустиње. Као што се у тишини надалеко и јасно чује сваки звук, свака реч, која је изговорена шапатом, тако срце монаха осећа дубину и силу сваке молитвене речи. А у свету она тоне, као у потоку, у буци градова, у ковитлацу спољашњих утисака. Монахово срце у пустињи личи на као огледало глатку површину језера, која одражава небо. У свету се ова површина колеба као њихање таласа и одраз постаје нејасан и безобличан, као да је подељен на делове.

Непрестана молитва уводи монаха у други свет, у свет небеске лепоте и Божанске светлости. Она његово лице чини продуховљеним и обасјаним овом унутрашњом светлошћу. Сусрет с пустињаком личи на сусрет с Анђелом. У присуству аве (духовног наставника, оца) преображавају се његови ученици. Ава не учи само речју, већ и примером свог живота. Његов духовни лик се урезује у срце ученика као неизбрисиви печат. Ученик почиње да личи на свог учитеља, али не у спољашњем подражавању, већ у нечем дубљем, суштаственом, онтолошком. Ученик се храни духовном светлошћу свог аве, као дете мајчиним млеком. Између ученика и учитеља ствара се невидљива веза, једна душа осећа другу душу. Ава као да види стање свог ученика, чује мислено обраћање које му је упућено, ово се нарочито јасно показује у тренуцима физичке и духовне опасности, коју послушник (искушеник) доживљава. Ученик може мислено да разговара са својим учитељем и да добије од њега одговор. Међутим, за ово је потребна светост аве и безусловно поверење ученика у њега.

Ученик доживљава сусрет са својим учитељем као обнављање и васкрсење своје душе. Он осећа како му је срце као васкрсли Лазар који је боравио у тами гроба, а сада поново види светлост. Ученик у учитељу види свог Анђела-чувара, а у његовим очима – небо. Када ава говори са својим учеником он као да на камену длетом урезује сваку реч. Као што месец прима своју светлост од сунца, тако је Лукијан примао духовну мудрост и снагу од свог учитеља. Чак ни смрт није раздвојила Давида и Лукијана. Њихови гробови се налазе један поред другог у храму у пећини, спајају се и нападају Гарецијску пустињу.

Кад је преподобни Давид дошао у Гареци као у своје ново царство срео је подвижника, који је тамо живео дуго година, преподобног Додоа. Тако је некада, у освит монаштва преподобни Антоније у непроходним шумама Египатске пустиње дочекао преподобног Павла Тивејског. Од тада је Додо постао духовни друг преподобног Давида. Пустињаци имају нарочиту међусобну љубав. То је сенка и образ оне љубави коју ће свети имати у Царству Небеском. Један пустињак је за другог као жива икона, испољавање Божанске светлости у човеку на земљи. Они виде лепоту ове Божанске светлости и зато један другог гледају с великим страхопоштовањем.

О чему беседе пустињааци? Ретко о богословским питањима. Они говоре о борби са страстима, јер у светлости молитве пустињааци нарочито дубоко виде бездан људског срца, о демонским виђењима, која дочекују монаха у пустињи као фатаморгана путнике у Сахари, о томе како разликовати духове светлости од духова таме, и главно, о благој монаха – Исусовој молитви, која се чује у срцу пустињака као ехо међу планинама. Исусова молитва личи на бројанице од драгог камења: тако се свака њена реч, која се стално понавља и обасјава новим сјајем, светлуца у новим бојама, открива се у новој дубини и лепоти, она личи на чисти поток, који тихо бије из самог срца; на тајанствену песму коју душа поје. Отшелник као да осећа речи Исусове молитве, које се чују у срцу другог, радује им се као царској круни, која овенчава чело његовог друга. Међутим, отшелници најчешће седе на извесном растојању и беседе ћутке, као Анђели о ономе што је изнад речи. Они личе на две свеће, чија се светлост слива у један сјај.

Један другог разумеју без речи, као да сваки види душу оног другог у потпуности, тако да отпада потреба за посредником између људи – за људским говором. Затим, наситивши се као са раскошне трпезе, отшелници устају са својих места, клањају се један другом и свако одлази на своју страну. Понекад заједно иду пустињом: један наглас изговара Исусову молитву, а други је пажљиво слуша.

Кад су се монаси окупљали у пустињи Давид их је одлазећи из Гареџија поверавао преподобном Додоу, који није избивао из Гареџија, он је био као острво у океану, - волео је ћутање и тиховање.

Преподобни Додо је сахрањен у манастиру Јована Крститеља – највећег међу пустињаацима. Овај манастир, удаљен од Лавре одликовао се нарочито строгим уставом. Крајем XIX века последњи монаси су га напустили и прешли у Лавру. Пожелели су да пренесу тамо мошти преподобног Додоа, али је светац и након своје смрти желео да остане у непознатости и осамљености: са временом је место његовог погребња заборављено. Као и за живота, својим духом је био близак преподобном Давиду, али своју осамљеност није напуштао.

20-их година XX века монаси су били протерани из Лавре. Храмови – разрушени. Пећине – прероване у потрази за златом, неке су биле миниране, али манастир чува благо, које се не може украсти и уништити – то је благодат подвижника који су овде живели. Манастир је поново отворен. За сада је упаљена једна мала свећа, али ову свећу у својим рукама држи преподобни Давид Гареџијски.

Травчице, које се пробијају кроз асфалт

Једна од слика из мог детињства, која ми се урезала у сећање јесте слика густе траве и жбуња које је расло покрај ограде наше куће, која је гледала на тиху, готово пуну улицу. Данас она личи на корито пресахле реке; земља је покривена слојем асфалта, као да је зазидана у огромној гробници. Ни киша, ни зраци сунца не продиру кроз овај мртви панцир. Овде се поглед ни на чему не задржава, он равнодушно клизи по површини цигле и асфалта. Међутим, једном сам случајно угледао траву, која се пробила кроз пукотине у асфалту; то је било неколико закржљалих, пожутелих стабљика, међутим оне су самим својим изгледом, чинило се, говориле да живот овде ипак није у потпуности убијен. Ове травчице, које нису биле угушене тежином асфалта, које нису биле сахрањене испод њега, као испод погребног камена, изгледале су ми као јунаци који су бацили изазов монструму који се назива «прогрес». Кад срећем људе који су у овом свету, лажљивом и развратном

сачували чистоту душе и веру, сећам се ових изданака који су се пробрили кроз чврсти панцир асфалта.

Читав начин савременог живота подсећа на план светских размера: како успавати и уништити човеков дух – унутрашње око устремљено ка вечности, како приковати човека за земљу, као заточеника за галију.

Како пролази човеков живот? Његов ум се бави непрекидним решавањем насушних проблема, он се чак не може упоредити ни с мравом-радником – то је пре пион, који је доспео у цајтнот. Човек нема на шта да се ослони. Тло на којем стоји као да му стално измиче испод ногу. Ако се душевно стање човека може изразити једном речју, та реч ће бити «узбуна» - непрекидна узнемиреност, која нагриза и разједа силу душе, као киселина метал.

Преживљавање је прилагођавање, а прилагођавање је уподобљавање, зато пред хришћанином увек стоји избор: или да се прилагоди лажи и суровости овог света, односно да игра улогу човека, а да то не буде, или да ступи у борбу са светом, да се побуни против овог ваљка од кованог гвозђа, који руши све на свом путу.

Још су древни мислиоци рекли да је истинска философија наука о смрти.

Хришћанство је живот, који се стиче оним што свет назива смрћу – самоодрицањем. Хришћанство је религија срца. Христос је рекао да ће чисти срцем видети Бога. Свет као преварант и насилник покушава да разврати душу сваког човека, користећи час поткупљивање у виду наслада, час је принуђујући психичким терором.

У Апокалипси постоји образ: жена у мукама рађа дете и виче од боли (в.: Откр. 12, 1-2). По тумачењу светих отаца то је Црква која у мукама рађа људску душу за вечни живот. Међутим, допустиво је да се начини још једно поређење: то је душа хришћанина, која чува дух, као своје дете; она мора да начини подвиг, који се граничи с мучеништвом да би сачувала дух од грехова и саблазни који га могу умртвити убити.

Многи од нас су лично доживели ово гашење духа. Човек пребива у молитви, у његовом срцу мало-по мало завладава мир, он осећа духовну радост, међутим, у уму се за тренутак задржала једна нечиста мисао – и све је пропало. Као да се у његовој души угасила светлост; све су испунили мрак, пустош и хладноћа.

Човеков дух је нежан као цвет. Од грубог додира страсти он се повлачи у себе, као што цвет скупља своје латице, и тек после покајања његов дух поново оживљава. А овај свет је почео да личи на бујицу блата, које само што не запљусне, само што не преплави читаво човечанство. Ово блато покушава да продре у сваку кућу. Ма куда да баци поглед, да ли да погледа рекламу на улици, да ли да укључи телевизор или отвори новине – свуда га дочекује иста злосмрадна прљавштина као да демон говори човеку: «Овде сам, од мене нећеш никуда побећи.» Човекова душа се обично прилагођава атмосфери коју удише, он престаје да осећа одвратност према овој прљавштини и доживљава је као нешто на шта је навикао и што је природно. Овде долази до убијања духа. Човек стоји у храму, али му је дух парализован. Он не осећа духовну радост, њу су замениле друге душевне емоције, друга осећања; религија је за њега постала нешто спољашње. Кад човек не чува душевну чистоту, кад не приноси истинско и дубоко покајање, он стоји у храму као затворених очију, не видећи истински, духовни храм и оно што се у њему дешава.

Религија је пре свега дело воље, нарочито данас. Зато хришћанин не сме да чини оно што жели његов противник, а противник, демон жели да га лиши унутрашњег живота, да га лиши богоопштења (јер, где се Бог среће с човеком? – у срцу), жели да одвоји ум од непрестане унутрашње молитве. У страсном стању човек може да живи спољашњим

животом хришћанина, да чини добра дела, укључујући дела милосрђа, да пружа помоћ онима којима је она потребна, да држи проповеди, чак и да гради храмове, али без сурове борбе са страстима, без спремности да умре, само да га овај насилник – свет – не оскрнави – није могуће главно – мистика хришћанства као стицање благодати и унутрашње виђење Бога.

Тешко је спасити се у наше време, тешко је чути тихи глас духа у буци овог света. Ако сачувамо своје срце од непријатеља, који га нападају кроз спољашња осећања: вид и слух, угледаћемо тајну храма, у којој присуствује духовни свет, и небеску лепоту Православља; сведочанство за ово јесу оне слабе стабљике траве које су се пробиле кроз асфалт.

Отац Георгије

У селу Илори, недалеко од цркве светог великомученика Георгија Победоносца, живео је стари монах по имену Георгије (Булискерија), који је у овој цркви прислуживао и појао. Потicao је из бившег Мурзаканског округа из села Окуми, и био је син-љубимац своје мајке. Још у дечијим годинама у њему је почео да се испољава уметнички таленат. У то време је фотографија у Мурзаканској области представљала новину и људи су је доживљавали као чудо технике. У сваки снимак је требало уложити много труда и сваки је много коштао. Човек је требало да седи пред апаратом неколико минута, уочено, као статуа. Сваки покрет који би тад начинио размазао би линије и учинио фотографију неупотребљивом. Од фотографа се захтевало да поседује велики уметнички дар како би од сваке фотографије начинио слику. Овај посао тада није представљао занат, већ уметност. Зато је мајка монаха Георгија, у свету Андреја, видећи способности свог сина одлучила да од њега направи фотографа и он је већ у младости у потпуности овладао овом професијом и био је популаран не само међу својим земљацима, већ и међу становницима околних села. Треба рећи да је до дубоке старости сачувао лепоту лица и извесну префињеност манира, туђу свакој извештачености, која је и нехотице приморавала људе да се према њему односе с поштовањем и уважавањем. У његовом кретању, у умећу да се опходи с људима различитог занимања и образовања, који су посећивали Илорски храм, без обзира на непосредност и једноставност постојало је нешто величанствено, као у цару који се обукао у одећу просјака. Могло се претпоставити да се у младости овај човек одликовао изузетном лепотом. Мајка је желела да га ожени, али је, не налазећи достојну невесту, оклевала.

Међутим, Промисао Божји му је открио други пут. Једном је због неких својих послова био у Сенаки и одсео код рођака. На вечерњој трпези неко је почео да прича о познатом подвижнику – оцу Алексију (Шушанија) (у наше време је прибројан светима), који је у Сенаки основао манастир. Причали су како је отац Алексеј пре него што је примио монашки постриг одлучио да испуни врлине о којима је Христос говорио у Својој беседи о Страшном Суду (в.: Мт. 25, 31-46) како би се припремио за монашки живот и за највиши облик милости – трпљење и молитву за свет.

Да би се научио трпљењу почео је да негује једног болесника, хранио га је из својих руку, прао му је ноге, а затим је пио ову воду. Овај добровољни подвиг је трајао три године. Касније је почео да посећује тамницу, просио је милостињу и о празницима куповао храну и поклоне за затворенике. Након тога је као ходочасник пешке ишао у Јерусалим и вратио се с одлуком да постане монах. Није хтео да манастир у којем ће

живети буде саграђен, нити да почне да се гради од прилога богатих људи и зато је одлучио да сам некако заради неопходну суму како би ударио темељ за прве келије.

Сенаки је тада био железнички чвор. Водоводни систем је радио веома лоше и за време док су возови дуго стајали поред једине чесме се стварао огроман ред. И подвижник је одлучио да на најближем извору наточи воду и да је разноси по вагонима за ситан новац. Од ујутру до увече разносио је с чајником и чашом у рукама воду по вагонима, и потпуно неочекивано ова најобичнија вода је људима почела да се чини подједнако укусном као минерална и почели су готово да се грабе за њу.

Пошто је зарадио извесну суму новца и још више се усавршио у смирењу од оваквог труда, који је добровољно преузео на себе, приступио је изградњи манастира. Ни од кога није тражио помоћ, али, што је било чудно – људи су сами долазили код њега и нудили му новац и да раде на изградњи манастира. Манастир је био освећен у име светих Арханђела.

Још у младим годинама отац Алексеј је постао духовни старац – наставник монаха и мирјана. Многи житељи Сенаке су причали о чудима која су се дешавала по његовим молитвама.

Од ових прича срце Андреја Булискерија се распламсало и он је одлучио да по сваку цену посети манастир и види његовог игумана. Ујутру је кренуо на службу и одмах је у својој души одлучио да постане монах. Кад је угледао непознатог младића отац Алексеј му је рекао да остане на трпези заједно с браћом, игуман је ходочаснике и госте увек позивао на трпезу.

Још у храму Андреј је угледао једног ходочасника из Русије, који је на себи имао окачене тешке крстове. Он је непомично стајао у току целе службе подигнутих руку. Кад су дошли на трпезу игуман Алексије му је нежно рекао: «Христос се разапео на једном Крсту, зашто ти носиш толико крстова? Изабери уместо њих један крст смирења.» Тада се овај човек ћутке поклонио игуману и скинувши све крстове ставио их је пред њега, не рекавши ни речи. Игуман је узео један од крстова и сам га је ставио на ходочасника, који је касније, како се показало, примио на себе подвиг јуродства.

Андреј је замолио игумана да га прими на разговор и почео је да се распитује како да живи и да се спаси. Отац Алексеј му је испричао о Исусовој молитви и заповедио да се увек труди да је има у срцу, у сећању и на устима, рекавши да ће му сама молитва бити путовођа.

Кад се вратио кући Андреј је почео дуго времена да се осамљује у својој соби како би творио Исусову молитву. Почео је да избегава раније друштво, клонио се сусрета с пријатељима. Кад је ово видела мајка се узнемирила, мислећи да се син разболео почела је да иде код гатара и оних који проричу. Као да јој је неко подметнуо другог сина уместо ранијег. Он је и даље наставио да се бави истим послом, али је на сва испитивања упорно ћутао. На уобичајене разговоре о женидби одговорио је да ће сам наћи себи невесту подразумевајући монашки живот. На крају је признао својој мајци да жели да напусти свет и прими монаштво.

Кад је чула овакве речи ова жена је почела да виче, да чупа себи косу и да кука за њим као за мртвацем. Затим је почела да га наговара да остане у свету. Викала је да не жели да умре пре него што узме на руке унуке – његову децу, а син је таквом одлуком убија. Затим је пала у јарост која је личила на ђавоиманост и викала је да ће га сама својим рукама задавити. Син није одговарао ниједном речју. Тада је почела да проклиње дан његовог рођења најстрашнијим речима Андреј јој се у одговор само ниско поклонио и

исте ноћи је дошао код оца Алексеја. А он као да га је очекивао и као да је знао шта се десило.

Отац Алексеј је одмах написао писмо настојатељу малог манастира који се налазио у шуми. Не сећамо се његовог имена. Тамо је Андреј провео дуги низ година и ту је примио монашки постриг с именом Георгије. Често је посећивао Алексеја (Шушанију) као свог духовног оца и руководио се његовим саветима. Сећајући га се монах Георгије је увек додавао да је то био свет човек.

Нешто пре револуције монах Георгије је по благослову свог духовника у планини саградио келију и почео је да живи у њој као отшелник. Направио је башту, садио је кромпир, по хлеб је одлазио у манастир и оближња села. Почела је револуција, али је изгледало да сав овај живот пролази поред њега, он је заборавио на свет, а свет је заборавио на њега.

Прошле су године. Једном је сишавши с планине у свој манастир угледао само остатке запаљених зидова на месту келија и опустошену цркву без врата и с разбијеним прозорима. Сељаци су му испричали да су ноћу у манастир дошли неки људи – вероватно да ухапсе монахе. Они су, схвативши о чему се ради, хтели да се сакрију у шуми, али су их ти људи ухватили и убили. Игумана су убили секиром, спасила су се само два-три човека.

Кад је чуо за то отац Георгије се још више осамио у својој келији. Само је понекад ноћу силазио у село по намирнице. Понекад су му људи и сами тајно доносили храну.

После Другог светског рата ситуација се мало изменила, почеле су да се отварају цркве, укључујући и Илорски храм светог Георгија. Становницима Илорија је пошло за руком да сачувају чудотворне иконе Великомученика, исковане на сребру и сребрну икону Арханђела.

Храм светог Георгија у Илорију је обновио архимандрит Јоаким (Шенгелаја). Црквењак Калистрат Папија је причао за оца Јоакима да је увек у рукама имао молитвеник и да га је читао у сваком слободном тренутку, без обзира да ли је био у дворишту, келији или цркви.

(Треба рећи да је архимандрит Јоаким умро смрћу мученика. Један од парохијана Илорске цркве је умирући преклињао своје рођаке да доведу свештеника да га причести. Ови су дошли у Илори кад је архимандрит Јоаким боловао од упале плућа. Други свештеник није био ту. Кад је сазнао о чему се ради архимандрит Јоаким је устао из постеље, узео из олтара Свете Дарове и рекао да је његова дужност да оде и причести болесника. Људи који су били поред оца Јоакима почеше да га моле да остане код куће и да сачека да дође његов сабрат – свештенослужитељ. Међутим, архимандрит Јоаким је рекао да не чека смрт човека него човек чека смрт и ако болесник умре без исповести и Причешћа његова крв ће лежати на њему, па је кренуо на пут.

Догодила се непредвиђена несрећа: услед великих киша река је набујала и однела мост преко којег је требало прећи да би се дошло на другу страну. Тада архимандрит Јоаким реши да прегазу реку и уђе у ледену воду. У потпуно мокрој одећи наставио је пут. Кад је причестио болесника отац Јоаким се вратио у Илорски храм, ставио је дароносицу на престо и више није устајао из постеље. Неколико дана касније прешао је у други свет испунивши заповест Божију: *Нема веће љубави до ако неко положи душу своју за другове своје* (Јн. 15, 13).

Отац Георгије је почео да долази у Илорски храм, и пошто му је због старачке немоћи било већ тешко да иде пешке, архимандрит Јоаким му је понудио да остане да

живи при храму. Међутим, Илорски храм је посећивало мноштво богомолника из Западне Грузије и оцу Георгију је после многих година тиховања било тешко да подноси мноштво људи и буку. Тада му је једна удовица, по имену Опија понудила да се настани недалеко од цркве у њеној кући давши му једну собу на располагање. Међутим, и после промене места становања отац Георгије се потрудио да сачува свој ранији «устав» и знао је само своју нову келију и храм.

Нарочито је волео Исусову молитву и насупрот архимандриту Јоакиму, који је читао све каноне трудио се да их замени њоме. Чинило се да живи и дише овом молитвом. Као и сви делатељи молитве волео је осамљеност. Чак је и своју келију поделио завесом на два дела тако да је, као тиваидски монаси имао унутрашњу и спољашњу келију. Сатима је могао да седи у полутамном углу келије понављајући речи молитве. Међутим, трудио се да сакрије свој аскетизам од људи. Са свима је био љубазан, није избегавао оне који су тражили да се виде с њим, није прекидао разговор, али је могао веома тактично, не увредивши човека да му кратко одговори и да се опрости од њега као од најрођенијег. На примеру оца Георгија смо уочили да ако се монах бави срдачном Исусовом молитвом ово као да се преноси на околину и не наводи људе на празнословље, да је права деликатност морална племенитост, која се заснива на љубави и да она не може бити замењена никаквим наученим бон-тоном.

Отац Георгије је следећи учење светих отаца спајао Исусову молитву с дисањем, али је за разлику од многих других монаха делио Исусову молитву на четири дела, неједнаке дужине. «Господи, Исусе Христе» - изговарао је за време удаха, «Сине Божиј» - приликом издах, «помилуј» - удах, «мја грјешнаго» - издах. Говорио је да му је тако лакше да изговори Исусову молитву него да је дели, као што је уобичајено, на два дела.

Старац се одликовао љубављу према сиромаштву. Зачудио се кад је у мојој келији угледао два Јеванђеља и рекао: «Ако имаш две одеће, једну дај ономе ко нема, ако имаш храну, подели је с гладним, а тим пре – књигу од које зависи спасење душе.» Рекао је да монах не сме да има много књига – то је такође љубав према стицању, која омета молитву, тим пре истих књига. Сам старац је имао само Јеванђеље, Псалтир и молитвеник. Често је волео да понавља да се сва философија света састоји у Исусовој молитви. Дивили смо се строгости с којом је старац држао постове. У време Свете четрдесетнице осим суботом и недељом ограничавао се са два кромпира на дан, чак ни не дотичући хлеб, вероватно је навикао тако да држи пост у отшелничкој осамљености, где се пре свега хранио кромпиром из своје баште. Понекад је старац заједно с другим монахом, оцем Амвросијем (Гвазава) певао на црквеном богослужењу старе манастирске грузијске песме напамет. Овакве напеве више нигде нисам чуо.

После смрти оца Јоакима отац Георгије је својим духовником сматрао архимандрита Константина (Кварија) код којег је ишао на исповест. Једном је дошао из Сенаке у неком посебно радосном расположењу. Чинило се као да сав сија од ове дубоке и тихе радости. Старац ми је поверио да је примом постриг у схиму с именом Гаврило да бих га под новим именом помињао на проскомидији. Сам никада није облачио схимничку одежду, кријући своју схиму од свих. Сећам се додира његове руке када би ми прилазио по благослов. Понекад сам сам притом целивао његову руку. Његови мршави старачки прсти су ми изгледали као нетрулежне мошти, остављали су осећај неке нарочите чистоте.

Отац Георгије је доживео дубоку старост. Кад су питали колико је стар није знао да одговори колико година има. Вероватно се земаљско време брише у сећању оних који су већи део живота провели у пустињи. Највероватније је да је имао скоро деведесет година,

али је готово до саме смрти сачувао задивљујућу лакоћу покрета, сигурно захваљујући сталном посту, премда истовремено није дозвољавао себи брзину и ужурбаност. Био је веома једноставан и природан, али ипак није личио на дете као мцхетски схимонах Авраам,³ напротив, у њему се огледао старац, који је стекао мудрост и духовно искуство, који гледа на живот (укључујући и свој земаљски живот) већ из другог света светлим и мирним погледом. Никада ми се није десило да га видим љутог или просто незадовољног, немирног. Вероватно би он, чак и кад би се небо сударило са земљом рекао само: «Слава Богу за све.»

Нешто пре него што сам отишао из Илорија он ме је благословио честицом Мамвријског дуба и у том тренутку ми се учинило да преда мном стоји праотац Авраам који је код Мамвријског дуба примио Свету Тројицу. Након извесног времена сам чуо да се отац Георгије упокојио после краткотрајне болести и да је био погребен у дворишту Илоријске цркве, недалеко од улаза у храм.

Посетио сам његов гроб кад сам последњи пут био у Илорију. На њему је лежала скупочена плоча од црног мермера на којој је графички приказан портрет оца Георгија у монашкој одећи. Рекли су ми да су рођаци кад су сазнали а његову смрт одлучили да подигну свом рођаку споменик на усамљеном монашком гробу. И премда овакав надгробни споменик баш и не доликује монаху, ипак сам им захвалан што сам још једном могао да видим драге ми црте лица незаборавног старца. Затим сам га сањао један једини пут заједно с мени непознатим монасима. Ишао је око храма као за време литије.

Схимонашество твоје да помјанет Господ Бог во Царствији Својем!

***

Желео бих овде да поменем још једног човека – обичну руску девојку Марију Добрињин, која је самопожртвовано служила оцу Јоакиму, а затим по његовом благослову – оцу Георгију, у схими Гаврилу. То је била једна од ретких жена која је заслужила нарочито поштовање становника Илорија. Прво је радила на плантажама чаја у Очигварском рејону, затим као чистачица у пекари. Њена породица се у Грузију преселила из Липецка још пре Отацбинског рата. Маријина мајка је била верујућа жена, веома кротка и тиха, умрла је примивши постриг с именом Варвара. Отац је, напротив, био човек крутог и противречног карактера.

По Маријином причању он је 30-их година примао и чак је крио у својој кући свештенике, због чега је прогонство претило целој породици, а затим је неочекивано почео да богохули. Кад се отворио Илорски храм једна од Маријиних пијатељица је рекла: «Хајдемо у цркву да видимо шта тамо има.» Она се сетила огромног липецког храма у који је ишла у детињству и с радошћу је пристала. Умела је лепо да везе и архимандрит Јоаким јој је поверио да везе покривала за налоњ, као и да крпи стару одежду и обавља друге једноставније послове.

Може се рећи да је сам свети Георгије призвао ову девојку у свој храм. Убрзо без храма није могла да проведе ниједан дан и свакодневно је после посла пешке ишла у цркву с плантаже. Марија је зими спавала у чуварској кућици, а лети – на самој припрати. Родитељи су је васпитали у строгој целомудрености, али се облачила као све жене њених година и вероватно је кад се спремала у цркву облачила најлепшу одећу. Једном ју је архимандрит Јоаким упитао: «Марија, шта ће ти свилена хаљина?» Кад је ово чула чим је

---

³ О оцу Аврааму види касније, - прим. ред.

дошла кући истог дана је хаљину дала својој другарици. На крају јој је остала најпростија одећа и у једном истом је ишла и по врућини и по хладноћи, као јуродива. Сав новац који би зарадила Марија је давала за храм и просјацима.

После упокојења оца Јоакима Марија се сваки дан дуго на коленима молила на његовом гробу. Затим је до саме смрти оца Георгија сваког дана враћајући се с посла доносила хлеб, који су јој давали у пекари. Ових неколико хлебова је било довољно за целу породицу у кући у којој је живео отац Георгије. Не знам колико је тачно Очигвар удаљен од Илорија, али сигурно има најмање десет километара и овакав пут је Марија преваљивала свакодневно, осим у дане кад је морала да дежура у пекари. Недељом и о празницима на службу је долазила заједно с мајком, а отац их је, разгневивши се, напустио и живео је сам у некој напуштеној кућици. Имао је чудне душевне наступе - час се молио, час је плакао што му је Црква узела жену и кћерку.

Марија је монаха Георгија неговала као кћи свог оца и старац ју је чак нежно називао својом хранитељком, јер, без обзира на то што су у Илорску цркву стално долазили ходочасници било је тешко набавити храну за монахе: у храм су по завету доносили на поклон животиње, на дан су клали по неколико оваца и коза тако да су се радници храма јели месо – осим тога, преостале животиње су по распореду делили сељацима. Чак је постојала пословица: «Ако си скувао мамалигу, иди у Илори по месо.» Тако да су речи оца Георгија о томе да је Марија његова хранитељка биле близу истине.

Од оца Јоакима и оца Георгија Марија се научила Исусовој молитви и кад бих је упитао да ли молитва иде сама од себе у њеном срцу она је говорила да кад тече целе ноћи не може да спава, лежи отворених очију. Као што сам рекао, волела је да спава на припрати код улаза у цркву прострвши испод себе поцепано ћебе које је чувала у углу чуварске кућице. Ноћу је често устајала да се помоли пред иконом светог Георгија, која је висила изнад врата храма. Чинило се да осим храма светог Георгија за њу други живот не постоји, читав свет се за њу састојао од овог места. Била је прилично бучна, гласно је говорило тако да је човек из даљине могао да помисли да виче или да се с неким свађа. Међутим, испод ове неотесаности крили су се оданост и доброта коју су осећали радници цркве и житељи Илорија и говорили: «Она има једно срце и један језик.»⁴

Не задуго пред смрт примила је монашки постриг с именом Марија (у част равноапостолне Марије Магдалине), кратко је боловала и причестивши се, умрла. Тужно ми је само једно - што је сахрањена на гробу Очигвара, а не у Илорију, макар ког зидића ограде, - тамо где је било њено срце. Ипак, надам се да ће у загробном животу бити поред својих духовних отаца: архимандрита Јоакима и схимонаха Гаврила.

Једном сам сањао: у огромном храму се одвија богослужење, у низовима стоје свештенослужитељи, међу њима је архимандрит Јоаким (Шенгелаја). И из народа одједном брзо излази, готово да истрчава Марија и пада пред ноге оца Јоакима. Он се радосно осмехује, затим је подиже. Можда овај сан означава да је она у Небеској Цркви по молитвама великомученика Георгија и својих духовних отаца?

Највише од свега ме је у овој једноставној девојци чудило и запањивало то што је волела све људе, не правећи разлику међу познаницима, рођацима, добрима, злима, не одвајајући једне од других, као да су сви људи – један човек. Једном сам упитао Марију: «Често мораш да идеш на посао или да се враћаш ноћу кроз шуму. Зар се не плашиш да

---

⁴ Код Грузијаца постоји израз «човек са два срца», односно лукав, лицемеран човек. По аналогији с овим речи житеља Илорија о Марији треба схватити као сведочанство о њеној једноставности и чистом срцу. – прим.ред.

ћеш наићи на разбојника који може да те унакази или убије?» Одговорила је: «Ако сретнем у шуми таквог човека обрадоваћу му се као свом рођеном брату и чак нећу ни помислити да може да ме убије.» Не знам да ли је ово непознавање зла било њена заштита или ју је невидљиво чувао сам Победоносац Георгије...

Једном сам с неколико богомолника одлучио да посетим древни храм великомученика Пантелејмона у Драндској регији и замолио сам монаха Георгија да иде с нама. С њим је кренула и Марија. Пут смо знали само отприлике, и када смо пролазили поред једног малог села одлучили смо да питамо становнике за пут, али село као да је изумрло – нигде није било ни живе душе! На крају смо зачули гласове у дворишту једне куће. Марија је потрчала према огради и почела да дозива домаћине. Одједном је из капије искочио огроман вучјак гласно лајући и бацио се на њу. Марија је мирно кренула у сусрет разјареном псу и пружила је руку као да је хтела да га помази. И тада се догодило нешто непредвиђено, што ми је изгледало као чудо - вучјак је почео да скаче око ње, да маше репом и да се мази, као са својом газдарицом. Пас је шенио и као да је играо од радости, а Марија га је, као да то није ништа, мазила по глави. Сви смо се укочили – прво од страха да ће вучјак растргнути девојку, а затим од чуђења. Учинило ми се да сам својим очима видео оно о чему сам читао у књигама - како су преподобни очистивши своје срце задобијали власт над дивљим животињама.

Прошло је неколико деценија откако сам отишао из Илорија. Често се сећам Илорског храма – дома светог Георгија – с његовим чудотворним иконама, црквене порте ограђене каменим зидом. Ово место ми изгледа као острво у разбеснелом мору, о чије обале се непрестано ударају таласи времена – столећа за столећима. Као да на јави видим Марију, која стоји непомично на гробу оца Јоакима, погружена у молитву и, и нехотице се сећам Марије Магдалине, која је стајала на Гробу Господњем – као његов Анђео-чувар.

Схиархимандрит Серафим

Неколико година сам служио као старешина цркве Светог Георгија у селу Илорију. То је био незабораван период у мом животу. Овде сам постао свестан, или, тачније, осетио сам унутрашњим бићем светог Георгија Победоносца као свог небеског покровитеља. И сви каснији догађаји из мог живота везани су за име Георгија Победоносца.

У храму светог Георгија чувале су се две иконе, од кованог сребра, које је цркви као прилог поклонио мингрелски кнез Леван II.⁵ Оне су се сматрале чудотворницама. На поклоњење светом Георгију долазили су богомолници из свих крајева Западне Грузије, нарочито из Мингрелије. Заклетва пред иконом светог Георгија сматрала се светом и није се смела прекршити. У народу су се проносила предања о томе да је за кршење заклетве дате пред Георгијем Илорским прекршитеља заклетве очекивала сурова казна. Освета га је пратила као сенка. Било је случајева када су се подвргавале невољама и чак потпуно затирале читаве породице у којима се један од предака лажно заклео или прекршио реч дату у Илорском храму. Слава о чудима од икона светог Георгија је, може се рећи, облетела сву западну Грузију. Није било села у којем се не би чуло за силу великомученика Георгија, који невидљиво пребива у Илорском храму. У овом храму многи су добијали исцељења, нарочито од душевних болести и стања које се назива опседнутошћу демонима.

---

⁵ Живео је у 17. веку. – прим.ред.

За време прогона кад је храм светог Георгија био затворен ходочасници нису престајали да долазе до његових зидина, а мештани су ризикујући сачували иконе Великомученика. И када је храм поново био отворен донели су их у цркву.

У Илорију сам се упознао с једним познатим подвижником, делатељем Исусове молитве, духовником Глинске пустиње схиархимандритом Серафимом (Романцовом).⁶

Једном сам отишао у Сенаки да посетим архимандрита Константина (Квараја) и остао у његовој обитељи неколико дана. Дошавши до Сенаке узео сам такси да бих се попео у планину, где се на удаљености од неколико километара налазио манастир Рождества Пресвете Богородице, у којем је служио отац Константин. Међутим, таксиста је одједном узјогунио и рекао да не може да иде сеоским путем. Остао сам да чекам други такси. Пролазило је време, није било кола, која бих могао да зауставим. Нисам се одлучио

---

⁶ **Схиархимандрит Серафим** (Романцов; 1885-1976.) је глински старац. У Глинску обитељ је дошао 1910. године. Био је на различитим послушањима. Затим је био позван у војску, ратовао је. 1916. године био је рањен и кад је оздравио поново се вратио у обитељ. 1919. г. примио је монашки постриг с именом Јувеналије. 1920. г. рукоположен је за јерођакона. После затварања Глинске пустиње 1922. године настанио се у Драндском Успенском манастиру Сухумске епархије. Тамо је 1926. г. био рукоположен у јеромонаха и примио постриг у схиму с именом Серафим. После затварања Драндског манастира живео је у околини Алма-Ате, радио као је стражар кошница. 1930. године је био ухапшен и постан на изградњу Беломор-канала. Од 1934. до 1946. г. је живео у Киргизији. Водио је изузетно аскетски живот. Лети је одлазио високо у планине где је живео као отшелник у колиби од прућа. Време је проводио у молитви, читању Светог Писма и богомислију. Спавао је веома мало, на поду. Зими је живео у једној благочестивој породици где је за њега била специјално уређена келија. Ноћу је вршио богослужења, исповедао је, причешћивао је, давао спасоносне поуке онима који су му се обраћали. 1947. г. се вратио у Глинску пустињу. 1948. године је био одређен да врши дужност духовника у њој.

Схиархимандрит Јован (Маслов) у својој историји Глинске пустиње о њему пише: «То је био изузетно искусан духовник, познавалац свих скривених покрета људског срца, поседовао је духовна блага, која је стекао дугим изузетно тешким подвизима. <...> Његове беседе испуњене истинским смирењем грејале су хладна срца људи, отварале духовне очи, просвећивале разум, доводиле до покајања, до душевног мира и душевног препорода» (Архимандрит Јован (Маслов). Глинска пустиња. Историја обитељи и њена духовно-просветитељска делатност у XVI-XX веку. М., 1994. стр. 471.

Осим труда на руковођењу мноштва монаха, монахиња и мирјана који су му се обраћали за помоћ отац Серафим је водио и изузетно опширну преписку. 1960.г. је био унапређен у чин игумана. После новог затварања обитељи преселио се у Сухуми и овде је такође наставио подвиг старческог руковођења. Због свог ревносног служења 1975.г. је био унапређен у чин архимандрита од стране митрополита Сухумског и Абхаског Илије (данашњи Католикос-Патријарх целе Грузије).

Занимљива је била кончина оца Серафима. Пошто је осетио слабост 18. децембра 1975.г. уочи празника светитеља Николаја био је принуђен да легне у постељу. У току своје болести старац је непрестано творио Исусову молитву, а кад се уморио замолио је некога од присутних да настави да је изговара. Две недеље сваког дана се причешћивао Светим Христовим Тајнама. Потпуно свестан отац Серафим се удостојио да види многу своју браћу по духу, која су певала, како је говорио, стихиру Мајци Божијој «Совјет Превјечниј». Затим је старац гласом који је ослабио због болести и сам запевао: «Вкусите и видите, јако благ Господ. Алилуја». После овог виђења рекао је: «У мом срцу се открило оно за шта сам се молио целог живота и што сам тражио; душа ми је толико испуњена благодаћу да не могу чак ни да је примим.» И додаде: «Сад ћу да умрем.» 31. децембра отац Серафим је затворио очи и више ни са ким није разговарао. А следећег дана, 1. јануара 1976. године у миру је предао свој дух Богу.

Опело почившег старца вршио је сам митрополит Илија којем је саслуживало мноштво клирика. Четрдесетог дана након упокојења оца Серафима владика је заједно са свештеницима, који су дошли из различитих места – духовном децом преминулог – у саборној цркви у Сухумију служио парастос и одржао беседу. У њој је обраћајући се оцу Серафиму као живом митрополит Илија рекао: «Моли се за нас, оче, Богу, јер си стекао смелост пред Њим.»

да идем пешке, јер нисам добро познавао пут. Наступило је вече и није ми преостало да учиним било шта друго осим да се вратим у Илори.

Изашавши на трасу сео сам у аутобус и кад сам вратио се у Илори била је већ дубока ноћ. Пришао сам црквеној огради и са чуђењем открио да у мом стану (који се састоји од две келије) гори светлост. Улазим и видим: стари монах мирно седи за столом, као у својој кући, и разговара с нашим црквењаком, оцем Георгијем (Булискерија), а други, млад монах распаљује пећ и кува кромпир – укратко, у мојој соби је топло и пријатно. Испоставило се да је стари монах Глински архимандрит Серафим, којег сам знао по чувењу, по причи мојих духовних пријатеља, који су посећивали Глинску пустињу.

Треба рећи да је за време Хрушчовљевих прогона Глинска пустиња била затворена и да су се њени монаси раселили по разним местима. Отац Серафим је у младости живео у брдима у близини Сухумија, добро је познавао овај крај и одлучио је да се привремено ту настани. С њим је био монах, који је некада служио у десантним јединицама, али се кад је повредио лобању за време скока падобраном демобилисао и отишао у манастир. Он је пратио оца Серафима као његов искушеник и келејник. Одликовао се беспоговорним послушањем и чинило се да је у лету хватао сваку реч оца Серафима, сваки покрет његове руке. Он је све време ћутао, а кад су га питали одговарао је кратко и једносложним реченицама. Отац Серафим је за њега причао да после ране стално има главобољу, али је без обзира на болест његово лице стално блистало дечијом радошћу.

Кад сам остао насамо с оцем Георгијем упитах га: «Како си пустио непознатог човека у моју собу?» Старац ми је без размишљања одговорио: «Срце ми је дошапнуло...» «А јеси ли га упозорио да ћу да одем у Сенаки и да ћу се вратити тек кроз неколико дана?» поново га упитах. «Да, рекао сам, а он каже: Сачекаћемо, видећемо.» Сви смо сложено појели кромпир. Чак је и отац Георгије изневерио своје правило и сео је за трпезу ноћу.

Од првих речи оца Серафима у мени се родило осећање као да га познајем већ много година. У овом старцу су постојали необична једноставност и љубав, али сам касније више пута видео како је ову љубав крио испод спољашње строгости према својој деци. Понекад се чинило да се љути на њих, али кад је видео да се искрено кају и траже опроштај од Бога журио је да их охрабри и утеши. Изгледало је као да се сунце сакрило иза облака који доноси олују, и да је онда поново изашло.

Отац Серафим није имао световно образовање. Његова академија били су манастир и пустиња. Поседовао је огромно духовно искуство и дар проницања у људску душу. Старац је био изванредан приповедач. Његове беседе су одушевљавале људе, који су се налазили у његовој околини, међутим, умео је да говори о ономе што је овим људима заиста било потребно. И у причама о свом прошлом животу одговарао је на њихова још непостављена питања која су их мучила.

У разговорима са мном мало се дотицао свог живота у пустињи, више је говорио о тешкоћама духовништва, о питањима која је требало решавати на исповести, о демонским искушењима, којима се подвргава монах у манастиру и у свету, о гресима и саблазнима који се најчешће срећу у парохијском животу свештеника. Његове приче су биле богате примерима, то су била као сећања на догађаје, које је видео и доживео. Разуме се, није наводио имена. Ове приче су делимично личиле на приче из патерика, само што се он трудио да ми што је могуће боље покаже тамне дубине људске душе и искушења, која су нарочито карактеристична за наше време. Пролазили су дани, месеци и године и ја сам почињао да бивам свестан да је он то мудро и проницљиво говорио због мене: мене је разобличавао за грехове подстичући ме на покајање, видео је моје слабости дубље од мене

самог, примерима других мене је упозоравао. Овај старац је дубоко схватао трагичност монаштва лишеног манастира, избаченог из неопходне духовне средине, које се гушило у атмосфери овог света. Зато је на исповести био веома снисходљив према грешнику, али је истовремено захтевао борбу са грехом и сматрао је да је главни услов за опроштај покајнику одлучност да не понавља грехове. Његова снисходљивост никада није прелазила у повлађивање људским слабостима.

За место становања отац Серафим је изабрао Сухуми. Прво је пријавио боравак код житеља Илорија Томе Радченка – парохијанина наше цркве, а затим је купио малу кућу у Сухумију. Ово место није случајно изабрао. Притисак Хрушчовљевих прогона се у Грузији слабије осећао – он као да се амортизовао самим карактером грузијског народа: Грузијци и Абхасци нису волели да гледају кроз туђу ограду шта раде комшије, а према доушницима и шпијунима се чак и власт односила с нескривеним презиром. Борба против религије, тачније, прогони клира и верујућих су се вршили прилично тромо, у појединим кампањама, ради извештаја и писаних рапорта. Такође нисмо осећали самовољу опуномоћених по питањима Цркве. Случајеви рђавог опхођења према верницима постојали су само од стране милиције, а и за то би се касније показало да је била метода да се добије поклон, после којег би чувар реда питао: «А да вас можда неко не дира? Кажите нам...» међутим, није се само због тога отац Серафим вратио у Сухуми, где је већ боравио после првог затварања Глинског манастира 20-их година. У такозваној Малој Сванетији, на неколико десетина километара од града, у рејону језера Амткел, у планинама, у непроходној шуми, где је чак и дању полумрачно, на Црној речици и на Барганама живели су пустињаци. Градили су дрвене кућице с неколико келија, крчили шуму и на очишћеној пољани правили башту (углавном су сејали кукуруз и садили кромпир); у шуми су скупљали гранчице, тестерисали стабла палог дрвећа, тако да је огрева било довољно и за најљућу зиму. Скупљали су бобице и кестење. Главна храна био је иситњени двопек. Од белог хлеба добротинитељи пустиње су сушили двопек, а затим би га тукли у авану. Добијала се као нека ситна прекрупа. Могло се скувати неколико очишћених кромпира, затим бацити шака иситњеног двопека у врелу воду, долити уља – и ручак је готов! За зиму су такође сушили шипак и лишће бруснице, које су користили као чај. Пустињаци су живели или као у скиту – по три-четири човека, - или као отшелници.

Отац Серафим је главним циљем свог доласка у Сухуми сматрао духовно руковођење пустињацима. Своје огромно искуство, молитвени труд и главно, своју очинску љубав уложио је у ово духовно служење. Често је у пратњи неколико сапутника посећивао пустињаке пролазећи кроз честаре, пресецајући речице, пењући се и спуштајући по планинским обронцима, преваљујући пут од неколико десетина километара. Овај труд, који превазилази снаге многих младића чинио је седамдесетогодишњи старац. Пустињаци су код њега у Сухуми готово увек долазили ноћу, без обзира на то што нисмо доживљавали нарочите притиске ипак смо морали да се плашимо различитих провокација, непријатности и чак тога да старца не протерају из града. Идеолошко-полицијски апарат је притискао одозго и зато су били потребни неки докази да се антирелигиозна делатност обавља. Старац није могао да одбије својој духовној деци да се види с њима, јер је ради њих и живео. Лагано куцање, врата су се тихо отвараола и посетилац је брзо улазио у двориште. Да ли су власти за то знале? Чини ми се да су се само правиле да не знају.

Не тако давно изашла је на свет књига монаха Меркурија «У горама Кавказа». То је једина мени позната прича очевица о животу савремених кавкаских пустињака, која је на

тај начин угледала светлост дана. Жао ми је што у записима оца Меркурија постоји празнина, нешто као шупљина: тамо је недовољно откривена сама основа монашког живота, оно што је у њему главно – послушање. Знајући многе пустињаке били смо сведоци да су они од њих, који су се налазили под молитвеним покровом оца Серафима и слушали га као наставника ишли глатким духовним путем. Чинило се као да их је старац водио за руку кроз духовне литице и провалије, дубље него што су провалије и јаруге на планинама на којима су се налазиле њихове колибе. Крила монаха чини послушање. Пустињаци, који су за духовне оце имали искусне старце као што је схиархимандрит Серафим одликовали су се расуђивањем и мирним устројством духа. А они који су живели самовољно почевши свој духовни пут од прекомерних подвига падали су у тешка искушења и губили оно што су стекли годинама труда.

Свети оци пишу да се у манастиру ђаво на монахе баца као пас, а у пустињи – као лав. Главно оружје пустињака је смирење и молитва. Међутим, није могуће стећи смирење без послушања или је то готово немогуће. Распламсала уобразиља, која се заснива на вери у своју изузетност представља црна крила гордости, која могу да подигну обманутог човека изнад земље, али се изненада сламају и горди подвижник пада на земљу, разбивши се приликом овог пада.

Знали смо пустињаке, који су преузели на себе подвиг потпуног тиховања и осамљивања, а да се пре тога нису за то припремили послушањем и зато су пали у помраченост ума. Један од таквих које је демон преварио трчао је по пустињи и викао: «Серафим је чаробњак који ми не да мира ни дању, ни ноћу.» Отац Меркурије описује монаха који је од прилога, који су били предвиђени за пустињаке купио себи у Сухумију кућу и пријаву боравка. Међутим, отац Меркурије очигледно није знао да је првобитни узрок пада овог монаха било непослушање духовном оцу. Ово непослушање је почело још у току последњих година постојања Глинске пустиње и завршило се на најстрашнији могући начин. Бивши монах Глинског манастира је скинуо са себе крст, отишао је у свет и почео је да пије до те мере да је доспео у стање да га пијаног налазе на улици. Како је отац Серафим туговао због овог човека! Како је плакао молећи се да Господ не остави ову несрећну душу да погине! И заиста, пред смрт овај монах (нећу наводити његово име) као да се освестио, као да се повратио, принео је дубоко покајање, поново је ставио крст и умро после јелеосвећења и причестивши се, отворено исповедајући своје грехове.

Монах мора да буде у послушању старцу и да одсеца пред браћом своју вољу. О овом догмату монаштва преподобни Јефрем Сиријски је писао: «Смирени монах је страشان за демоне.»

Сам отац Серафим је прошао дугогодишњу тешку школу манастирског послушања, затим се учио на «академији смирења» - у тамницама, прогонствима и логорима, стекао је искуство пустиножителя у степама Казахстана и горама Кавказа. Зато се може назвати «доктором монашких наука».

Један монах је причао како је живео са својим старцем у пећинској келији дуго година. Кад је старац умирао заповедио је да буде сахрањен у пећини, а њему да одмах иде у Сухуми. Притом је навео пут – заобилазан, дуг и тежак. После погребња старца монах је одлучио да изабере кратак и познат пут кроз планински превој. Умиривао је себе тиме да је воља старца била да оде у Сухуми, а којим путем – то је свеједно, тим пре што је старац у предсмртној болести, већ готово у несвести могао у потпуности да побрка путеве. И кренуо је кратким путем.

Било је јасно јутро, ништа није наговештавало несрећу. Он је ишао путем брзим корацима и изговарао молитву на коју се навикао у годинама пустињаштва. Одједном је почео да дува ветар и небо је прекрила густа копрена као млечна пена. Почео је да пада снег. Постало је већ немогуће да се врати, а да иде напред стазицом, која је нестала испод сметова такође није могао. Пала је ноћ. Монах је стајао наслонивши се на стену, укочен од хладноће. Схватио је да је послушање или непослушање старцу за њега био избор између живота и смрти. Због тога што је нарушио реч старца сада гине. Међутим, очигледно је да је зарад дугогодишњег труда и молитве покојног старца Господ помиловао непослушника. Нашли су га полумртвог и смрзнутог случајни пролазници и донели у град. После тога је дуго боловао. Често је говорио о овоме што му се догодило, и говорио је да је непослушање – издаја самог себе, да је овај грех за монаха сличан самоубиству.

Отац Серафим је сам био искусан делатељ Исусове молитве. И послушање је сматрао неопходним условом за њу. Говорио је да ако човек упорним трудом стекне навикнутост на Исусову молитву, али не исцели своју душу послушањем и ако не буде одсецао своју вољу, показаће се да молитва, коју изговара по навици није она скривена непрестана молитва о којој су писали подвижници, већ су то свега речи, јер горди ум не може да се споји с именом Исуса Христа – овог непојамног Смирења.

Говорио је о томе да је за стицање Исусове молитве неопходна борба са страстима: у чистом срцу молитва се сама буди. Древни свети људи су пребивали у сталној молитви управо захваљујући својој једноставности и незлобивости. Старац је говорио да молитва не сме бити одвојена од живота. Упозоравао је на вештачке методе увођења ума у срце и учио да Исусову молитву, нарочито на почетку, треба изговарати наглас, тако да је човек сам чује, а затим усредсредити пажњу на кретање усана. Старац је говорио да ће касније молитва сама наћи место. Такође је сматрао да је корисно спајање Исусове молитве са дисањем кад се молитва изговара у себи.

У првим годинама свог живота у Сухумију старац је сваког дана ишао у саборну цркву. Епископ Леонид (Жванија), надлежни архијереј је благословио оца Серафима да прима народ на исповест. Треба рећи да је владика Леонид био изузетна личност. У младости је учио богословију, али није примио чин. У годинама после револуције био је иследник револуционарног трибунала у Западној Грузији, радио је у јавном тужилаштву и био на високим дужностима. Међутим, очигледно је да је јако желео да заврши живот онако како га је започео. И одлучио је да постане свештеник. Ова одлука је у одређеним круговима изазвала шок, али он се он није предомислио. Католикос-Патријарх Мелхиседек (Пхаладзе)⁷ га је рукоположио за свештеника, а затим му је, сматравши да човек с оваквим знањима и искуством може бити користан за Цркву у вишем чину,

---

⁷ **Католикос-Патријарх Мелхиседек III** (Пхаладзе; 1876-1960) дошао је на свет у Тифлиској губернији у породици црквењака и на крштењу је добио име Михаил. Његов отац, који није био богат човек, ипак је тежио ка томе да деца пружи образовање. Кад је Михаил напунио девет година био је дат на учење у Духовну школу, а затим је образовање наставио у Тифлиској Богословској средњој школи и на Казанском Богословском факултету, који је завршио 1900. године са звањем магистра богословља. Још у време школовања на факултету будући патријарх се занимао за математику и ову љубав према природним наукама сачувао у и у току каснијих година.

Након завршетка образовања Михаил је неко време радио као предавач у богословским школама. Затим је 1915. године примио свештенство и служио је у Подољској епархији, а касније, када је Грузијска Црква успоставила своју аутокефалност вратио се у домовину. Након што је постао удовац отац Михаил је 1925. године прими монаштво с именом Мелхиседек и исте године је хиротонисан за епископа. Од 1943. године био је митрополит Урбнски, а од 1952. до 1960. године – Католикос-Патријарх целе Грузије.

понудио архијерејство. Тако је свештеник Леонтије постао епископ Леонид. Одликовао се чврстим, али праведним карактером. Умео је да кажњава, али је радо праштао кад је човек не правдајући се признавао своју кривицу. У годинама Хрушчовљевих прогона више пута се постављало питање о затварању сухумске саборне цркве, али је епископ Леонид храбро бранио права Цркве. Више пута се обраћао влади са званичним протестима поводом тога што нови законодавни актови Устава нису били одговарајући кад је Црква у питању. Био је један од оних грузијских јерарха захваљујући којима 60-их година, у време прогона, храмови у Грузији нису били затворени, а закони о религиозним култовима који су гушили Цркву у Русији у Грузији практично нису важили. Епископ Леонид се с љубављу односио према оцу Серафиму, с љубављу и дуго је разговарао с њим.

Отац Серафим је имао велики број духовне деце у Русији. Ходочасници Глинског манастира су сада похрлили у Сухуми, и саборна црква је била пуна народа. Отац Серафим је за време исповести решавао духовна питања, давао поуке и савете; овде, далеко од Глинске пустиње, у Сухумију, поново се срео са својом паством. Чему је отац Серафим пре свега учио људе? – Да у свему виде вољу Божију и да јој се покоровају. Нека од његове духовне деце су по његовом указивању правила изводе из светих отаца (нарочито често – из «Лествице» и «Одговора на питања» преподобних Варсануфија и Јована), и он је делио ове преписе као благослов, као кратко руководство у духовном животу.

Код оца Серафима је често долазио његов духовни друг – схиархимандрит Андроник (Лукаш)⁸. Оба старца су међусобно и личила и нису личила. Отац Андроник је

---

⁸ **Схиархимандрит Андроник** (Лукаш; 1889-1974.) је такође познати глински старац. У обитељ је дошао 1906.г. Имао је послушања у манастирском конаку, на прању веша, у кухињи, у врту, у пчелињаку, а затим у скиту. 1915. године био је позван у војску. Доспео је у заробљеништво, три и по године је провео у Аустрији. По завршетку рата 1918. године поново се вратио у обитељ. 1921. године примио је постриг с именом Андроник. Након затварања обитељи 1992. године био је келејник епископа Павлина (Крошечкина), викарног епископа Курске епархије и он га је исте године рукоположио у јерођакона.

1923. г. отац Андроник је прогнан на пет година на Колиму. Након амнестије вратио се из прогонства пре рока и као и раније, био је келејник владике Павлина који га је 1926. г. рукоположио у чин јеромонаха. Годину дана касније, кад се јако разболео, отац Андроник је примио постриг у схиму при чему му је остало раније дато име.

1939. године поново је био осуђен и протеран на Колиму. У прогонству је доживео многе муке и недаће, али је затим 1948. г. поново могао да се врати у Глинску пустињу, која је тада била отворена. Тамо је убрзо био постављен за заменика настојатеља и чувара ризнице обитељи.

"Душа оца Андроника," пише о њему архимандрит Јован, "очишћена многим мукама била је препуна благодатних дарова Светог Духа. Ова старчева духовност је привлачила људе. <...> Смирење и кротост су у потпуности владали у његовој души, старац је чак и ишао смирено сагнут. <...> На почетку су му се браћа обраћала само у вези с послушањима, међутим, осећајући његову ватрену, искрену и према свим људским слабостима снисходљиву љубав и духовно искуство почела су да му поверавају сву своју душу. Након разговора са старцем његова молитва и тиха благодатна утеха испуњавале су њихова срца. Брзо је стекао такво поверење да је постао духовник братије." (Архимандрит Јован (Маслов). Цит. дело. стр. 464-465.).

1955. г. отац Андроник је био унапређен у чин игумана. Његов ауторитет у обитељи је био тако велик да се код њега исповедао и сам настојатељ, схиархимандрит Серафим (Амелин), а не само братија.

Након затварања Глинске пустиње 1961. године отац Андроник се преселио у Тбилиси под непосредно руководство митрополита Тетрицкаројског Зиноввија (Мажуге) који је веома волео старца. И овде је наставио своје служење као старац. У храм светог благоверног Александра Невског, где је отац Андроник служио и исповедао, као раније у Глинску пустињу, стицали су се људи који траже спасење, из свих крајева земље. 1963. г. по благослову Његове Светости Патријарха Алексеја (Симанског) митрополит Зиноввије је унапредио оца Андроника у чин архимандрита.

водио полузатворнички живот у Тбилисију, у кући митрополита Зиновија (Мажуге).⁹ У његовој келији на налоњу увек је лежао отворен Псалтир. Старац се трудио да испуњава устав Глинске пустиње, а затим је у слободно време читао Псалтир. Оба старца су желела да сачувају јединство браће Глинског манастира који су били расејани и разбацани по читавој огромној земљи. И заиста, монаси Глинске пустиње су могли бити сигурни да ће увек наћи помоћ и уточиште код митрополита Зиновија и код обојице старца. Надали су се да ће доћи време кад ће се њихов манастир поново отворити и кад ће се у храм Рождества Пресвете Богородице вратити њена чудотворна икона.

Сећам се како сам посетио у пустињи на Барганама духовну децу оца Серафима. Био сам запањен њиховим молитвеним правилом, које је заузимало већи део дана. Они су читали у келији све манастирске службе, а затим би у току дана читали цео Псалтир. Касније је један од ових монаха напустио оца Серафима и прешао код другог духовника. Старац је дубоко туговао за својим вољеним учеником. Знао је да промена духовника

1973. г. старац се тешко разболео, одузела му се лева страна. Иако није могао да учествује у богослужењу болест је трпео без роптања, стално пребивајући у молитви и свакодневно се причешћујући Светим Христовим Тајнама. Недуго пред смрт, у несвестици, неочекивано је разговетно изговорио: "Милост Божија ће све покрити," и почео је некога да благосиља.

Тако га је, вероватно, Господ удостојио да види некога од сабраће која су већ отишла на онај свет. После овога отац Андроник је дошао к себи и тихо рекао: "Сад ћу да умрем," склопио је очи и ни са ким није разговарао, иако је био потпуно свестан. 21. марта 1974. године тихо и без боли је отишао у вечни живот.

Тело архимандрита Андроника сахранио је митрополит Зиновије. А тадашњи Католикос-Патријарх целе Грузије Давид V (Девдариани) посетивши старчев гроб ставио је на њега црвено васкршње јаје и обраћајући му се рекао: "Оче Андрониче! Христос васкрсе! Знамо да си сада у Царству Небеском. Чиме си се одликовао у овом животу? Ниси имао непријатеља, и зато су те сви волели. Твоје срце пуно љубави је било отворено за све. Моли се за нас, да и ми поделимо радост твог блаженства."

⁹ **Митрополит Тетрицкаројски Зиновије** (Мажуга; 1896-1985.) започео је свој монашки пут у Глинској пустињи. У обитељ је ступио 1914. г. Био је на послушањима као кочијаш, а касније у кројачкој радионици. 1921. г. примио је постриг с именом Зиновије.

После затварања Глинске пустиње ступио је у Драндски манастир. Тамо га је 1924. г. епископ Пјатигорски Никон рукоположио за јерођакон, а 1926. г. – у јеромонаха.

Од 1925. до 1930. г. отац Зиновије је служио у Сухумију, затим у Ростову на Дону, где је и био ухапшен. У заточеништву се срео с оцем Серафимом (Романцовом). Од 1942. до 1945. г. отац Зиновије је служио у Тбилисију, у Сионском Успенском храму, био је духовник скита свете Олге у Мцхети. 1945. г. унапређен је у чин игумана.

Од 1945. до 1947. г. служио је у селу Кирову у Јерменији, затим, до 1950. г. у Батумију. 1950. г. постављен је за старешину тбилиског храма у име светог благоверног кнеза Александра Невског и унапређен у чин архимандрита. А 1952. г. одређен је за члана Светог Синода Грузијске Православне Цркве.

Због свог подвижничког и богоугодног живота о. Зиновије је био толико поштован од стране грузијских јерарха да је 1956. г. иако је био Рус рукоположен за епископа, а 1972. г. унапређен у чин митрополита Грузијске Цркве.

"То је био старац високе духовности; његова душа је била озарена благодаћу, која се обилно изливала на све оне који су прибегавали његовом духовном руководству. Имајући у свој пуности дар прозорљивости, митрополит Зиновије је људима који су га за то питали откривао вољу Божију. Богослужења је вршио с таквим свештеним страхом да је схиархимандрит Андроник (Лукаш) писао: "Толико сам радостан што ме је Господ удостојио да се у цркви помолим с нашим светитељем."

Нераскидиво духовно везан с братијом Глинске пустиње владика Зиновије је писао да се "увек моли и призива благослов на све Глинске" и сам је молио за њихове молитве." (Архимандрит Јован (Маслов). Цит. дело, стр. 553.).

Достигавши дубоку старост владика Зиновије је много боловао. И на заласку свог живота примио је постриг у схиму с именом Серафим, у част преподобног Серафима Саровског.

Упокојио се 8. марта 1985. г. и сахрањен је у храму у има светог благоверног кнеза Александра Невског, где је духовно руководио својом паством у току тридесет пет година.

оставља траг на духовном животу. Монах који напусти старца личи на дрво ишчупано из земље без корења и пресађено на друго место. Ако на стаблу чак и израсте ново корење оно ће бити слабо и закржљало, неће моћи дубоко да урасте у земљу и да напаја својим соком гране и лишће дрвета. Знао је за духовни губитак овог монаха и зато је туговао због њега.

Занимао ме је однос глинских монаха према књизи схимонаха Илариона «У горама Кавказа», која је послужила као узрок такозваног имеславског раскола и каснијих спорова. Међутим, имао сам прилике да за то питам оца Серафима. Неки старци су опрезно говорили: «Истина је негде на средини.» Шта значи «на средини» - тешко да би могли да дефинишу богословски. Не смем да подмећем њихове речи у својој интерпертацији, али сам ипак стекао утисак да су мислили да је, с једне стране код схимонаха Илариона сакупљен богат материјал из светоотачких дела и да негирати целу књигу значи спалити с кукољем и пшеницу, односно негирати учење отаца, који су у њој описани. Међутим, истовремено су схватили и осећали да теза «Име Христа је Бог» може да доведе до самообмане и духовне гордости ако буде положено у основу «богословља молитве» и на тај начин стекне облик умног созерцања. Зато су ови старци саветовали да се с књигом схимонаха Иларона поступа веома опрезно, као с бочицама које стоје на полици, од којих је у неким лек, а у другима отров.

Они су тврдили да само човек који има лично искуство у Исусовој молитви може да узме из ове књиге оно што је за њега корисно, али је боље да се не ризикује, већ да се непосредно обраћа светим оцима, нарочито наставницима последњег времена: Игњатију Брјанчанинову и Теофану Затворнику (који у то време нису били прослављени). Одазив о књизи «У горама Кавказа» био је тежак за њих још и због тога што су као делатељи Исусове молитве доживљавали стање посеђивања благодати Божије и унутрашњих озарења, кад се речи молитве у субјективном доживају сливају као у једно с дејством благодати – с унутрашњом теофанијом, богојављењем. Зато су се плашили да случајно не увреде име Исуса Христа, Којим су они духовно живели и дисали. Међутим, не знам ниједан случај да је глински старац препоручивао својим ученицима да користе ову књигу. Може се рећи да је превођење одређених момената субјективног молитвеног подвига у област богословских суђења изазвало неподударност, која је попримила форму раскола, а у неким случајевима – јереси.

Старци нису били богослови, него молитвеници, и осећајући драгоценост молитве као свог духовног блага избегавали су било каква апстрактна расуђивања и оцене плашећи се да неправилно мишљење може да омете њихову унутрашњу молитву и да посеје у њихово срце сумњу. Њихов савет је био да се молитва изговара с детињом простотом: «Боље је тепати језиком као дете него се упуштати у богословска расуђивања.» - «Није ствар монаха да решавају богословске питања. Нисмо ми професори,» говорили су. Међутим, треба рећи да су управо професори академија и универзитета – Флоренски, Булгаков и други пријатељи «метежног Атона» својим гностичким расуђивањима о имеславству заиста «формирали» ову појаву као пантеистичку јерес. Касније су популаризатори Флоренског још више замрсили еклектички гностицизам Флоренског и приписали му погледе о некаквим енергијама самог симбола, наводно једносушног с енергијама Символисаног. Ово већ личи на кабалистичко учење о микроеманацији имена, које припремају душу за њој једносушну макроеманацију Божанства. Уосталом, постоји и мишљење да «новооткривачи» Флоренског просто нису схватили.

Међутим, вратимо се схиархимандриту Серафиму. Он је сматрао да монаси осим у болести или крајњој немоћи обавезно треба да испуњавају «петисотницу». Од акатиста је нарочито волео акатист Упсењу Мајке Божије. Учене монахе је отац Серафим поштовао, али се осећало да његова душа не тежи општењу с њима, већ с молитвеницима. Људи који су стекли Исусову молитву духом се препознају и разумеју без речи.

Отац Серафим ми готово ништа није причао о свом животу у пустињи. Вероватно је знао да ово искуство не одговара мом животу и да ми неће бити потребно. Кад би се повео разговор о пустињи он је причао само о спољашњим догађајима као да је одводио човека од онога што не сме свако да дотиче својом руком. Причао ми је о томе како се медвед навадио да долази у башту у којој су монаси посејали кукуруз и како се сладио клиповима сваке ноћи. Дуго нису знали шта да раде са животињом: нису хтели да се обрате ловцима да га убију, било им је жао медведа, а и сами ловци, који би се наванили да долазе код њих у госте могли су исто као и медвед да краду у башти. На крају су смислили: везали су празне конзерве и бацили их у поток тако да су конзерве ударале једна о другу плутајући по површини потока. Медвед се инстинктивно плаши звука метала, зато се, чувши непознато за њега злослутно звецкање уплашио и побегао.

Пољски мишеви су такође такође наносили велику штету башти. Пустињаци су из насеља донели мачку, али их је мачка, као да је закључила уговор с мишевима мирно гледала. Тада су решили да ипак поставе мишоловке. Окупило се читаво сабрање по овом питању: да ли монах може да убија мишеве или не – и на крају су решили: «Ми мишеве не убијамо, него искушавамо: ако хоћеш – иди у мишоловку!» Отац Серафим је о томе причао с добродушним хумором.

Према екуменизму се старац, као и сви монаси, односио негативно, али није волео кад се у његовом присуству о томе причало и кад су људи осуђивали јерархе. «Покриј одећом својом оца свог,» говорио је. Целог живота отац Серафим је био прогањан и праћен, много година је провео у затвору и прогонству, преживео је два пустошења Глинског манастира, али никада од њега нисмо чули ни реч осуде или роптања, он је све примао као вољу Божију. О познатом митрополиту Николају (Јарушевичу) отац Серафим је говорио: «Митрополит Николај се дубоко покајао. Исповедао се код мене. Волео је нашу Глинску обитељ.» Старац је имао високо мишљење о Патријарху Алексеју I (Симанском) и сматрао је да чини све што може, али није све било у његовој моћи.

Био сам сведок како се непослушање оцу Серафиму завршавало непредвиђеним невољама, како је опасно не слушати старца, чак и кад даје обичан савет. У Гудаутској цркви у којој сам служио 70-их година био је један парохијанин – столар, по имену Павле. Он је био црквен човек, али с неким чудним усмерењем. Изабрао је за руководитељку отшелницу схимонахињу Јелену која је обично грдила клир и причала о неким виђењима, која је доживела. Отац Серафим није давао благослов људима да се саветују с овом отшелницом, а још мање да је називају духовном мајком. Једном је то рекао Павлу, али је овај дрско одговорио: «Значи, осуђивати било ког човека је грех, само осуђивање мати Јелене није грех?» Отац Серафим је рекао: «Упозоравам те, а ти поступај како сам знаш.»

Овај је отишао код отшелнице и кад се вратио кући латио се уобичајеног посла. Док се у мислима сећао разговора с овом монахињом мисли су му скренуле с посла и електрична тестера му је одсекла неколико прстију на руци. Касније је признавао: «Да нисам отишао код Јелене ово се не би догодило.» Јелена је пророковала да ће њена келија постати свето место за ходочаснике, да ће ту касније бити подигнут велики манастир.

Међутим, умрла је неком чудном смрћу, а место на којем је живела ускоро је било напуштено и опустело је.

Године су текле. Отац Серафим је све ређе излазио из куће, али је примао посетиоце као и раније. Не задуго пред смрт прешао је у другу кућицу – на крају града, у улици, која је попут терасе пролазила преко падине. Довде није допирала градска бука. Кад сам посетио оца Серафима он је већ стално лежао у постели. Имао сам чудан утисак: изгледао ми је као новорођенче, које је гледало на свет некако чистим, помало зачуђеним очима, чак му је и боја лица била розе, као у малог детета. Рекао ми је свега неколико речи. Видело се да не жели да говори. Осећао сам да је његов одговор сада – молитва. Људи који су присуствовали смрти старца сећали су се како је на глас рекао: «Сад сам нашао оно што сам тражио целог живота.» Мислим да је говорио о непрестаној срдачној Исусовој молитви, о томе да његову душу испуњавају таласи благодати, да му се молитва открила у нама непознатој дубини.

Велики старац је сахрањен на Сухумском гробљу, недалеко од храма, поред гроба свог послушника монаха Јеронима, који се одликовао нарочитим смирењем и послушањем и који је у младим годинама умро од туберкулозе подсећајући својим животом и смрћу на подвиг преподобног Доситеја. Често се служе парастоси на гробу оца Серафима. То је данак захвалности, љубави и наде да молитва спаја душе, и да се старац у Небеском Царству моли за њих. Смрт је страшна за грешнике, а за праведнике представља успокојење од труда и почетак вечне радости.

***

Питао сам оца Серафима за многе стране монашког и парохијског живота. Од тада је прошло већ неколико деценија, и пошто нажалост нисам записао његове одговоре, преносим их по сећању, својим речима.

Основом духовног живота отац Серафим је сматрао послушање. Старац је категорично тврдио да човек без благодати Божије не може да побеђује искушења и задржава огромну силу греха, који је као отров, отровао цело његово биће. Само благодат Божија може да обузда грех и да учини човека победником у духовној борби. Због тога је главни задатак аскетике – стицање благодати и њено чување. Благодат делује у смиреном срцу. Где је гордост – тамо је већ пораз. Ако се гордом чини да је постао неприступачан за грех и страсти због својих самовољних повига он постаје играчка у рукама мрачних сила. Сатана може на неко време да му да лажно бестрашће како би га учврстио у гордости и надмености над сабраћом, али ово личи на летење Симона Волхва, којег су демони подизали увис, у ваздух, док га нису бацили и док се није разбио и умро.

За стицање благодати је послушање неопходно, апсолутно неопходно - као ваздух. Монаха без послушања отац Серафим уопште није сматрао монахом. Само кроз потпуно послушање свом старцу могућ је прави, реалан, а не умишљен и илузорни духовни пут. Спољашње подвиге осамљивања и поста отац Серафим је сматрао другостепенима у односу на послушање, односно помагалом, а не основом монашког живота. Телесни подвиг треба да се ослања на благослов старца и да буде тачно одређен. Отац Серафим је сматрао да је без послушања бављење Исусовом молитвом немогуће. Она ће остати на нивоу понављања звука, пошто није у стању да дотакне срце окамењено у гордости. Једном монаху отац Серафим је рекао нешто што сматрам да је дрско и што не бих

поновио да нисам лично чуо: «Никакве Исусове молитве код тебе нема: просто си се навикао на њене речи као што се неки људи навикавају на псовке.»¹⁰

Једном кад сам био код оца Серафима у Сухумију код њега је дошла монахиња, којој је монах Меркурије посветио знатан део књиге «У горама Кавказа». Отац Серафим је знајући њен необично строг пост почео од тога што јој је рекао: «Једном дневно треба да једеш кувану храну.» Она је зачуђено погледала оца Серафима: «Није ваљда да треба да губим време и одвајам ум од молитве како бих спремила ручак?» Отац Серафим се широко прекрстио: «Ево ти крст да немаш никакву молитву и да је никада ниси имала.» Кад је отишла отац Серафим је рекао: «Ништа није схватила. И онај ко јој је дао схиму сам је био у обмани. Сирота душа, колико јој искушења предстоји!»

Отац Серафим је сматрао да је подражавање животу светих отаца без послушања исто што и да човек почне да гради кућу од крова. Говорио је о искушењима савремених монаха: они траже прозорљиве старце, а кад виде обичног човека, који је ипак прошао у искуству монашки пут почињу да се колебају и сумњају да ли могу да га слушају. Они захтевају од старца чуда као фарисеји од Христа, желе да старац прориче и предсказује будућност, не да их учи да испуњавају вољу Божију, него како да успешно обаве овај или онај посао. А старац може да благослови и посао да се не испуни, али ће се зато испунити воља Божија и човек ће добити лекцију смирења и одрицања од своје воље, односно главно – благодат Божију. Дешава се овакво искушење: старац благосиља, а посао као да од самог почетка наилази на несавладиве препреке – то представља испитивање вере. У Библији се говори о томе како је једанаест колена Израиљевих неколико пута питало Господа да ли да иду да ратују с коленом Венијаминовим, које је починило нечувено злодело или не. Господ је кроз првосвештеника одговарао: «Идите,» и неколико пута су претрпели пораз, али нису роптали на Бога и зато су напослетку извојевали победу (в.: Суд. 19.20).

Ако човек остане у послушању Бог ће све Сам уредити, иако не онако како овај претпоставља. А крај дела и живота самовољника ће обавезно бити рђави. Оно што он чини без послушања неће му донети корист и често ће својим очима видети неочекивано рушење свог дугогодишњег труда. Због поверења у старца Господ наставнику даје нарочиту смелост у молитви за његово духовно дете. Може се рећи да у том случају Господ Сам помаже старцу да руководи учеником. Архимандрит Серафим је причао да је било случајева кад је благосиљао или саветовао као одговор на питање неке нешто о чему није раније размишљао, кад је његов сопствени одговор био очекиван за њега самог и говорио је да му је Господ у тој прилици откривао шта да каже по човековој вери.

Ако ученик или духовно чедо нису искрени до краја, ако једно говоре, друго крију, питају без решености да испуне, наговарају и убеђују старца, као да му сугеришу своју сопствену одлуку старац пред собом не осећа живог човека, већ неки зид који његове речи не могу да пробију. Тада може да уследи и казна за лицемерје и лукавство – нетачан одговор старца. Отац Серафим је говорио да разговор с непослушним човеком веома замара, и зато је саветовао да се при најмањем супротстављању прекида овакав разговор речима: «Ради како знаш.» Старац није волео кад уместо кратког питања људи причају читаву историју, као да желе да објасне у чему је ствар и шта треба рећи, а питање треба да буде кратко и јасно. Што је краће тим пре ће старац у својој души осетити одговор.

Старац Серафим ни на исповести није волео многословље. «Треба се кајати, а не причати аутобиографију,» сматрао је. Телесни грехови треба да буду исповеђени једном, а

---

¹⁰ Из ових речи се види да отац Серафим није могао да саосећа имеславском учењу. – прим.аут.

затим човек сам треба да се потруди да заборави детаље ових грехова и само да има осећање покајања трудећи се да због ових грехова никога не осуђује, иначе у њему могу да се пробуде исте ове страсти и да се понове падови. Отац Серафим је категорички забрањивао својој духовној деци да говоре међусобно о телесним гресима сматрајући то некорисним, нарочито с људима другог пола, чак и ако то наводно има невин циљ упозорења. Говорио је да у таквим разговорима постоји тајно сладострашће. Један монах му је с негодовањем причао како је у аутобусу видео полуголу жену, отац Серафим је упитао: «Још увек се тога сећаш?» Говорио је да разговори на ове теме никога неће «оцеломудрити», већ ће у души оставити неки смрад, који подсећа на смрад трулежи.

Били смо сведоци тога да су се монаси-пустињаци, који су долазили код оца Серафима по благослов и савет одликовали чак и по спољашњем изгледу неким миром: скромношћу и оним што бисмо назвали «монашком племенитошћу» - смиреном једноставношћу. И оно по чему су се још разликовали јесте то што су се трудили да буду неприметни. Насупрот томе, они који нису били у послушању одликовали су се оштрином речи, категоричношћу судова о другим људима или насупрот томе спољашњим, истакнутим смирењем. Они су приликом сусрета с мирајанима могли да се клањају до земље, да им целивају руке, да називају себе палима, последњим грешницима иако их о томе нико ништа није питао. У овим људима је постао неки унутрашњи несклад, некакав скривени немир. Пророк је рекао: *проклет је човек који се узда у човека* (Јер. 17, 5), али је најгоре уздање уздање у себе.

Отац Серафим је сматрао да монаштво у свету захтева још веће послушање него у обичном манастирском животу. Монах у свету као да пролази кроз поље препуно игала и трња, а послушање му као калугариј (кожна обућа ходочасника) помаже да прође овим путем иначе ће већ после неколико корака израђавити своје ноге. За монаха је послушање као осма Тајна. Речи 90. псалма: јер ћу Анђелима Својим заповедити за тебе – да те чувају на свим путевима твојим (Пс. 90, 11) – пре свега се односе на послушање, које као крила Анђела штити душу. Ако послушник у нечему згреши по молитвама старца његове духовне ране брзо зарастају као код губавца, који је по речима пророка ушао у воде Јордана и изашао исцељен (в: 4 Цар. 5, 14). Ако чак и падне старац ће га као Самарјанин у причи, подићи и понети на својим рукама (в.: Лк. 10, 30-35); међутим, истинско послушање не пада.

Старац је говорио о томе да је један од знакова послушања – срдачна радост, која га увек прати. Послушник носи у свом срцу духовну радост чак и кад се каје због грехова. Друго својство или дар послушања јесте мир помисли. Послушник се ни због чега не секира – он је препустио себе Промислу Божијем кроз старца, старац доноси одлуке уместо њега, зато у послушнику не постоји сукоб мисли, сталног колебања ума сумњама и помислима: све решава старац. Он не само да одговара на питања ученика, већ и пре постављања питања говори оно што му је потребно. Ако човек сам одређује шта треба да ради, одлука бива правилна или неправилна – за њом следи или успех или неуспех. Ако следи успех чак и у добром делу човек ипак не може да се ослободи осећања танане гордости и надмености: како је правилно решио, како је добро нешто урадио. Ако му посао није успео човек не може да не осећа огорченост и раздраженост. И у једном и у другом случају неће наћи духовни мир. А послушник све добро приписује молитвама свог старца, зато је слободан од унутрашње надмености – змије, која се крије у дубини душе. А ако доживи видљив неуспех он каже: «Таква је воља Божија. Значи, то је за мене боље,» -

и опет остаје миран. Међутим, неуспеха у послушању уопште не бива. Послушање личи на треножац: ма како да га бациш, један крај ће ипак гледати на горе, тај крај је смирење.

Неки људи не долазе код старца ради одсецања своје воље, већ као код астролога или гатаре да би сазнали своју будућност и шта треба да ураде како би њихови земаљски послови били крунисни успехом. Не добијајући оно што су хтели – јер Бог Своје дарове даје у зависности од човековог унутрашњег стања – они сматрају да је старац сам немоћан и слаб и да ништа не може да учини. У ствари, послушање је промена читавог живота, а не средство за успех у неком подухвату. Иако понављамо да Господ као награду за послушање пружа очигледну и необичну помоћ чак и у спољашњим мирским делима, то је ипак више за слабе како би се укрепили и утврдили у вери.

Послушање и смирење, као и све добродетељи треба да буду скривени. Срели смо монаха, који је причајући о свом беспоговорном послушању оцу Серафиму говорио да је на његову реч спреман да се истог часа баци у реку – и шта је било? Овај монах је прво почео да крије од оца Серафима своје грехове, што му је отац отворено рекао, а затим је потпуно напустио свог старца. Истински послушник увек осећа недовољност свог послушања. Благодат долази истим путем којим је отишла. Благодат је напустила Адама зато што је злоупотребио слободу воље. Ми смо од рођења добили болесну и покварену вољу, која се пре свега испољава у гордости, зато је послушање најделотворнији, а у суштини и једини начин враћања благодати. Учитељ монаштва, светитељ Василије Велики пише да кад монах не би чврсто одлучио да се налази у послушању не би учинио ништа: подигао би кућу без темеља, и што је виша зграда, тим је већа опасност од пада. Она може да падне чак и под сопственом тежином немајући ослонац.

У последње време су почеле да се појављују књиге о монашком животу. Неке од њих садрже много драгоцених података, али ни у једној од њих нема категоричне тврдње да је монаштво без послушања немогуће, да су манастир без руководства и послушања као и скит или келија пустињака – световне куће саграђене на живописним местима.

Монаштво је анђеоски образ. Међу Анђелима царује савршено послушање нижег чина вишем, о чему свештеномученик Дионисије Ареопagit пише у књизи «О небеској хијерархији». Анђели, који су отпали од овог послушања постали су демони. Гордости је својствено да пада. Понекад пад гордог бива по Промислу. Међутим, таква лекција је увек сурова и страшна. Већина оних који бивају подвргнути паду не налази снагу за искрено покајање и наставља да иде путем греха. Било је случајева, када су горди подвижници после пада завршавали живот самоубиством. Ђаво понекад умирује човека: «Па шта, згрешићеш па ћеш се и покајати,» односно: «Злоупотреби милосрђе Божије,» али треба имати на уму да клизава мочвара греха ипак није лековита купка.

Старац је истицао да често као казна за непокајани грех блуда служи разбољевање од рака, које представља извесну аналогију овог духовног труљења. У богословска расуђивања није волео да улази и избегавао је да одговара на богословска питања оправдавајући се својом простотом.

Отац Серафим је придавао веома велики значај наследности у манастирском животу, укључујући устав богослужења, свакодневну исповест, откривање помисли и т.сл. Причао је да кад је архимандрит Таврион (Батоски)¹¹ који је одређен за настојатеља

---

¹¹ **Архимандрит Таврион** (Батоски; 1898-1978.). 1913. г. је ступио у искушенике у Глинску пустињу, био је на послушању у иконописној радионици. 1921. г. годину дана пре затварања манастира, кад је већ био монах, заједно с епископом Рилским Павлином (Крошечкином) дошао је у Москву, где се настанио у Новоспаском манастиру. 1923.г. по декрету светитеља Тихона био је рукоположен у чин јерођакона. 1925.г.

Глинске пустиње почео да уводи нови устав, да чита неке молитве које је сам саставио или ко зна одакле узео то је изазвало недоумицу и незадовољство браће у манастиру. То је нарушавало манастирску традицију. И зато су без обзира на подвижнички живот оца Тавриона глински старци били принуђени да моле Његову Светост Патријарха Алексеја I да замени настојатеља (што је он и учинио): тако је била сачувана традиција манастира, која је уткана у њега од оснивања, и духовна наследност, чији су носиоци били глински старци.

Схимонах Авраам

након затварања Новоспаског манастира преселио се код епископа Павлина у Курск и исте године је био рукоположен за јеромонаха.

1926. г. кад му је било двадесет осам година унапређен је у чин игумана Витебског Марковог манастира. Међутим, и овај манастир је био затворен и игуман Таврион се вратио у Москву.

1927. г. владика Павлин, који је унапређен у чин архиепископа упућен је у Перм. Отац Таврион, који је тада већ постао архимандрит такође је отпутовао с њим. У Перму је био одређен за старешину цркве Светог Теодосија. Овде, у Перму, активно је помагао владици Павлину у борби с обновљенцима.

Од 1931. г. почела су митарства архимандрита Тавриона по совјетским затворима и логорима. Прво – изградња Беломор-Балтијског канала, затим – Берјозниковски гигант совјетске хемије у близини Соликамска, и вероватно – рудници у Инти.

1935.г. отац Таврион се нашао на слободи, али је већ 1940.г. био ухапшен и осуђен на петнаест година лишавања слободе. После ослобођења (1947.или 1953.г.) прогнан је у Казахстан, у Кустнајску покрајину.

1956. г. с њега је скинута оптужба и враћена су му права. Исте године архиепископ Јован (Лавријенко) га је примио у за члана Пермске саборне цркве. А убрзо се отац Таврион вратио у Глинску пустињу, где је започео свој монашки пут.

1957. г. старешина пустиње архимандрит Серафим (Амелин) се обратио архијереју с молбом да га ослободи настојатељских обавеза (у то време је имао осамдесет четири године). Уместо њега и по његовом благослову за настојатеља је био изабран архимандрит Таврион. Ради коначног решавања овог питања отац Серафим (Романцов) је путовао у Москву да се сусретне са Његовом Светошћу Патријархом Алексејем I, и он је обећао да ће архимандрита Тавриона за глинског настојатеља.

Међутим, на дужности настојатеља отац Таврион је провео мање од годину дана. Његов начин управљања обитељу, његове новотарије противречиле су традицији и уставу пустиње, што је природно изазвало незадовољство, како братије у целини, тако и савета старца обитељи. Биле су предузете мере да се нови старешина убеди да не мења поредак, који је већ био успостављен у манастиру, али то није било крунисано успехом. Осим тога, у дејствима архимандрита Тавриона, по сведочанству схиархимандрита Јован (Маслова) у то време се могло уочити скретање у правцу католицизма, што је за братију обитељи било апсолутно неприхватљиво. Због тога је отац Серафим морао поново да отпутује у Москву код Патријарха и да га замоли да смени старешину. 15. јануара 1958. г. за настојатеља пустиње је поново именован архимандрит Серафим (Амелин), а отац Таврион је декретом Његове Светости Патријарха био пребачен у Почајевску Лавру.

Касније је архимандрит Таврион био на дужности секретара Уфимске епархијске управе, а од 1961. г. је служио у храму села Некрасово у Јарославској епархији.

Разматрало се питање о његовом рукополагању за Курског епископа, али је Савет за питања религије био против и хиротонија није одржана.

Од 1969. г. архимандрит Таврион је постао духовник клирика Ришке епархије и братије Ришког Тројице-Сергијевог манастира, а такође свештеник манастирске Свето-Преображенске пустиње у коју је допутовао на позив тадашњег Ришког владике Леонида са заједницом своје духовне деце: монахиња и старијих жена. У његово време ова обитељ је постала центар духовног живота у који су долазили ходочасници из свих крајева земље. Многе је отац Таврион надахнуо на служење Цркви, често су после општења с њим људи бирали пут монаштва или свештенства.

Овде је, у пустињи, архимандрит Таврион, отишао у вечност. Тихо се упокојио 13. августа 1978. г. за време читања молитве молитве када се душа с телом растаје.

У порти Мцхетског манастира свете Нине који се назива Самтавро налази се гроб испред којег се често задржавају ходочасници, који посећују ову свету обитељ. Натпис на гробу гласи да је овде погребено тело схимонаха Авраама (Чхетиани) који је на земљи проживео преко сто година.

Сваки гроб чува своју тајну. Међутим, постоје гробови попут светих места, где сама благодат Божија немо сведочи о подвижничком животу покојника. Лако је и радосно на таквом гробу. Он као да зове људе себи као жубор потока уморног путника.

Поколење за поколењем долази на ову земљу и одлази, као таласи реке или лишће дрвећа које се зелени у пролеће, а у јесен пада на земљу, и налети ветра га односе у невидљиву даљину. Време као тиранин влада у овом свету, оно руши све што је створено људским рукама. Некада је Мцхета била престоница, ограђена моћним зидинама тврђаве где су се дизали царски дворци, који се утапају у раскошним вртovima. Сада од њих нису остале чак ни рушевине; само светиње стоје, као острва, у бујици времена, као победници буре векова. Заборавља се мудрост владара, војнички подвизи јунака, али народна мудрост чува имена оних, који су посветили свој живот Богу, чије је срце горело хришћанском љубављу према људима. Чак и после смрти њихови гробови светле као кандила духовним сјајем и сведоче да су они невидљиво с нама. Један од таквих подвижника је био схимонах Авраам, којег се становници Мцхете, који су га знали или чули за њега од својих родитеља сећају с непромењеном љубављу и поштовањем.

Аутору ових редова пала је у удео срећа да неколико пута у животу види овог подвижника, тада већ старца у дубокој старости и да разговара с њим. Такви људи као да представљају живе илустрације за древне патерике зато што чувају у својој души одблесак оне Таворске светлости, која је тако дивно блистала у пустињама Тиваиде и Гаредија. Прво што је запањивало човека у схимонаху Аврааму јесте његова доброта и незлобивост, - чинило се да је заборавио да у свету постоје грех и превара. Сваког човека је гледао очима детета не подозревајући да у било коме постоји лаж и зло.

Без обзира на старачке године корачао је задивљујуће лако и брзо. Прислуживао је свештеницима као црквењак, звонио је у звона и чистио олтар. Често је запаливши кадионицу у дворишту готово трчао с њом кроз читав храм како својом спорашћу не би наљутио свештеника, који служи. За време Литургије стајао је и плакао често се ударајући у груди као да се кајао не само за своје грехове, већ и за оне који су га молили за молитве. Једино у чему је показивао непослушање била је његова навика да стално иде у истом старом подраснику покривеном закрпама. Свештеници су га веома волели и зато су му куповали нову одећу, али је она некуда нестајала и он се поново појављивао у старом подраснику, који је личио на кућни огртач, и с од дуга времена избледелом скуфијом. Био сам сведок како га је један свештенослужитељ прекорео што је некоме поклонιο управо сашивену скуфију и опет иде са старом на глави. А отац Авраам је стајао ћутке пажљиво га слушајући, чак је лагано климао главом, као да се слаже, са изгледом као да је управо ухваћен у преступу. Међутим, било је очигледно да и следећу скуфију очекује иста судбина: да се нађе на глави неког сиромашног монаха или монахиње.

Љубав оца Авраама према сиромаштву је била запањујућа. У његовој келији није било ничега осим дивана прекривеног прекривачем од филца, стола и табуреа. На столу су лежале две или три књиге – и ништа више. Уосталом, начинићу малу опаску. Једном сам на овом столу угледао кутију цигарета «Казбек» и у моје срце се поткрала мисао да старац пуши. Помислио сам с неком тежином у души: «Па добро, и подвижници могу да имају

своје слабости,» али је одједном отац Авраам отворио кутију и у њој сам угледао не цигарете, већ иглу и конач, којим је он крпио рупе на свом подраснику.

О оцу Аврааму ми је причао игуман Пимен (Расахањ), који је у свету био столар и често радио за храм Светицховели. Говорио је да је отац Авраам тајно помагао неким сиромашним породицама у Мцхети. Кад би му неко давао милостињу или када би добио скромну плату црквењака истог дана би је давао, тако да никада није чувао ни најмањи новчић. Кад би га позвали за трпезу или давали нешто с парастоса он би храну односио у келију остављајући себи само мало, углавном хлеб, а остало би увече однео у неку сиромашну породицу. Трудио се да неко за то не сазна, излазио је на капију кришом и брзо се враћао. Имао је нарочиту љубав према молитви. Ноћу се сатима молио на припрати, затим би дванаест пута обилазио с молитвом цркву Светицховели, без обзира на то какво је време било. Једном је зими док је снег падао и лежао на улици у сметовима отац Авраам испуњавајући своје правило ноћу обилазио цркву. Већ је био болестан, пао је у несвест и до јутра је лежао у снегу. Ујутру су га подигли и полумртвог донели у келију. Архимандрит Партеније (Апциари) је извршио постриг у велику схиму давши му име у част преподобног Авраамија Затворника. Може се назвати «мучеником ради молитве».

После смрти схимонаха Авраама монахиње Самтамвријског манастира, које су старца поштовале као свог оца, измолиле су од Патријарха благослов да га сахране у дворишту обитељи свете Нине, на малом монашком гробљу.

Ово место је богато светињама, сећањем на оно што је драго верујућем срцу. Овде је била света Нина, овде је гробница равноапостолних царева Миријана и Нане, овде су мошти свештеномученика Авива. У манастиру се налази чудотворна Иверска икона Мајке Божије и овом духовном благу додат је још један бисер – гроб схимонаха Авраама.

Архимандрит Партеније

Седамдесетих година сам предавао црквенословенски језик на Мцхетској богословији и привремено сам вршио дужност инспектора. Ректор Богословије је у то време био епископ Тадеоз (Јорамашвили). Он је имао обичај да увече заједно са богословима обилази мало манастирско гробље у Самтавр, где се тада налазила богословија. Владика Тадеоз је давао благослов да се пале свеће на свим гробовима, овим малим острвима у бујици времена. То је била незаборавна слика. Свеће су изгледале као звезде, које су се спустиле на земљу, а звезде на небу – као упаљене свеће. Владика Тадеоз би сео поред неког гроба и ћутао. Нико није желео да прекине ово ћутање. Црква Преображења је у ноћном полумраку изгледала као огроман камен, који је с Тавора донет у Мцхету. Чинило се да се у овом храму немо моле они који су живели у манастиру од самог његовог оснивања, чија тела почивају у земљи Самтамвријског манастира, чија су имена позната само Богу.

Кроз прозоре келија, у којима је живело неколико старих монахиња допирала је светлост – већи део ноћи су посвећивале молитви. Изгледале су ми као последњи војници, који су још увек остали на бојном пољу, с којег смрт односи душе једну за другом у вечност, као што јесењи ветар откида с дрвећа његову златасту свечану одећу и на гранама остаје само неколико чудом преживелих листова.

Сећам се ових тренутака ћутања или, пре би се могло рећи, немог разговора с онима који су отишли из овог света. Сваки гроб чува своју тајну, у сваком гробу се налази летопис нечијег живота.

Владика би седео док свеће не изгоре до краја, попут људског живота, који брзо пролази, и гробови би поново урањали у мрак као у сан, до Страшног суда. Као да се тамни вео ноћи спуштао на гробље, а светлост звезда постајала још блиставија. Манастир је нарочито леп био у ноћи с месечином, кад су потоци фосфорне светлости као небеска киша струјали по земљи и бели зидови храма изгледали плави, а сенке које падају на земљу као исковане од сребра. Облаци, који су окруживали месец у појединим тренуцима су изгледали као огромне љубичице, које су се расцветале ноћу, а кад је ветар терао облаке месец је личио на брод, који запљускују таласи, он се час погружавао у пучину, час би поново испливао, час би расецао облаке као таласе остављајући иза себе усковитлану пену. Човек је могао дуго да гледа овај бој месеца с облацима не скидајући погледа. Међутим, док бих седео недалеко од владике Тадоза највише сам гледао свећу, која је горела на једном усамљеном гробу, у којем је био сахрањен архимандрит Партеније (Апциаури) – монах, који се од ране младости посветио Богу и часно проживео време крвавих прогона Цркве.

Оца Партенија сам први пут видео још пре свог монашког пострига, у Сионској саборној цркви. После вечерње службе у цркву је ушао мени непознат монах, који је одмах приковао моју пажњу, као да сам угледао нешто необично. Неким нарочитим, тихим и лаким кораком, као да једва дотиче под, прошао је кроз храм и пао на колена испред Крста равноапостолне Нине. Нешто неземаљско је постојало у овом човеку: чинило се да уопште не примећује овај свет иако се у њему налази. Његово лице је било задивљујуће светло, као упаљено кандило, од којег струје таласи благе светлости. Међутим, оно што ме је у њему највише запањило била је нека нарочита унутрашња тишина, коју је, како сам касније сазнао, стекао дугогодишњим подвигом отшелништва и тиховања. Изгледао је као да је у наш свет сишао са страница древног патерика. Хтео сам да му приђем по благослов, али сам се плашио да не ометем његову молитву. Кад је устао упутио се према излазу и чинило се као да сенка клизи по храму. Касније сам сазнао да га је позвао Патријарх Мелхиседек – због нечега што је послужило као испитивање његовог монашког смирења.

Ван града Мцхете живео је стари монах, по имену Платон, који је себе називао «тихоновцем» и премда је ишао у цркву, није се причећивао, и као сваки расколник, блатио је клир, нарочито Патријарха Мелхиседека. Дакле, он се разболео и после дугог колебања ипак је одлучио да се причести. Послао је неке људе од својих многобројних поклоника код мцхетског свештеника с молбом да га прими у општење с Црквом и причести. Он се, разуме се, обрадовао, али је ипак прво питао Патријаршију одакле је добио потврдан одговор. Платон је живео у брдима и стари настојатељ је послао оца Партенија да исповеди и причести болесника, који је у Светицховелију био други свештеник. Међутим, кад је оздравио, монах Платон се није покајао због свог ранијег непријатељства према Цркви, већ због Причешћа, и почео је да срамоти Патријарха с још већом срџбом. (Карактеристично је да код расколника оваква хула поприма облике опседнутости.) Кад је Патријарх сазнао да је отац Партеније причестио Платона без његовог знања, забранио је самом оцу Партенију да врши богослужење и да се причешћује четрдесет дана. Тада је отац Партеније донео Патријарху писмо његовог секретара у којем је било написано да Платона треба причестити. Патријарх је прочитавши писмо рекао: «Оче Партеније, видим да ниси крив, али се реч Патријарха не мења, зато носи епитимију коју сам ти дао.» После овог одговора отац Партеније је дошао у Сионски храм где је заблагодарио Господу за невољу коју му је послао. Тада сам га први пут видео.

Пишем о овоме тако детаљно зато што је кад сам га угледао био необично миран, као да је био погружен у бездан смирења. Није било ни узнемирености, ни гнева, ни немира, већ је само дубок и ничим непомућен мир, као светли печат лежао на његовом лицу. Изгледало је да је овом човеку свеједно, и ако буде каменован – од тога неће задрхтати ниједна црта на његовом лицу, неће се променити израз његових очију, које мирно гледају на свет, а истовремено као да га не виде.

После монашког пострига и рукоположења често сам долазио код оца Партенија на исповест. Било је веома лако исповедати се код њега. Мислим да је то због тога што је за то време у себи изговарао Исусову молитву, што је било његово стално унутрашње делање. Ниједну реч прекора, ниједан нестрпљив или груб покрет, на које тако болно реагује онај ко се исповеда, као да унапред очекује презир, отац Партеније себи никада није дозвољавао. Обично је седећи на столици стрпљиво слушао исповест и само саосећао, као што се саосећа с болесником или с човеком којег је задесила несрећа.

Исповест код оца Партенија је у мени увек изазивала следећу асоцијацију: из уста грешника, који се каје гмижу змије, једна за другом. Ове змије је отац Партеније својом молитвом, као чаробним речима изазивао из дубина људске душе кроз речи покајања. Други људи су такође уочавали да се за време исповести код оца Партенија скидају некакве унутрашње преграде и бране, пред њим је човек желео да се каје за све, а после покајања је долазила нека нарочита радост, као у човека који се опоравља од опасне болести, који је после тешке несвести и бунцања отворио очи и угледао сунчеву светлост. Истовремено и поред своје добротe отац Партеније нимало није повлађивао гресима, готово увек је давао епитимију, али с таквом бригом и саучествовањем с којима лекар даје болеснику лек како би се исцелио. Говорио је да се због испуњавања епитимије благодат брже враћа човеку. За време мог општења с оцем Партенијем никад га нисам видео гневног, љутог или да је пао у унију. Постоји израз «изаћи из себе», а отац Партеније је чинило се, увек пребивао умом у свом срцу и никад није излазио из њега, као из своје келије.

Нажалост, мало сам знао о спољашњим околностима и живота оца Партенија. Шеснаест година је имао када је дошао у Шио-Мгвимски манастир, где је настојатељ тада био архимандрит Јефрем (Сидамонидзе), будући Патријарх Грузије.¹² Биле су то тешке

---

¹² **Католикос-Патријарх Јефрем II** (Сидамонидзе; 1896-1972.) родио се у Карталинији у породици сеоског црквењака. Са осам година је уписан у Горијску богословску школу. По завршетку ове школе 1912. г. ступио је на богословију у Тбилисију. У току школовања у Семинарији, све до њеног завршетка 1918. г. Григорије (такво је било световно име будућег Патријарха посветио је обиласцима манастира – Кватахебског, Шио-Мгвимског и других, - у којима је читао, певао и био ипођакон.

1923. г. Григорије је завршио историјско-филолошки факултет на локалном универзитету. Већ на последњој, четвртој години примио је монашки постриг с именом Јефрем. 1927. г. Католикос-Патријарх Христофор II (Цицкишвили) хиротонисао га је за епископа, а 1945. г. Католикос-Патријарх Калистрат га је унапредио у чин митрополита.

Много труда владика Јефрем је уложио у обнову и украшавање храмова, нарочито у реконструкцију храма на територији Бодбијског манастира свете Нине, где почива њено тело. Његовом бригом поново је у старом грузијском стилу подигнут иконостас Мцхетске цркве, а такође су пренете свете мошти мученика Давида и Константина, кнезова Арагветских у Моцаметски манастир, где су раније почивале. 1960. г. владика Јефрем је изабран на престо патријарха.

Док је он био патријарх 1963. г. био је покренут Пастирски курс, а 1969. реорганизован је у Богословску школу, издат је Нови Завет на грузијском језику, потпуни молитвеник илустрован сликама грузијских светаца.

Осим тога, Патријарху Јефрему припада: прерада акатиста светим мученицима-кнезовима Давиду и Константину, монографија о преподобном Максиму Исповеднику и речник грузијских архаизама. Такође је

револуционарне године. На Цркву су се обрушили крвави прогони, пред којима бледи црна слава Нерона и Диоклецијана.

Из Шио-Мгвимског манастира су истерани сви монаси и закључани су у метецхски храм који је претворен у затвор. Један део је стрељан, други су прогнани, а остали – и међу њима је био отац Партеније – после испитивања и мучења пуштени на слободу. Тако је за њега почела одисеја и лутање из једног напуштеног манастира у други, где је морао да се крије као дивља животиња од ловаца, и тамо су га хватали, тукли, протеривали или бацали у тамницу.

Једном ми је пришао становник Мцхете и рекао: «Ја сам Гуријевац, а Гуријевци су дружељубиви као Шпанци, они ступају у разговор чак и с непознатим људима, зато желим да вам испричам један случај из свог живота. Недавно ми је умро брат којег сам веома волео, умро је у лудници. Брат ми је био пуковник царске гарде и био је одан цару свом душом, као што некада можемо да будемо одани ми, Гуријевци, који смо у души увек романтичари. Иако се Гурија сматрала револуционарном она је дала људе који су ишли у смрт бранећи трон. Кад је мој брат сазнао да је цар свргнут и убијен, то га је погодило толико да је полудео, али можда му је ово безумље спасило живот – нису га дирали пошто је био болестан. Ишао је улицама нашег села у Гурији и понављао: «Царе, устани, царе изађи из гроба!» Он је заиста био јак духом и у безумљу је сачувао своју племенитост. А ја сам покварен и отрован, желим да верујем у Бога и не могу.

Запамтио сам један случај,» наставио је. «Једном сам са својим пријатељима ловио у брдима Дзегви. Тамо се налази манастир у име Свете Тројице, који је одавно напуштен и разорен. Нисмо очекивали да ћемо тамо срести иједну људску душу и одједном смо, у дубоку ноћ угледали светлост, која је горела у кућици поред храма. Били смо уморни и одлучили смо да тамо преноћимо. Врата су била отворена, ушли смо унутра и угледали монаха, који је стајао на молитви. Кад је чуо наше кораке окренуо се према нама. Није имао ништа осим двопека и неколико кромпира, али је кад је сазнао да смо гладни скувао сав кромпир, који је имао и понудио нас да седнемо за трпезу. Затим је показао комад филца који је лежао на поду, где бисмо могли да прилегнемо, а сам је наставио да се моли. На себи смо имали бурке¹³ тако да се хладноће нисмо плашили. Драго нам је било што смо имали кров над главом и ујутру смо му се захвалили и отишли. Мислио сам. «Каква сила је натерала овог човека да подноси хладноћу, глад и ишчекивање да ће га ухватити као злочинца, бацити у тамницу и стрељати без суда?» Истовремено сам мислио: «Значи, он види нешто што не видим ја, слепац. И кад бих могао, како бих се радо мењао с њим за место у животу!»

Прошле су године. Деца су расла, али сам се осећао туђ у својој сопственој породици. Понекад сам узимао хлеб и облачио бурку, говорио да идем у лов, а у ствари сам просто одлазио у планину да будем сам. Једном приликом, зими, док је падао снег попео сам се на Зедазени и овде поново срео истог овог монаха Партенија. Био је болестан, и није имао никаквих намирница. Рекао сам му: «Сећаш се како си нас нахранио у Дзегви, прими сада добро за добро.» Оставио сам хлеб, који сам понео са собом, затим сам се спустио у Мцхету и донео му храну, али осећајући да реметим његово тиховање, отишао сам на друго место. Сад архимандрит Партеније служи у Мцхетском сабору,

---

заједно с Патријархом Калистратом учествовао у састављању црквеног календара проналазећи грузијске свеце у древним писаним изворима.

¹³ Сукнени огртач, који се носи на Кавказу.

понекад одлазим до њега. И он, сећајући се времена прогона говори да је то било најлепше време у његовом животу, никада није био срећан као тада.»

Испричао сам наш разговор оцу Партенију и он је поћутавши одговорио: «Да, сећам се тога. Мислио сам да су дошли да ме ухапсе, а то су били ловци. «Тада су свуда унаоколо били доушници и тајни агенти, тада се брат плашио рођеног брата. «Убрзо после тога,» наставио је отац Партеније, «ноћу сам у једној познатој породици у Дзегви. Тамо су почели да причају о тешким временима, која народ преживљава. Ја сам рекао само: «Вода се поново скупља тамо одакле тече.» И кад су ме ухапсили ове речи су навели против мене као оптужбу да агитујем за повратак некадашњег режима. Неколико година су ме држали у тамници међу злочинцима и лоповима, а затим су ме ипак пустили.»

Отац Партеније је говорио веома мало, готово никада није причао о себи. А своју духовну децу је учио покорности вољи Божијој и Исусовој молитви. Увек ми је изгледао као кротки голуб који је целог живота летео по пустињским горама, и овде - у свету, пепелом и прљавштином људских грехова није испрљао своја крила.

Кад су после Другог светског рата почели да се отварају храмови Патријарх Калистрат (Цинцадзе)¹⁴ је позвао оца Партенија из Јовано-Зедазенског манастира и рекао да га поставља за свештеника у Светицховелију. Отац Партеније је дуго одбијао. Патријарх Калистрат га је, пошто је био изузетно добар човек, молио, као што отац моли сина, и на крају је рекао: «У име монашког послушања, на које си се заклео на дан свог пострига наређујем ти да идеш у Светицховели и да живиш тамо испуњавајући монашка правила и служећи Литургију.» И после ових речи отац Партеније се повиновао.

Треба рећи да његов карактер није био само незлобив, већ и једноставан и простодушан. Неки људи су то злоупотребљивали и понекад му је било тешко да схвати да га варају.

Кад сам се последњи пут срео с оцем Партенијем у Мцхети осетио сам да ми ускоро предстоји да се растанем од њега. Изгледао ми је као жива легенда о монасима, који су нас напустили, о онима који су сачували веру у пустињама, затворима и тамницама.

Човек је чудно створење! Не цени оно што има! А кад изгуби чини му се да би сад сматрао драгоценима људе, које је некада познавао и којих више нема, као благо, само кад би прошлост могла да се врати.

Отац Партеније је би потиочић, који је напајао нас који смо изнемагали од гордости и страсти, животворна вода смирења. Он нас није учио само речју, већ и животом, не само животом, већ и тајном молитвом. Сав живот монаха је духовна борба. Монах који је сачувао завете спава у свом гробу као витез, не претрпевши пораз на бојном пољу.

---

¹⁴ **Католикос-Патријарх Калистрат** (Цинцадзе; 1866-1952.) родио се у породици свештеника. Школовао се у Кутаиској богословској средњој школи, а затим на Богословском факултету у Тбилисију и Кијевском богословском факултету. По завршетку Богословије 1892. г. са звањем магистра богословије годину дана касније био је рукоположен у чин свештеника и тридесет две године је служио у различитим храмовима Тбилисија. Притом је у његовом животу пастирска делатност била спојена с друштвеном. Док је био свештеник отац Калистрат је паралелно у различито време вршио дужности члана Градске думе, секретара и члана научних друштава, члана управе Богословског факултета у Тбилисију, вероучитеља у мушким гимназијама. Након женине смрти примио је монашки постриг и 1925. г. био је унапређен у чин епископа. Од 1932. до 1952. г. био је Католикос-Патријарх целе Грузије.

Свећа, која је упаљена на надгробном камену у Самтавру испуњавала је моје срце не само сећањима на прошлост, већ и захвалношћу за то што сам у свом земаљском животу срео овог предивног подвижника.

Архимандритство твоје да помјанет Господ Бог во Царствији Својем!

Игуманија Олга

Педесетих година, после рукополагања у чин јеромонаха био сам упућен у манастир свете Олге, који се у то време званично називао Олгин заселак, а његова црква је била регистрована као парохијски храм. Манастир се налазио на обронку планине, која се издизала изнад Мцхете са западне стране. До њега је водио узани пут, који је пролазио између стене и провалије у дубоку јаругу, повремено се сужавајући до стазице, на којој су тешко могла да се мимоиђу два путника. Зими, кад би путеви били затрпани снегом, пут до манастира је постајао опасан; обитељ је почињала да личи на планинско село одсечено од света. Овим путем су монахиње, које су живеле у манастиру (а већином су то биле старе инокиње) носиле не само намирнице, већ и угаљ којим су грејале своје келије, као и цигле и цемент за поправку.

Необична је историја овог манастира. Почетком XX века поред Мцхете је грађена железничка пруга, која је требало да прође кроз читаву територију Грузије – од Тбилисија до обале Црног мора. Радовима је руководио искусни инжењер; као награду власти су му доделиле земљишну парцелу на планинском обронку обраслу густом шумом и он је намеравао да ту себи сагради викендицу. Једном приликом разледајући парцелу инжењер је угледао велики метални крст скривен међу дрвећем и жбуњем. Одлучио је да ископа крст, тим пре што је управо на том месту мислио да сагради кућу. Радници су почели да копају земљу и тада се открило да крст крунише куполу цркве, која је била засута, као да је сахрањена испод земље.

Откопавање се наставило и кроз неколико недеља на малој пољани између стене и провалије окупљени становници Мцхете угледали су мали храм, који се сачувао готово без оштећења, чак су и врата била замандаљена. Ко је живео овде, кад је у храму последњи пут служена Литургија, шта је приморало људе да оду одавде – остало је тајна. У храму је пронађена мала икона Мајке Божије, насликане без покривала – очигледно, веома старог стила. Кажу да у пустињама има градова, који су погребени испод песка: житељи су их напустили не издржавши борбу с таласима пешчаног мора. Тако је и ова црква изгледала као кула-стражара, погребена бурама векова, која је ипак поново ступила на место стражара древне престонице Грузије.

Касније су била откривена сведочанства да су преко пута Мцхете, на десној обали Куре синајски монаси некада основали скит у име свете великомученице Катарине. Треба рећи да је на Синају живело много монаха-Грузијаца – како у Великој Лаври коју је саградио цар Јустинијан, тако и у скитовима и пећинским келијама, које се налазе недалеко од места где је Господ дао таблице с десет заповести пророку Мојсију.

Реч «синај» значи пустиња; тамо је пророк Мојсије слушао Божански глас, тамо је у олуји и силном ветру, у заслепљујућем блеску муња Господ показао Своје присуство израиљском народу. Синај је, као и египатске пустиње, био колевка монаштва. Овде су се још пре Христовог Рођења настањивали старозаветни аскети – терепеути, који су живот проводили у унутрашњој молитви и појању псалама. Синај је био један од центара грузијске монашке дијаспоре још много пре него што је на обали Атона почео да се

подиже Иверски манастир, као величанствени замак. На Синају је створена читава школа грузијских калиграфа, који су преписивали књиге Светог Писма и светих отаца. Фолијанти, који су до нас дошли запањују префињеношћу писма: свака страница као да представља слику, а минијатуре ових рукописа се по свом савршенству могу упоредити с најбољим делима византијске уметности.

Синај је место силаска Божанства; касније је постао место усхођења човека ка Богу. Синај и Хорив су представљали насеља монаха. Овде је преподобни Јован Лествичник на основу синајских монашких предања сачинио своју бесмртну књигу «Кибе» - «Лествицу», која је за многе монахе била друга књига после Светог Писма.

Скит у Мцхетским брдима није само живо сведочанство духовне везе између грузијског и синајског монаштва, то је као неки део Синаја пренет у Грузију, и сам храм, који су подигли синајски монаси – икона Несагориве Купине, која оваплотивши се на камену, гори не сагоревајући...

Радови на изградњи железничког пута у близини Мцхете одвијали су се успешно. Преостало је да се заврши тунел у планини, који су почели да пробијају с две стране. Сви прорачуни су били више пута проверени, било је чак израчунато и време кад ће се две бригаде копача срести. Овај сусрет испод земље су хтели да прославе као празник. Међутим, планирано време је прошло, а они никако да се сретну... Инжењер је почео да се прибојава да није начинио грешку, која се више не може поправити. Пролазила је минута за минутом, које су свима изгледале као сати. Одједном инжењер извади револвер, прислони цев на слепоочницу и повуче ороз пре него што је било ко стигао да га спречи, а петнаест минута касније пала је последња преграда, која је као зид делила копаче. Испоставило се да је прорачун потпуно тачан, само што је због тврде земље успорен ток радова. То је била победа, али сад већ посмртна, победа која није била обележена ни празником, ни свечаошћу.

Ова смрт је нарочито потресла жену покојника, Олгу и она је одлучила да на парцели, која јој је остала у наследство, подигне женски манастир – конак и неколико кућа око храма ископаног испод земље (убрзо су недалеко биле пронађене рушевине још једног храма – већих димензија). И Олга је заиста свој живот посветила стварању женске обитељи. Замонашила се, а када је манастир био саграђен, храм доведен у ред и освећен, била је изабрана за прву игуманију. Преживела је револуцију, године глади и прогона. Сахрањена је у храму освећеном у име велике равноапостолне кнегиње Олге. Његова главна светиња је икона Мајке Божије, која је пронађена приликом ископавања и која се овде поштује као чудотворна. Пред њом су се дешавала знамења. Тако се уочи револуције, по казивању старих монахиња, пред иконом само од себе упалило кандило, као знак охрабрења, како предстојећи ветрови не би угасили пламен вере у срцима становница обитељи.

Игуманија Олга се без обзира на своје племенито порекло и световно образовање одликовала, по речима монахиња које су је познавале, детињом простодушношћу, и чак се мало правила јуродивом, уподобљавајући се помало ограниченој жени. Трудила се да долази на све црквене службе, али, или због тога што није научила црквени устав или се намерно правила да га наводно не зна, кад су за певницом питали: «Мати, шта благосиљате да се чита?» она је показујући књигу одговарала: «Читајте одавде догде.» Пре револуције мати Олгу су посећивали важни чиновници и генерали, који су сматрали да им је дужност да је утеше, али у њој нису видели тужну удовицу, већ монахињу која је блистала унурашњом духовном радошћу и љубављу и по повратку би говорили да је више

утешила она њих него они њу. После упокојења схиигуманије Олге њен гроб као да је постао место њеног невидљивог присуства. У искушењима и жалостима страшног времена које је наступило монахиње су често плакале на гробу своје игуманије, молећи је за молитве. Овамо су долазили људи, који су знали мати Олгу за живота, долазили су као и раније, не сами, већ са својим сталним сапутницима – тугама и невољама и одлазили с олакшањем, као да је део мука остајао на њеном гробу.

Манастир свете Олге

Двадесетих година XX века био је затворен и опљачкан женски Мамкодски манастир, који је подигнут у име светог великомученика Георгија. Монахиње су се нашле у ситуацији бескућница-туђинки у овом за њих туђем, страшном свету. Чак су се и рођаци плашили да приме монаха у кућу и да му дају прибежиште у крваво време, које је наступило. Људи су били потпуно обесправљени. Злочини терориста минулих векова изгледали су као дечија игра у поређењу с терором државне машине. На најмању сумњу људи су били хапшени и ретко се неко враћао из прогонства. Већина је без трага нестајала у логорима или заједничким гробницама.

Над прогнаним монасима одвијала се тајна, али стална контрола како би се открили људи који с њима саосећају. Зато су пред оваквим прогнаницима често чак и рођени брат или сестра затварали врата своје куће. Не зна се где им је било боље - у прогонству или у свету. Атеистичка власт је свештенике и монахе стављила у положај губаваца, којима човек није смео да се приближи без опасности по живот. Сваки злочин се опраштао пре него вера у Бога. Човек је могао да се дружи с бандитима, да проводи време с лоповима без икаквих нежељених последица, али ако би одлучио да прими у кућу свештеника или монаха ризиковао је да изгуби посао и парче хлеба. И у сваком случају, његово име је било уписано у црни списак "непоузданих" који је постојао у специјалним одељењима свих установа, организација и институција. У свакој фабрици је постојао кабинет у којем су се сарадници бавили обрадом материјала праћења сваког службеника и радника. Ма куда човек да се уписивао или селио ови материјали су га пратили - из једног специјалног одељења у друго специјално одељење.

Ипак, било је људи, који су показивали хришћанску храброст и делили оно што су могли с онима, које је ова видљива и невидљива власт осудила на уништење. Свој врхунац прогони верника су достигли 1936-37. године. Затим се њихов интензитет, чинило се, мало смањило, али то је било само због једног разлога, више нису имали кога да убијају. Међутим, и тада су неким чудом још увек остајале мале заједнице монаха, као што после жетве на пољу остане још понеки клас. Међу таквим заједницама биле су и Мцхетска обитељ свете Олге и Самтавријски манастир свете равноапостолне Нине. Монахиње су из њих час истериване, час су им је било дозвољено да се поново врате.

Неколико сестара из Мамкодског манастира се настанило у манастиру свете Олге, у који их је примила схиигуманија Олга. Међу њима је била монахиња по имену Ангелина, коју су родитељи довели у обитељ још као једанаестогодишњу девојчицу (не могу да кажем због чега). Она је остала тамо да живи, а кад је напунила довољан број година примила је постриг. Касније је постала игуманија манастира свете Олге и много је учинила за његово обнављање у послератним годинама.

Кад сам био рукоположен за јеромонаха послат сам у манастир свете Олге да научим црквени устав и практично богослужење. (Тих година у Грузији још нису биле

отворене богословије, и припрема за свештеника одвијала се у самом храму). Игуманија, која ме је овде дочекала све време мог боравка се према мени односила с мајчинском љубављу и бригом. Жао ми је што тек по истеку дугог низа година могу да схватим и оценим такав однос...

Мати Ангелина је у младости за певницом била задужена за типик и одлично је познавала богослужбени устав - ову изузетно сложену науку о поретку и садржају служби у храму, чија се комбинација стално мења. Често није стајала на игуманском месту, већ за певницом заједно с појцима испред отворених књига, и како се сећам, изгледала ми је као кормилар, који води брод између камења и стена, одређујући пут сигурним погледом. У прво време не само да ми је шапутала, које молитве треба да читам и каква свештенослужбеница да чиним, већ ме је често за време кађења водила по храму за руку и показивала испред које иконе треба да се зауставим, како да кадим и томе слично. Познато је да се чак и свештеници, који су завршили богословску средњу школу и факултет и који су изучили литургику приступајући самосталном служењу на почетку често збуњују. Међутим, с матером сам се осећао као човек са сигурним водичем у шуми или у планини.

Мати игуманија је обавезно присуствовала свим службама у храму осим малобројних случајева кад би отишла из манастира неким послом. Ове службе су биле дуге, никаква скраћивања се нису дозвољавала, на повечерју су се читали одређени канони, после Литургије или обеднице читала су се два акатиста. Акатисте су монахиње читале по реду, ако нека није била присутна због болести или зато што је била на послушању акатист је читала сама игуманија.

У послератно време идеолози атеизма су променили своје методе, крвави разбојнички прогони и геноцид који се вршио над верујућима, замењен је опрезнијим (мада ништа мање поквареним) начинима борбе. Верујући ходочасници су почели да посећују манастире.

Мати Ангелина је била поштована међу локалним становништвом. Она је поседовала неки нарочити дар да говори са сабеседником на његовом језику, без обзира на то да ли је био научник, обичан сељак или радник. За време рата у манастирском конаку је било смештено неколико курдских породица. Мати је успела да задобије поштовање и ових људи, незнабожаца, поклоника сунца, и они, упркос намерама власти, које су их намерно настаниле у манастиру, не само да нису вређали монахиње, већ су на сваки начин исказивали поштовање према мати игуманији и чак су јој целивали руку као својим шеицима. Међутим, овакав комшилук је за монахиње ипак представљао тешко искушење, пошто бука и плач деце нису могли да не ометају њихово тиховање и молитву.

После рата мати игуманија је добила тајни прилог како би могла да обезбеди Курдима становање на другом месту. Они су очигледно схватили неумесност свог боравка у обитељи и зато су пристали да напусте манастир. Кад су добили потребан износ за куповину стана напустили су обитељ. Притом су неке од њих - жене које су тајно примиле крштење, опраштајући се од игуманије плакале као да се растају с рођеном мајком.

Сваке године пред Велики пост на покладе у манастир свете Олге је долазио Католикос-Патријарх Мелхиседек (Пхаладзе). Патријарх и игуманија су се познавали неколико деценија. Треба рећи да је Патријарх Мелхиседек био изузетно обдарен човек. У току читаве историје Тбилиске богословије то је био једини човек, који никада није добио ниједну оцену осим највише. После тога се уписао на Казански богословски факултет. Његове способности истицао је познати богослов Несмелов, који је желео да младић остане на Богословији и да се бави научним радом. Док је студирао Михаил је

толико добро савладао грчки да је преводио на грузијски језик Херодота (ови преводи се чувају у библиотеци Тбилиског универзитета). Осим тога самостално је проучио вишу математку. Смислио је оригиналну методу за израчунавање пасхалије, која је значајна за историјску хронологију. Још пре него што је примио чин, док је предавао математику, Михаил је такође разрађивао математичку теорију шаха. Осим тога, будући Патријарх је био црквени композитор и оставио је неколико музичких литургијских дела, укључујући и Херувимску песму. Често је присуствовао богослужењу у Сионској саборној цркви у обичне дане и волео је да сам чита шестопсалмије и то је читао задивљујуће осећајно и величанствено, изгледало је као да приноси покајање за народ.

Убрзо након рукоположења за свештеника умрла му је супруга и он је примио монаштво с именом Мелхиседек. Његов живот је био пун туге. Власти су га прогањале, нису му давали да служи. Прича се како је после хиротоније за епископа владика Мелхиседек био упућен у Сухуми. Своју прву проповед почео је речима псалмопојца: *Рече безуман у срцу свом: нема Бога* (Пс. 13, 1). У то време ове речи су се доживљавале као увреда атеистичке власти и владика се нашао у положају човека окруженог чопором разјарених паса. Много година је остао практично без средстава за исхрану - с децом којој је требало помагати. На крају је Патријарх Калистрат измолио за њега као велику милост место при цркви на гробљу, где је владика Мелхиседек, у то време већ митрополит, служио парастосе на гробљу. Затим је трагично погинула његова ћерка и он се у потпуности посветио Цркви.

Изглед Патријарха Мелхиседека је био миран и величанствен. У њему се осећало истинско достојанство патријарха, чак и за време праћења и прогона служећи у полупразним храмовима он је остајао духовни вођа свог народа. У његово време су били обновљени и отворени храмови, који су познати у Грузији, као што је Бодбијска црква светог великомученика Георгија, где се налазе мошти свете равноапостолне Нине, просветитељке Грузије, храм Оцамета, у који су поново пренете мошти светих великомученика Давида и Константина, кнезова Арагветских, Илорски храм светог Георгија, као и други храмови.

У Патријарху Мелхиседеку су били спојени строгост и милорђе. Он је кажњавао кривце укључујући и одлучивање од Цркве како би сачувао светост олтара, али је опраштао кад би видео човеково искрено покајање. Мало је говорио, али се осећало да је свака његова реч промишљена и измерена као на ваги.

Патријарх се с подједнаком љубављу односио према људима свих националности, нико се под његовим светитељским омофором није осећао као пасторче. Међутим, људи су истовремено осећали колико он воли своју многострадалну отаџбину, њену историју и традицију, које нису могли да униште ни мутни таласи револуције. Може се рећи да је његова прва љубав била Црква, а друга - Грузија. Овој љубави су биле туђа гордост и надменост, које су својствене људима ниске духовности, површног ума и уске душе - овакви људи се обично поносе оним што немају. Напротив, љубав Патријарха Мелхиседека према Грузији имала је ону племениту форму и ону унутрашњу лепоту, који су помагали другима да боље осете и заволе ову земљу. Патријарх је нарочито поштовао чудотворну Дидубијску икону Мајке Божије и пре него што би решио нека сложена питања долазио је у Дидубијски храм (обично касно увече кад није било народа) и дуго се молио Мајци Божијој молећи Је за одговор или за помоћ. Патријарх Калистрат је био љубимац грузијског народа, а патријарх Мелхиседек његов достојан наследник.

У манастир свете Олге је често долазио и митрополит Јефрем (Сидамонидзе), такође будући Католикос-Патријарх Грузије, рођак другог Католикоса-Патријарха Леонида¹⁵ (Окропиридзеа), који је умро 1921. године, две године након своје интронизације под загонетним околностима (неки су подозревали да је његова смрт била насилна). Владика Јефрем је свој монашки пут започео након завршетка универзитета у Шио-Мгвимском манастиру. Међутим, манастир је убрзо био затворен. Већина монаха се обрела у тамницама и прогонству. Тежак је и у многоне трагичан био животни пут Патријарха Јефрема. Он је био подвргаван прогонима, лишаван могућности да служи. Отворених храмова је било све мање и једно време, кад је већ био епископ служио је као свештеник у тбилиском храму свете великомученице Варваре. У то време у храму није било чак ни црквењака и сам епископ је палио кадионицу, а после службе чистио олтар.

30-их година је ухапшен и доживео је све ужасе мучилишта и логора. У ово тешко време игуманија Ангелина му је уз помоћ неких људи слале пакете, али је касније и ово било забрањено. Пуштен је из заточеништва у последњој години рата у тешком стању, готово је умирао од глади. Успут је у одећи затвореника дошао код Новосибирског епископа Вартоломеја (Городцова) у саборну цркву и замолио га за благослов. Владика га је уместо благослова узео за руку, пажљиво погледао и рекао: "Не благосиљам архијереје." Епископ Јефрем је упитао: "Откуд знате ко сам?" Овај одговори: "Видим у вама архијереја. Куда идете из затвореништва?" "У домовину, у Грузију." Тада је владка Вартоломеј рекао: "Можда ме не препознајете, али сте чули за мене. Дуго година сам служио у Грузији. Моје име је тада било протојереј Сергеј Городцов." "Наравно да вас знам. Терористи су тада покушали да вас убију и били сте тешко рањени," одговорио је епископ Јефрем. Он рече: "И дан-данас се сећам Грузије и волим је."

Патријарх Јефрем је причао како га је епископ Вартоломеј повезао кући. Епископи тада још увек нису имали аутомобиле и сели су у отворена, кола која су возили коњи. Људи су се чудили видећи у колима поред архијереја човека у поцепаној одећи...

Владика Вартоломеј је неколико недеља неговао епископа Јефрема. Он је позвао лекаре и они су рекли да владика Јефрем дуго времена не сме да једе чврсту храну, зато што су услед глади зидови његовог желуца постали тако танки да могу бити прободени, због чега може да наступи смрт. Пре свега су га окупали, спалили му одећу, дали нову и затим су мало по мало почели да га хране неком ретком кашом. Патријарх Јефрем је причао како је следећег дана у кухињи епископа угледао свеж хлеб и много је пожелело да га поједе, одломио је парче и брзо, да га нико не види, прогутао га - и одмах је осетио јак бол. Поново су позвали лекаре и парче је некако било извучено. Епископ Вартоломеј је рекао владици Јефрему да га неће пустити из куће на пут док не добије дозволу лекара. Притом му је понудио да служи заједно с њим о празницима у саборној цркви.

Кад је епископ Јефрем дошао у Тбилиси прво је, не свраћајући никуда отишао у храм свете великомученице Варваре. Узбуђење га је обузело толико да је сео право на степенице и погнувши главу зајецао. Из храма је изашао свештеник и кад је препознао да

---

¹⁵ **Католикос-Патријарх Леонид** (Окропиридзе; 1861-1921.) рођен је недалеко од Тбилисија у побожној хришћанској породици. Школовао се на Кијевском богословском факултету и још је у току школовања примио постриг и био рукоположен у чин јеромонаха. По завршетку факултета 1888. г. радио је као инспектор у школи "Друштво за обнову православног хришћанства на Кавказу", а затим је био на различитим црквеним дужностима у Грузији до 1898. г. кад је извршена његова хиротонија за епископа Горијског. У марту 1917. г. у својству Чуvara патријарашког трона био је на челу Привремене управе Грузијске Цркве пре него што је изабран Католикос-Патријарх Кирион. У Грузији је Католикос-Патријарх Леонид био познат као публициста и мисионар.

је пред њим епископ Јефрем, који се вратио с робије заплакао је заједно с њим. Кад су видели болесног и измрцвареног архијереја у цивилној одећи неки људи такође нису могли да задрже сузе, други су му честитали, трећи су га грлили и целивали му руке. Затим су ушли у храм. Јефрем је почео гласно да благодари светој Варвари за своје спасење. Још у заточеништву је дао два завета: ако се врати жив, као прво, бос ће отићи од Сионског сабора до храма свете Варваре, а као друго, од Мцхете ће пешком отићи до Шио-Мгвимског манастира. На празник великомученице Варваре, која се слави у децембру епископ Јефрем је у пратњи неколико људи испунио свој завет и бос прешао око пет километара.

Посећујући манастир свете Олге владика Јефрем је беседио са сестрама обитељи, причао им је о свом животу, а кад би видео да је нека од њих тужна или да је пала у униније трудио се да их охрабри шалом.

Пред крај живота игуманија Ангелина се тешко разболела. Доживела је шлог, више није могла да хода, али су је сестре у колицима возиле у храм где је слушала службу. Дао јој је схиму, а затим је сахранио, тада више не епископ, већ Католикос-Патријарх Јефрем. Гроб игуманије Ангелине се налази код западног зида храма.

Клирик манастира свете Олге је у то време био архимандрит Зиновије (Мажуга), касније митрополит Тетрицкароски. То је био човек изванредан у сваком смислу. Још као дете је дошао у Глинску пустињу, где је имао различита послушања. После затварања и пустошења манастира преселио се у Грузију и настанио у Сухумској "Пустињи". Он је био делатник непрестане Исусове молитве и нека нарочита унутрашња светлост је обасјавала његово лице.

Владика је бише пута био подвргнут хапшењу и прогонима, али је чак и тамо, као у предворју пакла својим смирењем и стрпљењем освајао поштовање, како злочинаца, тако и затворских надзорника, иследника и судија, који су у то време углавном били просто садисти и наслађивали се болом својих жртава и својом зверском влашћу. Владика Зиновије је говорио да је у прогонству добио дозволу да се осамљује и иде у шуму да се моли, што је представљало нечувено поверење у затвореника пошто се одлазак у шуму сматрао бекством и човека, који би се на то самовољно одлучио чуварска служба је могла да убије на лицу места. У недељу и о празницима користио је ову дозволу, одлазио је на обалу малог пустињског језера и молио се. Владика је причао да је једном на празник Мајке Божије тамо добио неко знамење о свом ослобођењу, али није причао какво је ово знамење било.

1950. године Патријарх Калистрат је одредио оца Зиновија за настојатеља цркве светог Александра Невског у Тбилисију и унапредио га у чин архимандрита. Тада му је за становање била додељена просторија у близини храма, која се састојала од две мале собе. Касније, кад је постао епископ, ове две собе су остале његов архијерејски апартаман.

Владика Зиновије је био аскета у свету. Молитвено правило је углавном обављао ноћу, а његов дан је од ујутру до увече припадао храму и људима. Главно молитвено делање владике била је, како је већ раније речено, унутрашња Исусова молитва, која се у њему није прекидала чак ни за време разговора. Ретко се може срести човек чији би живот био тако нераскидиво повезан са храмом као што је живот митрополита Зиновија. Он је окупљао око цркве монахе, који су вршили различите дужности, углавном, послушање за певницом. Притом владика није улазио само у њихове духовне, већ и свакодневне потребе, бринуо се о њима као отац о деци. После поновног затварања Глинске пустиње

многи њени монаси су нашли уточиште код владике Зиновија, а неки од њих су остали у Грузији за читав живот.

Владика је често тајно чинио милост људима, о чему су сазнавали касније и случајно. Неки монаси су ми причали да је владика Зиновије пролазећи поред њих и благосиљајући их неприметно давао новац. Сваког дана је присуствовао свим службама, које су се служиле у храму и на Литургији је вадио мноштво честица за живе и за преминуле, за оне које није познавао и за кога су га људи молили да се помоли. У свом личном животу владика се одликовао једноставношћу и скромношћу, али је црквене службе служио с нарочитом свечаношћу и благољепијем. После упокојења митрополита Зиновија Католикос-Патријарх целе Грузије Илија II (Шиолошвили)¹⁶ је благословио да се сахрани у храму. "Добро је што ће владика не само духом, већ и телом пребивати с нама," рекао је притом Патријарх.

На гробници владике Зиновија увек има цвећа у знак захвалног сећања пастве на свог наставника и оца.

Од светаца је покојни митрополит нарочито волео светитеља Николаја и саветовао је људима да се у свим жалостима и свакој нужди обраћају, а ако је могуће да што чешће читају акатист овом изванредном чудотворцу. Такође је волео да се моли мученику Јовану Русу и преподобном Серафиму Саровском. У последњим годинама свог живота примио је тајни постриг у схиму с именом Серафим. За њега се, као и за преподобног Серафима, може рећи речима из тропара: "От јуности Христа вољубил јеси."

После смрти митрополита Зиновија два пута сам га сањао. Први сан: после погребне лежи у гробу, као жив. Ноћ је. Храм је затворен. Неко куца из дворишта на врата храма и моли митрополита за благослов. Он устаје, пружа руку за благослов и одједном се његова рука продужава и досеже до врата храма, он благосиља и поново леже у ковчег. Мислим да је смисао сна био следећи - владика се брзо одазива на молитве људи, чак и оних који се због својих грехова налазе ван храма (као у стара времена они који су носили епитимију) не бивају лишени његове помоћи и благослова, и за њих се ка престолу Божијем узноси његова молитва.

Други сан. Такође је ноћ. Храм је освећен, и владика корача по храму пажљиво прегледајући сваки ћошак. Значи, није нас напустио, овде је, као жив је с нама, невидљиво посећује храм у којем је био старешина тридесет пет година.

Кад сам још за живота владике Зиновија питао за Исусову молитву он је говорио да не треба тежити неким "високим степенима" и нарочитој концентрацији мисли, већ треба говорити молитву у простоти срца, као живом Богу, Који нам је близак, као наша душа. Саветовао је да користимо тренутке усамљености и да одагнавамо помисли Исусовом молитвом. Овакво делање владика је сматрао већим од читања књига. Понављао је да се Исусова молитва прима на смирено срце. Својим ближњима владика Зиновије је причао да је Исусову молитву стекао у младости док је живео у пустињи, а у миру се труди да је

---

¹⁶ **Католикос-Патријарх Илија II** (Шиолошвили; 1933.) рођен је у граду Орцоникидзе. 1956. г. завршио је Московски богословски факултет, а годину дана касније, још док је био студент Московског богословског факултета, примио је монашки постриг и Патријарх Алексеј I (Симански) га је рукоположио за јеромонаха. 1960. г. завршио је Факултет са звањем магистра богословља. 1963. г. завршио је Факултет са звањем магистра богословља. 1963. г. одржана је његова хиротонија за епископа Пемокмедског, викарног епископа Католикоса-Патријарха Јефрема II. Од 1967. г. управљао је као архијереј Сухумско-Абхаском епархијом. Од 1963. г. вршио је и дужност ректора Пастирског курса, а затим, од 1969. г. – Мцхетског богословског факултета. Од 25. децембра 1977. све до данас стоји на челу Грузијске Православне Цркве¹⁸ Има се у виду црква светог Александра Невског у Тбилисију. – прим. ред.

сачува. Пре архијерејске хиротоније владика се понекад сећао својих монашких послушања, час шашије расу, час направи бројанице од камена. По молитвама Мајци Божијој пред њим су се више пута отварале капије тамница и логора из којих су обично износили лешеве, а сада верујемо да ће по молитвама Мајке Божије и преподобног Серафима на небу добити истинску слободу и вечну радост.

Манастир свете Олге се налази у брдима и већи део године скривен је од сунчаних зрака. Човеку, који у њега доспе изгледа да је у кланцу у којем владају тишина и полумрак. Доле, испод манастира, тече извор чисте планинске воде; с пропланка се пружа диван поглед на град. Са запада Мцхету оптаче река под називом Мквари (а код грчких историчара - Кура - могуће је да је то од речи "кир", односно владајући, највећа река у Грузији). Њени мутни таласи личе на старо потамнело сребро. С југо-истока као погранична трака Мцхету од планинског ланца одваја брзи поток планинске реке Аргве, чије су воде прозрочне и чисте као стакло. Овде, на ушћу двеју река била је крштена Грузија. Недалеко од обале Куре уздиже се као литица храм Животворног Столпа (Стуба) - Светицховели. Тамо се налази највећа светиња Грузије - хитон Господњи захваљујући чему се Мцхета од давнина назива другим Јерусалимом. Северно од Светицховелија као његов млађи брат стоји други храм, који се назива Самтавро - кнежевски. На овом месту се настанила света Нина, на месту где је била њена убога колиба саграђена је капела. Мцхета је древна престоница Грузије, коју је по предању основао Мцхетос, унук родоначелника кавкаских народа Таргамоса. "Мцхета" такође означава помазања јелејем, односно милост Божију. У духовном смислу Мцхета и дан-данас остаје престоница Иверије, а њена црква Светицховели - трон Божанства.

Источно од Мцхете, на врху планине саграђена је црква која се назива Цвари (Крст) у којој се чувао крст направљен од мироточивог кедра,¹⁷ у који је била уграђена честица Голготског Крста. У многим псалмима свети цар Давид је опевао гору Сион. Сион значи кула стражара. Некада је на врху Сиона стајала кула с које су војници, који су бранили град пазили на околину – да се Јерусалиму случајно не приближавају непријатељски одреди како би га изненада напали. Тако и Цвари личи на кулу-стражару која чува Мцхету. Понекад он изгледа као круна која венчава главу планине, понекад - као рука која је подигнута изнад Мцхете у благослову. Постоји предање да је у стара времена између Цварија и Светицховелија била разапета лествица у облику ланца по којој су се као по мосту изнад бездана богомолници и монаси могли да се пењу из Мцхете у Цвари и да се спуштају обратно. Међутим, ко је ступао на ову лествицу без покајања за грехове или је ишао без молитве, урођен у испразне мисли, спотицао се и падао. Сваке године је све мање људи могло да корача овим ваздушним путем, а затим се под тежином људских грехова покидао сам ланац.

Мцхета, окружена брдима, која се преливају у зеленим, плавим и жутиим бојама личи на чашу од разнобојног кристала. Чини се да Светицховели представља камена прса Грузије у којима удара њено живо срце.

Са избочине стене недалеко од манастира свете Олге човек је сатима могао да се диви овом светом граду. Да, више нема царских двораца, многи храмови леже у развалинама, место древних колиба и кнежевских замака заузеле су друге зграде, а улице, калдрисане плочама, покрио је асфалт и оковао цемент. Међутим, то је само саркофаг, који је од људских погледа сакрио древни изглед Мцхете. Благодат њених светиња се не

ог факултета. Од 25. децембра 1977. све до данас стоји на челу Грузијске Православне Цркве¹⁸ Има се у виду црква светог Александра Невског у Тбилисију. – прим. ред.

може уништити, њена земља је подједнако света као у ранијим вековима и од Светицховелија, попут подземних вода, благодат Божија тече у све крајеве Грузије.

Некада сам веома волео сумрак, кад се на небу једна за другом пале звезде и заједно с њима пале светла у граду, као звезде, које су пале изнад земље или као небески огањ који се одражава у језеру. Силуете брда постају све тамније, и у том тренутку као да се прекида трајање векова. Време као да се окреће и иде у назад, и преда мном је Мцхета, у којој се девојка Нина моли у својој колиби за просвећење Грузије, где храмове граде свети цареви, куда људи долазе из свих крајева земље на поклоњење хитону Господњем.

Иза брда излази месец као ноћно сунце и обасјава својом плавичастом светлошћу врхове стена. Чини се да из звезданог мора црпи струје сребра и да их разлива по земљи. Месец се скрива иза хоризонта и поново се изнад света спушта тајанствена копрена таме. Чују се тихи ударци у клепало, који позивају монахиње на ноћну молитву. У својим тамним одорама оне брзо и бешумно као сенке једна за другом иду у храм.

Наступа свануће. Жута трака просеца исток, као да је у тврђави ноћи начињен отвор и први зраци као војска упадају у њега. Падају зидине ове тврђаве, ватрени зраци зоре обухватају небески свод, ослобађају од ноћи сабор Светицховели, и он се као царски дворац издиже изнад Мцхете у својој дивној лепоти.

У Јерусалиму, у храму Васкрсења опцртан је круг с натписом: "Центар земље". Овде су се одвијали најважнији догађаји у историји човечанства, тачније, у историји читавог космоса. Овде је слично и место на којем почива хитон Господњи - то је она основа на којој, сликовито говорећи, стоји цела Грузија. Одавде је потекла хришћанска Иверија, овде је она црпела снагу, која ју је сачувала у ветровима историје, кад су царства и народи гинули и тонули, као крхотине бродова. Животворни Столп је невидљива рука која држи Грузију, као што мајчинска рука држи дете.

Излази сунце - као да је неко насликао слику, која је одједном заблистала у свим дугиним бојама. Брда постају налик на модро, плаво и наранцасто цвеће. Међутим, једно сунце које излива своју светлост из земље јесте хитон Господњи, а друго небо изнад Мцхете - саборна црква Светицховели.

Неочекивана радост

Једном приликом ми је игуманија манастира свете Олге, мати Ангелина испричала: «После револуције наступила су тешка времена, трпеле смо и глад и хладноћу. Понекад у обитељи није било чак ни хлеба, али нас Господ ни у овим искушењима није напуштао, а у најтежим годинама нам је често пружао помоћ кроз људе, од којих никако нисмо могли да је очекујемо. У обитељи смо се осећале под покровом Мајке Божије. Постоји Њена икона, која се назива «Неочекивана Радост», и кад би изгледало да више нема излаза и да нема помоћника у нашој невољи Мајка Божија би нам неочекивано слала Своју помоћ. И како нам је било јасно и срцу блиско име Царице Небеске – Неочекивана Радост!

Такође смо се молиле светитељу Николају Чудотворцу и сваки дан му је нека од монахиња или у храму или у својој келији читала акатист. Имале смо добротворитеље у Тбилисију. Понекад су сакупљали намирнице или новац и остављали то за нас у храму светог Александра Невског¹⁸ у припрати где се продају свеће. Једном у обитељи није остало ни парче хлеба. Само смо попиле врелу воду с неким мрвицама од двопека и решиле да одемо у Тбилиси да бисмо довезле у обитељ шта нам дају наши

---

¹⁸ Има се у виду црква светог Александра Невског у Тбилисију. – прим. ред.

доброчинитељи. По обичају смо дошле у храм, али тог дана нисмо виделе никог од познатих људи. Седеле смо тамо до вечерње службе. Кад је почела вечерња, једна монахиња по имену Валентина и ја почесмо ватрено да се молимо светитељу Николају да нас сам нахрани. У храму светог Александра Невског недалеко од улаза, на стубу с леве стране налази се икона светитеља Николаја, коју многи поштују као чудотворну. Целу службу смо се молиле и плакале пред њим, као сирочићи, који су остали без родитељског крова на улици. Служба се завршила, али нисмо хтеле да одемо из храма. Осећале смо да ће нам светитељ Николај помоћи. Међутим, није било никога. Дошло је време да се црква затвори преко ноћи и ми у сузама изађосмо из храма.

«Сигурно нас светитељ Николај није услишио због наших грехова,» помислиле смо. Ништа нам није преостајало да чинимо осим да идемо на железничку станицу и да чекамо воз за Мцхету. У то време монахиња није смела да се појављује на улици у монашкој одећи и зато смо биле обучене у обичне световне хаљине и чак смо намерно повезале главе шареним марамама да се нико не би досетио да смо монахиње. Воз је каснио. И кад смо дошле у Мцхету већ је пала ноћ. Требало је да идемо у обитељ кроз шуму. Чуле смо да се у околини Мцхете крију разбојници, али није било друге. С молитвом, у ноћној тами, скупивши се једна уз другу ишле смо кроз шуму и одједном се пред нама појави неколико људи одевених у бурке и с папахама¹⁹ на глави.

«Стани,» повикаше, «не мрдај!» Схватиле смо да смо се нашле у рукама разбојника. «Дај паре,» нареди један. «И саме смо сиромашне, ништа немамо,» одговорисмо. «Сад ћемо да вас претресемо и да видимо,» рече овај човек. Задрхтах од страха, било је бесмислено викати, а и глас ме је напустио, као да се прилепио у грлу. «Ми смо монахиње,» рекох, «пустите нас, Господа ради.» «Лажеш,» успротиви се овај човек, «монаси ноћу не излазе напоље. Ако си монахиња зашто не седиш у манастиру?» Ја тада почех да јецам и да причам да код нас у манастиру влада глад и да сам изашла из обитељи да набавим хлеб за старе монахиње. Саслушао ме је и опет поновио: «Лажеш,» очигледно је да је то био атаман, и затим је наредио својим друговима: «Држите их чврсто док не дођем.»

Шта је могло да нас очекује? – Насиље и можда смрт. Време је пролазило, а овај човек се није враћао; стајале смо не мрдајући. Наши стражари су тихо разговарали између себе не скидајући погледа с нас. Прође сат, још један, и одједном се појављује онај човек, како смо касније сазнале – разбојник, којег су се плашиле и саме власти. Приђе нам и одједном пружи некакав цак и рече: «Иди и више немој ноћу да излазиш.» «Како се зовеш?» упитасмо. «Није твоја ствар,» одговори он. Испоставило се да се у цаку налазе лепиње, тек што су биле испечене. Где их је ноћу узео нисмо могле да схватимо. Читавог живота се молим да Господ спаси душу овог човека, као што је спасио разбојника који је био с разапет Њим.»

Сусрет са Самтавром

Једном сам се у Самтавријском манастиру упознао с дамом у годинама, која је по изгледу била стара аристократкиња. Четрдесетих година је радила у Министарству иностраних послова као преводилац и говорила на изванредном књижевном руском језику, који се сада изрођава и нестаје. Испричала ми је једну епизоду из свог живота.

---

¹⁹ Папаха је висока кавкаска шубара.

«Грузију је је посетио неки Енглеz на високој дужности, који је желео да остане анониман. Због тога органи безбедности нису инстистирали кад је одбио чуваре, а можда су га пратили неприметно. Требало је да га пратим ко преводилац. Он је пожелео да посети Јовано-Зедазенијски манастир,²⁰ и упутили смо се у гору стазом, која је водила кроз шуму. Из разговора с њим сазнала сам да је завршио Оксфордски универзитет и да ради у дипломатском кору. Добро је познавао философију и уметност. Учинио ми се да је у души био скептик, као што одговара центлмену, избегавао је да говори о својим убеђењима.

Дивна слика се откривала с врха, на којем се манастир налазио, и Енглеz је дуго стајао на ивици провалије дивећи се панорамама, која се одједном указала пред њим. (Кажу да се с овог места види четвртина целог Картлија, од снежних Кавкаских брда до предграђа престонице.) Затим смо ушли у храм. Тамо је била у току служба коју је служио ахримандрит Исе. Више никог није било. Архимандрит Исе – високи монах мршаваог и бледог лица је сам појао молитве на неке древне манстирске напеве. Одједном се зачуо звук попут плача, то је ридао Енглеz, заклонивши лице рукама, ридао је као дете. Кад се служба завршила и кад смо изашли из храма, рекао ми је: «Често одлазим у Лондонску капелу, али је то више традиција; бивао сам на папском богослужењу у цркви светог Петра, пропутовао сам сву Европу, био сам у балканским манастирима, али нигде нисам имао овакво осећање, које сам доживео у овом сиромашном, полуразрушеном храму. Овде сам својим очима угледао оно што се назива светост.»

У повратку је био ћутљив и замишљен. Предложила сам му да посети и друга места, али је рекао: «Доста ми је,» и одбио је.»

Ова жена је причала: «Мало ко зна да је Патријарх Калистрат дуго времена био у кућном притвору, имајући притом право да долази у Сионску саборну цркву на богослужење. А епископе, свештенике и посетиоце примао је у свом стану, где се налазила његова канцеларија. Он је преживео све ужасе најстрашнијих година, био је лишен свих права. Кћерку су му ухапсили и протерали, и чак ни њој није могао да јој помогне. Међутим, видела сам како се у овим моралним страдањима преображава његова душа: као један човек је ступио на патријаршијски престо, а као други – духован, просветљени старац је сишао у гроб. Један чекист му је признао: «Ваша Светости, ми се боримо против Цркве, али вас волимо!»

Ђакон Амвросије из Кутаисија, који је служио у Тбилисију у Сионској саборној цркви, а затим у храму светог Александра Невског причао је да је када се вратио из прогонства где је био бачен на муке приликом сусрета упитао Патријарха Калистрата: «Како сте могли да ћутите знајући где смо и шта раде с нама?!» Тада је Патријарх клекао пред њим на колена и рекао: «Опрости ми.»

«Тада нисам могао да замислим,» говорио је отац Амвросије, «да је Патријарх био исти овакав бесправни заточеник као и ми, само заточеник без решетке и жица,» и додао је: «Муке које сам поднео за време ислеђивања и заточеништва сам заборавио. А то што је Патријарх преда мном клекао на колена и сад пече моје срце.»

Анастасија која седи

---

²⁰ Манастир који је на планини Зедазени основао преподобни Јован, познати сиријски подвижник из VI века, који се по заповести Мајке Божије упутио са својим ученицима у Грузију ради јачања хришћанства у овој земљи. – прим.ред.

У свом животу сам имао прилике да се сретнем с људима, који су живели у атмосфери неког сталног чуда, као да физички закони, немоћи људског тела и страсти које узнемиравају душу, нису ни постојале, као да, да се сликовито изразим, за њих није постојала сама земљина тежа. Такав човек је била Анастасија, коју су у народу звали «Анастасија која седи». Она је с људима разговарала у причама и загонеткама, али би се оно што каже увек остварило. Њен подвиг је премашивао људске снаге као подвиг древних столпника. Да је нисам видео својим очима, већ да сам само чуо за Анастасију, у свом срцу бих сумњао, као што ће можда посумњати и они који прочитају ове редове. Међутим, још су живи сведоци – људи који су видели ово јављено чудо на земљи. Не знам како се молила, чак не знам поуздано ни да ли се причешћивала, говорим само оно што сам сам видео и чуо од људи који су достојни поверења, као што је, на пример, игуманија Марија (Соловјов), која је живела у селу Ахкрепи с неколико монахиња после затварања њиховог манастира. Ово су речи игуманије Марије: «Што Анастасија каже обавезно ће се остварити.»

Неколико деценија је ова подвижница не устајући седела у дворишту своје куће испод настрешнице. Зими се покривала само дугачким шалом. Спавала је веома мало, обично пред јутро, погнувши главу према коленима. Готово увек је била окружена народом. Неке људе је примала с нарочитом нежношћу и хранила их из својих руку, а друге је дочекивала грдњом, чак их је гађала и камењем. Стално је беседила с онима, који су се налазили у свету који је невидљив нашим очима. За њу се причало да је у младости била необично лепа. Рано јој је умрла мајка и васпитавала ју је маћеха, која је мрзела пасторку завидећи јој на лепоти. Једном је Анастасију угледао официр гарде и одмах је одлучио да мора постати његова невеста. Очигледно је да му је Анастасија узвратила осећања и дала пристанак, али не знам тачно. Он ју је запресио, али је маћеха користила све изговоре и одлагала женидбу и на крају му је, закључавши Анастасију у кућу рекла да му је невеста полудела, да су је везали и одвезли у болницу, где је проглашена за неизлечиву и да више нема смисла да размишља о свадби.

Ова вест је толико потресла официра да је узео револвер и убио се одмах ту, на кућном прагу. Анастасија је изашла и почела да се прави јуродива. Отишла је у свињац, и није излазила из њега хранећи се помијама, које су доносили животињама. Прошло је неко време и Анастасија је на себе узела необичан подвиг - села је у двориште на ниску клупицу и није устајала с тог места. Кад је било потребно да се придигне ослањала се рукама о два камена, која су лежала поред ње, али никада није устајала на ноге. Прошле су деценије, њене ноге испод колена као да су се срасле, и више није могла да их покреће. У извесном смислу овај подвиг је тежи од столпништва, у крајњој линији столпник је могао да се креће по простору стуба, да спава ослањајући се на ограду, да силази у унутрашњу собу. Осим тога, столпници су обично чинили мноштво метанија. Анастасија је седећи готово непокретно по свим законима природе требало да умре већ прве зиме од прехладе, али је изгледало да ветар и снег на њу не делују, као ни на камену статуу.

Једном је игуманија Марија причала да је неком приликом дошла код Анастасије са својом рођаком. Анастасија је ћутке скинула крст с рођаке, ставила га на мати игуманију и то поновила три пута. Убрзо је ова рођака донела игуманији Марији огромну жалост. Не желим да причам о томе детаљно, можда је ова жена још жива и можда се одавно покајала за свој поступак.

Један мој познаник – Лева Сакјан, који се сад преселио у Јереван и предаје философију на факултету за стране језике причао ми је како је кад је чуо за Анастасију

одлучио да је посети и замолио је мајку да му да десет рубаља да би јој нешто поклонио. Породица је у то време живела у оскудици и мајка се побунила, али је син инсистирао и мајка је са сузама ставила новац на сто. Кад се видео са мном причао ми је да је мало шта схватио из Анастасијиних речи, али је сам звук њеног гласа био тако осећајан срдачан и присан и као да га је загрејао. На опроштају је хтео да јој остави новац, али је она рекла: «Носи назад, јер ће ми се због тог новца десити скандал.»

Неколико пута сам био код Анастасије и како сада жалим што нисам код ње чешће ишао! Једном ми се тешко разболела мајка. Отишао сам код Анастасије, испричао јој за своју тугу и замолио да се помоли за моју мајку. Анастасија ми је дала јабуку и рекла: «Нека је поједе.» Вратио сам се кући с овом јабуком. Како ми је лако било на души! Очекивао сам чудо и оно се догодило! Мајка је појела јабуку и оздравила истог дана.

Једном сам питао Анастасију како да се спасим. Она је одговорила: «На Атон.» Тада је пут према Атону био потпуно затворен, и поново сам упитао: «А ако не успем да одем на Атон, хоћу ли се спасити или не?» Одговорила је: «Не знам.»

И наступило је време кад су се речи Анастасије, које је рекла као у причи, оствариле. Архимандрит Зиновије (касније митрополит) је рекао да Патријарх жели да ме рукоположи у свештенички чин и да ме пошаље на парохију у Лагодехи. «Који пут бираш - белог или црног клира?» упита ме. Кад сам дошао код Анастасије дочекала ме је речима: «Кроз три дана ћеш се окупати у великој кади.» После монашког пострига поново сам дошао код Анастасије. Било је јутро. Она је седела завијена у шал, као у мртвачки покров, од главе до пете. Позвао сам је по имену, није одговорила. Рекао сам јој да сам примио монашки постриг, питао сам како да живим – добио сам ћутање као одговор. Дуго сам стајао поред ње, али се она није чак ни померила, као лептир у непробојној ларви у свом црном вуненом шалу. И ја помислих: «Ево ти одговора – буди исти такав за свет.» Међутим, ако је то био благослов старице нисам га испунио и до дана данашњег мењам боље за горе.

Скоро сви људи, који су посећивали Анастасију, причали су како су се њене мудре речи остваривале. Причало се да ју је неколико пута посетио Патријарх Мелхиседек, али не знам да ли је то тачно. Сам Патријарх је био необична личност. Митрополит Зиновије је за њега говорио: «Свет га није схватио.»

Причало се да је нарочито много народа код Анастасије долазило за време рата да сазна судбину својих ближњих. Ако је давала земљу то је значило да је човек био убијен. Било је случајева кад је за време поста давала посетиоцу месо. То је смућивало неке људе, али је самим тим у причама показивала како држимо свој унутрашњи пост, у каквом стању је наше срце.

Прекорачивши праг куће у којој је седела Анастасија човек је, чинило се, прелазео из једног света на који је био навикао и доспевао у други, непознати. Кажу да је кад јој се разболела сестра, Анастасија заповедила да је изнесу испод настрешнице под отворено небо и да се четири месеца молила говорећи: «Треба јој приправити пут.»

Отишао сам у Сухумску епархију, а кад сам се вратио у Тбилиси рекли су ми да је Анастасија умрла и да је сахрањена на горњој страни Кукијског гробља. Дуго нисам могао да пронађем њен гроб. На крају се једна парохијанка цркве светог благоверног кнеза Михаила Тверског, Вера, понудила да ми покаже ово место. Заједно с иконописцем Виктором Криворотовом дошао сам на гробље. Вера нам је показивала пут међу гробовима, неки од њих били су обележени каменом или оградом, а изнад њих су стајали надгробни споменици као мермерне куће. Молио сам Виктора да нацрта пут, али

је он рекао да има добро визуелно памћење и да ће га запамтити. Дошли смо на гроб на којем је био подигнут крст, и осетио сам се исто као што сам се много година пре тога осећао у Анастасијиним дворишту. Имао сам осећај да сам заборавио на све око себе, као да је прошлост постала садашњост, а садашњост – прошлост. Ни о чему нисам размишљао и ни за шта нисам молио, само сам осећао њено присуство и сузе су ми текле из очију. Виктор и Вера су се, да ми не би сметали, тихо удаљили од гроба и стајали су по страни не изговарајући ни речи. Захвалан сам им за ове тренутке ћутања. Враћао сам се с неким помешаним осећањем радости и туге: радости – због овог сусрета, а туге – због растанка.

Неколико месеци касније замолио сам Виктора да оде са мном на Анастасијин гроб, али је он рекао да је, нажалост, заборавио пут. Веру више нисам видео. Неколико старих парохјана, који су знали Анастасију за живота одговорише ми да се више не сећају њеног гроба. Све је мање у животу мојих вршњака као зрна на осталом грозду грождја, који кљуцају јесење птице. Хоће ли ми неко показати кућу у којој је живела Анастасија, ако се сачувала, или њен гроб?

Пролази година за годином, као што пролећу слике шума и поља кроз прозор вагона. Смрт се приближава човеку као путнику вукови, који прво трче око њега у широким круговима, а затим се ови кругови све више и више сужавају, као да се скупљају, онда прилазе жртви и следи последњи смртоносни скок... Не знам хоћу ли наћи Анастасијин гроб, али знам да ћу пре или касније наћи свој гроб и тада ћу је угледати у дан Васкрсења мртвих.

Понављам да пишем само чињенице, без икакве своје личне интерпретације. Ништа ми није познато о њеном унутрашњем животу и о њеној црквености, зато ништа не тврдим, већ само сведочим.

Сећам се да је Анастасија имала ретку икону, насликану на металу, која је садржала неколико изображења Мајке Божије. Говорила је: «Икону треба откупити,» - могуће је да је хтела да нас подсети на то да икона у кући захтева молитве, да ће без овог духовног «откупљивања» икона бити само разобличавање нашег немара и да живот треба да буде подвиг.

Сећам се још једног детаља из сусрета Леве Сајана с Анастасијом. Питао је: «Како наћи истину?» За философа је ово било професионално питање. Она је одговорила веома једноставно: «Живите по истини и наћи ћете истину.» Чини ми се да је то био најбољи одговор који се могао чути. Међутим, он је почео да поставља још нека питања. Тада је она почела да говори својим језиком прича о књизи живота, коју треба проучити у библиотеци и ништа није схватио. Међутим, ипак је одлучио да је послуша, отишао је у најближу библиотеку да замоли да му дају књигу живота, али је тамо видео две девојке, са, како је рекао, бледим изразима лица, стајао је ту неко време и кренуо назад, ништа не упитавши.

Нажалост, и у овом случају су се Анастасијине речи, како ми се чини, оправдале. Истину је почео да тражи у библиотекама и да се бави штајнеризмом...

Хтео бих да кажем још нешто о Анастасијиним очима. Оне нису блистале оном благом светлошћу, коју сам видео у очима схимонаха Гаврила. Личиле су на зраке или ватру два рефлектора, који су обасјавали ноћно небо. Њен поглед као да је прожимао човека у потпуности и он је нехотице осећао неко чуђење, које је личило на страх схватајући да је овај поглед видео све у његовој души: његов живот, његову прошлост и будућност.

Пред крај свог живота Анастасија је још више поштрила свој натчовечански подвиг. Жене које су купале њено тело причале су да је на своју клупицу ставила празну конзерву и да је на њој седела, оштре ивице су се урезивале у тело готово до костију, али оно није трулило.

Пролази време живота. Прошла је младост као пролеће, пролетела је у олуји и бури страсти, али је било у то време јасних дана, кад је душа осећала духовну лепоту монашког живота и као да је удисала миомирис тајанственог цвећа. Младост је пуна грешака и грехова, узлета и падова, али душа још није обрасла крутом и чврстом кором и после грехова наступа искрено покајање као да кржаве сузе срца омивају прљавштину греха.

Зрело доба личи на лето. То је време за рад земљоделца. Човек постаје трезвенији и опрезнији, али једне страсти смењују друге, ватреност младости – рачун, бриге не толико о вечности колико о сутрашњем дану, као да небо постаје даље, а земља се све више помаља из таме. Чини се да грехова има мање, али и срце више не гори у покајању.

Затим долази старост – јесен живота. То је оскудна јесен, цвеће пролећа је увело, не доневши плодове и нерадни земљоделац осећа да се приближава глад – убрзо ће наступити зима.

Окружују ме људи који мисле да сам бољи него што јесам. Они су добри према мени и ја сам им захвалан, али више волим да беседим с мртвима него са живима, с онима који су ме прстигли на путу из времена у вечност.

«Патерик»

Говорио је **схиархимандрит Андроник (Лукаш)**: «Смех, шале и нежности нису својствени монаху, то су навике света, којег се он одрекао. Ако монах стекне благодат и без шалвости и спољашње нежности у речима моћи ће да теши људе.»

Јеромонах Василије (Прицхелава) који се подвизавао у Витанији²¹ је причао: «Још као дете сам желео да одем у манастир, иако нисам био ни у једном манастиру и монахе сам видео само на слици. Моји родитељи су прво мислили да су то дечије фантазије, али су прошле године, одрастао сам, али ме ова намера није напустила. Тада су рекли: «Прво заврши факултет, добиј диплому, а онда ради како знаш.» Вероватно су мислили да ћу почети да живим другим животом и да ћу заборавити на монаштво.

Кад сам завршио педагошки факултет у Гори дошао сам у село код родитеља, дао сам им диплому за успомену и рекао да сад идем у манастир. Они као да се скаменише: нису ме одговарали, нису плакали и чак се нису ни опростили са мном; само је недавно мајка дошла да види како живим и истог дана се вратила.»

Рекао сам: «Да би сте испунили молбу родитеља изгубили сте четири године?» - «Не, више, било је потребно још времена да заборавим оно чему су ме учили на факултету,» одговорио је.

Једном сам у дворишту Витанијског манастира разговарао с оцем Василијем о тешкоћама парохијског живота за монаха и говорио да су срећни они који живе у манастиру. Тада је поред нас прошао схиархимандрит Јован;²² имао је усредсређено лице,

---

²¹ Има се у виду истоимена обитељ подигнута у част Рождества Пресвете Богородице, која се налази недалеко од Тбилисија. – прим.ред.

²² Пре пострига у схиму – архимандрит Георгије (Мхеидзе), витанијски старац, последњи настојатељ манастира. – прим.ред.

није гледао на нас него негде у даљину, његов изглед је могао да се чини страшним онима који га нису знали. Чинило се да се у себи свађа с неким или да некога тера. Отац Василије је тихо рекао: «Он зна све о чему причамо.» Могуће је да је отац Јован показао каква се у манастиру борба води с демонима, а можда је видећи моја искушења и немоћ терао од мене демоне као што пастир штапом тера псе. Отишао сам из манастира осећајући олакшање, с радошћу у срцу.

Јеромонах Василије је рекао: «Најстрашнији грех за монаха је блуд. Други греси су у поређењу с њим прашина, која се лако одува.»

Он је говорио: «Чуо сам од једног старца, који је дуго година живео на Атону да се свештеник који твори блуд и притом литургише још пре смрти налази у паклу. Кад изговара возглас: «Мир всјем» и «Благословеније Господње на вас», Анђеол олтара говори: «Благослов од Бога народу, а теби – проклетство.» Кад се причешћује његова душа постаје црна као спаљени угаљ. Кад заврши служење Литургије ђаво долази код њега и целива га у уста као свог пријатеља.»

Причао је: «Недалеко један од другог су живела два брата монаха. Један је отишао у град неким послом и пао тамо. А други је видео у сну: узбуркано море, како његов брат-монах иде клизавом стеном и одједном пада у пучину. Почео је да виче у сну: «Помозите!», али је море угушило његов глас.»

Питао сам јеромонаха Василија: «А има ли греха тежег од овог греха?» «Очајање и самоубиство,» одговорио је. «Али најчешће монаха на очај наводи блуд.» «А због чега се монаху дозвољава да падне у блуд, па он се моли Богу и жели да се спаси?» «Због непослушања и неисповеђених грехова.» «А да ли се овај грех опрашта свештенику?» «Нека то решава архијереј,» одговорио је.

Јеромонах Василије је говорио: «Нуде ми архијерејство, али сам дао реч да нећу да напустити Витанијски манастир и да ћу служити старцима²³ до смрти - или њихове или моје.»

Јеромонах Василије је говорио: «Откуд мени таква милост Божија: живим поред два Анђела!»²⁴

Такође је говорио: «Колико пута сам хтео да оперем ноге старцима, али ми они нису дозволили то да урадим чак ни кад су били болесни!»

Једном се јеромонах Василије враћао у обитељ путем, који је водио кроз шуму. Напали су га разбојници, које је раније спречио да одведу манастирску краву и сурово га истукли. Отац Василије је једва допузао до манастира. После тога се разболео од туберкулозе и убрзо умро. Нашли су га мртвог у келији испред налоња, на њему су били епитрахил, мантија и камилавка, као да се обукао у сву монашку одежду да би отишао на далеки пут. Смрт га је затекла у молитви.

Тог дана кад је над јеромонахом Василијем вршено опело у манастир је дошло много народа. Дошли су и његова мајка и други рођаци. Рекли су да треба да узму тело оца Василија, да га одвезу у село и да га сахране на свом гробљу. Народ се побунио, није хтео да даје тело монаха свету из којег је отишао и захтевали су да се сахрани у манастиру. Међутим, схиархимандрит је рекао: «Знам ове људе: ако их спречите може да дође до крвопролића, или ће се вратити кад овде никога не буде, ископаће ковчег из земље и свеједно ће учинити оно што су намислили.» Кад се завршило опело рођаци по телу и сељаци из његовог села одвезли су тело оца Василија. Затим је почело да се прича да су му

²³ Старци су архимандрит Јован (Мајсурадзе) и схиархимандрит Јован (Мхеидзе). – прим.ред.

²⁴ Отац Василије овде говори о иста ова два старца. – прим.ред.

обријали браду, скинули монашку расу, обукли сако и ставили кравату и сахранили га по својим обичајима. Кад је за то чуо схиархимандрит Јован поче да плаче: «Он је два пута мученик: једном – за живота од разбојника, а други пут – после смрти од својих рођака; за то ће примити двоструку награду. Ма где да лежи његово тело његова душа је с нама.» И обраћајући се сада већ покојнику отац Јован рече: «Сине мој, Василије, мислио сам да ћеш ти мене сахранити, али ево, ја старац стојим над твојим гробом.»

Питали су **архимандрита Виталија**²⁵ шта је нашао да је најбоље за спасење. Одговорио је: «Молитву с покајањем.»

Рекао је схиархимандрит Виталије: «Неки пустињаци читају цео Псалтир, а други једну катизму читају два пута. Ја прво чиним ради бротије, али више волим друго.»

Причао је схиархимандрит Виталије: «Демони искушавају људе који живе у свету кроз помисли, а пустињацима се јављају у чулним сликама. Чули смо ноћу завијање звери, крикове људи, који желе да нападну наше колибице, звук корака на тавану, као да неко хода; понекад смо видели да су дошли да нас посете познаници, али се испоставило је то привид. Доживео сам тешко искушење од демона. Ноћу ми се у сну чинило да се мртвац наваљује на моје груди, да не могу да се померим под његовом тежином, да ми трне језик, не могу да изговорим речи молитве. Ово је дуго трајало. На крају, кад сам скупио снагу мислено сам начинио крст, затим почех да говорим: «Да воскреснет Бог» и осетио сам да ми се камена плоча сваљује с груди. Написао сам свом духовном оцу то с молбом да се цео манастир помоли за мене. Онај ко није сам искусио ужас приближавања демона то не може да замисли.»

Још је причао схиархимандрит Виталије: «Једном сам зими изашао ноћу из келије у угледао велико куче. Почео сам да га зовем, али је оно у одговор почело да завија. Схватио сам да је то вук, који се спрема да се баци на мене и повикао: «Госпде, молитвама оца мог духовног, схиигумана Серафима,²⁶ помилуј ме!» - и вук као да га прогони нека невидљива сила, побеже у шуму. То више није био привид: ујутру смо у снегу видели трагове вука.»

Отац Виталије је говорио: «И у милицији има добрих људи. Једном, док сам туђиновао милиција ме је ухватила и тукла, а шеф се заступио за мене и рекао: «Немојте јако да га тучете, ако умре нећемо моћи да се извучемо од заврзламе.» Тада су престали да ме шутирају, само су ме вукли за косу и браду.»

Архимандрит Гаврило (Уркетадзе) је причао: «Како Господ искушава човека! Док сам туђиновао дошао сам у Самтаврски манастир и замолио игуманију да ме пусти на конак. Она одговори: «Код нас мушкарци не коначе.» Тада сам изашао у двориште и сео код капије. Монахиња је дошла да затвори капију и повикала: «Шта радиш овде?! Сад ћемо да пустимо пса да буде одвезан у току ноћи, могао је да те уједе!» Изашао сам и легао иза капије. И одједном чујем неко шуштање. Гледам: поред мене је змија. Скочио сам на ноге и рекавши: «Овде за мене нема места!» кренуо пешке назад у Тбилиси.»

Архимандрит Гаврило је причао: «Кад сам стајао на молитви одједном зачух глас: «Иди што пре у Витанију.» Овај глас се поновио три пута. Ја оставих молитвено правило, обукох се, узех штап и торбу и упутих се у Витанију. Успут сам купио неколико хлебова.

²⁵ О њему се зна да је постриг примио у Глинској пустињи, кад је она затворена подвизавао се на Кавказу. У чин га је у Тбилисију рукоположио владика Зиновие (Мажуга). Прим.ред.

²⁶ Ради се о схиархимандриту Серафиму (Романцову). – прим. ред.

Није било кола која бих могао да зауставим и кренух пешке. Ишао сам кроз шуму и нека сила ме је пожуривала: «Не заустављај се, иди што пре.»

Већ било вече кад стигох у манастир. Дочекао ме је схиархимандрит Јован – последњи монах који је остао у животу. Он је рекао: «Молио сам се, чедо, да дођеш код мене и да ми прочиташ молитву за растанак душе од тела.» Без обзира на то што је схиархимандрит Јован дуго боловао ништа није наговештавало његову скору смрт: дочекао ме је на ногама, а не у постели; изгледао је чак бодрије него кад сам га последњи пут видео. Ставио сам хлеб на сто. Он га је благословио и рекао: «Уморан си од пута, поткрепи се.» И сам је преломивши хлеб узео мало парче: «Ово је моја последња трпеза.» «Бог је милостив, ради нас ће продужити ваш живот,» рекох. «Ако вас не буде, неће бити монаштва.» «Није од мене почело и неће се са мношавршити,» успротиви се отац Јован. «Време ми је да кренем за својим духовним братом.²⁷ Пренеси да је моја воља да ме сахране поред њега: заједно смо подносили труд и прогоне. Данас ми је рекао да је престао да ми крчи пут и да ћемо бити заједно.»

Наступило је вече. Схиархимандрит ме је благословио да упалим свеће. Дао ми је књигу «Куртхевани», отворену на месту на којем се налазио канон за растајање душе од тела и рекао да га прочитам. Заплакао сам и почео да молим: «Оче, нека умрем пре тебе и уместо тебе.» Он одговори: «Не знаш шта говориш и за шта молиш.» Наставио сам да плачем павши пред његове ноге. Тада је он устао и изговорио први возглас свечано као епископ за време богослужења. Нисам могао да не послушам и наставио сам молитву. Прочитао сам канон кад се душа од тела растаје до краја. Он ми је нежно рекао: «Зато сам те звао, чедо. Ти ћеш примити мој последњи издах и последњи благослов,» и затим је додао: «Седи поред мене и изговарај молитву по бројаницама.» Обојица смо ћутке изговарали молитву. Он упита: «Видиш ли колико монаха стоји у келији? Дошли су по мене.» Схватио сам да су то монаси, који су живели и који су сахрањени у Витанији... «Рећи ћу ти нешто о свом виђењу, али је то тајна, ником немој да говориш о њој.» Испричао ми је о откровењу које је имао и моје срце испуни страх. «Сакриј то у свом срцу,» понови он. Већ су догореле свеће, заменио сам их другима. Кад сам видео да су бројанице испале из руку оца Јована, подигох их с пода и ставих на његову руку. Он рече: «Моли се наглас, ја ћу да слушам.» Гласно сам изговарао Исусову молитву и одједном отац Јован као да се прену, радост обасја његово лице. «Мој брат и отац Јован је дошао по мене,» рече, «а заједно с њим...» и он заћута, а глава му клону на груди. Прошли су тренуци ћутања. Прићох му. Био је већ мртав...

Целе ноћи сам се молио. Ујутру су у манастир дошли људи, као да су сазнали за смрт настојатеља. Саопштили смо Патријарху Јефрему о упокојењу великог старца. Лично је служио на сахрани, плакао је и говорио: «Оче Јоване, кад станеш пред престо Божји, помоли се за мене!»

Неко време сам остао у Витанији заједно с другим богомолницима и сваког дана сам служио парастос на гробу новопрестављеног старца, тачније, служио сам парастос за два подвижника, чији се гробови налазе један поред другог као знак да су и после смрти нераздвојни. Кад је умро отац Јован узео сам његове бројанице и с њима се као с његовим благословом вратио кући.»

---

²⁷ Говори се о архимандриту Јовану (Мајсурадзе) који је већ био помињан – настојатељу Витаније, који се у време које се описује већ био упокојио. – прим.ред.

Архимандрит Гаврило је говорио: «Кад бисмо видели каква благодат силази на Литургији били бисмо спремни да скупљамо прашину с пода храма и да њоме умивамо своје лице!»

60-их година отац Гаврило је саградио цркву у свом дворишту. За то је сазнао опуномоћени за религију и позвавши једног јерарха на високом положају рекао да овај предузме мере и да нареди оцу Гаврилу да тихо, без буке сруши ову цркву. Очигледно да опуномоћени није желео скандале и да се о њему прича као о човеку, који спаљује цркве. Јерарх му је предложио да заједно с њим оде код оца Гаврила и да с њим поразговара.

Дошли су у кућу оца Гаврила, која се налазила недалеко од цркве свете Варваре; опуномоћени је остао у дворишту, а јерарх је ушао у храм у којем се отац Гаврило молио. Рекао је: «Сине мој, Гаврило, како си леп храм подигао својим рукама! Али, знаш, сад је такво време: понекад је боље мудро се повући него ићи напред. Послушај ме, разгради га; ситуација ће се променити и онда ћеш поново саградити ову цркву и ја ћу доћи да се помолим с тобом. Реци то опуномоћеном.» Отац Гаврило је изашао у двориште и рекао: «Срушићу.»

Прошло је неколико дана. Отац Гаврило је разградио предњи зид, померио га за два метра и поново саградио. Рекао је: «Послушао сам и срушио, а сад је наступило добро време – па сам саградио.» Оца Гаврила више нису дирани.

Једном је отац Гаврило измазавши се негде мазутом играо на припрати цркве. Дечурлија се скупила око њега, почела је да тапше и да виче: «Таши-таши.» Због буке из храма изађе свештеник и обраћајући се оцу Гаврилу повика: «Будало, знаш ли шта радиш?» Отац Гаврило одговори: «Нисам ја будала, него онај ко младима даје монаштво. Тај не зна шта ради.» И кад је то рекао отишао је кући.

Једном се отац Гаврило молио у олтару Сионске саборне цркве. Пришао му је један познати архимандрит, који је био ауторитет међу монасима и поздравио га. Отац Гаврило се загледао у њега и неочекивано рекао: «Несрећниче, одмах да си клекао на колена и да се покајеш за своје грехове!» Увредивши се архимандрит одговори: «Шта се тебе тичу моји греси? Сам знам кад треба да се кајем!» Отац Гаврило приђе престолу и повика: «Теби кажем, Бог те је проклео!» Овакав поступак је зачудио и узнемирио присутне у олтару. Кроз неколико година овај архимандрит је отишао у раскол...

Једном је отац Гаврило на празник 7. новембра спалио огроман Лењинов портрет, који је висио на Дому владе. Кад су га на ислеђивању питали зашто је то учинио – јер, хришћани су дужни да поштују власт – отац Гаврило је одговорио: «Зато што је на портрету било написано: «Слава великом Лењину! Сва слава припада Богу, а какву славу може да има мртва глава! Његов портрет нисам спалио као портрет владара, него као идола!»²⁸

Кад су оца Гаврила заточили у тамницу због тога што је спалио Лењинов портрет почео је да прича затвореницима о Богу; а кад би стао на молитву, многи од њих су клечали и молили се заједно с њим. Чак су и бандити молили да им отац Гаврило исприча нешто о хришћанској вери и да се помоли за њих.

Кад је поново доспео на слободу отац Гаврило је одлучио: «Ако су ме и злочинци слушали, то значи да морам да подсетим народ на Бога.» Узео је иконе, кренуо на главни

---

²⁸ Причају да је због овог паљења већ било одлучено да се отац Гаврило спали. Међутим, локалне власти су очигледно не желећи да му створе славу мученика, сматрале да је боље да се прогласи лудим. Оца Гаврила су «прегледали» и сместили у болницу. Кад је прошло неко време био је пуштен из болнице и чак је... добио пензију (за спаљивање портрета «вође») – прим.ред.

трг, који се сад зове трг Слободе, ставио их је тамо, извадио књигу и почео гласно да чита молитве. Причао нам је: «Неки су се заустављали да виде шта радим, али су назвавши ме лудаком пролазили и ишли даље, други уопште нису обраћали пажњу. Затим је дошла милиција. Моје иконе су разбацали, а кад сам хтео да их подигнем са земље искренули су ми руке иза леђа; почели су да ме вуку као преступника иако нисам пружао отпор, сместили су ме у кола и одвезли у милицију. Тамо су ме претукли и стргли ми крст. Раније сам мислио: «Због чега Господ шаље муке на земљу?» А сад сам схватио: камен се разбија чекићем. Многе људе само несрећа и невоље могу да приведу Богу.»

Једном је **архимандрит Ксиропотамског** манастира²⁹ у пратњи још неких људи дошао у Грузију, посетио је манастире и пожелео да види оца Гаврила. Кад је за то сазнао и кад су дошли код њега у келију, видели су да је потпуно «пијан». Отац архимандрит је тада рекао: «Сад видим да је то прави салос (јуродиви): није хтео да прича с нама и није желео да нас увреди одбијањем.» Помоливши се они изађоше из његове келије.

Једном приликом ноћу у дворишту манастира у којем је живео отац Гаврило зачуо се страшан крик. То је викао отац Гаврило гласом, који је личио на лављу рику. Затим је узео штап и почео да удара у лим. Монахиње провирише кроз прозор да виде о чему се ради. Испоставило се да је грдио најстарију од њих, која је без благослова посекала дрво. Монахиње су затвориле прозор и угасиле светло. Отац Гаврило је наставио да иде по дворишту и да виче да то нису монахиње него дрвосече. Кад су га ујутру питали зашто је то радио он одговори: «Монахиње треба смиравати, то је за њих корисно, оне се тада боље кају. Ко их хвали тај им је први непријатељ.»

Отац Гаврило је причао да су архијереји долазили да се исповедају код њега; то га је смућивало. Тада је почео да им даје епитимије и они престадоше да се исповедају код њега и нађоше друге духовнике.

Причала је једна духовна кћи архимандрита Гаврила: «Једном сам јако пожелела да видим свог духовног оца, иако нисам имала неких нарочитих питања за њега. Мислим се: «Шта да му однесем?» а пара имам само двадесет копејки: управо онолико колико ми треба за пут. Тада одлучих да купим векну хлеба и да одем пешке. Кад сам дошла код њега он рече: «Скувао сам чорбу, а хлеба нисам имао, седи па ћемо заједно да ручамо.» Затим ми рече да није хтео да излази из келије и молио се д му Господ пошаље хлеб.»

Кад је отац Гаврило умирао рекао је: «После три године отворићете мој гроб и ја ћу вас дочекати.»

Очевици причају да се на месту на којем је сахрањен архимандрит Гаврило³⁰ догађају исцелења и да многи болесници долазе да узму уље из кандила које гори на његовом гробу. Бујица ових људи се толико повећала у току последњих година да једна од монахиња има послушање на гробу оца Гаврила: налива у кандило уље и затим га дели богомолницима.

Говорио је **отац Георгије (Булискерија)**: «Сва философија и мудрост света се састоје у Исусовој молитви, зато је монах истински философ (љубитељ мудрости).»

---

²⁹ Манастир Ксиропотам, који се налази на Светој Гори Атон. – прим.ред.

³⁰ Архимандрит Гаврило је сахрањен у Самтаврском Мцхетском женском манастиру свете равноапостолне Нине. – прим.ред.

Кад је **Патријарх Давид (Девдариани)**³¹ пред хиротонију у архијереја примио монашки постриг рекао је да од тог дана више никада неће прекорачити праг своје куће и заиста је одржао своју реч. Чак и кад је умрла његова бивша супруга није дошао да се опрости од ње, већ је поручио да су за покојницу довољне молитве. Тако је чувао своје монаштво.

Рекао је **Патријарх Давид**: «Мајка је за своје дете – наразрушиви бедем и стража која никад не спава.»

Патријарх Јефрем (Сидамонидзе) је волео да гаји цвеће. Кад су га хапсили приликом претреса тражећи новац разбили су саксије, али, наравно, ништа нису нашли. Патријарх Јефрем је рекао: «Цвеће и ја имамо исту судбину: њега су покидали и бацили на под, а мене одводе у тамницу.»

Патријарх Јефрем је причао да су кад су га једном ноћу довели у тамницу, сва места на затвореничким креветима била заузета и он леже на под. Кад је то видео Татарин-мухамеданац му уступи свој кревет. Патријарх (тада је још увек био епископ) рече: «Овде има довољно места за двојицу,» али Татарин одговори: «Нисам достојан да лежим поред Божијег човека.»

У близини резиденције Патријарха Јефрема неки људи су тестерисали дрво. Он изађе и поче да показује како треба тестерисати да стабло дрвета приликом пада ништа не оштети. «Откуд ви знате, Ваша Светости, наш посао?» упиташе га радници. «Шест година сам био у пилани, како да не знам,» одговори Патријарх.

Једном је Патријарх Јефрем видео да двориште испред његове резиденције није почишћено и узе метлу па поче сам да чисти. Дотрчала је монахиња, која је била крива за то и почела да му узима метлу, али је он није давао. Она тада гласно заплака и паде пред њим на колена и он јој даде метлу.

Парохијани једне цркве су се жалили Патријарху на свештеника. Он дође на вечерњу службу, стаде код врата, а кад се служба завршила попе се на амвон и рече: «Ја желим да носим свилену кошуљу, али немам новца, морам да носим просту од цица. Ви желите безгрешног свештеника, а ја таквог немам. Код вас у храму се поје «Господи, помилуј», а то је сасвим довољно за ваше спасење» - и изађе из храма.

Кад је чуо проповед једног јеромонаха Патријарх Јефрем му рече: «Говориш складно, али ја на твом месту не бих говорио тако много у присуству архијереја.»

Такође је рекао овом јеромонаху: «Неколико речи игуманије речене из њеног дугогодишњег искуства имају већу снагу него твоје проповеди.»

Говорио је Патријарх Јефрем: «Ако је од двојице један паметан свађе неће бити.» У недељу кад се тражи опрост пред Велики пост рекао је свештеницима: «Целивајте епитрахил и престо, целивајте један другог, грејте један другог топлином своје љубави.»

Кад су Патријарху Јефрему саопштили да мора да ступи у екуменистички покрет он се вратио од опуномоћеног за религију узнемирен, али никоме није испричао шта се

---

³¹ **Католикос-Патријарх Давид V** (Девдариани; 1903-1977.) рођен је у породици службеника. Свештени чин примио је 1927.г. Служио је у различитим парохијама, а од 1930. г. – у Тбилисију. 1956. г. примио је монашки постриг и исте године хиротонисан за епископа. Док је био Урбнски митрополит предавао је на Мцхетском факултету старогрузијски и црквенословенски језик. Од 1972. до 1977. био је Католикос-Патријарх целе Грузије.

догодило. Само је келејница чула како је наглас изговорио: «Они желе да све буде другачије.»

Кад је био у Санкт-Петербургу (у то време – Лењинграду) Патријарх Јефрем је служио Литургију и на великом входу један од епископа га је поменуо као «Патријарха свих Грузина и Јермена.» Патријарх је окренувши се као ради узвратног помињања према овом епископу тихо рекао: «Сам си јеретик», и наставио да служи.

На једној од конференција Савета мира Патријарха Јефрема су замолили да одржи говор. Он се попео на трибину и обраћајући се Американцу, који је седео у првом реду упитао: «Да ли ти, Американче, желиш рат?» Овај одговори: «Наравно да не желим.» Патријарх рече: «Ни ја не желим,» и сиђе с трибине. То је био најкраћи говор, али је изазвао најдужи аплауз.

Патријарх Јефрем се увек с осећањем поштовања сећао Патријарха Христофора (Цицкишвилија)³² за којег су многи сматрали да је превише попустљив према атеистичкој влади. Патријарх Јефрем је говорио: «Познајем га, он би био спреман да да своју живот за Христа да је то било потребно за Цркву, али му је пала у удео тешка судбина војсковође који мора да се повлачи пред најездом непријатеља како не би изгубио своју војску. У свом личном животу био је аскета, а прагматичари аскете не бивају. Веома је у души поштовао Патријарха Амвросија,³³ али су се споља, наизглед нису слагали. Међутим, они су творили исто дело, само на различите начине.»

Једном је Патријарх Јефрем на Благовести рекао: «Данас желим да поделим с вама своје искуство. Кад ми је тешко на срцу, прилазим икони Благовести и говорим: «Свети Арханђеле, ти си донео радосну вест Дјеви Марији, донеси и мени радост, испуни моје молитве, само по вољи Божијој.»

Увече би Патријарх Јефрем излазио у двориште Сионског сабора, седао на клупицу и разговарао с комшијама причајући им доживљаје из свог живота. У њему је постојала нека посебна једноставност. Како ми је жао што његове приче нико није записао!

Кад је умро схиархимандрит Јован³⁴ Патријарх Јефрем је рекао: «Умро је велики старац. Он је за све нас био отац.»

Кад су ковчег с телом схиархимандрита Јована спуштали у земљу поред његовог духовног брата архимандрита Јована³⁵ Патријарх Јефрем је са сузама рекао: «Померите се, оци, да и ја легнем поред вас.»

Патријарх Јефрем је пред смрт рекао: «Време је да кренем на свој последњи пут. Скидам све казне с оних које сам казнио, опраштам свима и молим оне које сам увредио за опроштај; сав суд препуштам Богу.»

---

³² **Католикос-Патријарх Христофор** (Цицкишвили; 1873-1932). По завршетку Богословског факултета у Тбилисију 1893. г. примио је чин свештеника и служио у парохији, затим је вршио дужност вероучитеља Мушке гимназије у Тбилисију. 1918.г. похађао је историјско-филолошки факултет у Универзитета у Тбилисију. 1921. без примања монашког пострига био је хиротонисан за епископа Урбниског. Од 1927. до 1932. био је Предстојатељ Грузијске Православне Цркве.

³³ **Католикос-Патријарх Амвросије** (Хелеја; 1861-1927.). По завршетку Богословског факултета у Тбилисију 1885.г. служио је као свештеник у Грузији. Затим се уписао на Казански Богословски факултет (који је завршио 1901. г.); на трећој години примио је монашки постриг. Касније је служио како у Грузији, тако и у Русији. У октобру 1917. г. био је хиротонисан за епископа Чкондидског. Од 1921. г. био је Католикос-Патријарх целе Грузије. 1926.г. због насталих несугласица престао је да обавља ову дужност.

³⁴ Схиархимандрит Јован (Мхеидзе) који је већ помињан. – прим.ред.

³⁵ Такође већ помињани архимандрит Јован (Мајсурадзе). – прим.ред.

Митрополит Зиновје (Мажуга) је рекао монаху, који га је питао како да се спаси: «Кад си сам у својој келији, твори Исусову молитву и одбацуј све помисли, не само рђаве, већ и добре. Тиховање монаха је слобода од помисли. Ако будеш тако поступао видећеш Промисао Божји у свом животу.» Митрополит Зиновје је још говорио: «Послушање је изнад љубави, јер се показало да је љубав без послушања страст, а послушање очишћујући душу човека води ову душу ка духовној љубави. У гордом и непослушном срцу нема и не може бити љубави; то је самообмана.»

Митрополит Зиновје је говорио: «Немој имати никакву ствар или одећу особе према којој гајиш пристрасност, иначе ће те та ствар подсећати на грех и биће ти камен спотицања.»

Рекао је митрополит Зиновје: «У младости сам нарочито волео да читам дела Јована Златоуста: каква дубина постоји код тог оца!»

Рекао је митрополит Зиновје једном ученом монаху: «Труди се да не читаш књиге инославних писаца чак и када у њима нема ништа лоше. У овим књигама постоји други – тежак дух – тако су нам говорили наши старци.»

Рекао је владика Зиновје: «Ни за шта не треба бити везан, чак ни за светињу.»³⁶

Он је рекао: «Банка у којој чувам свој новац јесу људи.»

Рекао је митрополит Зиновје: «Своје грехове немој причати жени, чак ни игуманији; то неће бити корисно за њену душу.»

Митрополит Зиновје је рекао младом монаху: «Плаши се да се ватрено молиш за оне оне према којима осећаш телесну везаност; оваква молитва није угодна Богу: у њој се садржи тајни блуд. Повери овог човека Промислу Божијем, а сам заборави на њега. Ако испуниш то, због твоје решености Господ га неће оставити Својом милошћу и примиће твој заборав као молитву.»

Патријарх Калистрат (Цинцадзе) се дуго молио испред иконе светитеља Николаја, а затим је рекао: «Ти си архиепископ, а ја сам Патријарх, зато услиши и испуни молбу Патријарха.»

Патријарх Кирон (Садзаглишвили)³⁷ је рекао: «Искусио сам глад и зато у својој патријаршијској кући чувам двопек.»

Игуману Луки³⁸ из Сенаке неко је украо крст. Кад је сазнао ко је то учинио послао му је ланчић с речима: «Одавно сам желео да ти поклоним овај крст.»

---

³⁶ Под везаношћу овде треба подразумевати страстан однос. – прим.ред.

³⁷ **Католикос-Патријарх Кирион III** (Садзаглишвили; 1854-1918.) родио се у породици свештеника. Након завршетка Богословског факултета у Тбилисију и Кијевског богословског факултета (1880.г.) неко време је вршио дужност помоћника инспектора Одеског богословског факултета, а затим је радио као предавач у Кутаиској и Тбилиској богословској средњој школи. 1896.г. примио је монашки постриг и две године касније био је хиротонисан за епископа Алавердског. Касније је служио у различитим епархијама Грузије и Русије. 1915. г. постао је епископ Полоцки и Витебски. У августу 1917. г., на сопствену молбу био је ослобођен управљања епархијом и вратио се у Грузију. У септембру исте ове године постао је Католикос-Патријарх целе Грузије. Оставио је иза себе низ дела која су посвећена проучавању историје Грузијске Цркве.

³⁸ За овог подвижника се зна да се у младости код њега исповедао данашњи предстојатељ Грузијске Цркве Католикос-Патријарх Илија II. – прим.ред.

Причао је архимандрит **Партеније (Апциаури)**: «Кад сам био дете мајка (маћеха) ме је сама довела у Шио-Мгвимски манастир. Тамо су ми дали послушање да чувам краве. Кад сам се гласно молио краве нису одлазиле далеко, не би се разежале, пасле су близу мене, као да су слушале молитву.»

Причао је отац Партеније: «20-их година за настојатеља Шио-Мгвимске обитељи одређен је млади јеромонах Јефрем (Сидамонидзе), будући патријарх Грузије. Једном ме он упита: «Знаш ли шта значи отварати и затварати манастирску капију?» Одговорио сам да то чиним већ неколико година. Он рече: «Кад лежеш да спаваш понављај у уму неки стих из Псалтира и тони у сан с њим, тиме ћеш затворити од ђавола своје срце. Ујутру, кад се будиш пре свега изговори Исусову молитву, а затим напамет неке стихове из псалма, тиме ћеш посветити почетак свог дана Богу. С Његовим именом започињи: отварај врата манастира.» Ове речи сам прихватио као благослов игумана и ма како уморан био пре спавања сам читао Псалтир, затим бих понављао један од прочитаних псалама, и тако тонуо у сан. Осећао сам да у сну изговарам молитву.

Рекао је отац Партеније: «Монах за трпезом треба да узима толико хране да она покрије дно тањира.»

Оца Партенија су питали: «Како се треба бавити Исусовом молитвом?» Он је одговорио: «Кад сам био млад трудио сам се да се осамим и изговарајући Исусову молитву правио сам много метанија. Сада углавном Исусову молитву изговарам седећи на столици. Кад сам с људима творим је у уму, кад сам сам изговарам је тихо, наглас, а када се загреје срце седим и слушам молитву; кад утихне, поново је изговарам шапатом на глас.»

Још је говорио отац Партеније: «Моли се и сама молитва ће те научити молитви, само се труди да је изговараш пажљиво и без журбе.»

Отац Партеније је рекао: «Ако молитва не иде, вуци је.» «Шта то значи, оче?» упиташе га. «Ако хоћеш пажљиво да се молиш, а не можеш, сети се који ти греси сметају; покај се и моли се поново. Ако молитва опет не иде, размисли коме ниси опростио од срца. Опрости му и поново се моли. Ако ти је опет тешко да се молиш провери себе: кога волиш више него друге, за кога се посебно бринеш? Изједначи га у свом срцу с осталима. Ако ни то није помогло, то значи да си се подвргао демонском искушењу; онда устани и читај молитву наглас, чак и ако би ти ум и срце били глуви као камен. Само немој остављати место и не прекидај молитву.»

Отац Партеније је рекао: «У време прогона, кад су сваке ноћи могли да ме ухапсе молитва је сама текла у срцу као вода из извора.» «А сада?» упиташе оца Партенија. «Сада овај извор треба стално чистити од песка да не пресуши,» одговори старац. Могуће је да је под песком подразумевао бриге и утиске овог света.

Отац Партеније је рекао: «Демон на све начине покушава да одвуче монаха од његовог главног делања. Чак ни дуготрајно читање духовних књига није корисно ако одвлачи ум монаха од молитве. Видео сам монахе, који су сатима читали духовне књиге с таквим одушевљењем с којим световни људи читају романе, али нису испуњавали оно што је тамо написано, и говорио сам им да су боље заменили горим.»

Говорио је отац Партеније: «Неки монаси читају научну литературу како би умели да разговарају са светски образованим људима на њиховом језику. Они не схватају да научници не траже од монаха оно што знају боље од њих, него оно што немају они сами – духовност.»

Рекао је отац Партеније: «Монах, који се бави науком бави се туђим послом: он престаје да буде монах, а не постаје научник. Посао монаха је да твори Исусову молитву у тиховању.»

Рекао је отац Партеније: «Колико су људи написали књига и заборавили на Књигу над књигама – Свето Јеванђеље!»

Говорио је отац Партеније: «Данас има много учених, а мало монаха.»

Отац Партеније је рекао: «Монах мора да се угледа на пужа и да седи у својој келији као у кућици, а не да иде с једног места на друго.»

Отац Партеније је рекао: «Разговори о блудним гресима нису корисни чак ни у циљу поуке. Они чешу ране на души и воде човека у пад. Грех блуда је нарочито опасан због тога што је душа тајно везана за њега; ова страст може бити неприметна, као угаљ који тиња испод пепела.»

Рекао је **схиигуман Сава (Остапенко)**:³⁹ «Духовни отац је дат ради спасења, а не ради дружења.»

---

³⁹ **Схиигуман Сава** (Остапенко; 1898-1980.г.) рођен је 6. децембра 1898.г. у великом козачком селу Новоминском у Кубану у побожној сељачкој породици и добио је име Николај. Жеља за монашким животом пробудила се у његовој души још у детињству. Међутим, Господ му није тако брзо даровао испуњење ове жеље. 1911. г. Николај је завршио вишу школу Министарства народне просвете. Од 1916. г. служио је у армији и 1923. г. завршио је курс у Московској војно-инжењерској школи стекавши звање техничара за изградњу одбрамбених објеката. После тога радио је у производњи и наставио је школовање, тако да је 1932. завршио грађевинску вишу школу са звањем дипломираног инжењера.

Тек после завршетка рата, кад су у земљи поново почели да се отварају храмови и богословске школе, кад се отворила Тројице-Сергијева Лавра Николају је на крају пошло за руком да испуни оно чему је тежила његова душа. У 48. години напушта професију грађевинца и ступа на Московски богословски факултет. Школовање на њему је завршио 1948. г. и тада је примљен у братство Лавре. У јесен исте ове године извршен је његов постриг у мантију с именом Сава – у част преподобног Саве Сторожевског. 1952. г. отац Сава је био рукоположен у чин јеромонаха и до 1952. г. вршио је послушање економа у Лаври, за које је био одређен.

1955. г. декретом Његове Светости Патријарха Алексеја I био је пребачен Псковско-Печерски манастир, у којем је до 1957. г. био заменик игумана обитељи. 1958. г. отац Сава је унапређен у чин игумана и награђен је правом да носи крст с украсима. Тада је био постављен за настојатеља храма у част Казанске иконе Мајке Божије у Великој Луци; затим је кратко времена био старешина у храму светог великомученика Георгија Победоносца у селу Палици, на 30 километара од Пскова.

1960. г. игуман Сава се вратио у Печерску обитељ и као раније имао је своју чреду, а такође је вршио обавезе у домаћинству за које је био задужен. Осим тога, помагао је и на различитим грђевинским и рестаураторским радовима, везаним за улепшавање манастирских храмова. 16. августа 1973. г. намесник обитељи архимандрит Алипије (Воронов) извршио је постриг оца Саве у схиму без промене имена, али овог пута – у част преподобног Саве Освећеног.

Може се рећи да је цео живот старца представљао непрекидни подвиг служења Богу и људима. Био је познат као изузетан духовник, који је у стању да утеши и охрабри, и што је главно – да помогне човеку да се у току исповести буквално препороди. Отац Сава је уједно био и неуморан проповедник речи Божије, и духовни писац, који је једносоставним, приступачним језиком објашњавао људима светоотачко учење о спасењу. Међутим, људе је највише привлачила слава, која се о њему прочула као о дивном молитвенику, смиреном, али смелом заступником пред Богом за људске невоље и потребе. Сачувано је много успомена духовне деце оца Саве о случајевима чудесне помоћи Божије по његовим молитвама.

Крајем седамдесетих година старчево здравље је знатно нарушено, све више су почеле да га спадајају болести. 26. јула 1980. г. извршено је миропомазашће, затим се причестио Светим Христовим Тајнама. Следећег дана се поново причестио, а после тога је намесник архимандрит Гаврило (Стебљученко) је по завршетку канона кад се душа с телом растаје прочитао молитву и у 9 сати ујутру схиигуман Сава се упокојио у Господу. Опело је извршено 30. јула у Сретенском храму обитељи, и било је присутно мноштво поштовалаца преминулог старца и његове духовне деце.

Рекао је отац Сава: «Сто ће ти се распасти од непрочитаних књига, а ти стално тражиш нове.»

Схиигумана Саву је упитао један монах: «Има случајева када сам приморан да говорим неистину. Долазе ми људи с празним разговорима, и ја молим да кажу да нисам код куће.» Отац је одговорио: «А ти реци: «Код куће сам, али не могу да вас примим.»»

Једном је отац Сава направивши се да се наљутио на духовно чедо рекао овоме: «Шугава овца све стадо поквари.» Он клече на колена и замоли за опраштај. Ава га благо удари по лицу. Овај замоли: «Ударите још да демон побегне.» Отац рече: «Шта, треба да испуњавам твоју вољу?» После овог ударца духовно чедо у души осети необичну лакоћу.»

Схиигуман Сава је волео Грузију. Једно време је овамо долазио сваке године. Поставио је себи за циљ да пронађе пећину недалеко од Комана, где се много година од византијских иконобораца крила глава Јована Претече. Ово место је било заборављено, у Сухумију нису знали за њега, изгледало је да је већ било изгубљено. Међутим, отац Сава је почео да се распитује код становника из насеља у близини Комана да ли су некад чули за ову светињу? На крају се нашао један стари Грк, који је рекао да се сећа како је у време његовог детињства народ ишао на неко место у брдима и како је и сам одлазио тамо. Пристао је да послужи као водич и да покаже пећину. Тако је 60-их година поново пронађено место на којем је некада била сакривена глава Крститеља Господњег Јована.

Отац Сава је долазећи у Грузију увек посећивао пећину главе Јована Крститеља, као и извор мученика Василиска. Своју децу је благосиљао на ходочашће по светим местима Грузије и говорио да иако је сада пут у Палестину затворен ми имамо другу Палестину – Грузију.

Кад се отац Сава молио његово лице је некако необично блистало, као да се озаривало унутрашњом светлошћу и почињало је изузетно да личи на лице Јована Кронштатског, нарочито – његов јасни, као кристал продоран поглед, који је човека гледао директно у душу.

Схиархимандрит Серафим (Романцов) је рекао: «За оне који се баве Исусовом молитвом добро је да имају код куће велику икону Спаситеља. Почните да се молите чинећи метаније испред ње, али затим, настављајући да се молите, немојте гледати у икону, већ у своје срце. Ако молитва слаби поново погледајте икону, а онда поново закључајте ум у речи молитве. За Исусову молитву треба ући унутар себе и пребивати тамо.

Отац Серафим је говорио: «Једини подвиг за младе је послушање. Подвижништво без послушања је ходање на штулама.»

Завет кооји је отац Сава сачинио три године пре свог блаженог упокојења садржи између осталог, и следеће редове: "Дубока старост и болести најављују ми близак крај, моје пресељење из пролазног живота у вечни. Прелазим у други свет с надом у помиловање заступништвом Пресвете Богородице и свих светих. Највишом службом сматрао сам да будем слуга свих православних хришћана. Заиста, вољени оци и браћо у Христу, није било и нема у мом срцу огорчености на било кога од вас. С љубављу свима опраштам све, опростите и ви мени недостојном који вас искрено волим.

Молим вас, учините љубав, не лишите ме последњег доброчинства – ваших светих молитава за мене Господу. Ако стекнем смелост пред Господом, надам се да ћу се пред Њим заступати за све вас, и нарочито за оне који ме буду помињали у молитвама." (В. "Код пећина, Богом сазданих." Псково-Печерски подвижници побожности 20. в. М. 1999. стр. 438. – прим. ред.)

Отац Серафим је причао: «Крсно знамење убија не само духовну, већ и телесну заразу. За време рата сам бивао заједно с болесницима, који су боловали од заразних болести. Имали су од болести гнојне чиреве на лицима. Морали смо да једемо из истог котла. Три пута сам осењивао храну крсним знамењем и ничим се нисам заразио.»

Рекао је отац Серафим: «Храброг послушника кажњавај строго, а немоћном попуштај. Сада су људи постали немоћни, брзо се вређају и падају у унијије. Гледам да стављам примедбе само кад је то најнеопходније.»

Једној мајци, која се жалила на децу отац Серафим је рекао: «Ти добро памтиш заповест: «Поштуј оца и матер своју,»⁴⁰ а заборавила си на другу: «Родитељи, немојте љутити своју децу.»⁴¹

Покојни **јеромонах Филарет** из Одеског манастира је желео да региструје место боравка у насељу недалеко од Сухумија. Начелник пасошког одељења му је рекао: «Прво обриј браду, па ћемо да причамо.» Јеромонах Филарет је одговорио: «Маркс и Енгелс су исто носили браду, значи, ни њих не би регистровао.»

Једног јерарха Грузијске Цркве на високој дужности су питали шта мисли где ће бити душа покојног јерменског патријарха Вазгена. Он је одговорио: «Тамо где и његових знаменитих претходника.» Овај одговор је задовољио све: и монофизите и православне.

Игуманија манастира свете Олге, **Ангелина** је причала: «Кад сам била искушеница размишљала сам о томе шта се налази изнад звезда, какав свет се тамо налази, шта значи бесконачност, како може Божанство да буде у три лица, и покушавала сам све то да замислим – и одједном сам осетила јаку главобољу. Почела сам да молим Бога за опроштај због својих дрских питања. Бол је прошла, али је почела несаница. Више недеља нисам могла да спавам и лежала сам отворених очију. Игуманија ме је послала да идем по светим местима. Годину дана касније болест је постепено прошла. Од тада се не усуђујем ни да говорим, ни да размишљам о ономе што превазилази моју моћ схватања, него само молим Господа да ми дарује плач због мојих грехова.»

Игуманију Ангелину упиташе: «Шта си нарочито запамтила за време овог туђиновања?» Она одговори: «У Новоатонском манастиру сам видела монаха, који је ишао у цркву уперивши поглед у земљу, као да није видео никога и ништа око себе. Пожелела сам да попричам с њим и замолила сам га да ми да књигу о Атону. Он је ћутке ушао у своју келију, изнео књигу и дао ми је, чак ме ни не погледавши и не рекавши ни речи, вратио се у своју келију.

Игуманија Ангелина је говорила: «У младости се човек бори са страстима, а у старости га страсти саме напуштају. То уопште није исто. Најбоље време за монаха је младост.»

Говорила је игуманија Ангелина: «Лажно бестрашће је горе од очигледних страсти. Борба са страстима може да доведе до победе, а лажно бестрашће води човека у јаму, коју му је ископао сатана.»

Нека инокиња се удала, али је после тога долазила у манастир свете Олге и мати Ангелина ју је примала у својој келији. Ова жена једном рече: «Мати, све време се кајем

---

⁴⁰ В. 5 Мојс. 5, 16. – прим.ред.

⁴¹ В.: Еф. 6, 4. – прим.ред.

што сам згрешила.» Игуманија одговори: Кад би се ти кајала вратила би се у манастир, чак и ако би требало да трчиш путем посутим крхотинама од стакла, босих ногу.»

Други пут је ова жена рекла: «Мати, ви ме презирете.» Игуманија је одговорила: «Ја не презирем саздање Божије, али те ђаво, који те је преварио сада презире и смеје ти се.»

У манастиру свете Олге је био празник. После службе неки гости приђоше певници, где је заједно с појцима стајала и игуманија Ангелина и почеше да јој се захваљују на предивном појању. Нарочито им се свидео глас монахиње, која је певала ниским контраалтом (односно, како се то у манастиру звало, басом), и они их замолише да им је покаже. Кад их је саслушала игуманија Ангелина она рече: «А наш је бас свиње напасао,» а кад су збуњени таквим одговором гости отишли она додаде: «Где је гласић, тамо је и бесић.» Тако је учила монахиње смирењу.

Монахиња Валентина је рекла: «Пост је за нас време искушења; сестре, будите опрезне, немојте бацати речи као упаљене шибице да не дође до пожара у манастиру. А ако сестра због немоћи грди и свађа се, немојте спорити с њом и тешите је; брзо ће схватити да је то било искушење од ђавола и покајаће се.»

Монахиња Валентина је говорила: «У девичјем манастиру не треба да служи млади јеромонах, него стари јереј да нас не би искушавао и да се сам не би искушавао.»

Игуманија Самтавријског манастира мати Зоили је рекла: «Ја сам монахиња од младих година, рука мушкараца ме никада није дотакла, али молим Господа да ме помилује као блудницу, која је помазала Његове ноге миром помешаним са сузама.»

Мати Зоили је говорила: «У младости су ме нападале страсти, и ја сам после вечерњих молитава тајно ишла ноћу у брдо код манастира Јована Зедазенијског, молила се поред његових зидина, а затим сам се враћала у свој манастир на јутарњу службу. Ишла сам са сузама, а враћала сам се с радошћу, као да сам своје бремене оставила код преподобног.»⁴²

Питали су мати Зоили: «Да ли твојој молитви сметају мирјани, који долазе у манастир и траже да разговарају с тобом?» Она је одговорила: «Већа ће ми сметња у молитви бити ако не примим човека и он оде неутешен и увређен.»

Упиташе мати Зоили: «Зар не губиш унутрашњу молитву за време разговора с мирјанима?» Она одговори: «Кад разговарам с мирјанином више слушам него што говорим. За то време се молим за себе и за њега и изговарам Исусову молитву с речима: «помилуј нас», а понекад «ради његових молитава, помилуј нас.»

Мати Зоили је говорила: «Добро је да монахиње ноћу певају акатист Мајци Божијој; монахиње треба тај акатист да знају напамет.»

Мати Зоили су рекли: «Нисмо те видели да се гневиш, али шта би радила и како би поступила кад би видела сестре да се туку?» Она одговори: «Рекла бих им: «Ако хоћете да се тучете, тучите се јастуцима.»

Упиташе мати Зоили: «Чиме сте се хранили у ове гладне године?» Она одговори: «Били смо у оскудици, али нисмо трпели глад. Кад би нам нестајала храна Господ је на чудесан начин слао, слао је кад је било потребно и колико је било неопходно.» Уз то је додала и лако се осмехнула: «Ако монаси и вуци буду спавали ноћу остаће гладни» (то је говорила о ноћној молитви).

---

⁴² Односно, код преподобног Јована Зедазенијског- прим.ред.

Мати Зоили је причала: «У Мцхети је живео познати баштован који се презивао Мамушвили. Није свраћао у наш манастир и сматрале смо га за човека, који је у потпуности погружен у световне ствари. Дошло је време и нама наредише да напустимо манастир и да идемо на све четири стране, претећи да ће свако ако се задржи бити послат у затвор. Двориште је опколила милиција, дошле су старешине, наше ствари су избацили из келија. Одједном се појавио Мамулашвили. Он је рекао да нас не дирају, јер нас прима на посао. Сам је превезао наше ствари у своју кућу, узео је наше иконе и књиге, све нас је примио; хранио нас је и бринуо се о нама као отац о својим кћерима или брат о својим сестрама. А њега самог су због тога могли да протерају! Неколико месеци касније – не знам по чијем заступању – дозволили су нам да се вратимо у манастир и дали су нам неколико соба, а остале просторије су претворили у диспанзер за болесне од туберкулозе. Мамулашвили нам је помогао да се преселимо и после тога се код нас више није појављивао, али мислим да нам је преко других људи тајно слао милостињу. То ми је била лекција: да никога од људи не осуђујем.»

Говорила је мати Зоили: «Игуманија манастира је Мати Божија, а ја сам само на послушању у трпезарији као монахиња, која дели хлеб међу сестрама.»

Мати Зоили је рекла: «Хтела бих да перем суђе после трпезе сестара, али оне ми то не дозвољавају и ја и слушам.»

Питали су мати Зоили: «Кога си припремила за своју наследницу?» Она одговори: «Кад будем умирала оставићу игумански жезал у својој келији: ко хоће нека га узме.»

Причали су за **мати Теодору, игуманију** Свето-Тројицког женског манастира у Гурији да је у младости била необично лепа и да су неколико пута покушавали да је украду из манастира, али је Господ штитио, неочекивано се појављивала помоћ: час су ходочасници ишли у манастир, час су пастири терали стоку. Мати Теодора је надживела све сестре манастира, власти као да су заборавили на њихову обитељ. Једном приликом кад је остало свега три или четири сестре манастир су напали пљачкаши. Мати Теодора је дохватила прут и почела да их бије. Пљачкаши угледавши старицу с прутом у рукама почеше да се смеју и одоше.

Игуманија Теодора је увек имала радостан изглед. Чак су јој боре на лицу давале неку нарочиту лепоту, као да јој је лице искрило у зрацима. Гледајући је људи су почињали радосно да се смеју, као да је из њеног лика зрачила нека невидљива светлост утехе. Видео сам игуманију Теодору нешто мало пред њену смрт кад сам посетио манастир заједно с монахом Георгијем (Булискерија). Седели су једно поред другог и сећали се прошлих времена, својих духовних наставника и браће, који су одавно били у гробу. Ово двоје монаха су ми изгледали као два последња цвета која јесењи ветар само што није откинуо. У њиховом обраћању постојало је нешто детиње; сетио сам се речи једног епископа: «Монах је до старости дете.» Кад смо силазили с брда, на којем се налазио манастир, мати Теодора изађе да нас отпрати. Ишла је стрмим путем, мршава, као да је била ваздушаста. Године нису повиле њена плећа, ишла је с лакоћом девојке. Кад смо се опраштали целивали смо једно другом руку. И ја се сетих других речи, речених на сахрани једног монаха-пустињака: «Зашто овакви људи умиру!...»

Кад размишљам о прошлости

Кад размишљам о прошлости она ми изгледа као некакав списак губитака и обрачун штета. То је извештај о проживљеном животу пред самим собом. А шта ће се открити у вечности, кад се обнаже тамне дубине душе – ко зна? Ако упитам себе за чим највише жалим, највероватније ћу одговорити: не жалим толико због својих падова у грех, који су неизбежни за горди дух колико због другог.

Господ ми је дао могућност, која се више не може поновити: сусрете и општење с људима, који су стекли оно што је наш праотац изгубио – благодат. У овим људима се осећала незамањска сила, из њих је зрачила нека непојамна духовна топлина. Самим својим животом сведочили су о Богу, као зраци о постојању сунца, носећи у својим срцима, која је упаљена од Таворске светлости. Имали су оно на шта је свет заборавио, што је човечанство тако трагично изгубило – светост.

Налазио сам се поред ових људи, видео их, разговарао с њима, осећао сам благодат која је из њих исходила, ону нарочиту мудрост која не само да зна, већ и види. Осећао сам снагу њихових молитава, дубину речи и истовремено, ма како то чудно било, нисам осећао колико су драгоцени сусрети с њима, сусрети који и до дан-данас остају највећи догађаји у мом животу. Мислио сам да ће увек бити тако, да општење с њима није дар Божји, већ уобичајена и свакодневна ствар. Нисам их довољно ценио, и то је једна од највећих грешака у мом животу. Нисам од њих узео оно што су ми нудили. И више од тога – какво слепило! – мислио сам да знам дела аскета и патерике боље од њих и често сам замењивао општење с њима књигом, коју сам читао кроз призму својих страсти.

Они су хтели да ми пренесу оно што су стекли великим трудом, борбом с грехом и послушањем својим старцима. Међутим, ништа нисам могао да примим од њиховог богатства, зато што је моја гордост као зид стајала између нас. Старац, који је стекао благодат жели да је подели с неким, он се радује ако наиђе на душу, која је у стању да прихвати ово благо, радује се као да је стиче сам.

Други су били послушнији од мене, по својој простодушности они су у већој мери могли да приме дух старца. Међутим, ни у ком случају их не осуђујем, али чини ми се да је и то био само бледи одраз. Узели су више од мене, али се испоставља да је и ово «више» веома мало.

Преподобни Макарије Велики је говорио: «Нисам монах, већ сам само видео монахе», иако је сам био јарка звезда на небу Тиваиде. А шта ми да кажемо? На наше очи су отишли последњи духоносни старци. То више није било осиромашење, већ катастрофа. Старци су личили на земаљске Анђеле. Својство Анђела је смирење. Анђеол је дух невидљив телесним очима; и они су се трудили да буду невидљиви и непрепознати од света. Само онај ко је имао духовне очи могао је да види њихову истинску величину и лепоту.

Трагичност ситуације савременог монаштва састоји се у томе што практично да нема наставника, који би се у току свог живота бавили делањем Исусове молитве и очишћењем срца. Међутим, постојао је моменат трагичности и у животу последњих старца: они нису налазили искрене ученике и послушнике, оне који би могли да их замене, да приме њихово искуство и да постану наследници њиховог благослова. И ови старци су се осећали усамљенима – не у нашем схватању ове речи: њихова душа је увек била с Богом, - али су се осећали усамљенима, као стари цар који не може да нађе наследника и не види руку, која је у стању да држи његов скиптар.

Око старца се окупљао народ. Међутим, они су с људима морали да разговарају на њиховом дечијем језику, а најскривеније нису могли да пренесу. Древни оци као да су

настављали да живе у својим ученицима, а ови старци су односили благо које су стекли са собом у гроб, давши људима само његов најмањи део, зато што ови то више нису могли да приме, да сам тада могао да прозрем у овим старцима духовну силу, која је у стању да да живот мом срцу, да ме преобрази, вероватно бих на њих гледао као просјак богаташе, трудио бих се да их слушам као посланике Божије, да им служим као својим господарима; ловио бих у лету сваку њихову реч као што су људи хватали златне монете, које је цар бацао гомили народа на изласку. Међутим, њихове речи су ми изгледале превише једноставне. И они су отишли из овог света, оставивши у мојој души само тугу због мог слепила. Међутим, не: ови људи су оставили мени и свету своја имена и своје гробове. Можда ћу се кроз молитву њима или кроз молитву за њих невидљиво срести с њима и они ће ми без речи рећи оно што их нисам питао приликом сусрета. Или ће ме подсетити на оно што сам чуо, али на шта, авај нисам обратио пажњу и што сам заборавио.

Како каже Јездра, сама земља се уморила од времена и од наших грехова и деца ће се рађати слабија и немоћнија од њихових отаца (в.: 3 Јездр. 5, 52-53). Символично ово значи да људи неће моћи да достигну ону духовну висину коју су достигали некадашњи подвижници, да оскудева дух побожности, она ће се рађати и расти у атмосфери отрованој грехом. И заиста: сад више нема старца као што су раније били; они су отишли, оставивши после себе неку ненадокнадиву празнину која зјапи.

Почело је време прогона, почели су да се обнављају манастири, појавила се нова генерација монаха, међу њима има много искрено верујућих, добрих и Цркви оданих људи. Међутим, кад су за време Зоровавеља становници Јерусалима, који су се вратили из ропства подигли нови храм и народ је ликовео, неколико старца, који су у детињству видели храм Соломона плакало је и од радости што се гради светилиште и од туге што се лепота и велелпност некадашњег храма више не понавља.

Свет се брзо мења. Две генерације су прошле пред мојим очима и опет бих желео да поновим речи Макарија Великог: «Ја нисам монах, али сам видео монахе.» И за то благодарим Богу.

У поређењу са старцима, који су отишли чак и најбољи монаси нашег времена личе на угљ, који тиња у пепелу. Међутим, ово угљевље још увек не зрачи топлоту, и иако није ватра, која јарко гори око њега човек ипак може да не погине од духовне студени. У поређењу с некадашњим старцима данашњи оци личе на бледу светлост ноћних светиљки: то није дневна светлост, али и уз његово светлцање се некако могу разликовати обриси предмета, може се разликовати пут од жбуња и ровова. Зато савремени монаси, који тугују што више нема старца треба да буду свесни: као и ми, ни они не би могли да приме дух ранијих отаца; међутим, нека цене оне који су још поред њих.

Данашњи наставници више немају силу оних који су отишли. Дух света их притска у већој мери, али и поред њих човек још може да се спаси. А кад оду и они, у свету ће постати још тамније и још хладније, и многи ће после њих рећи с горчином. «Зашто, зашто од њих нисмо узели макар оне мрвице које су они имали!..»